D.H. Lawrence

klasik amerikan edebiyatı üzerine incelemeler

Çeviren: Nebile Direkçigil

İNCELEME

YAPI KREDİ YAYINLARI

KLASİK AMERİKAN EDEBİYATI ÜSTÜNE İNCELEMELER

D(avid) H(erbert) Lawrence, 1885'te Eastwood, Nottinghamshire'da bir madenci ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1908'de Nottingham Üniversitesi'nden öğretmenlik sertifikası aldıktan sonra Londra güneyinde Croydon'da üçbuçuk yıl öğretmenlik yaptı. Ancak zamanla vereme dönüşecek rahatsızlığı nedeniyle Nottingham'e döndü. Yaşamını bundan böyle kalemiyle kazanacaktı.
Lawrence'ın ilk şiirleri 1909'da, ilk romanı *The White Peacock* (Ak Tavuskuşu) 1911'de, ilk öykü kitabı *The Prussian Officer and Other Stories* (Prusyalı Subay ve Başka Öyküler) 1914'te yayımlandı. İlk oyununu 1909'da bitiren yazarın yaşamı boyunca yazacağı sekiz oyun ise sağlığında ne sahnelendi ne de, yalnızca biri, *The Widowing of Mrs Holroyd* (1914; Bayan Holroyd'un Dul Kalışı) dışında, yayımlandı.
Lawrence Mayıs 1912'de Frieda Weekley ile Almanya'ya kaçtı. İki yıl Almanya ve İtalya'da kaldıktan sonra 1914'te İngiltere'ye dönüp evlendiler. Bu arada Lawrence'ın ikinci ve üçüncü romanları *The Trespasser* (1912; İzinsiz; Türkçeye *Günahkâr Ruhlar* adıyla çevrildi) ve *Sons and Lovers* (1913; *Oğullar ve Sevgililer*), yayımlandı. Eylül 1915'te yayımlanan dördüncü romanı *The Rainbow* (*Gökkuşağı*) açık saçık bulunarak toplatıldı. 1916'da bitirdiği *Women in Love* (*Aşık Kadınlar*) ise ancak 1920'de, New York'ta, sınırlı sayıda yayımlanabildi.
Savaştan sonra, 1919'da, Lawrence'ın ölümüne dek sürecek gönüllü sürgün yılları başladı. Karısıyla birlikte ilkin İtalya, sonra Seylan ve Avustralya'ya gitti. 1922 sonunda Amerika'ya giderek New Mexico'ya yerleştiler, ancak 1925'te sağlığı bozulmaya başlayınca İtalya'ya döndüler. *Lady Chatterley's Lover* (*Lady Chatterley'in Sevgilisi*) Floransa'da 1928'de sınırlı sayıda yayımlandıktan hemen sonra açık saçık bulunarak yasaklandı. Yüzyılın en uzun süren sansür davalarından birinin konusu olan roman, 1959'da Amerika'da, bir yıl sonra da İngiltere'de aklanarak satışına izin verildi. Ressam Lawrence'ın yapıtları da kimi zaman yasaklandı. Haziran 1929'da Londra'da sergilenecek on üç tablosuna el konuldu.
Lawrence 2 Mart, 1930'da Vence, Fransa'da veremden öldü. 1935'te naaşı yakılarak külleri New Mexico'da bir mezarlığa taşındı.

Nebile Direkçigil, Robert Lisesi'ni bitirdikten sonra İngiltere'de, Leeds Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1970'te lisans, 197'de üst lisans, 1974'te ise doktora derecelerini aldı. 1975'ten beri görev yaptığı İstanbul Üniversitesi'nde 1982'de doçentliğe 1988'de profesörlüğe yükseltildi. 1988'den günümüze, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı'dır.
Yayınları arasında *Amerika'da Zenci Tiyatrosu* (1985) başlıklı kitap, türlü dergilerde, örneğin *Çağdaş Eleştiri*'de çıkan edebiyat ve tiyatro konulu incelemeler ve çeviriler ile *Turkish Pen Reader*'da çıkan, Türk yazarlardan İngilizce'ye çevrilmiş şiirler ve öyküler vardır.

D.H. LAWRENCE

Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler

ÇEVİREN:
NEBİLE DİREKÇİGİL

YKY

Edebiyat - 121
ISBN 975-363-417-X

Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler
D.H. Lawrence
Özgün adı: Studies in Classic American Literature
Çeviren: Nebile Direkçigil

1. baskı: 1500 adet, İstanbul, Nisan 1996

Yayına Hazırlayan: Selahattin Özpalabıyıklar
Kapak Fotoğrafı: John Singleton Copley"in "Albay George Watson" portresinden detay.
Kapak Tasarım: Pınar Kazma
Ofset Hazırlık: Akgül Yıldız
Düzelti: Selahattin Özpalabıyıklar
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Baskı: Şefik Matbaası

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1996
© The Estate of the late Frieda Lawrence, 1961
Türkçe çevirinin tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

İÇİNDEKİLER

Giriş (*Nebile Direkçigil*) • 7
Önsöz • 21
1. Yer Ruhu • 25
2. Benjamin Franklin • 33
3. Hector St John de Crèvecœur • 48
4. Fenimore Cooper'ın Beyaz Romanları • 61
5. Fenimore Cooper'ın Leatherstocking Romanları • 73
6. Edgar Allan Poe • 90
7. Nathaniel Hawthorne: *The Scarlet Letter* • 108
8. Nathaniel Hawthorne: *Blithedale Romance* • 126
9. Dana: *Two Years Before The Mast* • 137
10. Herman Melville: *Typee* ve *Omoo* • 158
11. Herman Melville: *Moby Dick* • 173
12. Whitman • 193

giriş

David Herbert Lawrence'ın yaşarken yayımlanan tek edebiyat eleştirisi kitabı, 1923'te Amerika'da, bir yıl sonra İngiltere'de yayımlanan *Studies in Classic American Literature, Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler*'dir.

Roman, öykü, oyun ve deneme yazarı, şair ve ressam D. H. Lawrence, 11 Eylül 1885'te İngiltere'de, kömür madeni kasabası Eastwood, Nottinghamshire'da doğdu. Babası ocağa yedi yaşında inmiş bir maden işçisi, annesi ise evliliğinde aradığını bulamadığına inanan orta sınıftan bir kadındı. Lawrence'ın çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği aile ve toplumsal çevre, bilinci ve düşünce yapısını büyük ölçüde etkileyecek, kendi anne ve babası arasında sınıf farklılığından kaynaklanan çatışmalar, sanayi yaşamının, sınıf ayrımının ürünü, kömürün parlak karasının örttüğü çirkin, iç kapayıcı Eastwood ve kasabanın hemen dışında, sanayileşme süreçlerinden henüz etkilenmemiş, insana yaşam sevinci veren doğa Lawrence'ın yapıtlarını belirleyecek temel karşıtlıklara yansıyacaktı.

Beş çocuklu ailenin dördüncü çocuğu olan Lawrence, 1893-98'de ilkokula, kazandığı bir bursla, 1898-1901'de, ortaokula gitti. 1906-8'de Nottingham Universitesi'nde iki yıl öğretmenlik sertifikası eğitimi gördükten sonra, Londra güneyinde, Croydon'da üçbuçuk yıl öğretmenlik yaptı. İlk kez onyedi yaşında geçirdiği, bütün yaşamını etkileyecek zatürre, 1911 sonunda yinelenince, öğretmenlikten ayrılarak Nottingham'a döndü. İlk şiirlerini 1905'te, ilk romanı *The White Peacock*'u[1] ve ilk oyunu *A Collier's Friday Night*'ı[2] 1906'da yazmaya başladı ancak yayım-

lanan ilk yapıtları Ford Madox Hueffer'ın (Ford) yönettiği *English Review* dergisinde 1909'da çıkan şiirleriydi. Sevgisini adadığı oğullarının madene inmemesi için direnen annesinin ölümünden bir ay sonra, Ocak 1911'de, ilk romanı *The White Peacock* yayımlandı.

Lawrence, Mart 1912'de, Nottingham Üniversitesi'nde Fransızca öğretim görevlisi Profesör Weekley'in Alman, baron kızı karısı Frieda ile tanıştı. Otuziki yaşında üç çocuklu Frieda ile yirmialtı yaşındaki Lawrence, 3 Mayıs'ta Almanya'ya kaçtılar ve Lawrence'ın ölümüne dek onsekiz yıl sürecek ilişki başladı. Lawrence ve Frieda bir süre Almanya ve İtalya'da yaşayıp, Frieda 1914'te kocasından boşanınca, İngiltere'ye dönüp Temmuz 1914'te evlendiler. Bir kaç hafta sonra, 4 Ağustos, 1914'te, İngiltere Almanya'ya savaş ilan etti. Dünyayı demokrasi için sözümona güvenli kılacak, hatta artık savaşa son verecek savaş, 11 Kasım, 1918'de bitecekti.

Lawrence'ın ikinci romanı *The Trespasser* 1912'de, *Sons and Lovers (Oğullar ve Sevgililer)* ve şiirleri, *Love Poems*[3], 1913'te, öyküleri, *The Prussian Officer and Other Stories*[4] başlığı altında 1914'te yayımlandı. Lawrence ve eşi 1914 sonunda Cornwall'a taşındılar. Lawrence, sağlığı nedeniyle, askere alınmamıştı ama zaten savaşa karşıydı. Frieda'nın Alman olması, karı koca her ikisinin de savaşa karşı olmalarından ötürü oldukça sıkıntılı savaş yılları sırasında sürekli baskı altındaydılar. Eylül 1915'te *The Rainbow (Gökkuşağı)* yayımlandı. İki ay sonra mahkeme romanı açık saçık bularak yasakladı. Lawrence'ın Nisan-Haziran 1916'da yazıp, Kasım 1916'ya dek gözden geçirdiği *Women in Love (Âşık Kadınlar)* ise 1920'de yayımlanacaktı.

Lawrence 1917-19'da iki yapıt üstünde çalıştı: 1921'de yayımlanacak olan *Movements in European History*[5] ve *Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler*. Lawrence bu ikincisine ilk kez 9 Ocak, 1917 tarihli mektubunda değinir:

> 'New York'a gitmek, Amerikan edebiyatı üstüne bir dizi deneme yazmak, belki de konferans vermek istiyorum. ...Kafamda Klasik Amerikan edebiyatı üstüne bir dizi deneme ya da konferans var. Ama Amerika konusunda burada İngiltere'de yazamıyorum. Oraya taşınmam gerek.'[6]

Lawrence Amerika'ya gidebilmek için başvurduğunda pasa-

port alamadıysa da denemeleri yazmayı sürdürdü. 30 Ağustos, 1917 tarihli mektubunda parasal açıdan ferahlığa kavuşabilme umuduyla *Amerikan Edebiyatında Aşkıncı Öğe* konulu bir dizi deneme hazırladığını yazar.[7] 3 Eylül, 1917 tarihli mektubunda ise aynı denemelere bu kez *Klasik Amerikan Edebiyatında Aşkıncı Öğe* başlığı altında değinir ve 'bunlardan birkaç dolar kazanmayı gerçekten umud ediyorum' der.[8] Bu arada, Ekim 1917'de, polis Lawrence'ın evini casusluk suçlamasıyla basıp aradı, Cornwall'dan ayrılmamalarını, sahil bölgelerinden uzak durup, polise düzenli rapor vermelerini buyurdu. 3 Haziran, 1918 tarihli mektubundan, Lawrence'ın Whitman konulu son denemeyi yazdığı,[9] 3 Ağustos, 1918 tarihli mektuptan, denemelerin daktiloya çektirilme işleminin tamamlandığı anlaşılır. Lawrence bunları hem İngiltere, hem de Amerika'da satabilmeyi, para kazanmayı umud eder.[10]

Ancak bu beklentiler , ne yazık ki, hemen gerçekleşmedi. İlk yedi deneme kitap olarak değil, *English Review*'da çıktı. 1 Şubat, 1919 tarihli, Amerikalı şair Harriet Monroe'ya yazdığı mektupta, dergide yayımlanan yazılarına değinerek, 'Bunların üstünde dört yıldan fazla çalıştım — çok çalıştım. Pek belli olmayabilir', der.[11]

Lawrence ve eşi en sonunda, Kasım 1919'da, İngiltere'den ayrıldılar. Lawrence'ın geriye kalan ömrünün tümü kendi seçimiyle sürgünde geçecekti. Önce İtalya'ya, sonra 1922'de sırasıyla, Seylan'a, Şubat'ta, Avustralya'ya, Mayıs'ta, Güney Denizi Adaları'na ve New Mexico'ya, Eylül'de, gittiler. Lawrence Avustralya'dan ayrıldıktan sonra birkaç gün kaldığı Güney Denizi Adaları'nda edindiği kimi izlenimleri yapıtına ekledi. Aralık 1922'de New Mexico'da bir çiftliğe taşındılar. Lawrence 1922-23 kışı denemeleri yeniden gözden geçirdi. *Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler* ilk kez 1923'te Amerika'da, bir yıl sonra da İngiltere'de yayımlandı. İlk yazılış biçimiyle *English Review*'da yayımlanan denemeler ise 1962'de *The Symbolic Meaning*[12] başlığı altında yayımlanacaktı. Lawrence'ın yaşarken yayımlanan tek edebiyat eleştirisi kitabı dışında kalan, türlü konularda yazdığı onlarca deneme ancak ölümünden altı yıl sonra, 1936'da, *Phoenix*[13] başlığı altında derlenecekti.

Lawrence, Kasım 1923'te kısa bir süre için İngiltere'ye gitti. Mart 1924'te Amerika'ya döndü. Orada, New Mexico'da, ilk kez 1914'te tasarladığı 'Rananim' adını verdiği ütopik bir topluluk

kurmak istedi, ancak pek ilgilenen çıkmadı. Çift, Kiowa adlı çiftliğe taşındı. 1925'te Lawrence'da verem belirtileri görülünce, yıl sonuna doğru Amerika'dan ayrılıp, önce İtalyan Rivierası'na, sonra Floransa yakınlarına, ardından Güney Fransa'ya yerleştiler. 6 Şubat, 1930'da ağırlaşan Lawrence, Vence'da sanatoryuma yattı, 2 Mart'ta öldü. 1935'te naaşı yakılarak külleri Kiowa çiftliği yakınında bir mezarlığa taşındı.

Sömürge edebiyatı diye başlayıp, ulusal bir kimlik kazanmayı başarmış Amerikan edebiyatının tanımı, o edebiyatı üreten Amerikalı'nın kimliğiyle ilintili olmuştur. Kimdir gerçek Amerikalı? Amerikalı'yı öteki insanlardan, Amerika'yı öteki ülkelerden ayıran özellikler nelerdir? Ve daha da önemlisi, Amerikan edebiyatını belirleyen nitelikler nelerdir? Günümüze değin bu sorulara yanıt arayan pek çok eleştirel yorum içinde ilk bütünsel yorumlar ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında görüldü. Bu yorumların sözcüleri, New England'ın odağını oluşturduğu, tutucu, idealist, püriten ve duygusal 'kibar geleneği' savundular. Bu geleneği belirleyen değerler, geleneksel ahlak ölçütlerine ve incelmiş davranış biçimlerine bağlılık, bilimin çağdaş sorunları çözebileceğini sorgulama, günün maddeciliğini yadsımaydı. Böylesi değerlere de ancak varlıklı, Harvard eğitimli bu eleştirmenlerle aynı dünya görüşünü paylaşan az sayıda yazar sahip çıkabilirdi.

'Kibar gelenek' yandaşlarına ilk güçlü tepki yirminci yüzyıl başlarında, Amerikan yazınını toplumsal, ekonomik ve siyasal bağlamda irdeleyen yazarlardan geldi. Örneğin, V.L. Parrington, 'kibar gelenek' yandaşlarını, Amerikanın göç ve sanayileşme gibi çağdaş sorunlarına yabancı, geçmişe ve Avrupa'ya hayran kimseler diye suçladı. Edebiyat ayrıcalıklı bir azınlığın değil, demokrasiye inanan çoğunluğun yaşamını, sesini, toplumsal çelişkilerini yansıtabildiği ölçüde ulusal bir nitelik ve saygınlık kazanabilirdi

New England geleneği ile köktenci toplumcu geleneğin kimi değişikliklerle Amerikan eleştirisini hâlâ etkilediği gözlemlenirken, her ikisinden de farklı bir yaklaşımı benimseyen Lawrence, çağdaş Amerikan yazın kuramının öncüsüdür, kendinden sonra gelen eleştirmenlere pek çok yönden esin kaynağı oluşturur. 'Ön-

söz' ve oniki bölümden oluşan *Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler*'de Lawrence, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıllarda ürün vermiş sekiz yazarın yapıtlarını irdeler. Bu yazarlardan Benjamin Franklin, Hector St John de Crèvecœur, Edgar Allan Poe, Richard Henry Dana ile Walt Whitman'a birer, Fenimore Cooper, Nathaniel Hawthorne, ve Herman Melville'e ikişer bölüm ayırır. Başlıktaki 'Klasik Amerikan Edebiyatı' tanımı ilginçtir. Yalnızca ikiyüz yılı aşkın bir geçmişe sahip ülkenin edebiyatını, üstelik sömürge edebiyatı olarak başlamış bir edebiyatı betimlemek için 'klasik' sözcüğünün kullanılması anlamlıdır. Öte yandan, Lawrence'ı izleyen eleştirmenlerin de, ufak değişikliklerle, Lawrence'ın seçimini onayladığı, aşağı yukarı aynı yazarları ve yapıtları ele aldığı görülür. Lawrence'ın yapıtında öteki eleştirmenlerin seçimi dışında kalacak tek yazar Dana'dır.

Edebiyat eleştirisinin yazara, metne, okura, ya da bu öğeleri kuşatan tarihsel ve toplumsal koşullara ağırlık verdiği görülür. Lawrence, tarih, hatta coğrafya ve toplum koşullarını gözardı etmez, metni, bu koşulların yazarın bilincinde yarattığı ruhbilimsel izlerin etkisini gösterdiği dilsel bir çatışma alanı diye yorumlar. Okura düşen, öyküye yansıyan ruhbilimsel çatışmayı bulgulayarak anlamı ortaya çıkarmaktır. Lawrence incelemesinin başında Amerikan edebiyatı ve Amerikalı yazarın tanımı konusunda önyargıları sorgular: İnsan 'Modası geçmiş Amerikan klasikleri'ne özgü nitelikleri görebilmeli, bu kitapları ne çocuk masalları diye, ne de Avrupa geleneği ışığında değerlendirmelidir. Hem çağdaş Amerikalı, hem de Avrupalı okur Amerikan edebiyatına yaklaşımında önyargılardan sıyrılmalıdır. Amerika bir yandan sanatsal açıdan Avrupa'dan bağımsız olduğunu ileri sürer, ama bu bağımsızlık için uğraş vermiş kendi yazarlarını yadsır. Çağdaş Amerikalı dönek bir Avrupalı gibi davranmaktan vazgeçmeli, kendi gerçeğini kendi yazarlarında aramalıdır.

Lawrence'ın incelemesinin ilk bölümünün başlığının 'Yer Ruhu' olması, yirminci yüzyıl ortalarından sonra gelişecek sömürgecilik-sonrası yazın kuramında önemi yadsınamayacak, edebiyat ile uzam, dil ile uzam arasındaki bağlantıyı vurgulama açısından ilginçtir. Lawrence, 'Eski Amerikan sanat-söylemi, başka hiçbir yere değil, yalnızca Amerika anakarasına özgü, yaban bir nitelik içerir.' der. Ve Lawrence'ın irdelediği yapıtlar eski bir uzama, anakaraya, Avrupa'ya özgü bilinçten, yenisine, Amerika'ya özgü bir bilince

geçiş sürecini kaydeder.

Lawrence Amerikan edebiyatının, onu üreten sanatçının kimliğiyle ilintili olduğuna inanır. Kimdir öyleyse gerçek Amerikalı? Niçin gelmiştir Amerika'ya? Lawrence Amerikalı sanatçının Amerika'ya tapınma özgürlüğü arayışıyla gelmediğini, çünkü 1700'de İngiltere'de Amerika'da olduğundan çok daha fazla tapınma özgürlüğü olduğunu savunur. İnsanlar Amerika'ya uzaklaşmak için gelmişlerdir, Avrupa'ya özgü yaşam biçimlerine tutsaklıktan, Rönesansla kırılan yetke zincirlerinden, Rönesans sonrası hümanizmadan, 'Avrupa'daki güldürü anlayışının akıcı erincinden', 'kendilerinden uzaklaşmak için. Olduğu ve olageldiği herşeyden uzaklaşmak için.' İnsanlar Amerika'ya özgürlük için gelmemişlerdir, çünkü Amerika şimdi de özgür değildir, Lawrence'a göre. Dahası,

> 'İnsanlar yaşayan bir anayurtta özgürdürler, ordan oraya dolanırlarken ya da kaçarlarken değil. İnsanlar dinsel inancın derin, içe yönelik sesine boyun eğerlerken özgürdürler. Kendi içlerinden gelene boyun eğerlerken. İnsanlar yerine getirilmemiş, belki de gerçekleşmemiş bir ereği yerine getirmeye çalışan, yaşayan, örgensel, *inanan* bir topluluğa ait olduklarında özgürdürler. Yabanıl bir batıya kaçarlarken değil.'

Lawrence'a göre, aldatmaca, Amerikalı sanatçının özelliğidir. Lawrence sıradan söylem ile sanat söylemi arasında bir ayrım yapar ve okurun sanatçıya değil, yapıtına, sanat söylemine inanması gerektiğini savunur. Yazar açık seçik herşeyi yadsıyıp, yalan söylerken, okur sanat söyleminden doğruyu çıkarabilir, çünkü sanat bir yalanlar örgesinden doğruyu dokur. Başka bir deyişle, yazar kendi bilinçaltının, yüreğinin derinliklerinde bildiğini, kendinden, yapıtından esirger, ancak yapıtı yalanını ele verir. İşte bu noktada okura, eleştirmene etkin bir işlev yüklenir: sanat söyleminden gerçeği, doğruyu bulgulamak.

Lawrence'ın sıradan söylem ile sanat söylemi arasında gördüğü ayrım, 1914-30 yıllarında sesini duyuran ama yapıtları 1960'lı yıllardan sonra İngilizce'ye çevrilen Rus Biçimcileri'nin ve 1920'li yıllarda ilkin İngiltere, sonra 1950'li yıllara değin Amerika'da gelişen ve günümüz Anglo-Sakson eleştirmenlerini büyük ölçüde et-

kileyen Yeni Eleştiri Akımı ilkeleriyle bir anlamda örtüşür. Yazın metnini belirleyen nitelikleri araştıran Rus Biçimcileri, yazın dilinin sıradan dilden farklı olduğunu, sıradan dilden sapmayı içerdiğini ileri sürdüler. Sıradan dilde ağırlık gönderge, değinilen gerçek üstündeyken, yazın dilinde ağırlık anlatımın üstündedir. Başka bir deyişle, yazın dili yalnızca kendi kendine gönderme yapar.

Yeni Eleştiri Akımı öncülerinden I.A. Richards, Lawrence'ın yapıtıyla ilk kez aynı yıl yayımlanan incelemesi *The Meaning of Meaning*'de[14], 1923, dilin iki tür işlevi olduğunu ileri sürer: simgesel ya da göndergesel işlevi ve duygusal işlevi. İlkinde dil nesnel dünyayı, göndergeyi göstermek, belirtmek için, ikincisinde öznel duyguları, tutumları uyandırmak için kullanılır. Şiir ya da edebiyat dili böyledir. Richards'ın *Practical Criticism*'de[15], 1929, dediği gibi, bu ikincisinde inanç sorunu ortaya çıkmaz, çünkü iletilen doğru ya da yanlışlar değildir.

Lawrence da sanat söyleminin duygusal işlevini vurgular, ancak, yalan örgesinden doğruyu dokuduğunu ileri sürerken, edebiyat metnine göndergesel işlev yükleyerek Yeni Eleştirmenler'den ayrılır, çünkü kendi edebiyat ve sanat görüşünün ana ilkesi ahlakçılıktır:

> 'Sanatın temel işlevi ahlaksaldır. Estetik değil, süsleyici değil, hoşça zaman geçirici ya da dinlendirici değil. Yalnızca ahlaksaldır.
> Ama tutkulu, örtük bir ahlak, öğretici değil. Akıldan çok, kanı değiştiren bir ahlak. Önce kanı değiştiren. Akıl da sonradan kanın yolunu izler.'

Lawrence'ın ondokuzuncu yüzyıldan devraldığı romantik başkaldırı geleneği de, kapitalist sanayi toplumunda sanatın işlevini tanımlarken, ahlak işlevini göz önüne alıyordu. Adam Smith'in dediği gibi, pazar ekonomisi egemen olduğunda, düşünmek de başka herhangi bir uğraşı andırıyor, düşüncenin de pabuç ya da çorap gibi satın alınan öteki metalardan farkı olmuyordu. Romantikler ise yaratıcı yazarın ürettiği, kendi imgelem gücünden kaynaklanan ürünün, görünür gerçekten daha üstün düzeyde bir gerçeği, kapitalist üretim süreçlerine, ilişkilerine karşıt insanca değerleri vurguladığını savundular. Şair, eleştirmen ve yazar Matthew Arnold[16] daha da ileri giderek, dinsel inançsızlığın ağır bastı-

ğı sanayi toplumunda, edebiyatın, kültürün, dinin geleneksel ahlak işlevlerini üstlendiğini, Tanrı buyruğunun gerçekleşebilmesini olası kıldığını ileri sürdü. Lawrence'dan onyedi yıl sonra doğan ve Arnold'un ahlakçı görüşünü yüzyılımızda sürdüren eleştirmen F. R. Leavis, edebiyatın hâlâ yaratıcı, yaşam süreçlerine yabancılaşmamış, o süreçlerle kaynaşmış bir dil kullanımıyla, yaşamdan yana, yaşamı zenginleştiren, sağlıklı, ciddi, sorumlu tutumuyla çağdaş insanın acımasız kapitalist düzende varkalabilmesini sağlayan bir güç olduğunu vurgulayacaktı. İşte bu nedenlerden ötürü de Leavis, Lawrence'ı İngiliz roman geleneğinin baş yazarlarından biri, yirminci yüzyılın en büyük romancısı diye değerlendirecekti.[17]

Öte yandan, Lawrence sanatçıya değil, öyküye güvenin, derken, yine Yeni Eleştirmenler'in başlıca ilkelerinden birinin öncülüğünü yapar: Metin kendi içinde ve kendi başına varolduğu, anlamı kendi içinde yattığı ve göndergesel işlevi olmadığından, metnin ortaya çıkış nedenleri, ya da yazarın ne güttüğünü bulgulamaya çalışmak, okuru yanıltmaktan öteye gidemez. Ancak dediğim gibi, Lawrence, Yeni Eleştirmenler'in tersine, yazarın yaşamını, görüşlerini tümüyle yadsımaz. Yazarla metni arasında kesin bir ilişki vardır, ama bu ilişki doğrudan bir özdeşleşmeyi, öykünmeyi içermez. Yazar bir ahlak görüşünü belirtmek ve öyküyü süslemek için çıkar yola. Ama öykü başka bir yönde ilerler. Böylece birbirine karşıt iki ahlak görüşü çıkar ortaya: sanatçınınki ve öykününki. Sanatçı herhangi bir görüşü aktarma konusunda ne denli bilinçli davranırsa, öyküsü de o ölçüde ters yönde gelişerek sanatçıyı ele verir. Örneğin, Whitman dışında öteki Amerikalı yazarlar, 'bütün tutkularının yoketmeye yöneldiği bir ahlak anlayışına kafaca sıkı sıkıya bağlıdırlar.' Bunun sonucu da Amerikalı yazarın ikiciliğinin göstergesi ikiyüzlülüğüdür.

Lawrence'a göre, ikicilik, dinsel, toplumsal ve ekonomik olguların insan özünde oluşturduğu bir sonuçtur. İnsan kendi içinde bölünmüş, kendiyle çelişen bir varlıktır: ruh ve beden, akıl ve duygu ya da içgüdü, üstbenlik ve ilkelbenlik, Lawrence'ın tanımıyla, us bilinci ve kan bilincinden oluşur insan. Bir yanda düşünür, bir yanda kanıyla duyar. Bu ikiciliğe koşut iki tür bilgi vardır: bilimsel ve şiirsel ya da akıl-bilgisi ve kan-bilgisi. Anlamaya, kavramaya, bütüncül çözümler aramaya yönelen us bilinci, bilimselliğe, parçalanmaya, kopukluğa, yaşamı yadsımaya, canlı cansız her bir varlı-

ğın ötekiliğini kabullenen kan bilinciyse, şiirselliğe, birlikteliğe, uyuma, yaşamı kutsamaya götürür insanı. Bir yanda akıl-bilgisi, öte yanda kan-bilgisi, 'içgüdü, sezgi, karanlıkta gerçekleşen bütün o engin canlı bilme akışı, akıldan önce gelen', bizler 'kendi içimizde, kendimize karşı bölünmüşüz,' der Lawrence. 'Hepimiz her iki biçimde de bilinçliyiz. Ve bu iki biçim de kendi içimizde birbirine düşmandır', çünkü akıl-bilgisi bilmek, kan-bilgisi ise olmak demektir.

Lawrence, insanın kendi içindeki Kutsal Ruh'a, Kutsal Ruh'u oluşturan içimizdeki tanrılara da inanır. Lawrence'ın Kutsal Ruh'u, Hıristiyan inancın Tanrı, Oğul, Kutsal Ruh üçlemesindeki Kutsal Ruh'la pek özdeştirilemez. Bireyselleştirilmiş, içselleştirilmiş bir Kutsal Ruh'tur bu. Her insanın kendi bilinçaltında varolan, buyruklarına kesinlikle uyulması gereken, kan bilincine özgü bu nitelik insanı tek ve eşsiz kılar.

Öte yandan, ondokuzuncu yüzyıl sanayi devrimi İngiltere'sinde kimi romantik akım yazarları ve Thomas Carlyle gibi düşünürlerin dile getirdiği tepkiyi, yirminci yüzyılın ilk yarısının önde gelen yazarları W. B. Yeats, T. S. Eliot ve Ezra Pound[18] gibi sürdüren Lawrence, akıl-bilgisi ürünü sanayileşmeden, bilimden, teknolojiden ve demokrasiden nefret eder, bunların insanı çirkinliğe, maddeciliğe, mekanikleşmeye, soyutlamaya, bölünmüşlüğe tutsak kıldığına inanır. İnsanı, insanlık durumunu iyileştirme,geliştirme adına önerilen ve uygulamaya konulan ilkeler, temelde, tam tersine, insanı, kendine, başka insanlara, çevresine ve doğaya yabancı bir varlığa dönüştürür.

İnsanı belirleyen ikicilik yarattığı sanata da yansır. Lawrence'ın sözüyle, 'Amerikan sanatı ve sanat-bilincinde her zaman bu bölünmüşlük vardır. Görünürde her şey kurabiyè gibi tatlı, hoş mu hoş, canciğer kuzu sarmasıdır.' Ancak, 'Amerikan sanatının yüzeyinden öteye bakmak, simgesel anlamın içindeki şeytansılığı görmek *zorundasınız*.' Dahası, 'Amerikan sanat-etkinliğinin ritmi' de ikicidir: eski bilincin çözülmesi ve atılması, bunun altında yeni bir bilincin oluşması. İşte Lawrence'ın amacı bu ikici ritmin belirlediği Amerikalı yazarlardaki ikiciliği bulgulamak, öyküyü sanatçıdan kurtarmaktır.

Bu yazarlardan Franklin 'Amerikalı'nın gerçek *kılgısal*', Crèvecœur ise duygusal ilk örneğidir. İlk silme Amerikalı Franklin kendini Tanrı ve insan gözünde ahlak açısından kusursuz kılmaya ça-

lışır. Kapitalist düzeni haklı çıkarmak için Hıristiyan tanrıyı bu düzenin başı diye yorumlar. Uçsuz bucaksız insan ruhunu çitleyerek, hazırladığı erdemler klavyesiyle çalışan ahlaklı bir makineye dönüştürür. Avrupa geçmişini alaşağı etmek uğruna ilk kukla Amerikalı'yı tezgâhlayan Franklin'in maddeciliğine karşı, Crèvecœur duygusallığın temsilcisidir. Doğayı, soylu yabanılı, emeğin günahsızlığını yücelten bütün yazarlar gibi yalan söyler, ama sanatçı Crèvecœur yalanı ele verir. Doğada her bir varlığın düşmanı olduğunu, her bir türün bir başkasının sırtından geçindiğini bilir.

Varlıklı, kültürlü, beyefendi Cooper'a gelince: Lawrence'ın tanımıyla, Beyaz Romanlarında, demokrasi, eşitlik ve özgürlük idealine inanması gerektiğini düşünür, ama kendi kendini yetiştirmiş, sonradan görme züppe Amerikalı karşısında üstün olduğunun bilinciyle kıvranır. Cooper'ın Leatherstocking romanları ise bir tür dileğin-gerçekleşmesini yansıtır. Cooper kendisinin olamadığı, yaşayamadığı kimliği ve yaşamı, romanların baş kişisi, kabasaba avcı Natty Bumppo'da görürken, beyaz Amerika'nın mitini yaratır. Bu romanlar 'Bir tür Amerikan Odysseia'sı oluştururlar, Natty Bumppo'nun Odysseus olduğu'. Beş Leatherstocking romanında, '*giderek azalan* bir gerçeklik, giderek çoğalan bir güzellik' vardır. Romanlar, 'yaşlılıktan gençliğin altın çağına doğru geriye gider. Amerika'nın gerçek miti işte budur. Amerika başlangıçta yaşlıdır, eski bir deri içinde kocamış, bumburuşuk kıvranır. Ve eski deri yavaş yavaş dökülür, yeni bir gençliğe doğru. Amerika'nın miti budur.' Cooper iki 'erkeğin yalın, çıplak insan ilişkisi'nde, Kızılderili Chingachgook ile Natty Bumppo'nun ölümsüz dostluğunda, 'yeni toplumun çekirdeği'ni düşler.

Cooper ikici ritimli Amerikan sanat etkinliğinin her iki titreşimini, eski bilincin çözülmesi ve atılması, bunun altında yeni bir bilincin oluşmasını, birlikte sürdürürken, sanatçıdan çok bilim adamı Poe'da, yalnızca birincisi, çözülme titreşimi görülür. Poe, insan 'ruhunun mahzenleri, bodrumları, korkunç yeraltı geçitleri içine dalan bir serüvenciydi. Kendi yazgısının korkunçluğunu ve uyarısını seslendirdi'. Ve Poe sevgiyi yanlış yorumlar: her organizma özünlü olarak ayrı ve tek başınadır, ancak her organizma, belirli bir noktaya dek, başka canlıyla özümsenme ve bağlantıyla yaşar. Poe sevgilinin ayrı ve tek başına olduğunu kabul etmek istemez, kesin özdeşleşmeyi arar, bilmek ister. Bu da ölüme götürür.

Hawthorne'un *The Scarlet Letter*'ı yüzeyde bir romanstır, ama

cehennemsi anlam taşıyan bir romans. Okur 'günahın utkusunun bu büyük alegorisi'nin yüzeyinden öteye bakmalı, Hawthorne'un kusursuz iki yüzlülüğünü görmeli, *'Sev ve üret! Sev ve üret!'* diye kakırdayan bilinçüstü kadar, *'Yok et! yok et! yok et!'* diye mırıldanan bilinçaltını da duymalıdır. Günah tanrı buyruklarının değil, insanın kendi bütünlüğünün bozulmasıdır.

Lawrence, insanın ne toprağı, toprak-anayı, ne de en yüce ana denizi idealleştiremeyeceğine inanır. Bilmek ve olmak birbirine karşıttır. Dana deniz-anayı bilmek ister, ama bedeli kendi varlığının parçalanmasıdır. Dana gibi, insandan çok, yalınç maddeyle ilgilenen Melville, *Typee* ve *Omoo*'da insanoğlunu, uygarlığı yadsıyarak denize, Büyük Okyanus'a açılır. Ancak insan ne denli yüceltirse yüceltsin, geçmişe, ilkele geri dönemez. Melville de, Poe gibi, sevginin, dostluğun kusursuz doyumunu arar, ama kusursuz ilişkiler yoktur. Lawrence'ın sözüyle, 'beyaz ussal-bilincimizin manyakça gözü dönmüşlüğüyle', üst 'bilincin ve ideal istencin ölümü ne' avlanılan, beyaz 'adamın son erkeklik organı varlığı' Moby Dick, beyaz 'ırkın en derin kan-varlığıdır; en derin kan-doğamızdır.' Moby Dick, Büyük Beyaz Ruh'un gemisini batırarak sulara gömülür.

Whitman'da ise ölüm-sonrası etkiler görülür. Yaşam sonunun, bütünlüğünü yitirmekte olan ruhun dönüşümlerinin ozanı Whitman, sevgiden dem vurur, ama düşünceye dökülen, mekanik bir sevgidir onunkisi. Eski ahlak anlayışına ruhsal bağlılığı ilk bozan, ruhun bedenden üstün olmadığını savunan Whitman'dır. Whitman'a göre, 'Ruh'un yüce yurdu açık yol' boyunca ruh öteki insanlarla, ruhlarla, duygudaşlık ilişkisiyle ilerlemelidir. Ancak Whitman kendi sözünde durmaz: duygudaşlığı, sevgiyle, kaynaşmayla, hayırseverlikle karıştırır. Ve bu da onu ölümün eşiğine getirir.

Lawrence kendi gününde orta ve yüksek tabaka tekelinde edebiyat alanında farklı bir duyarlılığın sözcüsüydü. İngilizdi, ama 'İngiliz' ya da 'İngiltere'ye özgü' değerleri sorgulayan bir yazar, bir Öteki'ydi. Sonuçta kendini gönüllü sürgün yaşamına iten bu karşıtlık, onun bir başka Öteki'yi, siyasal ve kültürel açıdan başlangıçta bağımlı olduğu egemen İngiliz ya da Avrupa'ya özgü

varsayımlarla sorgulayıcı, yıkıcı, çökertici ilişki içindeki Amerikalı yazarı, Amerikan edebiyatını değerlendirirken, genellikle duyarlı, tutarlı gözlemlere, bulgulara varmasını olası kıldı. Lawrence sömürge deneyiminin, kapitalist toplum düzeninin, dinsel ve toplumsal inançların insan bilincinde oluşturduğu ikiciliği, parçalanmayı irdelerken, bireyin, canlı cansız her bir varlığın bütünlüğüne saygı duyulmasını istedi. Ancak Lawrence'ın Amerikan edebiyatına bakışı bir anlamla kendi çelişkisini de ele verir: Lawrence o bütünlüğü bozabilecek, zorbalığa dayalı güdüleri kimileyin haklı çıkarmaya çalışır. İnsan ilişkilerinde zorbalığın sözümona doğal dengeyi sağladığını savunur, ya da kadını kesinlikle erkeğe bağımlı görmek ister. Sergilediği böylesi çelişkilere karşın *Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler* çok yönlü çağrışımlarıyla kendinden sonra ortaya çıkan pek çok eleştirel yoruma, bu arada tekmerkezci, evrenselci, idealist bir yazın anlayışına baş kaldıran sömürgecilik-sonrası yazın kuramına da yol gösterir. Yapıtın edebiyat, özellikle Amerikan ve İngiliz edebiyatı çkurlarına, yaratıcı bir duyarlılığın kendine özgü yaklaşımıyla, İngilizce yazılmış da olsa başka bir anakaraya özgü duyarlılığı, bilinci yansıtan yapıtları, eleştirmen kimliğiyle değerlendirme, başka bir deyişle, okuma ve yeniden yazma, süreçlerini paylaşma açısından olduğu kadar, Lawrence'ın öteki yapıtlarını yorumlama açısından da yararlı olacağına inanıyorum. *Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler*, zaman içinde, hem Lawrence'ın kendi yapıtları, hem de Amerikan eleştiri geleneği bağlamında, 'klasik' bir çalışma olarak değerlendirilmeyi haketmiştir doğrusu. Dahası, Lawrence'ın ele aldığı çoğu yapıt da – şiir, deneme, öykü ve roman – alıntılarla da olsa, bu inceleme aracılığıyla ilk kez Türkçe'ye kazandırılıyor.

Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler gibi göndergesel bir başlığa sahip bu eleştiri yapıtında Lawrence'ın biçemi pek az ölçüde sıradan, göndergesel ya da edebiyat-dışı diyebileceğimiz bir dil kullanımını içerir, daha çok bu tür bir kullanımdan büyük ölçüde sapmalarla dikkati kendi üstüne çeker. Okura Lawrence'ın kurmaca yazarı, şair ve ressam duyarlılığını, sesini sürekli anımsatan bu sapmalar, Latince, Fransızca, İtalyanca, Almanca kullanımıyla, başta *Tevrat* ve *İncil* gelmek üzere, başka yapıtlardan alıntılarla ya

da bu yapıtlara cümbüşlü göndermelerle, kimileyin üretilen yeni sözcüklerle, deyişlerle, sözcük oyunlarıyla zenginleşir. Eleştirel edimin yaratıcı duyarlılığıyla yoğrulduğunu sürekli duyan okurun etkin katılımını gerektiren bir biçemdir bu.

Bu çeviride kaynak metin olarak *Studies in Classic American Literature*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, 1977 basımını kullandım. Bölüm II'de, Melville'in *Moby Dick*'i dışında, kitapta öteki yazar ve yapıtlardan verilen alıntıların tümünü çevirdim. *Moby Dick* içinse Sabahattin Eyuboğlu, Mina Urgan çevirisine başvurdum. 'Notlar' bölümünde, kaynak metinde İngilizce dışında dillerde verilen alıntıları, deyişleri çevirdim, bir okur gözüyle bulguladığım başka metinlere göndermeleri açıkladım ve kimi tanıtıcı bilgiler ekledim. Bu arada kaynak metinde 'Giriş' ya da bu tür açıklayıcı notlar olmadığını eklemeliyim.

NOTLAR

1) *The White Peacock*, (Ak Tavuskuşu).
2) *A Collier's Friday Night*, (Madencinin Cuma Gecesi).
3) *The Trespasser*, (İzinsiz), *Love Poems*, (Aşk Şiirleri).
4) *The Prussian Officer and Other Stories* (Prusyalı Subay ve Başka Öyküler).
5) *Movements in European History*, (Avrupa Tarihi'nde Akımlar).
6) *The Letters of D.H. Lawrence, Second Volume, 1916-1923*, ed., (With an Introduction by) Aldoux Huxley, Leipzig, The Albatross, 1939, s. 164.
7) *A.y.*, s.189. Aşkıncılık, ondokuzuncu yüzyılda New England'da, Alman idealizmi etkisiyle gelişen, ruhsal ve sezgiselin madde ve deney dünyasını aştığını, Tanrı'nın bireyin kendi içinde olup ona doğruyu gösterdiğini, edimlerini yönlendirdiğini, savunan düşünce akımıdır.
8) *A.y.*, s.190.
9) *A.y.*, s.227.
10) *A.y.*, s.236.
11) *A.y.*, s.256.
12) *Symbolic Meaning*, (Simgesel Anlam).
13) *Phoenix*, (Anka). Bu denemelerin bir bölümünü Akşit Göktürk *Anka* başlığıyla Türkçe'ye çevirdi (1966).
14) *The Meaning of Meaning*, (Anlamın Anlamı).
15) *Practical Criticism*, (Uygulamalı Eleştiri).
16) Arnold, 1822-88
17) Leavis, özellikle *D. H. Lawrence: Novelist* (D. H. Lawrence: Roman Yazarı) başlıklı, 1955'te yayımlanan incelemesinde.
18) Carlyle, 1795-1881; Yeats, 1865-1939; Pound, 1885-1972, Eliot, 1888-1965.

önsöz

Amerika Birleşik Devletleri'nin ileri sürdüğünü hele bir dinleyin: 'Saati çaldı! Amerikalılar Amerikalı olacaktır. A.B.D. şimdi sanatsal açıdan serpilmiştir artık. Avrupa'nın eteklerine sarılmayı bırakmamızın, ya da Avrupalı öğretmenlerin elinden kurtulan çocuklar gibi davranmaktan vazgeçmemizin zamanı gelmiştir —'

Pekâlâ, Amerikalılar, görelim bakalım nasıl koyulacaksınız işe. Haydi, ne duruyorsunuz, değerli baklayı çıkarın ağzınızdan. Orada olduğundan eminseniz.

Et interrogatum est ab omnibus:
'Ubi est ille Sosisli Börek?'
Et iteratum est ab omnibus:
'Non est inventus!'[1]

Bulundu mu, bulunamadı mı?

Bulunduysa, elbette, senin içinde bir yerdedir, Oy Amerikalı. Bütün kocamış anakaralarda onun ardına düşmek boşunadır, elbette. Ama yalnızca varlığını *ileri sürmek* de boşunadır. Gerçek Amerikalı diye adlandırılan şu yeni kuş nerdedir acep? Yeni dönemin adamcığını gösterin bize. Haydi, gösterin bize onu. Çünkü, Amerika'da, çıplak Avrupalı gözüne tek görünen yalnızca bir tür dönek Avrupalı'dır. Gelecek dönemin şu eksik halkasını görmek istiyoruz.

Ama nerde, hâlâ hak getire. Bu yüzden tek çıkar yol onu Amerikan çalıları altında aramak. Eski Amerikan edebiyatından başlayarak.

'Eski Amerikan edebiyatı ha! Franklin, Cooper, Hawthorne ve Şürekâsı mı? Bir sürü lafebesi! topunun da gerçekle hiç ilgisi yok!' diye bağırır yaşayan Amerikalı.

Tanrı bilir, gerçek derken, ne demek istediğimizi. Telefon, konserve et, Charlie Chaplin, su muslukları ve Dünyanın-Dinsel-Kurtuluşu, herhalde. Kimi su döşeminde, kimi dünyayı kurtarmakta direnir: bunlar iki büyük Amerikan özelliğidir de. Niçin olmasın? Ancak, yeni dönemin genç adamcığından ne haber, bu arada? Daha doğmadan kurtaramazsınız ki kendinizi.

Şu halime bakın, doğmamış insancığa ebelik etmeye kalkışıyorum!

İki çağdaş edebiyat kütlesi kanımca gerçek bir ayrım noktasına gelmiştir: Rus ve Amerikan. Ayrımın belki de ötesine geçmiş daha kırılgan Fransız, Marinetti,[2] ya da İrlanda ürünü parçaları bir yana bırakalım. Rus ve Amerikan. Amerikan derken de Sherwood Anderson[3] demek istemiyorum. Öylesine Rus ki o. Eski yazarları demek istiyorum, Hawthorne, Poe, Dana, Melville, Whitman'ın küçük, ince kitaplarını. Kanımca bunlar bir ayrım noktasına varmışlardır, tıpkı daha kalınca kitaplar yazan Tolstoy, Dostoyevski, Çehov, Arzibaşev'in öte yanda sınıra erişmeleri gibi. Poe, Melville, Hawthorne, Whitman'ın eriştiği aşırı bilinçlilik eşiğine Fransız modernizmi ya da fütürizminin en uç çılgınlıkları bile daha henüz erişmemiştir. Avrupalı modernlerin tümü de aşırı olmaya *çalışıyorlar*. Adını andığım büyük Amerikalılar kendiliğinden öyleydiler. Bu nedenle de dünya korkup çekinmiştir onlardan, bugün de korkup çekinmektedir.

Aşırı Ruslarla aşırı Amerikalılar arasındaki önemli fark, Rusların açık seçik olup, dil ustalığı ve simgelerden, bunlarda yalnızca aldatmaca görerek nefret etmeleri, Amerikalılarınsa açık seçik herşeyi yadsıyıp, her zaman bir tür çift anlam sunmaları olgusunda yatar. Aldatmacaya bayılırlar. Kendi doğrularının, sazdan bir sepette güven içinde belenmiş olmasını, dost bir Mısırlı prenses bebeği kurtarmaya gelinceye dek, sazlar arasında bırakılmasını yeğlerler.[4]

İşte artık birinin çıkagelip de Amerika'nın epeyce önce doğurduğu, belenmiş doğruluk yavrusunu yerinden kaldırmasının tam zamanıdır şimdi. Çocuk, bakımsızlıktan, eriyor olmalı.

NOTLAR

1) *Ve herkese soruldu:*
'Nerededir Sosisli Börek?'
Ve herkes yineledi:
'Bulunamadı!'

2) Marinetti, Filippo Tommaso, 1876-1944. İtalyan fütürist yazar.

3) Anderson, Sherwood, 1876-1941. Amerikalı şair ve öykü yazarı.

4) sazdan...yeğlerler, *Tevrat, Çıkış ii.3-10*'a gönderme. Musa'nın annesi bebeği üç ay gizler. Sonra, 'sazdan bir sepet alıp harç ve ziftle sıvadı: ve içine çocuğu koyup ırmağın kenarında sazlığın içine bıraktı.' Lawrence Kutsal Kitap'ın İngiltere'de 1611'de yayımlanan ve bugün de en fazla okunan İngilizce metnine göndermeler yapar. Ben bu çeviride Kutsal Kitap'ın Türkçesi için *Kitabı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahit*, İstanbul, Kitabı Mukaddes Şirketi, 1941 basımını kullandım. *Eski Ahit* için *Tevrat*, *Yeni Ahit* için *İncil* başlıklarını yeğledim. Türkçe metin, İngilizce kaynak metni tam anlamıyla karşılamadığında, değiştirmek zorunda kaldığım ya da kullanamadığımda, bunu notlarda açıkladım.

Bölüm I

Yer Ruhu

Modası geçmiş Amerikan klasiklerini çocuk kitapları diye değerlendirmek hoşumuza gider. Yalnızca çocukluktur bizimkisi. Eski Amerikan sanat-söylemi, başka hiçbir yere değil, yalnızca Amerika anakarasına özgü, yaban bir nitelik içerir. Ama, elbette, kitapları çocuk masalları diye okumakta direttiğimiz sürece bunu tümüyle atlarız.

İnsan, üçüncü, dördüncü, ya da daha sonraki yüzyıllarda yaşamış doğru düzgün, aydın Romalılar,Lucretius[1], Apuleius[2], Tertullian[3], Augustine[4], ya da Athanasius'un[5] yabansı sözlerini nasıl yorumlardı acaba,diye merak ediyor.İberİspanyasının ürpertici sesi,eskiKartaca'nın tekinsizliği, Libya veKuzeyAfrika'nın çilesi; doğru düzgün, eskiRomalılar'ın bu sesleri hiç duymadığına bahse girebilirsiniz. Bunların tepesinden eski Latin savını okudular, biz nasılPoe ya daHawthorne'untepesinden eski Avrupa savını okuyorsak.

Yeni bir sesi duymak güçtür, bilinmeyen bir dili dinlemek kadar güç. Dinlemeyiz ki. Eski Amerikan klasiklerinde yeni bir ses vardır. Dünya bu sese kulak vermemiş, çocuk öykülerinden dem vurmakta.

Niçin? – Korkudan. Dünya hiçbir şeyden korkmadığı ölçüde yeni bir yaşantıdan korkar. Çünkü yeni bir yaşantı eski pek çok yaşantıyı yerinden eder. Ve belki hiçbir zaman kullanılmamış, ya da çoktandır atalete uğramış kasları kullanmaya benzer bu. Korkunç acı verir.

Dünya yeni bir düşünceden korkmaz. Hangi düşünce olursa olsun, bölümleyebilir. Ama gerçek yeni bir yaşantıyı bölümleyemez. Yalnızca savuşturabilir. Dünya müthiş bir kaytarıcıdır, Amerikalılar da en müthişi. Çünkü öz be öz kendi benliklerini savuştururlar.

Eski Amerikan kitaplarında, herhangi bir duygudan oldukça yoksun ve bununla övünen çağdaş Amerikan kitaplarından çok daha fazla, yeni bir duygu vardır. Eski Amerikan klasiklerinde 'farklı' bir duygu vardır. Eski ruhtan yeni bir şeye geçiş, yerinden edilme duygusu. Ve yerinden edilmeler acı verir. Bu da acı verir. Onun için, kesik parmak gibi, bağlamaya çalışırız. Çevresine bez sararız.

Bir kesiktir de. Eski duyguları ve bilinci kesip atmak. Sormayın, geriye ne kalır, diye.

Sanat-söylemi tek doğrudur. Sanatçı genellikle yola gelmez bir yalancıdır, ancak sanatı, sanatsa eğer, gününün doğrusunu anlatacaktır size. Önemli olan da yalnızca budur. Boşverin sonsuz doğruyu. Doğru günden güne yaşar, dünün harika Platon'u bugün daha çok saçma gelir.

Eski Amerikalı sanatçılar uslanmaz yalancıydılar. Ama, ister istemez, sanatçıydılar. Şimdi yaşayan çoğu sanatçı geçinen için bu kadarını da söyleyemezsiniz.

The Scarlet Letter'ı okuduğunuzda, ya o tatlı, mavi gözlü küçük sevgili Hawthorne'un kendi hesabına söyleyeceğini kabul edersiniz, bütün sevgililer yalancı da olsa, ya da Hawthorne'un sanat-söyleminin kusursuz gerçeğini okursunuz, keyfiniz bilir.

Sanat-söyleminin ilginç yanı, öyle geveleyip durması, demek istediğim, öylesine yalan söylemesidir. Sanırım nedeni, kendimize her zaman, her an yalan söylememiz. Ve sanat, bir yalanlar örgesinden doğruyu dokur. Dostoevski'nin de kendisine bir tür İsa süsü vermesi, ama o arada ne denli korkunç olduğunu en doğru kendisinin açığa vurması gibi.

Doğrusu sanat bir tür aldatmacadır. Ancak, Tanrı'ya şükür, bu aldatmacanın ardında ne olduğunu, dilersek görebiliriz. Sanatın iki büyük işlevi vardır. Birincisi, duygusal bir yaşantı sağlar. Sonra, kendi duygularımızı üstlenme yürekliliğine sahipsek, kılgısal bir gerçek kaynağı oluverir. Duygular *ad nauseam*[6] olagelmiştir bizlerde. Ama bu duygulardan gerçek doğruyu, torunlarımızı ilgilendirsin, ya da ilgilendirmesin, bizi ilgilendiren doğruyu ortaya çıkarmayı hiç göze alamamışızdır.

Sanatçı genellikle bir ahlak görüşünü göstermek ve bir öyküyü süslemek üzere yola çıkar — ya da çıkardı. Ancak öykü, hiç şaşmaz, ters yönde ilerler. Birbirine açıkça karşıt iki ahlak görüşü, sanatçınınki ve öykününki. Sanatçıya asla güvenmeyin. Öyküye güvenin. Eleştirmenin gerçek işlevi, öyküyü, onu yaratan sanatçıdan kurtarmaktır.

Artık bu incelemelerde işimizin ne olduğunu biliyoruz; Amerikan öyküsünü Amerikalı sanatçıdan kurtarmak.

İlkin şu Amerikalı sanatçıya bir bakalım hele. Önce, nasıl edip de Amerika'ya geldi? Niçin, kendinden önce babası gibi, hâlâ bir Avrupalı değil?

Beni dinleyin hele, onu değil. O size umduğunuz yalanı söyleyecektir. Hani, biraz da sizin suçunuzdur, öyle umduğunuzdan.

Amerikalı sanatçı tapınma özgürlüğü arayışıyla gelmedi. 1700 yılında İngiltere'de Amerika'da olduğundan çok daha fazla tapınma özgürlüğü vardı. Özgürlük isteyen, bu nedenle de yurtlarında kalıp özgürlük uğruna çarpışan İngilizler'in kazandığı. Elde ettiği. Tapınma özgürlüğü ha? New England'ın varoluşunun ilk yüz yılı boyunca tarihini okuyun.

Nasıl olursa olsun, özgürlük mü? Özgürler ülkesi! Özgürler ülkesi bu ha! Ne diyorsunuz, hoşlarına gitmeyecek bir söz etsem, özgür halk sürüsü beni linç edecektir. Bu da benim özgürlüğüm. Özgür mü? Ne diyorsunuz, ben bireyin kendi yurttaşına böylesine aşağılık korku duyduğu bir ülkede hiç bulunmadım. Çünkü, dediğim gibi, insanı, onlardan olmadığını belli ettiği an, linç etmekte özgürdürler.

Yok, yok, madem Kraliçe Victoria[7] konusunda doğruyu duymaktan öylesine hoşlanıyorsunuz, birazını da kendinizde deneyin.

O Hacı Önderler[8] ve ardılları buraya asla tapınma özgürlüğü için gelmediler. Buraya vardıklarında neydi kurdukları? Özgürlük mü dersiniz?

Özgürlük için gelmediler. Geldiyseler de, üzüntüyle kendi kendilerini yadsıdılar.

Peki öyleyse, ne diye geldiler? Pek çok nedenden ötürü. Belki en az, ne türden olursa olsun özgürlük arayışıyla: kesin özgürlük, demek istediğim.

Çoğunlukla *uzaklaşmak* için geldiler — şu en yalın güdüyle. Uzaklaşmak için. Neden uzaklaşmak için? Sonuçta kendilerinden uzaklaşmak için. Her şeyden uzaklaşmak için. Çoğu insan bu ne-

denle Amerika'ya gelmiş ve hâlâ da gelmektedir. Olduğu ve olageldiği her şeyden uzaklaşmak için.

'Bundan böyle efendiniz olmaya!'

İyi, hoş da, özgürlük değil ki. Daha çok, tam tersi. Umutsuz bir tür baskı. Gerçekten *kesinlikle olmak istediğiniz* bir şey buluncaya dek, bu asla özgürlük değildir. Amerika'da insanlar ne *olmadıkları* konusunda haykırıp dururlar hep. O anda milyoner, ya da olmak üzere, değillerse elbet.

Ne olursa olsun, akımın olumlu bir yanı da vardır. Avrupa'dan gemilerle Atlas Okyanusu üstünden Amerika'ya akıp gelen bütün o kocaman insan seli, Avrupa'ya karşı, Avrupa'ya özgü yaşam biçimlerinin sınırlamalarına karşı güçlü bir tepki dalgasıyla akmamıştır yalnızca. Bence bu tepki Amerika'ya göçte en önemli güdüydü, hâlâ da öyledir. Ama bu tepkinin bile az çok nedeni vardı.

Anlaşılan, insan sanki kimileyin her tür denetimden kaçmaya can atıyordu. Avrupa'da kocamış Hıristiyanlık gerçek efendiydi. Kilise ve has soylular sınıfı, Hıristiyanlık ideallerinin uygulanması sorumluluğunu taşırlardı: belki biraz düzensizce, ama yine de sorumluydular.

Rönesans sırasında, efendilik, krallık ve babalığın gücü yok edildi.

Ve işte tam bu sırada Atlas Okyanusu üstünden o büyük uzaklaşma başladı. Neydi insanların uzaklaştığı? Avrupa'nın yaşlı yetkesi mi? Yetke zincirlerini kırıp da, yeni, daha saltık bir sınırsızlığa mı kaçıyorlardı? Belki. Ama dahası vardı.

Özgürlük iyidir, hoştur da, insanlar efendiler olmadan yaşayamazlar. Efendi hep vardır. Ve insanlar, ya inandığı efendiye seve seve boyun eğerek, ya da alaşağı etmek istediği efendiyle sürtüşmeli bir karşıtlık içinde yaşarlar. Amerika'da en can alıcı etmen bu sürtüşmeli karşıtlık olmuştur. Yankee'i itekleyen bu olmuştur. Amerika'ya, yalnızca daha kulluk Avrupalılar'ın sürekli akışı boyun eğen bir emekçi sınıfı sağlamıştır. Gerçek boyun eğme ilk kuşaktan öte hiç sürmemiştir.

Ama eski efendi ötede, Avrupa'da kurulur. Ana ya da baba gibi. Her Amerikalı yüreğin derinliklerinde bir yerde Avrupa'nın yaşlı anababalığına karşı bir başkaldırı yatar. Ancak hiçbir Amerikalı kendini onun egemenliğinden tümüyle kaçmış sayamaz. Bu nedenle de ağır ağır, için için yanarak sabreden Amerikan karşıtçı-

lığı. Yaşlı efendi Avrupa'ya, o ağır, ağır, için için yanan yıpratıcı boyun eğme, o isteksiz kul, o vazgeçilmez karşıtçılık.

Başka ne olursanız olun, efendiniz olmaya.

Ca Ca Caliban
Yeni bir efendi edin, ol yeni bir insan.[9]

Liberya ya da Haiti cumhuriyetleri halkını kaçmış kölelerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Hem de ne Liberya![10] Amerika'ya da aynı gözle mi bakacağız? Kocaman bir kaçmış köleler cumhuriyeti. Doğu Avrupa'dan gelen sürüleri düşündüğünüzde bunu pekâlâ söyleyebilirsiniz: kocaman bir kaçmış köleler cumhuriyeti. Ama insan, Hacı Önderler için, eski yüce idealist Amerikalılar topluluğu, düşünceyle işkence çeken çağdaş Amerikalılar için böyle söylemeyi göze alamaz. Kocaman bir kaçmış köleler cumhuriyeti. Dikkat et, Amerika! Ve kendi kendine işkence eden, içten bir insan azınlığı.

Efendisi olmayanlar.

Ca Ca Caliban
Yeni bir efendi edin, ol yeni bir insan.

Kapkara deniz üstünden, Hacı Önderler, öyle irkitici çıkageldiklerinde, niçin geldiler öyleyse? Ah, kara bir ruhla geldiler. Avrupa'nın yaşlı yetkesine, krallara, papazlara ve papalara karşı kara bir tepkiyle. Dahası var. Kurcaladıkça, dahası var. Kara, hükmedici insanlardı, istedikleri başkaydı. Krallar değil, piskoposlar değil, belki. Herşeye gücü yeter Tanrı bile değil. Rönesansı izleyen şu yeni 'insanlık'a da illallah. Avrupa'da pek hoş kaçacak o yeni özgürlük değil. Daha korkutucu, hiç de içtenlikli olmayan bir şey.

Amerika hiçbir zaman erinçli olmamıştır ve bugün de erinçli değildir. Amerikalılar her zaman belirli bir gerilim içinde olmuşlardır. Onların özgürlüğü saltık istencin, saltık gerilimin ürünüdür: bir YAPMAYACAKSIN özgürlüğü. En baştan beri böyle olagelmiştir. YAPMAYACAKSIN ülkesi. Ancak ilk buyruk şöyledir: EFENDİ OLMAYA KALKIŞMAYACAKSIN. Dolayısıyla demokrasi.

'Efendisi olmayanlarız biz.' Amerikan Kartalı[11] böyle çığırır. Dişi bir Kartal'dır.

İspanyollar Avrupa'nın Rönesans sonrası özgürlüğünü geri

teptiler. Ve Amerika'nın çoğunu İspanyollar kapladı. Yankeeler de geri teptiler, Avrupa'nın Rönesans sonrası hümanizmasını geri teptiler. En başta, efendilerden nefret ettiler. Ama bu nefretin altında, Avrupa'daki güldürü anlayışının akıcı erincinden nefret ettiler. Amerikan ruhunun dibinde kara bir tasa vardı hep, İspanyol-Amerikan ruhunun dibinde de tıpkısı. Ve bu kara tasa, eski Avrupa'ya özgü kendiliğindenlikten nefret etmişti ve hâlâ nefret eder, çöküşünü doyumla seyreder.

Her anakaranın kendine özgü yüce yer ruhu vardır. Her halk yurdu, memleketi olan belirli bir yörede kutuplanmıştır. Yeryüzünün farklı yerlerinde farklı yaşamsal akı vardır, farklı titreşim, farklı kimyasal soluk, farklı yıldızlarla farklı kutuplanma: nasıl adlandırırsanız. Ama yer ruhu yüce bir gerçektir. Nil Vadisi yalnızca mısır değil, Mısır'ın müthiş dinlerini de üretti. Çin, Çinlileri üretir, üretmeyi de sürdürecektir. San Fransisco'daki Çinliler zamanla Çinlilikten çıkacaktır, çünkü Amerika koca bir eritme potasıdır.

İtalya'da, Roma kentinde, dehşetli bir kutuplanma vardı. O da ölmüşe benzer. Çünkü yerler bile ölürler. Büyük Britanya Adası'nın kendine özgü, İngiliz halkını yaratan, harika bir dünyasal çekiciliği, ya da kutuplanması vardı. Şu anda, bu kutuplanma bozuluyor gibi görünüyor. İngiltere ölebilir mi? Ölürse ne olur?

İnsanlar sandığından daha da az özgürdürler; ah, çok daha az özgür. En özgür insanlar belki de en az özgürdürler.

İnsanlar yaşayan bir anayurtta özgürdürler, ordan oraya dolanırlarken ya da kaçarlarken değil. İnsanlar dinsel inancın derin, içe yönelik sesine boyun eğerlerken özgürdürler. Kendi içlerinden gelene boyun eğerlerken. İnsanlar yerine getirilmemiş, belki de gerçekleşmemiş bir ereği yerine getirmeye çalışan, yaşayan, örgensel, *inanan* bir topluluğa ait olduklarında özgürdürler. Yabanıl bir batıya kaçarlarken değil. En tutsak ruhlar batıya giderler ve özgürlüğü haykırırlar. İnsanlar özgürlüğün en az bilincinde olduklarında en özgürdürler. Özgürlük haykırışı zincirlerin şakırtısıdır, hep öyleydi.

Insanlar yalnızca canının çektiğini yaptığında özgür değildirler. Canınızın çektiğini yapabildiğiniz an, yapmayı umursadığınız hiçbir şey yoktur. İnsanlar yalnızca en derin özün dilediğini yaparlarken özgürdürler.

Bir de en derin öze erişmek var! Epey bir dalış gerektirir hani.

Çünkü, en derin öz aşağılardadır, bilinçli öz ise inatçı bir keçi. Ama bir konuda emin olabiliriz. İnsan özgür olmak istiyorsa, canı-

nın çektiğini yapabileceği yanılsamasından vazgeçmeli, O'nun yapılmasını dilediğini aramalıdır.

Ama O'nun dilediğini yapmadan önce, ilkin eski efendiliğin, eski O'nun büyüsünü bozmalısınız.

Rönesansta, krallık ve babalık düştüğünde, Avrupa belki de çok tehlikeli bir yarı-doğruya sürüklendi: özgürlük ve eşitlik yarı-doğrusuna. Amerika'ya giden insanlar belki de bunu duydular ve bu nedenle eski dünyayı tümüyle yadsıdılar. Avrupa'nın bir adım önüne geçtiler. Amerika'da özgürlük *her tür* baskıdan kurtulmak anlamına gelmiştir şimdiye dek. Gerçek özgürlük ancak Amerikalılar O'nu keşfettiğinde ve O'nu elden geldiğince yerine getirmeye koyulduklarında başlayacaktır. İnsanın en derin *bütün* özüdür O, özün bütünlüğüdür, idealist yarımlık değildir.

Hacı Önderler, öyleyse, bu nedenle Amerika'ya geldiler; bizler de bu nedenle geliriz. Bizi güden O'dur. Bizleri görünmez rüzgarların, çekirge sürülerini taşıdığı gibi, taşıdığını, o görünmez manyetizmanın, göçeden kuşları önceden bilmediği ereklere getirdiği gibi, bizleri de getirdiğini göremeyiz. Ama öyledir. Sandığımız gibi o harika seçici ve karar vericiler bizler değiliz. O seçer bizim için, karar verir bizim için. Daha önceden-biçilmiş yazgımızdan bayağıca emin, henüz yeni kaçmış köleler değilsek elbette. Ama kaynakla bağlantısı olan, yaşayan insanlarsak, bizi güden, bizi belirleyen O'dur. Ancak boyun eğdiğimiz sürece özgürüz. Karşı çıkıp da canımızın çektiğini yapabileceğimizi düşündüğümüzde, Eumenides'in kovaladığı Orestes[12] gibi yalnızca ordan oraya kaçarız.

Yine de, büyük gün başladığında, Amerikalılar Amerika'yı ve kendi bütünlüklerini en sonunda keşfettiklerinde, yine de hesaba katılması gereken, önceden-biçilmiş, güvenilir yazgılardan yoksun, çok sayıda kaçmış köle olacaktır.

Amerika'da hangisi kazanacak, kaçmış köleler mi, yeni bütün insanlar mı?

Amerika'nın gerçek günü daha henüz başlamadı. Ya da hiç olmazsa, henüz gün ağarmadı. Şimdiye dek yalancı şafaktır. Başka bir deyişle, ilerici Amerikan bilincinde tek egemen istek, eskiyi atmak, olagelmiştir. Efendileri atmak, halkın istencini yüceltmek. Halkın istenci uydurmadan başka bir şey olmadığından, yüceltmenin de pek değeri yoktur. Öyleyse, halkın istenci adına, efendilerden kurtulun. Efendilerden kurtulduğunuzda, halkın istencinin yalnızca lafı kalır. Sonra da duraklar, aklınızı başınıza toplar ve

kendi bütünlüğünüze yeniden kavuşmaya çalışırsınız.

Bilinçli Amerikan güdüsü ve buradaki demokrasi konusunda bu kadar. Amerika'da demokrasi, yaşlı efendi Avrupa'nın, Avrupa ruhunun, çökertildiği bir maşadır yalnızca. Avrupa yok edildiğinde, gizil olarak, Amerikan demokrasisi de uçup gidecektir. Amerika başlayacaktır.

Amerikan bilinci şimdiye dek yalancı bir şafaktır. Olumsuz demokrasi ideali. Ancak, bu apaçık idealin altında ve ona karşıt, O'nun ilk kıpırtıları, belirtileri. O, Amerikanın bütün ruhu.

Amerikan sözcesinden demokratik ve idealist giysileri sıyırmalı, altından O'nun alaca bedenini olabildiğince görmelisiniz.

'Bundan böyle efendiniz olmaya.'

Bundan böyle kul olun.

NOTLAR

1) Lucretius, 96?-55 İ.Ö. Romalı şair ve düşünür.
2) Apuleius, ikinci yüzyıl. Romalı düşünür ve yergici.
3) Tertullian, 160?-?230. Latin din adamı.
4) Augustine, Ermiş, 354-430. Din adamı.
5) Athanasius, Ermiş, 293?-373. Yunanlı din adamı.
6) *ad nauseam*, Lat., tiksinti verecek ölçüde.
7) Victoria, 1819-1901. İngiltere kraliçesi (1837-1901).
8) Hacı Önderler, dinsel uyuşmazlık nedeniyle İngiliz Kilisesi'nden ayrılanların önderliğinde, 1620'de Mayflower gemisiyle Amerika'ya gelerek, Plymouth, New England'a yerleşen İngiliz Püriten sömürgeciler. Onaltıncı yüzyılda, İngiltere'de, Anglikan Kilisesi'nin, Katolik Kilisesi etkisinden yeterince arınmamış olduğunda birleşenlerin görüşlerinden ortaya çıkan Püritenlik'e göre, tek yetke kilise değil, Kutsal Kitap'tı. Din ve devlet birbirinden ayrılamazdı. İngiliz Püritenleri kendilerini bir açmaz içinde buldular. Dinsel, siyasal ve toplumsal baskılardan kaçmak için, özellikle onyedinci yüzyıl başlarında, pek çok Püriten Amerika'ya göç etdip, kendi katı dinsel inançları doğrultusunda Massachusetts sömürgesini kurdular.
9) Shakespeare'n *Fırtma* (II.ii) oyununa gönderme. Yabanıl yerli Caliban kafayı çekince, efendisi Prospero yerine Stephano'ya kul olmayı düşler ve şu sözlerle biten bir türkü çağırır: ' *'Ban, 'Ban, Cacaliban / Has a new master: – get a new man.*' (' 'Ban, 'Ban, Cacaliban / Yeni bir efendisi var: – yeni bir adamı.')
10) Liberya, Lat., 'liber', özgür, 'liberare', özgürlüğüne kavuşturmak. Lawrence sözcüğün kökeni üstüne dikkati çeker.
11) Amerikan Kartalı, A.B.D.'nin ulusal belirtkesi.
12) Eumenides'in kovaladığı Orestes, Orestes, Clytemnestra ve Agamemnon'un oğludur. Clytemnestra kocasını öldürünce, Orestes, kızkardeşi Elektra'nın da kışkırtmasıyla, annesi ve sevgilisi Aegisthus'u öldürür. Ancak intikam ruhları ardına düşer.

Bölüm 2

Benjamin Franklin

İnsanın Yetkinleştirilebileceği! Ah, Tanrım, amma da iç karartıcı bir konu! Ford arabanın yetkinleştirilebileceği! Yahu, hangi insanın yetkinleştirilebileceği? Birçok insanım ben. Bunlardan hangisini yetkinleştireceksiniz? Mekanik bir alet değilim ki.

Eğitimmiş! Türlü türlü ben'den hangisini eğitmeyi önerirsiniz, hangisini bastırmayı önerirsiniz?

Ne olursa olsun, sana meydan okuyorum, oy toplum, beni uyduruk ölçüklerine göre eğitmene ya da sindirmene meydan okuyorum.

İdeal insanmış! Hangisidir, söyler misiniz? Benjamin Franklin mi[1], Abraham Lincoln[2] mı? İdeal insan! Roosevelt[3] mi, Porfirio Diaz[4] mı?

Benim içimde, sırtında tüid ceket, şuracıkta oturan şu sabırlı eşekten başka insanlar da var. Ne yapıyorum, tüid ceketli sabırlı eşek gibi davranarak? Kiminle konuşuyorum ha? Bu sabrın öteki ucundaki siz kimsiniz?

Siz kimsiniz? Kaç özünüz var sizin? Ya bu özlerden hangisi olmak istersiniz?

Karanlığınızdaki özü Yale Üniversitesi mi eğitecek, yoksa Harvard Üniversitesi mi?

İdeal özmüş! Ah, ama benim anlaşılmaz, kaçak bir özüm var, dışarda kalmış, ideal pencerelerin altında kurt ya da kır kurdu gibi uluyup duran. Görebiliyor musunuz karanlıkta al al gözlerini? Olgunlaşan öz işte budur.

İnsanın yetkinleştirilebileceği, aziz Tanrım! Oysa her insan yaşadığı sürece kendi içinde birbiriyle çelişen bir sürü insandır. Bunlardan hangisini, her bir ötekisini hiçe sayarak yetkinleştirmeyi yeğleyeceksiniz?

Kocamış Baba Franklin söyleyecektir size. Sizin için donatacaktır onu, örnek Amerikalıyı. Ah, Franklin ilk silme Amerikalıydı. İşini bilirdi, o açıkgöz yer cücesi. İlk kukla Amerikalıyı o tezgâhladı.

Meslek yaşamının başlangıcında bu kurnaz ufak tefek Benjamin, 'her dinden inananları hoşnut kılacak, ama hiç birini irkitmeyecek' bir inan bildirisi hazırladı kendine.

Gerçek Amerikalıya yaraşan da bu, değil mi ya?

'Tek Tanrı vardır, her şeyi yaratan.'

(Ama O'nu Benjamin yaratmıştı.)

'Tanrı dünyayı Kayrasıyla yönetir.'

(Benjamin Kayra nedir iyi bilir.)

'Tanrıya saygı, dua ve şükranla tapınılmalıdır.'

(Bu da parasız.)

'Ama — ' Aması, maması yok, Benjamin, buyurdu Tanrı.

'Ama Tanrı katında en uygun hizmet, insanlara iyilik etmektir.'

(Bu konuda Tanrı'nın bir seçeneği yok.)

'Ruh ölümsüzdür.'

(Niye öyle olduğunu gelecek maddede anlayacaksınız.)

'Ve Tanrı elbette erdemi ödüllendirecek, kötülüğü cezalandıracaktır, ya bu dünyada ya da ötekisinde.'

İmdi Bay Andrew Carnegie[5], ya da başka herhangi bir milyoner, kendi işine gelen bir Tanrı yaratmayı dileseydi, daha iyisini beceremezdi. Benjamin bunu onun hayrına onsekizinci yüzyılda yaptı. Tanrı, ilerlemek, *üretmek* isteyen insanların yüce hizmetkârıdır. Kayra. Kayracı. Cennetsi dükkân sahibi. Sonu hiç gelmeyecek Wanamaker.[6]

Ve Hacı Önderlerin torunlarından kala kala bir bu Tanrı kalmıştır. Dolarlardan bir sütunun üstüne tünemiş.

'Ruh ölümsüzdür.'

Benjamin'in bunu baştan savma söyleyişi!

Oysa insanın bir ruhu vardır, yerini ne kesesinde, ne cep defterinde, ne yüreğinde, ne kursağında, ne de kafasında bulamasanız da. İnsanın *bütünlüğü* onun ruhudur. Benjamin'in seçip ayırdığı o hoş küçük tasasız parça değildir yalnızca.

İnsan ruhu tuhaf şeydir. İnsanın bütünüdür. İnsanın bilinen yanı kadar bilinmeyen yanı da demektir. Ruhun işlevlerini inananların ve Benjaminler'in belirlemesi bana yalnızca gülünç geliyor. Yahu, insan ruhu uçsuz bucaksız bir ormandır. Benjamin'in bütün amaçladığıysa derli toplu bir arka bahçeydi. Ve hepimiz onun mutfak bahçesi düzenine uymak zorundayız. Yaşasın Columbia![7]

İnsan ruhu karanlık bir ormandır. Romalıları öylesine korkutan, içinden bir sonraki uygarlığın ak derili-sürülerinin sökün ettiği Hercynia Ormanı.[8]

İnsan ruhundan ne çıkacağını kim bilir? İnsan ruhu içinde yabanıl yaşam dolu karanlık uçsuz bucaksız bir ormandır. Bir de Benjamin'in bunu çitlediğini düşünün!

Ah, ama Benjamin insan ruhu diye adlandırdığı küçük bir patikayı çitledi ve ekmeye koyuldu. Kayra ha! Bir parça dikenli telin bizleri sonsuza dek tutsak tutacağını mı sanıyorlar? Amma da enayiler.

İşte Benjamin'in dikenli tel çiti. Kendisine bir erdemler listesi hazırladı ve bu listenin içinde padokta kırat gibi tırıs gitti.

1. Ölçülülük

Doyuncaya dek yeme; sarhoş oluncaya dek içme.

2. Suskunluk

Başkalarına ya da kendine yararı dokunmayacaksa, konuşma; boş lakırdıdan sakın.

3. Düzen

Herşeyin yerli yerinde olsun; her işine gereken zamanı ayır.

4. Kararlılık

Yapman gerekeni yerine getirmeye karar ver; karar verdiğini aksatmadan yerine getir.

5. Tutumluluk

Başkalarına ya da kendine iyilik etme dışında hiç para harcama – yani, hiçbir şeyi israf etme.

6. Çalışkanlık

Hiç zaman yitirme, hep yararlı bir şeyle uğraş; gereksiz bütün işleri kes.

7. İçtenlik

Hiç kırıcı aldatmacaya başvurma; suçlamadan ve adaletli düşün; konuşursan, buna göre konuş.

8. Adalet

Hiç kimseye, kötülük ederek ya da üstüne düşen iyiliği yapmayarak haksızlık etme.

9. Ilımlılık

Aşırılıklardan sakın; haksızlıklara içerlemekten uygun gördüğünce kaçın.

10. Temizlik

Beden, giysi ya da konutta kirliliğe göz yumma.

11. Dinginlik

Ufak tefek şeylerden, çok karşılaşılan ya da önlenilmez kazalardan rahatsız olma.

12. İffetlilik

Cinsel ilişkiyi, sağlık ve döl için değilse, seyrek kullan. Sıkıcı gelecek, bitkin düşürecek, kendi ya da bir başkasının dirliği ya da ününü zedeleyecek ölçüde asla olmasın.

13. Alçakgönüllülük

İsa'ya ve Sokrates'a öykün.

Franklin'e Quaker[9] bir dostu onun, Benjamin'in, genellikle gururlu diye tanındığını söyler. Bu yüzden Benjamin'in de aklına sonradan Alçakgönüllülük sınamasını eklemek gelir. Eğlendirici yanı sergilediği alçakgönüllülüğün türüdür. 'İsa'ya ve Sokrates'e öykün' ve aman dikkat et, ne birini, ne de ötekini aşmayasın. İnsan gözünün önüne getirebiliyor, Sokrates ve Alkibiades,[10] kadehleri ellerinde, Philadelphia'lı Benjamin'e kahkahalarla gülüyorlar, ve İsa, biraz şaşkın, ona bakıyor ve mırıldanıyor: 'Kendince akıllı geçiniyorsun, değil mi, Ben?'[11]

'Bundan böyle efendiniz olmaya', karşılığını verir Ben. 'Her biriniz kendi kendinin efendisi ola, Tanrı'nın bile kösteğini vurmasına izin vermeyin.' 'Her insan kendi kendisinin efendisi', yalnızca efendisizliğin şişirilmiş biçimidir.

İşte, Amerikalılar'ın ilki bu ayartıcı listeyi titizlikle uyguladı, ulusal bir örnek oluşturarak. Erdemleri sütunlara dizdi; davranışları kendince ne hakediyorsa, ona göre kendine iyi ya da kötü not verdi. Ne yazık ki bu gidişat çizelgeleri elimizde değil. Benjamin yalnız Düzen'in kendine ayak bağı olduğunu söyler. Temiz ve derli toplu olmasını bir türlü öğrenemedi.

İnsanın açığa vuracağı daha kötü bir şeyi olmaması ne güzel, değil mi?

Küçük bir modeldi, şu Benjamin. Doktor Franklin. Enfiye renkli yer cücesi! Ölümsüz ruh ve dahası!

İşin ölümsüz ruh yanı bir tür ucuz sigorta poliçesiydi.

Benjamin'in, ölümsüz ruh, gerçekte, hiç umurunda değildi. Bütün işi gücü toplum içinde yaşayan insandı.

(1) Genç Philadelphia'nın sokaklarını süpürüp, aydınlattı.

(2) Elektrikli aygıtlar icat etti.

(3) Philadelphia'da ahlakçı bir kulübün odak noktasıydı, Yoksul Richard'ın ahlak dersi veren nüktelerini yazdı. [12]

(4) Philadelphia'nın, sonra da Amerikan sömürgelerinin, bütün önemli konseylerine üyeydi.

(5) Fransız Sarayı'nın Amerikan Bağımsızlığı'ndan yana olmasını sağladı, Birleşik Devletler'in ekonomi babasıydı.

İmdi, bir insandan daha ne bekleyebilirsiniz? Ama yine de Benjamin, Philadelphia'da bile, *infra dig*.[13] kişidir.

Onu takdir ediyorum. Her şeyden önce, yılmaz yürekliliğini, sonra sağgörüsünü, sonra elektriğin gümbürtülerine göz atmasını, sonra sağduyulu güldürü anlayışını takdir ediyorum. Büyük bir insana özgü bütün niteliklere sahip olduğu halde, asla büyük bir yurttaştan öte olmamış. Orta yapılı, yılmaz, enfiye renkli Doktor Franklin, yeryüzüne ayak basan, ya da 'cinsel ilişkiyi kullanan' en sağlam yurttaşlardan biri.

Hoşlanmıyorum ondan.

Ha, bu arada, zührevi konulu kitaplar Zühre üstünedir sanırdım hep.[14]

Onda bir tür içten naïveté[15] vardır. Çocuk gibi. Ve ufak tefek yaşlı bir adam gibi. Sanki dedesi kadar, ya da daha da akıllı küçük bir çocuktur hep.

Belki de, dediğim gibi, 'cinsel ilişkiyi kullanan' en dört dörtlük yurttaş.

Yayıncı, düşünür, bilim adamı, yazar ve yurtsever, kusursuz koca ve yurttaş, niye ana örnek değil öyleyse?

Öncü, Oy Öncüler![16] Benjamin Birleşik Devletlerin en yüce öncülerinden biriydi. Ama yine de onunla yapamıyoruz.

Nedir onda aksayan öyleyse? Ya da bizde aksayan?

Anımsıyorum, ben ufakken, babam, kapağında güneş, ay ve yıldızlar, küçük bir yıllık almanak alırdı. Ve bu almanak savaşları, kıtlığı önceden haber verirdi. Ama köşeleri de kıssadan hisse veren kısa fıkralar, nüktelerle dopdoluydu. Ben, dereyi görmeden paça-

ları sıvayan insanlara falan kendimce bilgiçlik taslayaraktan güler, yine az buçuk bilgiçlik taslayarak, dürüstlüğün tutulacak en doğru yol olduğuna inanırdım. Bu kısa parçaların yazarı Yoksul Richard, Yoksul Richard ise, bir yüzyıldan da epey önce Philadelphia'da kalem oynatmış Benjamin Franklin idi.

Ve herhalde ben Yoksul Richard'ın şu kısacık öğütlerinin etkisinden hâlâ kurtulamadım. Hâlâ içimi sızlatır bunlar. Taze bedende diken gibidirler.

Çünkü, dürüstlüğün tutulacak en doğru yol olduğuna hâlâ inanmama karşın, tutulacak yolu belirleme düşüncesinden tümüyle nefret ediyorum; dereyi görmeden paçaları sıvamasanız iyi edersiniz, ama dereyi gördükten sonra kötü niyetli bir doyumla paçaları sıvamak daha da tiksindiricidir. Yoksul Richard'ın donattığı o dikenli telli ahlak kapatmasından dışarıya çıkmam bana pek çok yıla, sayısız acıya malolmuştur. Şimdi, üstüm başım yırtık pırtık, lime lime, çökmüşüm Benjamin'in Amerika'sının göbeğine, bakıyorum dikenli tele, dışarda semirmek için çitin altından sürünerek geçen besili koyunlara, kapıda, ne olur ne olmaz, doğru çıkıştan dışarı çıkan olmaya diye ürüşen bekçi köpeklerine. Oy, Amerika! Oy Benjamin! Ve ben yalnızca upuzun, gürül gürül bir kargış savuruyorum Benjamin'e ve Amerikan ağılına.

Ahlaklı Amerika! Çok ahlaklı Benjamin. Sağlıklı, keyfi yerinde Ben!

Kızılderililer arasındaki bir anlaşmazlığı çözümlemek için kendi Eyalet'i sınırlarına gitmek zorunda kalmıştı. O zaman şöyle yazar:

> Köy meydanının ortasında kocaman bir şenlik ateşi yaktıklarını gördük; hepsi sarhoştu, kadın erkek kavga ediyor, döğüşüyorlardı. Şenlik ateşinin iç kapayıcı ışığında ancak seçilebilen, korkunç çığlıklar eşliğinde birbirini kovalayıp, yanan tahta parçalarıyla birbirine vuran koyu tenli yarı çıplak bedenleri, cehennem üstüne aklımıza gelebilecek her türlü düşünceyi en çok andıran bir sahne oluşturuyordu. Kargaşanın dineceği yoktu, barınağımıza çekildik. Gece yarısı birkaçı gelip, kapımızı gümbürdeterek biraz daha rom istediyse de, biz oralı olmadık.
> Bizleri öyle rahatsız edip de kusur işlediklerinin bilincinde olduklarından, ertesi gün akıl hocalarından üçünü

özür dilemeye gönderdiler. Konuşmacı kabahati kabul etti, ancak roma yükledi; sonra da şöyle diyerek romu bağışlamaya çalıştı: 'Her şeyi yaratan Yüce Ruh, her birini bir işe yarasın diye yarattı; her şey, o ne için niyet ettiyse, hep o iş için kullanılmalı. İmdi, Yüce Ruh romu yarattığında, "Bununla Kızılderililer kafayı bulsun", dedi. Öyle de olmalı.'

Ve, gerçekten de, Tanrı'nın niyeti, toprağı ekip biçenlere yer açmak için şu yabanılların kökünü kurutmaksa, romun kararlaştırılan araç olması olasıdır. Rom daha şimdiden eskiden bütün kıyı boyunca oturan kabilelerin tümünü ortadan kaldırmıştır...

Şu sözlerin dürüst doktordan öylesine tatlı dilli gönül rahatlığıyla gelmesi biraz düş kırıcı. Nerdeyse gerçek olamayacak kadar dürüst.

Ama durum böyle! Dikenli telli çit. 'Toprağı ekip biçenlere yer açmak için şu yabanılların kökünü' kurutun. Oy, Benjamin Franklin! Tohum ekmek için 'cinsel ilişkiyi' bile 'kullandı'.

Toprağı ekip biçin, ey tanrılar! Kızılderililer öyle yaptılar, gereksindiklerince. Ve daha öteye gitmediler. Peki, Chicago'yu kim kurdu ha? Pittsburgh'u peydahlayıncaya dek toprağı kim ekti biçti, Baba?

Ahlak sorunu ha! Bir bakın hele! Ekip biçme de cabası. Seçenek salt Kultur,[17], ya da ekip biçmeyse, vazgeçiyorum.

Bu da bizi gerisin geriye sorumuza getiriyor. Benjamin'de aksayan nedir ki katlanamıyoruz ona? Ya da, bizde aksayan nedir ki böylesi örnek bir adamda kusur arıyoruz?

İnsan ahlaklı bir hayvandır. Tamam. Ben ahlaklı bir hayvanım. Öyle de kalacağım. Benjamin'in bana yakıştırdığı, erdemli küçük bir robota dönüştürülmeye hiç niyetim yok. 'Bu iyidir, şu kötü. Küçük mandalı çevirin, iyi fıçıdan aksın,' diye buyurdu Benjamin ve onunla birlikte, Amerika'nın tümü. 'Ama ilkin hep kötü fıçıyı açan şu yabanılların kökünü kurutun.'

Ben ahlaklı bir hayvanım. Ama ahlaklı bir makine değilim. Küçük bir mandal ya da kaldıraç takımıyla çalışmıyorum. Ölçülülük-suskunluk-düzen-kararlılık-tutumluluk-çalışkanlık-içtenlik-adalet-ılımlılık-temizlik-dinginlik-iffetlilik-alçakgönüllülük klavyesi beni işletemez. Ben gerçekten de otomatik bir piyano değilim

yalnızca, ahlaklı bir Benjamin'in benden melodi çıkardığı.

İşte, Benjamin'inkine karşı benim inan bildirim. Budur inandığım:

'Ben benim.'
'Ruhum kara bir ormandır.'
'Bilinen özüm asla bu ormandaki küçük bir açıklıktan daha fazlası olmayacaktır.'
'Tanrılar, yabansı tanrılar, orman içinden bilinen özümün açıklığına gelirler, sonra da geri dönerler.'
'Onların gelip gitmesine izin verecek yüreklilik olmalıdır bende.
'İnsanlığın bana gem vurmasına asla izin vermeyecek, ama içimdeki tanrıları, başka erkek ve kadınların içindeki tanrıları hep tanımaya, onların buyruğuna uymaya çalışacağım.'

İşte benim inan bildirim. Koşan okuyabilir. Sürünmeyi, ya da petrolle gitmeyi yeğleyen, saçma diyebilir.

Şimdi de 'liste' Benjamin'le dalga geçmek epey eğlenceli oluyor.

1. Ölçülülük

İster Bakhos[18] ile ye, iç, eğlen, ister İsa ile kuru ekmek çiğne, ama tanrılardan biri yoksa oturma sofraya.

2. Suskunluk

Söyleyecek sözün yoksa, sesini çıkarma; gerçek tutkuyla duygulandığında, sözünü sakınma çoşkuyla söyle.

3. Düzen

İçindeki tanrılara ve tanrıların görüldüğü insanlara sorumlu olduğunu bil. Astlarını ve üstlerini, tanrılara göre tanı. Bütün düzenin kökü budur.

4. Kararlilik

En derinden gelen itilerine uymaya, daha önemsizleri, daha yüceleri adına gözden çıkarmaya karar ver. Zorundaysan öldür, aynı biçimde öl: *zorunluluk*, içindeki tanrılardan, ya da içinde Kutsal Ruh'u tanıdığın insanlardan gelir.

5. Tutumluluk

Hiçbir şey isteme; uygun gördüğünü kabul et. Ne gururunu harca ne de duygunu har vurup harman savur.

6. Çalişkanlik

İdeallerle zaman yitirme; Kutsal Ruh'a hizmet et; insanlığa asla hizmet etme.

7. İçtenlik

İçten olmak, benim ben olduğumu, öteki insanın ben olmadığını anımsamaktır.

8. Adalet

Tek adalet, ruhun, öfkeli ya da yumuşak, içten sezgisini izlemektir. Öfke adaletlidir, acıma adaletlidir, ancak yargı asla adaletli değildir.

9. Ilimlilik

Saltık olanlara dikkat et. Pek çok tanrı vardır.

10. Temizlik

Çok temiz olma. Kanı zayıflatır.

11. Dinginlik

Ruhun birçok devinimi vardır, birçok tanrı gelir, gider. Her karmaşada seni en çok çeken konuyu bulmaya çalış ve kararından dönme. İçinde Kutsal Ruh'u gördüğün insana boyun eğ; onurun buyurduğunda, buyur.

12. İffetlilik

Cinsel ilişkiyi hiç mi hiç 'kullanma'. Öteki varlıkta karşılığını görürsen, tutkulu dürtünü izle; ama aklında asla hiçbir güdü olmasın, ne döl, ne sağlık, hatta zevk, hatta hizmet bile. 'Cinsel ilişki'nin tanrılara özgü olduğunu bil yalnızca. Kendini en yüce tanrılara, kara tanrılara, sunmaktır, başka bir şey değil.

13. Alçakgönüllülük

Bütün erkek ve kadınları içlerindeki Kutsal Ruh'a göre gör. Kısırlara asla teslim olma.

İşte listem. Hanidir belli belirsiz, gerçekleştirmeye çalışıyordum; ancak Amerika ve kocamış Benjamin beni en sonunda listemi açık seçik belirleme çabasına itmiştir.

Ve şimdi ben, hiç olmazsa, Benjamin'e neden katlanamadığımı biliyorum. Bütünlüğümü ve kara ormanımı, özgürlüğümü, alıp götürmeye çalışıyor. Sınırsız bir artalan olmadan, insan nasıl özgür olabilir? Benjamin ise beni dikenli telli ufak bir çayıra itmeye, bana patates ya da Chicagolar yetiştirtmeye çalışıyor.

Ve ben, gelip giden tanrılar olmaksızın, nasıl özgür olabilirim? Ama Benjamin, yararlı insan kardeşlerim dışında, hiçbir şeyin varlığına izin vermiyor. Bense bıktım onlardan. Benjamin'in Her şeyin

Başı Tanrısı'na, Kayra'sına gelince, viktroladan dokuz ipli kamçıya dek düşlenebilecek her tür malın satıldığı, uçsuz bucaksız cennetsi bir dükkânın Başı'dır O yalnızca, başka hiçbir şeyin değil.

Ve insan, inandığı ve her ne pahasına olsun, satmayacağı, bir ruhu olmaksızın nasıl özgür olabilir? Ama Benjamin bana ait bir ruhum olsun, izin vermiyor. İnsanlığın hizmetkârından — ben buna kürek mahkumu köle derim — başka hiçbir şey olmadığımı ve ücretimi burada almasam da — yani, Bay Pierpont Morgan[19], Bay Kocaburun Musevi ya da yüce Birleşik Devletler Hükümeti, yüce ABD, ABD ya da ABİMİZ kendi lokmasının yanısıra benim payımı da kepçelerse — hiç zararı yok, ücretimi ÖTEKİ DÜNYADA alacağımı söylüyor.

Oy Benjamin! Oy Binjum[20]! Artık bana YUTTURAMAZSIN.

Neden, ah neden o enfiye-renkli küçük tuzak topumuzu de yakalamak istesin? Neden öyle yapsın ha?

İlkin, salt insana özgü terslikten ötürü. Hepimiz, ne var ne yok, dikenli telli bir ağıla koymaktan hoşlanırız. Özellikle öteki insanları. Onları dikenli telli ÖZGÜRLÜK kapatmasına toplamaktan ve çalıştırmaktan hoşlanırız. *'Çalış seni özgür mücevher, ÇALIŞ!'* diye bağırır, özgürlüğe kavuşturucu, kırbacını şaklatarak. Benjamin, ben çalışmayacağım. Özgür bir demokrat olmayı istemiyorum. Ben kesinkes kendi Kutsal Ruh'umun hizmetkârıyım.

Terslikten ötürü. Ama aynı zamanda daha dolaylı bir amacı da vardı. Benjamin, Paris'te, Fransız kırallığından, kırallığık kurumunun tümünün yıkılması için, zekice para sağarken — bir İngiliz halk deyişiyle — gözlerinin içi gülüyordu, yani keyfi yerindeydi. Atınızı bir yere sürmek isterseniz, ağzına gem vurmalısınız. Benjamin de atını, eski efendilerin düzenini hepten alaşağı edebilsin diye, sürmek istedi. Avrupa düzeninin hepten alaşağı edilmesini istedi. Onun için de eşeğinin ağzına güçlü bir gem vurmak zorundaydı.

'Bundan böyle efendiniz olmaya.'

Başka bir deyişle, Benjamin, insan denen eşeğin belini bütünüyle kırmak zorundaydı, uzun dönemde daha da fazlası kırılabilsin diye. O sıralarda bir gedik açılması gereken İngiliz Hükümetiydi. O ana dek İngiliz Hükümeti'nde açılan ilk gerçek gedik: Amerikan ayaklanmasının açtığı yarık.

Benjamin, sağgörüsüyle, eski dünyanın parçalanmasının uzun bir süreç olacağını biliyordu. Bilinç-altının derinliklerinde İngilte-

re'den nefret etti, Avrupa'dan nefret etti, Avrupa varlığının bütün cisminden nefret etti. Amerikalı olmak istedi. Ama doğanızı ve bilinç biçeminizi pabuç değiştirir gibi değiştiremezsiniz. Yavaş yavaş sıyrılırsınız. Sonuca ulaşıncaya dek, yıllar akıp gitmeli, yüzyıllar geçmelidir. Oğulun ana ve babasının baskısından kaçışı gibi. Kaçış salt tek bir kopma değildir. Uzun ve yarı-gizli bir süreçtir.

Amerikalı'yla da öyle. Atlas Okyanusunu ilk geçtiğinde Avrupalı'ydı. Temelde, hâlâ dönek bir Avrupalı'dır. Benjamin Franklin'den Woodrow Wilson'a[21] uzun bir adım olabilir, ancak aynı yolda atılmış bir adımdır. Yeni bir yol yoktur. Hep aynı eski yol, artık iç karartıcı, işe yaramaz gelen. Kuramsal ve maddeci.

Öyleyse Benjamin bu yetkin yurttaş kuklasını Amerika'ya örnek olsun diye niçin tezgâhladı? Elbette, elinden geldiğince kesinlikle inanarak yaptı. Bunu tastamam doğru ideal sandı. Ama ne yaptığımızı *sanmamız* pek önemli değildir. Ne yaptığımızı gerçekten hiç bilmeyiz. Ya Benjamin gibi maddeci araçlarızdır, ya da en derin özümüzden kaynaklanan, çoğunlukla bilinçsiz, yaratma çalımıyla davranırız. Kendi edim, ya da işlerimizin yalnızca oyuncularıyız bizler, hiçbir zaman bütünüyle yaratıcıları değiliz. Yaratıcı olan O'dur, içimiz ya da dışımızdaki o bilinmeyen. Kendimizi içimizdeki derinliklerle uyum içinde tutmaya çalışmak, yapabileceğimizin en iyisidir. O'na karşı çıkıp, kendi bildiğimizi okumaya çalışmak ve uzun dönemde küstahlığımızdan ötürü silleyi yemek, yapabileceğimizin en kötüsüdür.

Benjamin'in de Fransa Sarayı'ndan para sağlaması. Benjamin, Fransa da içinde olmak üzere, bütün Avrupa'nın alaşağı edilmesi yolunda ilk adımları sağlıyordu. Eskisini koparmadan asla yeni bir şeyiniz olamaz. Eski şey Avrupa oluyor. Amerika, Amerika'daki insanlar içteki tanrılara karşıt olarak kendilerini pek fazla öne sürmedikçe, yeni şey olmalıdır. Yeni şey eskinin ölümüdür. Ancak bir dönemi boğazlayamazsınız. Canını pek çok yüzyıl boyunca çalmak zorundasınız.

Benjamin bu yolda hem doğrudan, hem de dolaylı çalıştı. Doğrudan olarak, Fransa Sarayı'nda, İngiltere'nin böğründe ufak, ama çok tehlikeli bir delik, Avrupa'nın şimdiye dek nerdeyse kan yitiminden ölümü bir delik açarak. Ve dolaylı olarak, Philadelphia'da, şu sevimsiz, enfiye-renkli küçük ideal, ya da robot örnek Amerikalı'yı tezgâhlayarak. Örnek Amerikalı, şu yavan, ahlaklı, faydacı küçük demokrat, eski Avrupa'nın yıkılmasına herhangi bir

Rus nihilistinden daha çok katkıda bulunmuştur. Yavaş yavaş yıpratarak yapmıştır bunu, yuvada kalıp da ana ve babasına boyun eğen, bu arada onların yetkesinden sessizce nefret eden, ruhunda, sessizce, onların salt yetkesini değil, bütün varlığını yok eden bir oğul gibi. Çünkü Amerikalı ruhsal açıdan Avrupa'da yuvadadır. Amerika'nın ruhsal yuvası Avrupa'ydı, hâlâ Avrupa'dır. Sinirlendirici tutsaklık budur, yığılmış trilyonlarca altına karşın. Senin altın yığınların yalnızca pislik yığınıdır, Amerika, ve sen, sizler için gerçek oluncaya dek, öyle kalacaktır.

Bütün o Amerikalılaştırma ve mekanikleştirme, geçmişi alaşağı etme uğruna gerçekleşmiştir. Şimdi Amerika'ya bakın, kendi dikenli teline takılmış, kendi makinelerine kul olmuş. Milyonlarca kafeste koşuşan milyonlarca sincap gibi, kendi yasaklarının dikenli teli kesinkes dize getirmiş, kendi 'üretken' makinelerine sıkı sıkıya hapsolmuş. Tam maskara.

Şimdi, fırsat bu fırsat, Avrupa. Şimdi ortalığı Cehennem'e çevir, öcünü al, çek sandalını yeni bir denize, cingöz Amerika, yasaklardan oluşan ideallerinin, yasaklardan oluşan ahlakçılığının dikenli telinde boğulmuş, altın pislik yığınlarının üstüne serilmişken. Milyonlarca kafesteki milyonlarca sincap gibi işe giderken. Üretimmiş!

Avrupa, göreyim seni ortalığı Cehennem'e çevir, öcünü al!

NOTLAR

1) Franklin, 1706-1790.
2) Lincoln, 1809-1865. A.B.D.'nin 16. cumhurbaşkanı (1861-1865).
3) Roosevelt, Thedore, 1858-1919. A.B.D.'nin 26. cumhurbaşkanı (1901-09).
4) Diaz, 1830-1915. Meksikalı general. Meksika cumhurbaşkanı (1877-80, 1884-1911).
5) Carnegie, 1835-1919. Amerikalı sanayici.
6) Wanamaker, John, 1838-1922. Amerikalı tüccar.
7) Columbia, Amerika; Birleşik Devletler.
8) Hercynia Ormanı, Eski Germania'da Hercynia dağlarından (bugün Erzgebirge) Ren ve Ardenne'e dek uzanan geniş orman.
9) Quaker, 1650 yıllarında kurulan bir Hıristiyan mezhep.
10) Alkibiades, 450-404 İ.Ö. Atinalı asker ve siyaset adamı.
11) Ben, Benjamin'in kısaltılmışı.
12) Franklin 1735-58 yıllarında *Poor Richard's Almanack*'ı (Yoksul Richard'ın Almanağı) çıkardı. Daha sonra sattığı almanağın yayını 1796'ya dek sürdü. Astronomi ve tarımla ilgili bilgilerin ötesinde, almanağın en belirgin özelliği, Frank-

lin'in yarattığı, almanağın sözümona 'yazarı' Yoksul Richard Saunders'ın, okurları düşünce ve davranış açısından aydınlatmak, onlara yol göstermek için verdiği, genellikle eski, yerleşmiş atasözlerine dayalı derslerdi.

13) *infradig.*, Lat., 'infra dignitatem', insanın tenezzül etmeyeceği.

14) Zührevi... Zühre, kaynak metinde 'Venery... hunting deer' İngilizce'de 'venery' sözcüğü (kökeni Lat., 'Venus') cinsel ilişki ve (kökeni Lat., 'vener') avcılık anlamlarına gelir. Böylece, Lawrence, 'avcılık/cinsel ilişki... geyik avcılığı' diye yazar. 'Venery' sözcüğünün içerdiği ündeşliği Türkçe'ye 'zührevi... Zühre' diye aktarmayı yeğledim.

15) naïveté, Fr., naiflik.

16) Öncü, Oy Öncüler! Lawrence Whitman'ın 'Pioneers! O Pioneers!' (Öncüler! Oy Öncüler!) başlıklı şiirine gönderme yapar. Amerikalı romancı Willa Cather da (1873-1947) aynı şiirden esinlenerek romanında *O Pioneers!* (1913) başlığını kullanır.

17) Kultur, Alm., Kültür, ekin.

18) Bakhos, Yunan mitolojisinde üzüm ve şarap tanrısı.

19) Morgan, 1837-1913. Amerkalı yatırımcı. Ya da aynı adı taşıyan, aynı mesleği sürdüren oğlu, 1867-1943.

20) Binjum, Benjamin'in kısaltılmışı.

21) Wilson, 1856-1924. A.B.D.'nin 28. cumhurbaşkanı (1913-21). Demokrat Parti adayı olan Wilson iki dönem başkanlık yaptı. Ocak, 1919'da Versay Barış Antlaşması'na katıldı. Aynı yıl Nobel Barış Ödülü'nü kazandı.

Bölüm 3

Hector St John de Crèvecœur

Crèvecœur Fransa'da, Caen'de, 1735 yılında dünyaya geldi. Çocukken İngiltere'ye gönderildi ve eğitiminin bir bölümünü orada gördü. Gençliğinde Kanada'ya gitti, bir süre Montcalm[1] altında İngilizlere karşı savaşta çarpıştı ve daha sonra Birleşik Devletler'e geçerek kabına sığmaz bir Amerikalı oluverdi. New Englandlı bir kızla evlenip, sınırda yerleşti. Crèvecœur 'toprağı ekip biçme' döneminde, kendi gününde, özellikle İngiltere'de, Godwin[2] ve Tom Paine[3] gibi yeni reformcular arasında çok tutulan *Letters from an American Farmer*'ı[4] yazdı.

Ama Crèvecœur yalnızca toprağı ekip biçmekle uğraşan biri değildi. En iyi numarası buydu, diyelim. Kendileri havuç yetiştirmekten çok, kusursuz bir toplumla ve o toplumu nasıl yönlendirebileceğiyle ilgilenirlerdi. Seyreyleyin öyleyse, kurumlana kurumlana, idealistçe Fransa'ya koşturmasını, ardında bırakarak, yabandaki çiftliğini, yaksınlar diye, Kızılderililer'e, karısını da, elinden geldiğince, başının çaresine baksın, diye. Soylu Kızılderili'nin eski özüne yaraşır biçimde davranmaya yöneldiği Amerikan Bağımsızlık Savaşı[5] sırasında. Amerika'ya döndüğünde, Amerikalı Çiftçi kamu işlerine ve ticarete atıldı. Yeniden Fransa'ya giderek, orada Doğa-Çocuğu-tatlı-ve-has littérateur[6] havasında keyfine baktı. Paris'teyken yaşlı Benjamin Franklin'in dostuydu, Jean Jacques Rousseau'nun Madam d'Houdetot'unun, şu edebiyat düşkünü kadının, pek gözdesiydi.[7]

Ingiliz romantizm yanlıları, Hazlitt[8], Godwin, Shelley[9], Cole-

ridge[10], elbette *Letters from an American Farmer*'a bayıldılar. Yeni bir dünya, Soylu Yabanıl'ın, Hiç Bozulmamış Doğa'nın, Cennetsi Yalınlık'ın dünyası, mürekkep hokkasının kirlenmemiş haznesinden boşalan bütün o pırıl pırıl güzellik. Şanslı Coleridge, Bristol'dan öteye hiç gitmemişti. Kimimiz yolun sonuna dek gitmişizdir.

Çocukken Fenimore Cooper'ı okuduğumdan beri, en çok gözümde tüten şey sanırım şu yabanıl ve soylu Amerika olmuştur. Şimdi oradayım.

Franklin Amerikalı'nın gerçek *kılgısal* ilk örneğidir. Crèvecœur, duygusalı. Avrupalı gözünde, Amerikalı her şeyden önce dolar-delisidir. Hector St John de Crèvecœur'ün duygusal kalıtını unutuveririz. Woodrow Wilson'ın, örneğin, kırılmış yüreği ve ıslak mendilini gözümüz pek tutmaz.[11] Ama kesinlikle yeterince gerçektir bunlar. Değil mi ya?

Her şeyin yavan, ufak tefek, enfiye-renkli Doktor'un gönlünce olması beklenemezdi. Yeni Amerikalılar cinsel ilişkiyi sağlık ya da döl için, zamanlarını da patates ya da Chicagolar yetiştirmek için kullanabilirlerdi, ama damarlarında ne de olsa *biraz* özsu vardı. Bir yerlerden azcık pek tatlı duygu edinmeliydiler.

DoĞA.

Keşke bundan daha iri harflerle yazabilsem.

DOĞA.

Benjamin DoĞA'yı es geçti. Ama Fransız Crèvecœur DoĞA'yı, daha Thoreau[12] ve Emerson[13] geliştirmeden çok önce, yakalıyıverdi. Duygusal tepkilerinizi aktarmanın en şaşmaz yolu kesinlikle DoĞA'dır.

Crèvecœur'ün *Letters*'ı, nerdeyse Chateaubriand'ı[14] da aşan, dokunaklı yalın bir ruhla yazılmıştır. Ne Crèvecœur, ne de Chateaubriand'ın dünyadan hiç haberi yoktur sanırsınız. Bu Amerikalı Çiftçi yabanda bir yuva yaratmanın, bakire toprağı ekip biçmenin verdiği sevinci anlatır. Daha en baştan peşkeş çekilmiş, vah zavallı bakire.

Çiftçi'nin bir Sevimli Eşim'i ve Yavru Oğul'u, çocuğu, vardı. Yavru Oğul'u – bundan başka adı yoktur –

Nedir adın?
Yoktur adım.
Ben Yavru Oğul'um[15]–

peşine takıp tarlalara gider ve Amerikalı Çiftçi, kendisi, patates tarlasını sürerken, bu Y.O.'u sabanın şaftlarına oturturdu. A.Ç., kendisi, kuşkusuz özü gibi sevdiği Komşular'ının samanlığı yapmasına da yardım eder, hep birlikte bir Doğa Topluluk'unun Günahsız Yalınlık'ıyla çalışırlardı. Bu arada Sevimli Eşim, onun da Blake'e özgü bir yalınlıkla, Adı Yok, kurabiyeleri ya da çöreği pişirirdi, bunlardan söz edilmese de. Sevimli Eşim kuşkusuz kocaman göğüslü bir vatan evladıydı, ama aynı biçimde tahta-göğüslü bir Methodist[16] de olabilirdi. Her iki durumda da Sevimli Eşim olurdu, Amerikalı Çiftçi'nin de daha fazlasını istediği yoktu. Adı Lizzie miydi, Ahoolibah mıydı, bilmiyorum, her halde Crèvecœur de bilmiyordu. Eşim ona yetiyordu. 'Eşim, et bıçağını ver bana.'

Yavru Oğul gelişip Sağlıklı Döl oldu, daha fazlası sökün ettikçe: kuşkusuz Crèvecœur cinsel ilişkiyi buyrulduğu gibi kullanmıştı. Ve böylece bu Doğa Çocukları Yaban'da Yalın İş'te ara sıra birazcık Alın Teri'yle çalışırlardı. Sevgili okur, işte resmin tümü önünüzde. Amerikalı Çiftçi kendi Aile Resmi'ni çizdi ve resim hâlâ görülebilir. Elbette Sevimli Eşim, *Im Bild*'de[17] çıkabilmek için en iyi önlüğünü takmıştı, dünya âlem görsün de hayran kalsın diye.

Eskiden delicesine hayrandım: ayaklarımın ucuna basarak yabana gitmeden, hükümetin iskan ettiği, yeni yerleşen insanların barakalarını görmeden önce. Özellikle Sevimli Eşim'i, zavallı kadıncağızı. Yalın İş türküsünü Günahsız Yaban'da *onun* asla çağırmadığına hiç şaşmamalı. Zavallı beti benzi solmuş ağır işçi, on seferden dokuzunda, yabanlıkta inleyen bir hortlak gibi.

Hector St John, sen bana yalan söyledin. Kendi kendine daha da edepsizce yalan söyledin. Hector St John, duygusal bir yalancısın sen.

Jean Jacques[18], Bernardin de St Pierre[19], Chateaubriand, kusursuz François Le Vaillant[20], Doğa-Tatlı-ve-Has teranenizle sizi yalancı alçak sürüsü! Sütçü kızı oynadı diye Marie Antoinette'n kellesi uçurulduydu. Bizlere yutturduğunuz yalanlara karşın şimdiye dek hiç kimse poponuzun tozunu bile almamıştır.

Ama Crèvecœur yalancı olduğu kadar sanatçıydı da, yoksa hiç umursamazdık onu. DOĞA'yı torbada keklik gibi görmek istedi, Benjamin'in de insanı gördüğü gibi. Şu ikisi, kendi aralarında, ne var ne yok, her şey torbada keklik olsun istediler. Ne var ne yok, torbada keklik olmaya görsün, ilk niyetiniz yoketmek de olsa, yüreğiniz razı olmayınca, dilediğinizi yaparsınız, yardımıyla, para

bile kazanabilirsiniz. H. St J. de C. Doğa-Tatlı-ve-Has'ı işte böyle torbada keklik görmeye çalıştı. Ama doğa karşı çıktı, başını dışarı uzatıp, mee, dedi.

Şu Doğa-tatlı-ve-has uğraşı, düşünceye dökme konusunda, yalnızca bir başka çabadır. Bütün doğanın insan aklının birkaç yasasına boyun eğmesini sağlama girişimidir. Has-ve-tatlı türden yasalara. Bir süre için, doğa oldukça sevimli davranıyor gibiydi. Sonra çekip gitti.

İşte bu yüzden en has aydınlara ya bir Bahçeli Banliyö'de, ya da bir Brook Farm[21] deneyinde rastlarsınız. Bahse girebilirsiniz, Robinson Crusoe entellerin enteliydi.

İster idealleştirir ister düşünceye dökebilirsiniz. Ya da, tersine, içinizdeki kara ruhun kendi kendine görmesine izin verebilirsiniz. Sanatçı genellikle yukardan düşünceye dökerken, kara alt-bilinci aşağıdan onu yalanlamayı sürdürür. Bu çoğu Amerikalı sanatçı açısından nerdeyse gülünesi durumdur. Crèvecœur ilk örnektir. Az buçuk sanatçıdır, Franklin ise hiçbir şey değildir.

İdealist Crèvecœur doğa, soylu yabanıl, emeğin günahsızlığı, falan filan konusunda bizlere bir sürü saçmalık yutturur. Adam tavlama! Ama sanatçı Crèvecœur, iri harflerle yazılmamış, gerçekte var olan doğadan kısa görünümler sunar bize.

Crèvecœur'ün gözünün doğal yaşamın yalnızca en aşağıdaki biçimlerini görmesi ilginçtir. Böcekleri, yılanları, kuşları onların kendi gizemi, kendi hiç bozulmamış varlığıyla görür. Ve Günahsız Doğa'nın yalanını hemen çıkarıverir.

Letters'ın epey başında, 'Hiçbir varlığın,' diye yazar, 'düşmansız olmadığını, bir türün, bir başkasını kovaladığını, sırtından geçindiğini gördükçe şaşıyorum: kral kuşlarımız, ne yazık ki, o çalışkan böcekleri [arıları] yokederler; ama öte yandan bu kuşlar, tarlalarımızı, havada büyük bir uyanıklık ve şaşırtıcı bir uzlukla kovaladıkları kargaların talanından korurlar.'

Doğanın tatlı-ve-haslığına üzücü bir darbedir bu. Ama sanatçının sesidir, ideal kumrunun sesinin[22] tersine. Tam gelişmemiş Amerikan görüsüdür. Kral kuşların kanatlı düşmanlığını ve kibrini görüvermek kuşkusuz yerli Kızılderili görüsü uzantısıdır. İnsan bilincindeki Kartal simgesi. Burada Amerika'nın yabanıl yüreği tepesinde çırpan atmaca-gagalı alınyazısının, insanın elinde olmadan hissettiği, koyu, açılıp kapanan kanatları. 'Herşeyi yaratan ve

dünyayı Kayrası'yla yöneten Tek varlığı' boşuna ararsınız ortalıkta.

'Bir türün, bir başkasını kovaladığını, sırtından geçindiğini' görüyorum.

Şu iki saptamayı dilerseniz uzlaştırın. Ama, Amerika'da, Crèvecœur'ün gözleminden yola çıkın.

Bununla birlikte, at, der Hector, insan dostudur, insan da at dostudur. Ama o zaman ata hiç seçim hakkı tanımıyoruz. Ben de, kurnaz, kocamış Hint midillimde, oldukça uslu bir gariban olsa da, pek bir *dost* göremiyorum doğrusu.

İnsan da, der Hector, insan dostudur. Böyle der demez Kızılderililer çiftliğini yaktılar. O da, önermelerini geçersiz kılar korkusuyla, *Letters*'da bu konuyu açmaktan çekinir.

Birkaç iri eşek arısı yuvalarını Amerikalı Çiftçi'nin oturma odası tavanına tutturmuştu. Kaplan-çubuklu bu hayvanlar, Sağlıklı Döl ve Sevimli Eşim'in başları üstünde, Amerikalı Çiftçi'yi mest ederek uçuşurdu. Amerikalı Çiftçi vızıltılarına, kaplanımsı eşek arısı huylarına bayılırdı. Dahası, faydacı düzlemde, eşek arıları eve sinek sokmazdı. Hector öyle der. Öyleyse Benjamin de onaylardı. Ama Sevimli E.'nin bu konuya ilişkin duyguları aktarılmaz bize. Reçeli kaynatmak ne de olsa onun başına kalmıştı.

Bir fıkra daha. Kırlangıçlar Amerikan Çiftliği sundurmasına yuva kurmuşlardı. Çıtkuşları, kırlangıçların yuvasını pek beğendiler. İlkbahar habercilerine şirretce (bu şirretçe sözcüğünü severim, pek Amerikanvaridir) saldırıp, hoş balçık yuvalarından onları uzaklaştırdılar. Fırsat geçince kırlangıçlar geri döndüler. Ama çıtkuşları, eve varınca, onları yine zorbaca dışarı püskürttüler. Bu durum uysal kırlangıçlar sabırla bir başka yuva kurmaya koyulunca ya dek sürdü, kaba güçle ele geçirilen yuvada çıtkuşları utkuyla otururken. Amerikalı Çiftçi bu yarışmayı keyifle seyrederek, kuşkusuz o küçük yaramaz çıtkuşlarına yüksek sesle alkış tutmuştu. Çünkü Özgürler Ülkesi'nde her insana en çok keyif veren, öteki adama üstün gelmektir.

Crèvecœur arılarını silip süpüren bir kral kuşu vurduğunu söyler. Kuşun kursağını açtı, bir sürü arıyı dışarı çıkarttı. O küçük demokratlar, bir iki dakika sersemlemiş yattıktan sonra, güneşte canlanarak diler, kanatlarını düzeltip uslu uslu yürüyüp uzaklaştılar, kıyı boyu giden Yunus peygamber[23] gibi; ya da Avrupa kral kuşu kursağından kaçan gerçek Yankeeler gibi.

Gerçek mi, değil mi, umurumda değil. Hoşuma giden çizilen resim ve resimde Amerika'ya özgü yeniden dirilişin meselini görüyorum.

Kolibri.

> Gagası çuvaldız kadar uzun ve keskindir; doğa, arı gibi, ona da çiçeklerin ve baharların çanağında kendisine yeterli besin sağlayabilecek o ballı zerreleri bulmayı öğretmiştir; ancak bu zerreleri sanki hiç dokunmadan bırakır, gözlerimizin ayırdedebildiği kadarıyla sanki hiçbir şeyden yoksun bırakmadan. Beslendiği yerde hiç kıpırdamıyormuş gibi görünür, sürekli kanat çırptığı halde: ve kimileyin, hangi güdülerden ötürüdür bilmem, çiçekleri koparıp yüzlerce parçaya ayırır; çünkü, söylemesi garip ama, kolibriler tüylü kabilenin en tez öfkelenir üyeleridirler. Böylesine minnacık bir bedenin neresinde barınır tutkular? Aslanların yırtıcılığıyla döğüşürler sık sık, savaşçılardan biri düşüp de şehit oluncaya dek. Yorulduğunda, benim birkaç adım öteme çok kez tünemiş, böylesi uygun durumlarda pür dikkat izlemişimdir onu. Küçücük gözleri ışığı her yönden yansıtan elmaslara benzer; her yanı özene bezene yapılmış kolibri, onu kanatlı türlerin en ufağı, ama aynı zamanda en güzeli yaratan yüce babamızın minyatür yapıtıdır.

Kavgacı bücürün tekidir de. Mürekkep lekesinden daha büyük olmayan aslanlar! Kolibriler hakkında başka yerde de okumuştum, Bates[24] ve W.H. Hudson'ı[25], örneğin. Ama bana gerçek bücür öfkeli aslanı göstermek Amerikalı Çiftçi'ye düştü. Anlaşılan Amerika'da, ya da gerçek Amerikalı'ya göre, kuşlar hiç de melek değildir. Onların nasıl fırlayıp da küçük şeytanlar gibi kanatlarını hızla açıp kapadığını, bencil keskin gagalarla birbirlerini süngülediğini görür. Ama durum elverdiğinde, yabanıl yaratığın içine kapanık, ince utangaçlığını da görür. Örneğin, kışın bıldırcınlar.

> Rüzgâr deviniminin karı tutmaktan alıkoyduğu çit köşelerinde, bıldırcınlara, çoğu kez, hem saman, hem de tahıl tanesi taşırım, biriyle onları beslemek, ötekiyle, sık sık gözlemlediğim gibi, ince yapılı ayaklarının toprağa yapışıp donmasını önlemek için.

Ne kadar güzel ve kan-bilgisi. Crèvecœur, kuşların ayaklarının dokunuşunu tanır, sanki, titreyen, keskin, soğuk-delen dengeleriyle, çıplak elinin üstünde çıplak-ayaklı durmuşcasına. Kanın güzel, barbarca sevecenliğidir bu. Kuşları, sonuçta, Ermiş Francis[26] gibi, 'havanın küçük hemşireleri'ne dönüştürmez, ya da onlara vaaz vermeye kalkmaz. Onları kuş-varlığının yabansı, utangaç, öfkeli yoğunlukları diye tanır.

Yılanlar ve kolibriler üstüne yazılan *Letter*, içerdiği hep varolan, karanlık doğruluğuyla duyarlı bir denemedir. Kolibri betimini, iki yılan, kocaman bir su yılanıyla iri bir kara yılan, arasındaki döğüşün betimi izler:

> Bunu seyretmek şaşırtıcıydı; yere sımsıkı yapışmış iki koca yılan, kıvrandıkça birbirlerine büklüm büklüm dolanıyor, boylu boyunca gerilerek gövdelerine asılıyor, asılıyorlardı, ama boşuna; güçlerini en fazla ortaya koydukları anlarda bedenlerinin birbirine dolanmış bölümleri aşırı ölçüde ince görünüyor, gerisi ise şişirilmiş gibi duruyor, ara sıra, birbirini hızla izleyen güçlü dalgalarla, kasılıyordu. Yılanların gözleri alev alev, yuvalarından fırlamaya hazır gibiydi; bir ara çatışmanın sonu kesinleşmişti sanki; su yılanı iki büyük kıvrım biçimini alarak büküldü ve bu işlemden ötürü ötekinin alışılagelenin üstünde gerilmesine neden oldu. Bunu izleyen dakikada kara yılanın yeni atakları beklenmedik bir üstünlük sağladı; o da iki büyük kıvrım biçimine girerek, kendi bedenini büzdüğü oranda, rakibinin bedenini, zorunlu olarak, uzatmış oldu.

Crèvecœur son buluncaya dek betimlediği bu döğüşü, 'alışılmamış ve güzel' bir görünüm diye nitelendirir. Doğa'nın tatlı-vehaslığını unutup, o süre için katıksız bir yılanperest kesilir. Ve Crèvecœur'ün kitabının bu bölümü, belki de, taşa oyulmuş o kıvrım kıvrım Aztek çıngıraklı yılanı kadar özenle oluşturulmuş bir yılanperestlik örneğidir.

Ancak gerçek Crèvecoeur, sonuçta, ne çiftçi, ne Doğa çocuğu, ne de yılanperesttir. Fransa'ya geri gider, edebiyat çevrelerinin salonlarında boy gösterir, Rousseau'nun Madam d'Houdetot'unun dostudur. Dahası, becerikli bir iş adamıdır, Fransa'yla Amerika

arasında bir gemicilik yolu kurulmasını sağlar. Her şey maddecilikte sona erer, gerçekte. Ama *Letters* bu konuda ağzı sıkıdır.

Kızılderili Kardeşleri'yle çadırları altında oturmak üzere Crèvecœur dünyadan üzüntüyle elini eteğini çektiğini düşlemek kalır bizlere. Çünkü Bağımsızlık Savaşı patlak vermiş, Kızılderililer düşmanlarca silahlandırılmıştır; yerleşim bölgeleri sınırlarını kasıp kavururlar. Crèvecœur ırakta, Fransa'dayken, çiftliği yakılır, ailesi evsiz barksız kalır. Bu nedenle son mektupta savaş, insanın akılsızlığı, insanın insana karşı acımasızlığı konusunda acı acı yas tutar.

Ama Crèvecœur yasını kararlı bir havayla bitirir. Sevimli eşi ve şimdi giderek boy atan sağlıklı dölüyle, insanın dünyanın ne mene bir yer olduğunu bildiği, bu nedenle kötü olma eğilimi taşıdığı uygar kıyıları bırakıp, Doğa Çocukları'yla, Kızılderililer'le, çadırda yaşamaya gidecektir. Kuşkusuz, gerçek yaşamda, Crèvecœur, à la[27] Franklin rom içen, ev bark yakan, çoluk çocuk topluca öldüren Kızılderililerle, önceden belirlenmiş düş gücünü şenelten o soylu Doğa çocukları Kızılderililer arasında bir ayrım yapmıştı. Gerçek yaşamda ne yaparsa yapsın, doğal insanın kirletilmemiş kardeşliğin somut biçimi, kendi-yarattığı bu dünyayı gözden çıkarmayı içi hiç almıyordu. Crèvecœur Kızılderili köyü yakınındaki çadır evini, karısı çadırda örgü örerken, bir avuç mısır üretebilmek için el değmemiş toprağı nasıl yardığını dokunaklı ve canlı biçimde betimler. Dahası, Hıristiyan olmayanların karanlık acımasızlığından kolay incinir dölünü kurtarmak için kafasında canlandırdığı çabalar dokunaklı ve şaşırtıcıdır, öyle ya, yeşil orman ağacı altında öylesine tatlı ve has Doğa'nın, nasıl, nasıl olur da bozucu etkisi olabilir?

Ama hepsi yalan dolandır. Crèvecœur, kendine edebiyatçı süsü vermek, bu dünyada palazlanmak için yüksek ökçeli pabuçlarını, işlemeli yeleğini kuşanarak Fransa'ya gitmişti. Ancak bizlerin onu, yalın doğal yaşamın yetkinleştirileceği, çadırlı Kızılderili köyü yakınındaki, ıssız ormanlar içine doğru izlemekten başka seçeneği yok.

Kara, yabanıl yaşam biçemini, elbette, tam da kendi kafasına uyacak biçimde, gözlerinin önüne getirmek istedi. Kızılderililerin ve yabanılların bildiği gibi, karanlıkta, ötekilik koşulları açısından bilmek istedi. Amerikalıların deyişiyle, bunun için gerçekten çıldırıyordu. Yeterince çılgın! Çünkü aynı zamanda doğanın tatlı ve

has, bütün insanların kardeş ve eşit, bir sürü kuğuran kumru gibi birbirlerini sevdiklerinde kesin kararlıydı. Yaşamı kendi reçetesine göre kabul etmekte kararlıydı. Bu nedenle, Doğa'yla pek yakın bir bağ kurmaktan akıllıca uzak durdu, ticarete ve madde dünyasına sığındı. Ama yine de yabanıl yaşam biçemini bilmekte kararlıydı, kendi *aklını* tatmin etmek için. Bu yüzden bizlere son *Letters*'ı uyduruverdi. Bir tür dileğin-gerçekleşmesi.

Çünkü hayvanlar ve yabanıllar ayrıdır, her biri kendi ilkel özüyle. Hayvan başını kaldırır, koklar, karanlık, tutkulu karnıyla bilir. Hemen bilir, kara akılsızlığıyla. Ve hemen geri çekilerek kaçar; ya da avına saldırmak üzere dizlerinin üstüne çöker, bir kurban yakalayabilmenin coşkuyla önceden yaşanan gizemli fırtınasını duyarak; ya da başını yeniden bomboş kayıtsızlıkla eğer; ya da o doyumsuz yabanıl merakla, doyumsuz tutkuyla ilerler, o anlatılmaz ölçüde anlaşılmaz, ne yapacağı belirsiz olana doğru yaklaşmak için; ya da yabanıl, duyumsal sevginin ağır ağır oluşturduğu güvenle yaklaşır.

Crèvecœur bu tür bilgiyi istedi. Ama rahat rahat, kafasının içinde, öteki düşünce ve ideallerinin yanı sıra. Kızılderili çadırına pek de yaklaşmadı. Çünkü kendisinin de yabanılların gözüyle gördüğü an, bütün o kendine has kardeşlik ve eşitlik savlarının, yanı sıra has tatlı iyiliğin ideal dünyasının, duman olup havaya uçacağından kuşkulanmış olmalıydı. Ve daha da kötüsü, dünyanın öyle olduğunda, çünkü öyle olursa en iyisi olacağında direten kendi istencinden vazgeçmek zorunda kalacaktı. Bu yüzden, yüksek ökçeli pabuçlarla gerisin geriye Fransa'ya koşturdu, Amerika'yı Paris'te imgeledi.

Kendisi için ideal durumu istedi. Aynı zamanda öteki durumu, kara, yabanıl aklı bilmek istedi. Her ikisini de istedi.

Beceremezsin, Hector. Biri ötekisinin ölümüdür.

Sen en iyisi borunu öttürebileceğin ticarete dön.

Bir kere Crèvecœur kara, us-öncesi yaşamdan nefret eder. Gerçek duyumsal gizemden nefret eder. Ama 'bilmek' ister. BİLMEK. Ah, o doymak bilmez Amerikalı merakı!

Yalancının tekidir.

Ama etiyle kanıyla bilmeyi göze alamasa da, dilediğince imgelemeyi göze alacaktır.

Crèvecœur'ün uzak durup da, tek başına, düşünde, kendini koyuvererek attığı adımın doğuracağı tehlikeleri hesaplamasını

görmek eğlendiricidir. Damağını bir lokma gerçek yabanıllıkla tatlandırır, bugünlerde insanların damaklarını – yalnızca kendilerinin uyandırdığı – imgelem ürünü bir lokma kötülükle tatlandırmaktan pek hoşlandığı gibi.

'Ormanlara yakın yerlerde,' der, 'pek eşsiz bir durum olduğunu size söylemeliyim. Ormanlarda yetişen, yaşayan insanlarla bitkiler ve hayvanlar birbirine benzerler; düzlüklerde yaşayanlardan tümüyle farklıdırlar. Size kaçınmadan düşüncelerimin hepsini açıklayacağım, ama herhangi bir neden ileri sürmemi beklememelisiniz benden. Ormanların içinde, ya da yakınında yaşayınca, insanların davranışlarını çevrenin yabanıllığı yönlendirir. Geyikler çoğu kez insanların tahılını yemeğe gelir, kurtlar koyunlarını yoketmeye, ayılar domuzlarını öldürmeye, tilkiler kümes hayvanlarını yakalamaya. Onları kuşatan bu düşmanlıktan ötürü insanlar hemen ellerine tüfeği alırlar; bu hayvanları gözetler, kimini öldürürler; böylece kendilerine ait malı mülkü korurken, kısa zamanda avcı kesilirler; ilerleme işte budur; bir kez avcı olunmaya görsün, elveda saban. Avı kovalama onları yırtıcı, sıkıntılı, içine kapanık kılar; avcı hiç komşu istemez, daha doğrusu onlardan nefret eder, çünkü çekişmeden korkar. ... Ne düşünürseniz düşünün, yaban eti yemek zamanla huylarının değişmesine yol açar. ...'

Elbette, Crèvecœur Doğa kucağına *avcı* gibi geri dönmeye hiç niyetlenmemişti, yalnızca çiftçi gibi dönmeye niyetlenmişti. Avcı katildir. Oysa çiftçi doğumu ve çoğalmayı sağlar. Ama çiftçi bile isteksiz toprak ve hayvana karşı kara bir üstünlükle zorlanır; bunlardan zengin olmak için didinir, toprağa, güçlü sığıra üstün gelmeli, ağır kan-bilgisine, yavaş, ancak derin, üstünlüğe sahip olmalıdır. Eşitlik ya da bencil olmayan alçak gönüllülük yoktur. Didinen kan, düşünceye baskın çıkar, kaçınılmaz olarak. Bu nedenden ötürü en çok makineyi en idealist uluslar icat eder. Amerika'da mekanik icatlar ibadullahtır, çünkü Amerika'da kimse asla bir şey *yapmak* istemez. Onlar idealisttir. Bırakın makine yapsın ne yapılacaksa.

Sonra, Crèvecœur, 'yaşça daha küçük çocuklarım körpecik çağlarında pek tehlikeli o eşsiz büyüye ya kapılırsa tasası' üstünde durur – başka bir deyişle, yabanıl yaşam büyüsüne. Ve şöyle sürdürür: 'Bu insanlar [Kızılderililer] arasında küçük yaşta evlat edinilmiş çocuklar, nasıl oluyor da, Avrupalılar'a özgü davranış biçimlerini yeniden benimsemeye asla ikna olmuyor? Son savaşta

kaygılı pek çok ana baba gördüm, barış yeniden sağlandığında, çocuklarının tutsak götürüldüğünü bildikleri Kızılderili köylerine giden. Anlatılmaz bir üzüntüyle, çocuklarını öylesine baştan aşağı Kızılderilileşmiş bulurlar ki, çoğu ana ve babasını artık tanıyamaz; daha ileri yaşlarda olup da ana ve babalarını anımsayabilenlerse, onların sözünü dinlemeyi kesinlikle reddeder, mutsuz gerçek ana babalarının onları boğduğu sevgi taşkınlığından koruması için, kendilerini evlat edinen ana babalarına koşarlar! Bu inanılmaz gözükebilse de, sözüne güvenilir kimselerce binlerce kez ileri sürüldüğünü duymuşumdur.'

> Onların (Kızılderililerin) toplumsal bağlarında, insanı büyüleyen, eşsiz, kendi aramızda varlığıyla övünebileceğimizden çok daha üstün bir şey olmalı; çünkü binlerce Avrupalı Kızılderili olmuştur. Bizdeyse bu Yerliler'den bir tekinin olsun, kendi seçimiyle Avrupalı olduğunu gösteren örnek hiç yoktur...

Bizim kediyle bir başkası, Hector.

Hoşuma gitti çizilen resim, binlerce inatçı döl, yüzlerini doğal beyaz ana ve babalarından öteye çevirip, kararlılıkla kendi seçtikleri Kızılderililere dönüyorlar.

Beyaz insanlardan gerçekten ayıramayacağınız kimi Kızılderililer görmüşümdür. Kızılderiliye gerçekten benzeyen bir beyaz adama ise hiç rastlamadım. Öyleyse Hector bir kez daha yalancının tekidir.

Ama Crèvecœur *entelektüel* bir yabanıl olmak istedi, karşılaştığımız pek çoğu gibi. Doğa'nın tatlı çocukları. Doğa'nın yabanıl, kana susamış çocukları.

Beyaz Amerikalılar kendilerini entelektüel kılmak için çabalayıp dururlar. Özellikle beyaz kadın Amerikalılar. Ve en son numara yine şu 'yabanıl' numarasıdır.

Arabaları, telefonları, gelirleri ve idealleriyle beyaz yabanıllar! Makinenin içinde tutsak yabanıllar; yine de yeterince yabanıl, oy tanrılar!

NOTLAR

1) Montcalm de Saint-Veran, de, 1712-59. Kanada'da Fransız mareşali.
2) Godwin, William, 1756-1836. İngiliz düşünür ve romancı.
3) Paine, 1737-1809. İngiltere doğumlu Amerikalı siyaset adamı, düşünür ve yazar.
4) *Letters from an American Farmer*, (Amerikalı Bir Çiftçiden Mektuplar), deneme yazarı Michel Guillaume Jean de Crèvecœur'un (1735-1813) bu yapıtı 1782'de İngiltere'de yayımlandı.
5) Amerikan Bağımsızlık Savaşı, (1775-81), 1783 Paris Antlaşmasıyla resmen sona erdi.
6) littérateur, Fr., edebiyatçı.
7) Madam d'Houdetot, İsviçre doğumlu Fransız düşünür ve yazar Rousseau'nun (1712-78) sevgililerinden biri.
8) Hazlitt, William, 1778-1830. İngiliz deneme yazarı.
9) Shelley, Percy Bysshe, 1792-1822. İngiliz şair ve eleştirmen.
10) Coleridge, Samuel Taylor, 1772-1834. İngiliz şair ve eleştirmen.
11) Wilson, *bkz.*, Bölüm I, not 21.
12) Thoreau, Henry David, 1817-62. Amerikalı aşkıncı yazar ve düşünür. Yaşamının büyük bir bölümünü Concord, New Hampshire'de geçiren Thoreau, yörede yaptığı inceleme ve gözlemlere dayanan *Walden* gibi yapıtlar yazdı.
13) Emerson, Ralph Waldo, 1803-82. Amerikalı aşkıncı deneme yazarı ve şair.
14) Chauteaubriand, de Françoise René, 1768 -1848. Fransız yazar.
15) Blake, Willam, 1757-1827 İngiliz ressam, şair ve gizemcinin 'Infant Joy', *Songs of Innocence*, başlıklı şiirine gönderme.
16) Methodist, Protestan bir mezhep. Başlangıcı 1729'da Oxford Üniversitesi'nde John ve Charles Wesley'in kurduğu dinsel bir kulüptü. Öteki öğrenciler bu kulüp üyelerinin düzenliliğini alaya almak için onlara 'Methodist' adını takmıştı.
17) *Im Bild*, Al., Resimde.
18) Jean Jacques, yani Rousseau.
19) Bernardin de St Pierre, 1737-1814. Fransız romancı ve yazar.
20) François Le Vaillant, 1753-1824. Fransız gezgin, doğabilimci ve yazar. Lawrence soyadını yanlış aktarır. Doğrusu, Levaillant.
21) Brook Farm, Brook Çiftliği, 1841-47 yıllarında Boston dışında kurulan, kafa gücüne dayalı emekle, beden gücüne dayalı emeği, düşünürle emekçiyi birleştirmeyi amaçlayan, ortaklaşa bir yaşam biçeminin denendiği ütopik bir çiftlikti. Hawthorne'a göre deney başarısızlıkla sonuçlanmıştı, çünkü altı ay kadar dayanabildiği bu çiftlikte, çalışmaktan yazmaya zaman bulamamıştı. Lawrence da 1924'te, New Mexico'da ütopik bir topluluk kurmaya kalkışacak, ancak başarılı olamayacaktı.
22) ideal kumrunun sesinin, *Tevrat, Neşideler Neşidesi ii.12*'ye gönderme: 'Ve diyarımızda kumrunun sesi işitildi.'
23) Yunus Tanrı'ya karşı gelir. Bir gemiye biner. Fırtına çıkar. Gemiciler lanetli Yunus'u denize atar. Tanrı Yunus'u yutması için koca bir balık gönderir. Balığın karnında üç gün üç gece kaldıktan sonra balık onu karaya kusar. *bkz.*, *Tevrat, Yunus*.
24) Bates, Henry Walter, 1825-92. İngiliz doğabilimci.
25) Hudson, 1841-1922. İngiliz doğabilimci.

26) Ermiş Francis, 1182-1226. İsa'nın yaşamına öykünen, canlı cansız bütün varlıklara derin sevgi duyup onları 'Kardeşim' diye çağıran, kuşları başına toplayıp onlara vaaz veren, tanrı sevgisiyle, coşkusuyla dolu bir gizemci.
27) à la, Fr., gibi.

Bölüm 4

Fenimore Cooper'ın Beyaz Romanları

Benjamin Franklin'in Tanrı kayrası matematiği konusunda ilk bakışta doğru gibi gözüken ufak bir denklemi vardı:

Rom + Yabanıl= 0.

Müthiş hoş! Evreni de toplaya toplaya sıfır sonucunu elde edebilirsiniz, toplamayı sürdürürseniz.

Rom artı Yabanıl ölü bir yabanıla eşit olabilir. Ancak ölü bir yabanıl sıfır mı eder? Herhangi bir toprak parçasını yerli halkını öldürerek bakire kılabilir misiniz?

Aztek yok oldu, İnkalar da. Kızılderili, Eskimo, Patagonyalı önemsiz sayılara düşürüldü.

Où sont les neiges d'antan?[1]

Dostum, nerde olursa olsun, gelecek kış kar hiç şaşmaz yine yağacaktır.

Kızılderilinin Amerika'nın geniş topraklarına sahip olacağı yoktur. Hiç olmazsa ben sanmıyorum. Ama ruhu sahip olacaktır.

Kızılderili beyaz adamdan nefret ederek öldü. Ondan arda kalan ne varsa, beyaz adamdan nefret ederek yaşar. Kızılderililere yaklaşın, bu nefreti hemen duyarsınız. Konu bizler olduğunda, Kızılderili çaktırmadan ve hiç vazgeçmezcesine şeytansıdır. Kendi farkında değilken bile. Yaşamında nesi var nesi yok elinden alınmıştır ve bağışlamaz. Bize ve uygarlığımıza inanmaz, öyleyse gizemli düşmanımızdır, çünkü onu yeryüzünden süren bizleriz.

İnanç gizemli bir şeydir. Ruhun yaralarının tek sağaltıcısıdır. Dünyada hiç inanç yoktur.

Kızılderili ölmüştür, bize inanmayarak. Ölmüştür ve ruhu huzursuzdur. Kızılderili'yi Mutlu Avlanma Sahası'nda mutludur, sanmayın. Hayır. Yalnızca inanç içinde ölenler mutlu ölürler. Yaşamdan düş kırıklığının ezikliğiyle itilenler, öc için, huzursuz ruhlarıyla geri gelirler.

Yer Ruhu konusunda ilginç bir nokta, hiçbir yerin yeni-gelen biri üstünde tam etkisini eski oturanı ölmeden ya da özümsenmeden göstermediği olgusudur. Amerika'da da öyle. Kızılderililer oldukça yüksek sayılarda var oldukları sürece, yeni sömürgeciler, Amerika daimon[2] ya da şeytanına büyük ölçüde bağışıklıydılar. Amerika'da Kızılderili-yaşamın son çekirdekleri parçalandığı an, beyazlar anakara şeytanının tam gücüyle hesaplaşmak zorunda kalacaklardır. Şimdilik, yer şeytanı ve ölü Kızılderililerin ruhları huzursuz hortlakları, beyaz Amerikalının bilinçdışı ya da bilinç-altı ruhunda, o büyük Amerikan huysuzluğunu, Yankee ruhundaki Orestes-benzeri[3] yerinde duramama çılgınlığını, kimileyin, nerdeyse delilikten farksız o iç rahatsızlığı, doğurarak, etkisini gösteriyor. Meksikalı ise kendine özgü biçimde aklını ölümle bozmuş ve çözülmüştür. Şimdiye dek, Amerikalı'da, beyaz Amerikalı ruhunda, Amerika'nın dile getirilmemiş ruhu gizliden gizliye işleyegelmiştir. Ama var kalan Kızılderililerin şimdiki kuşakta büyük beyaz bataklıkta kaynaşması kaçınılmazdır. O zaman Amerika Daimon'u açık açık işleyecek, gerçek değişimler göreceğiz.

Beyaz Amerikalı ruhunda, Kızılderili konusunda, oldum olası ikici bir duygu vardır. Birincisi Franklin'in duygusuydu, akıllı bir Tanrı kuşkusuz şu yabanılların kökünü kurutmayı tasarlamıştı. Sonra Crèvecœur'ün soylu Kızıl Derili ve Kızılderili çadırında günahsız yaşam konusunda karşıt duygusu geldi. Bizler Benjamin'in 'toprağı ekip biçenlere' yer açmak için Kızılderilinin akıllıca kökünü kurutan bir Tanrı'ya olan inancına katılmaktan nefret ederiz. Crèvecœur'de ise yabanılların yüceltilmesi konusunda duygusal bir istekle karşılaşırız. Kesinlikle duygusal. Hector Kızılderili çadırını ballandıra ballandıra anlatmak için Paris'e geçiverir.

Kızılderililinin kökünü kurutma isteği. Ve buna karşıt onu yüceltme isteği. İkisi de, günümüzde, hâlâ güçlüdür.

Bugün Kızılderiliyle bağlantı içinde yaşayan beyaz halkın çoğu şu Kızılderili kardeşi tümüyle yokedilmiş görmek ister; yalnız-

ca toprağına konmak için değil, iki ırkın ruhu arasındaki sessiz, görülmez, ancak ölümcül düşmanlıktan ötürü. Beyaz bir azınlık, Kızılderili'yi düşünceye döker ve göklere çıkarır. Ama bu beyaz azınlık kendi beyazlığına epey huysuzlanan çoğunlukla aydın bir azınlıktır. Durum böyle.

Beyazlarla Kızılderililer arasında, ette ve kemikte, gerçek bir uzlaşmanın olabilirliğinden kuşkuluyum. Örneğin, beyaz adamın evinde hizmetçilik yapan Kızılderili kıza insan gibi anlayışlı davranılırsa, herhalde iyi, hatta keyifle hizmet edecektir. Kız beyaz kadının mutfağında sahip olduğu yeni güçle mutludur. Kendi soydaşlarına belirli zamanlarda geri gidebilme özgürlüğü olduğu sürece, beyaz dünya daha da gururlanmasına neden olacaktır. Ama kendini beyaz kadının yerine koyduğu için mutludur. Beyazlara hiç hizmet etmeyecek, beyaz bir erkek sevgilisi olacağına ölümü yeğleyecek Kızılderili kadınlar da vardır.

Öyle ya da böyle, hiç uzlaşma yoktur. İki ırkın ruhu arasında gizemsel hiçbir bağ yoktur. Beyazlara keyifle hizmet eden Kızılderili kız kendi ırkını hesaba katmayı, bir süre için, es geçer.

Beyaz bir adamın bir Kızılderiliyle dağlara avlanmaya gittiğini varsayalım. Bu ikisi herhalde kardeş gibi geçineceklerdir. Ama aynı beyaz adam iki Kızılderiliyle hele bir yalnız gitsin, hiçbir şeyden kuşkulanmayan beyaz adamın en incelikli işkencesi başlayacaktır. Kızılderililer, beyaz adamın dik yerlerden doğuştan ödü koptuğunu keşfederlerse, yol dağ bayır her bir uçurumun üstünden geçecektir. Buna benzer durumlar. Hınzırlık! Kızılderili yüreğinde, beyaz adama karşı, temel duygu budur. Tümüyle bilinçsiz bile olabilir.

Bir Kızılderilinin beyaz bir kadına gönül verdiğini, onunla yaşadığını varsayalım. Erkek herhalde bundan çok gurur duyacaktır, çünkü, hele kadın paralıysa, kendi soydaşları arasında büyük adam sayılacaktır. Beyaz yemek odasında yemek yemenin, beyaz oturma odasında sigara içmenin verdiği gurur duygusunu hiç yenemeyecektir. Ama aynı zamanda beyaz metresiyle incelikle alay edecek, onun beyaz gururunu yıkmaya çalışacaktır. Boyun eğecektir kadına, zorlanırsa, bir tür düzmece, gönülsüz çocuksulukla ve hatta sevecektir kadını, aynı çocuksu, kimileyin güzel, yumuşaklıkla. Ama yüreğinin dibinde kadınla alay edecek, alay edecek, alay edecektir. Yalnızca cinsiyet direnmesi değil, aynı zamanda ırk direnmesidir.

Ette ve kemikte hiç uzlaşma yok gibidir.

Bizlere de yalnızca kefaret ve sonra da ruhta uzlaşma kalır. Görülmemiş bir tazminat: kefaret ve uyum.

Fenimore Cooper, Kızılderiliyi beyaz adama sunma konusunda herhalde bütün yazarlardan çok daha fazla katkıda bulunmuştur. Ancak Cooper'ın sunusu doğrusu dileğin-gerçekleşmesidir. O yüzden Fenimore hâlâ öyle başarılıdır ya.

Çağdaş eleştirmenler Cooper'ın başarısını çekemezler. Kendi payıma ben de biraz kızıyorum. Pek tutulan şu dileğin-gerçekleşmesi malzemesi gerçeğin ortaya çıkmasını çok güçleştiriyor, daha sonraları.

Cooper görmüş geçirmiş bir aileden gelme varlıklı bir Amerikalıydı.[4] Babası Champlain Gölü kıyısında Cooperstown'ı kurmuştu. Ve Fenimore kültürlü, efendiden bir adamdı. Hiç yadsınamaz.

Onsekizinci yüzyılın ilk yarısında yaşayan bu Amerikalıların ne denli kültürlü olduğu şaşırtıcıdır. Çok yoğun biçimde öyleydiler. Bunlarla karşılaştırıldığında, Austin Dobson[5] ve Andrew Lang[6] pire ısırığı gibi kalır. Cilt cilt pek *raffiné*[7] hafif şiir ve incelikle işlenmiş bildik edebiyat yapıtı, kendini bu eskice kitaplara adamak isteyen herkese bunu kanıtlayacaktır. Aynı ölçütlerle değerlendirildiğinde, aynı dönemin İngiliz ve Fransız yazarları kaba saba ve arsızdı.

Gerçekten de, Avrupa dekadansı, Amerika'da, daha önceden görüldü; Amerikan etkisi, Avrupa'ya geçti, orada özümsendi, sonra da şu günahsızlık ülkesine, çağcıllığıyla ağzı bozuk ve birazcık da utanmaz bir şey gibi geri döndü. Her şey ne kadar da saçma.

Cooper, *'L'Amérique est pourrie avant d'être mûre'*[8] diyen bir Fransız'ı aktarır. Epey doğrudur hani. Amerika, Fransa'dan ders görmedi – Baudelaire'den[9], örneğin. Baudelaire dersini Amerika'dan öğrendi.

Cooper'ın romanları iki öbeğe ayrılır: beyaz romanları, *Homeward Bound, Eve Effingham, The Spy, The Pilot* gibi, ve sonra *Leatherstocking Series*.[10] İlkin beyaz romanlara bakalım.

Effinghamler, İngiltere'den Birleşik Devletler'e 'Yurda Dönen', son derece incelmiş, üç kibar Amerikalıdır. Kafile, baba, kız, amca ve sadık dadıdan oluşur. Kız eğitimini Avrupa'da henüz bitirmiştir. Gerçekten de, Avrupa'nın kaymağını sıyırmıştır. İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya'nın artık ona öğretebileceği hiçbir şey

kalmamıştır. Pırıl, pırıl, büyüleyici, hayran olunası bir kızdır; gerçek bir çağcıl kadın roman kahramanı; korkusuz, dingin, aklı-başında; ama hayranlık uyandıracak biçimde, bayağılığa hiç kaçmadan da atılgan; konuşması, erkek gibi, akıllı ve kendinden emin, ama bununla birlikte, daha güçlü cinse karşı büyüleyici ölçüde saygılı ve alçak gönüllü. İşte ideal dişinin yetkinleşmiş biçimi. Bizler bu dişi karşısında korkudan tir tir titremeyi öğrenmişizdir, ama Cooper ona hâlâ hayrandı.

Gemide öteki tür Amerikalı da vardır, hani sonradan görme, demagog Amerikalı, bir ay içinde, Avrupa'yı 'halledip', pantalonunun cebine koyuvermiş. Ah, Septimus Dodge, seni bir Avrupalı çizseydi, Amerika o Avrupalıyı hiç bağışlamazdı. Ama seni çizen bir Amerikalıydı, bu yüzden Amerikalılar akıllıca boşverir sana.

Septimus kendi kendini yetiştirmiş Amerikalıdır. Oluşumunda Tanrı'nın hiç parmağı yoktur. Septimus kendi kendini yetiştirmiştir. Avrupa'ya gitmiştir, Venus de Milo da içinde, kuşkusuz her şeyi görmüştür. 'Ne, Venus de Milo *şu* mu yani?' Ve hanıma sırtını döner. Onu görmüştür. Elde etmiştir. Oltasına takılmış bir balıktır ve Louvre'da dikilmiş duran heykel kalıntısını bırakıp onunla birlikte Amerika'ya döner.

Amerika'ya özgü bir tür Vandalizm işte. İlk Vandallar halinden memnun hatuna savaş baltasını indirip, işini görüverirlerdi. Doymak bilmez Amerikalı bakar ona. 'Venus de Milo *şu* mu yani? — yok yahu!' Ve Venus de Milo pazar meydanında, üstüne tükürülmüş çıplak köle gibi dikilekalır orada. Üstüne tükürülmüş!

Avrupa'da – Floransa'da Bargello'da, örneğin, ya da Venedik'te Piazza di San Marco'da – Amerikalı turistlerin, 'Şu amma da bitirim!' ya da, 'İnsan Saint Mark kilisesine deli oluyor! Sence şu kubbeler tepetaklak duran canım *şalgamları* andırmıyor mu?' – dediğini duyduğumda, şu Amerikalı hayranların Avrupa güzelliklerinin yalnızca canına okuduğunu düşünmüşümdür sık sık. Ağzı açık ayran delisi öyle hayran kalırlar. Kimileyin bu güzelliklerin önünde yüzükoyun yere serilir gibi bile yaparlar. Ama Venedik'te St Mark'ın altın kubbeleri, yeterince sayıda Amerikalı turist gözlerini diktikten sonra, bayat bir yahnide tepetaklak duran şalgamlardır artık. Bayat bir yahnide tepetaklak duran şalgamlar. Vah zavallı Avrupa!

Durum böyle. Üç beş Alman bombası Rheims Katedrali'ne düştü diye nefret feryadı koptuydu. Ama vandalizm yolu birden

fazladır. Sanırım beş-dakikalık turistlerin Amerikalıya özgü hayranlığı, eski Avrupaya has güzelliğin ve özlemin kutsallığını yok etmeye binlerce bombanın yapacağından çok daha fazla katkıda bulunmuştur.

Ama durum böyle. Avrupa düşmelidir, barışın da kendi utkuları vardır.

Seyreyleyin öyleyse, Bay Septimus Dodge'u Dodge-kente utkulu dönerken. Tepesinde, doğrusu, defne yapraklarından bir taç değil de, görüp de tüketip kuruttuğu nesne listelerinden bir çelenk vardır. Görüp de tüketip kuruttuğu, anlarsınız ya: Venus de Milo, Ren ya da Coliseum: bir sürü deniz tarağı gibi yenip yutulup da kabukları kalmış.

İmdi Avrupa'dan Amerika'ya Yurda Dönen soylu Effinghamler Bay Dodge: Septimus'un merhametine kalmıştır. Septimus onların memleketlisidir, bu yüzden başlarından atamazlar. Elbette İngiliz olsaydılar, kendilerine asla bir kez olsun, onun varlığını farketme iznini vermezlerdi. Ama nerde. Effinghamler Amerikalı demokratlardır ve bu yüzden, Bay Dodge yanlarına yaklaşıp, 'Bay Effingham mi? Tanıştığımıza memnun oldum, Bay Effingham' dediğinde — o zaman Bay Effingham,'Tanıştığımıza memnun oldum, Bay Dodge', diye yanıtlamak zorundadır. Hele bir demesin, Özgürler Ülkesi'ne ayak bastığı an, demokrasinin korkunç av köpekleri ardına düşer, boğazına sarılırdı. Bir İngiliz, kendi memleketlisinin, o memleketlisinin görünüşü sevimli gelmiyorsa, varlığını fark etmemekte özgürdür. Ama her Amerikan yurttaşı, siz ne denli gönülsüz olun, kendi varlığını size zorla kabul ettirmekte özgürdür.

Özgürlük!

Effinghamler Bay Dodge'dan nefret ederler. Ondan iğrenirler. Ondan tiksinir, onu aşağı görürler. Hiç katıksız hor görürler. Bay Dodge'un bütün varlığı, her dediği ve yaptığı onlara pek bayağı, pek aşağılık gelir. Yine de gelip kendini tanıttığında, 'Tanıştığımıza memnun oldum, Bay Dodge', diye yanıtlamak zorundadırlar.

Özgürlük!

Dodge-kentli Bay Dodge, bir el etek öper, bir başlarında biter, bir yaltaklanır, bir zorba kesilir. Ve şu eşitlik ülkesinde müthiş 'üstün' Effinghamler, çaresizce kıvranırlar. Septimus'u hiçe saya saya yok etmeye can atarlar. Ama Septimus hiçe sayılır gibi değildir. Gerçek bir demokrat olarak, hiçe indirgenemez. Gerçek bir de-

mokrat olarak, hak ondan yanadır. Ve hak güçtür.

Hak güçtür. O eski yetke savaşımıdır işte.

Septimus, gerçek bir demokrat olarak, herhangi bir insana eşittir. Cebi dopdolu gerçek bir demokrat olarak, cebi delik demokratlardan, kendi cebini dolduran miktar oranında daha üstündür. Çünkü, insanlar eşit doğup, eşit ölseler de, on doların onbin dolara eşit olduğunu kabul edecek birini bulamazsınız. Yok, yok, eşitliği ne denli ileri götürürseniz götürün, aralarında bir fark vardır.

Septimus Effinghamleri kündeye getirir. Sıkı sıkıya kavrar onları, kaçamazlar. Yurtlarında, Özgürler Ülkesi'nde, iğrenç biçimde cana yakın Dodge'n elinden çekecekleri işkenceleri burada açıklamak istemiyoruz. Bir milyon Dodge'un çektirdiği acıyla karşılaştırıldığında, kibirli bir Lord'un, soyguncu bir Baron'un, ya da engizisyoncu bir Papaz'ın çektirdiği acı da neymiş? Gururlu Effinghamler, karınca yığınlarına gırtlağına dek çıplak gömülmüş insanlara benzerler, onbinlerce karıncanın yok edinceye dek ısıracağı. Stoacı biçimde, dürüst demokratlar ve idealistler olarak, fazla inlemeden, kıvranır ve katlanırlar.

Kıvranır ve katlanırlar. Kaçış yoktur. O günden bu güne olmamıştır. Kaçış yoktur. Dodge ikileminin önermeleri arasında kıvranırlar.

O zamandan beri Ford daha da beter etmiştir.[11]

Cooper'ın bu beyaz romanlarından karınca-ısırıklarının asiti, demokratik zehirlenmenin formik asiti akar. Effinghamler kendilerini üstün görürler. Cooper kendini üstün görürdü. Bayan Cooper da kendini üstün görürdü. Ve ısırılmış.

Çünkü demokrattılar. Krallara, lordlara, efendilere ya da herhangi bir tür gerçek üstünlüğe inanmadılar. Tanrı önünde, elbette. Tanrı gözünde, elbette, bütün insanlar eşitti. Buna inandılar. Ve, böylece, Bay Dodge'a karşı kendilerini müthiş üstün *görseler* de, Tanrı gözünde Bay Dodge'a eşit olduklarından, ona, diledikleri gibi, 'Bay Dodge, yüzünüzü şeytan görsün!' diyemediler. 'Tanıştığımıza memnun oldum', demek zorundaydılar.

Amma da yalan! Demokratik yalanlar.

Amma da ikilem! Kendinizi öylesine üstün görmek. Üstün olduğunuzu *bilmek*. Ama yine de, Tanrı gözünde, eşit olduğunuza inanmak. Elinizde değil.

Niçin eşitliği, özellikle O'nun gözünde gerçekleştiğine göre, Herşeye Gücü Yeter Tanrı'nın kollamasına bırakıp, kendi üstün-

lüklerine sarılmadılar? Niçin öyle yapmadılar ha?

Öyle ya da böyle göze alamadılar.

Onlar Amerikalıydı, idealistti. Bir DÜŞÜNCE'yi, bir İDEAL'i salt yoğun bir duyguyla dengelemeyi nasıl göze alsınlar ki?

İdealde – başka bir deyişle, Tanrı gözünde, Bay Dodge onlara eşitti.

Herşeye Gücü Yeter Tanrı'nın ayrım yeteneğini amma da olumsuz değerlendirdiler.

Ama öyleydi. EŞİTLİK İDEALİ.

Tanıştığımıza memnun oldum, Bay Dodge.

Tanrı gözünde bizler eşitiz, elbette. Ancak kem –

Tanıştığımıza çok sevindim, Bayan Effingham. *Kem küm* mü ettiniz? Durun, sanırım banka hesabım kaldırabilir bunu.

Vah zavallı Eve Effingham.

Eve![12] Hele bir düşünün. Eve! Ve cennet kuşları. Ve elmalar.[13]

Ve Bay Dodge.

İşte burada bilgi elmalarına yakalanırsınız, Bayan Eve. Hiç dokunmamalısınız onlara.

'Bay Dodge, sen iflah olmaz, katlanılmaz, attığım tırnağa değmez birisin.'

Niçin böyle diyemedi? Hissettiği buydu. Üstelik kadın roman kahramanıydı da.

Ne yazık ki, Eve, Amerikalı kadın roman kahramanıydı. EĞİTİMLİ bir KADINDI. İDEALLER konusunda bilmediği yoktu. İlk ağız dolusu BİLGİSİyle EŞİTLİK İDEALİni yuttu. Yazıklar olsun ona ve öylesine pembe görünen o Sodom elmasına.[14] Yazıklar olsun bütün o bilgisine.

Bay Dodge (üstünde damalı kumaştan pantalon): Eh, belden aşağı biraz rahat değilsiniz, değil mi, Bayan Effingham?

Bayan Effingham (gözlerini SONSUZ OKYANUStan zorla ayırarak): Günaydın, Bay Dodge. Göz alabildiğine uzanan koyu maviye hayran hayran bakıyordum öyle.

Bay Dodge: Baksanıza, birazcık daha burnunuzun dibinde bir şeye hayran olamaz mıydınız?

Bir düşünün, kız ne denli kolaylıkla, 'Defol!' ya da 'Git başımdan, uşak' – ya da 'Hadi yallah, düzeysiz üç kâğıtçı!' diyebilirdi. Ya da ona öylece sırtını dönebilirdi.

Ama o zaman da Dodge hemen kızın öbür yanına seğirtirdi.

Kız erkekten üstün müydü, değil miydi?

Ne demek, kesinlikle, özünlü olarak, kız *üstündü*. Özünlü olarak, Fenimore Cooper gününün Dodgelar'ından *üstündü*. Kendini üstün gördü. Ama kendini üstün görmemesi gerektiğini hissetti. Ve asla kendi kendiyle hesaplaşmadı.

İşte bu yüzden insan Cooper'a karşı bir ölçüde sabırsız oluyor. Kendini üstün görür, kendini öyle *görmemesi* gerektiğini hisseder, bu nedenle oldukça züppe ve aynı zamanda birazcık gönül alıcıdır. Bu da kesinlikle sıkıcıdır.

İnsan kendini üstün görüyorsa, kendi kendiyle hesaplaşmalıdır. 'Üstün *olduğum* için mi kendimi üstün görüyorum? Yoksa yalnızca sınıf, ya da eğitim, ya da paranın pulun yarattığı züppelik midir bu?'

Sınıf, eğitim, para pul insanı üstün kılmaz. Yok insan kendisi zaten öyle, üstün *doğduysa*, o başka. Niçin yadsıyasınız?

Salt bir düşünce, ya da ideal uğruna Effinghamler'in kendilerini Dodge'un tekinin merhametine bırakmaları iğrenç bir görüntüdür. Sersemler. Bilmezler, sandıklarından daha da fazlasınımahvettiklerini. Çünkü aynı zamanda züppedirler.

Septimus Kral Arthur'un Sarayı'nda[15]

Septimus: Merhaba, Arthur! Tanıştığımıza memnun oldum. Ha, bu arada, şu uzun kılıç ne işe yarar?

Arthur: Excalibur'dur[16] bu, şövalyeliğimin, krallığımın kılıcı.

Septimus: Yok yahu! Biliyorsun ya, Arthur, hepimiz Tanrı gözünde eşitiz.

Arthur: Doğru.

Septimus: Öyleyse benim de şu bir buçuk metrelik Excalibur'la oynama sıram gelmiş sayılır. Sence de öyle değil mi? Tanrı gözünde eşitiz, kılıç da hanidir sendeydi.

Arthur: Öyle, aynı kanıdayım. (Excalibur'u ona verir.)

Septimus (Excalibur'la Arthur'u dürterek): Baksana, Art[17], beşinci kaburgan[18] hangisi?

Üstünlük bir kılıçtır. Hele bir Septimus'a uzatın, kaburgalarınız arasında geri alırsınız. – Demokrasiden çıkarılacak bütün ahlak dersi budur.

Ama durum böyle. Eve Effingham kendini *Contrat Social*'ın[19] üstüne iğnelemişti ve bedeninin bir yanından girip öte yanından çıkan o iğneyle ölümlü başka hiçbir şeyden olmadığı ölçüde gurur duyuyordu. Kızın İdeali. Kızın Demokrasi İdeali.

Amerika, Kralları, Lordları, Efendileri, Avrupa üstünlüğünün bütün takıntılarını yok etmeye koyulduğunda, kendi bedenine bir yanından girip öte yanından çıkan bir iğneyi sonuna dek sapladı. O iğnenin üstünde hâlâ mutsuz, kanatlarını indiriip, kaldırır, vızıldar, kıvranır durur. Demokratik eşitlik iğnesi. Özgürlük.

Siz iğneyi saplandığı yerden çıkarıp, doğal eşitsizliği kabul edinceye dek, Amerika'da asla herhangi bir yaşam görülmeyecektir. Doğal üstünlüğü, doğal aşağılığı. O gün gelinceye dek, Amerikalılar, kendi özgürlüğü ve eşitliğiyle iğnelenmiş durumda, türlü türlü pervane aygıt gibi yalnızca vızıldayıp döneceklerdir.

İşte o nedenle Fenimore Cooper'ın şu beyaz romanları yalnızca tarihsel açıdan ve alaycı biçimde ilginçtir. Roman kişilerinin tümü o ya da bu toplumsal iğneyle tutturulmuş, toplumsal kibir ya da sürtüşme içinde vızıldayıp dururlar, iğnenin çevresinde fırıl fırıl dönerek. Asla gerçek anlamda insan değildirler. Hep şeylerdir, iğneyle tutturulmuş, iğneyle tutturulmayı yeğleyen, dönen pervane aygıtlar gibi, üstünde gürültüyle, kendilerini bir şey sanarak döndükleri, eşitlik ve demokrasi düşüncesi ya da ideali kazığına vurulmuş. Bu Eyaletler.[20] İnsan davranışı açısından sıkıcıdır. Tarihsel bir görüngü olarak, şaşırtıcı, gülünç, sinir bozucudur.

İğneyi zamanında çekip çıkarmazsanız, asla çıkaramazsınız. İğnenin üstünde sonsuzca dek dönecek, ya da kanamadan öleceksinizdir.

Çıplaktım belime değin
Ve ta içine saplanmıştı yüreğimin,
Kanı görmese de gözü kimsenin,
Kırık ucu bir mızrağın –

Artık çok geç mi dersiniz?
Ah Tanrım, şu demokrasi iğnesi!
Özgürlük, Eşitlik, Fırsat Eşitliği, Eğitim, İnsan Hakları.
Ah o iğne! o iğne!

İşte, Eve Effingham orada, züppece iğneye çakılmış, vızıldar durur. Kusursuz Amerikalı kadın roman kahramanıdır ve eminim, bir kadının giydiği şık, elde dikilmiş ilk 'takım elbiseyi' o giydiydi. Eminim bir sürü yabancı dil konuşurdu. Eminim umutsuzca yeterlikliydi. Eminim kocasına 'taptıydı', adamın yığınla parasını yediydi; ve Sevgiden anlamadığı için onu boşadıydı.

Kusursuz 'takım elbiseler'ini giymiş Amerikalı kadınlar. Kusursuz ceketlerini ve eteklerini giymiş Amerikalı erkekler!

Karşılaştığım çoğu erkekten üstün görürüm kendimi. Soy soptan ötürü değil, çünkü benim büyük-büyükbabam hiç olmadı. Paradan ötürü değil, çünkü meteliksizim. Eğitimden ötürü değil, çünkü benimkisi ancak bölük pörçüktür. Ve kesinlikle güzellik ya da erkeksi güçten ötürü değil.

Neden öyleyse?

Yalnızca kendimden ötürü.

Bana meydan okunduğunda, karşılaştığım çoğu erkekten üstün görürüm kendimi. Yalnızca doğuştan bir üstünlük.

Ama işe bir meydan okuma öğesi karışmadan önce değil.

Başka bir erkekle karşılaştığımda ve o olduğu gibiyse – çopur çopur eğitimsiz bir Meksikalı olsa bile – o zaman aramızda üstünlük ya da aşağılık sorunu yoktur. O bir erkek, ben bir erkeğim. Ne isek, oyuzdur. Alıp veremediğimiz yoktur.

Ama hele bir sorun çıksın, hele bir meydan okuma, o zaman bence içimdeki tanrılara o saygı göstermelidir, çünkü benim içimdeki tanrılar onun içindeki tanrılardan daha çoktur. Ve benim özüme saygı sunmalıdır, çünkü benim özüm tanrılarla onun özünden çok daha fazla uyum içindedir.

Kibir buysa, kusura bakmayın. Ama önemli olan içimdeki tanrılardır. Ve öteki insanların içindeki.

Bana gelince, başka bir insanın içindeki yiğit, sakınmaz tanrıları selamlamaktan çok hoşlanırım. Kendi özüne boyun eğen bir insanla karşılaşmaktan çok hoşlanırım.

Düşünceler! İdealler! Aramızdaki bütün şu kağıt. Amma da yorucu.

Keşke canlar, birbirlerine herhangi bir düşünce, ya da ideali zorla benimsetmeye kalkışmaksızın, oldukları gibi karşılaşabilseler.

Kahrolsun bütün düşünceler, idealler. Kahrolsun bütün düzmece baskı ve iğneler.

Ben benim. İşte burdayım. Siz nerdesiniz?

Ah, işte ordasınız! Artık, ya herrü ya merrü, karşılaştık ya.

Budur demokrasi düşüncem, düşünce diyebilirseniz.

NOTLAR

1) *Où sont les neiges d'antan*? Fransız şairi François Villon'un (1431-62 sonrası) *Le Testament* başlıklı yapıtındaki 'Ballade'dan bir dize. Bu dize, şiiri Türkçe'ye 'Evvel Zaman Kadınları Baladı' başlığıyla aktaran Sabri Esat Siyavuşgil çevirisiyle, 'Ama nerde bıldır yağan kar şimdi!'
2) Daimon, Yun., a. Koruyucu bir tanrı; melek b. Kötü bir ruh; şeytan
3) Orestes-benzeri, *bkz.*, Bölüm I, not 12.
4) Cooper, James Fenimore, 1789-1851.
5) Dobson, 1840-1921. İngiliz şair ve deneme yazarı.
6) Lang, 1844-1912. İskoç bilim adamı ve yazar.
7) *raffiné*, Fr., incelmiş, arıtılmış.
8) *'L'Amérique est pourrie avant d'être mûre'*, Fr., Amerika daha olgunlaşmadan çürümüştür.
9) Baudelaire, Charles Pierre, 1821-67.
10) *Homeward... Series*, *Homeward Bound* (Yurda Dönüş), *Eve Effingham* (Eve Effingham), *The Spy* (Casus), *The Pilot* (Kaptan); *Leatherstocking Series* (Leatherstocking Dizisi), *bkz.*, Bölüm 5, not I.
11) Lawrence burada 'Dodge' ve 'Ford' sözcüklerinin otomobil markası çağrışımı üstünde oynar. Henry Ford 1892-93'te ilk otomobilini yaptı. 1910'lu yıllarda seri üretime geçti.
12) Eve, İng., Havva.
13) elmalar, Havva'yı ayartmak için Şeytan'ın ona sunduğu yasak Bilgi Ağacı'nın meyvası. *bkz.*, *Tevrat*, *Tekvin ii. 15-17* ve *iii. 4-5*:
ii. 15 Ve RAB Allah adamı aldı, baksın ve onu korusun diye Aden bahçesine koydu. *16* Ve RAB Allah adama emredip dedi: bahçenin her ağacından istediğin gibi ye; *17* fakat iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yemiyeceksin; çünkü ondan yediğin günde mutlaka ölürsün.
iii. 4 Ve yılan kadına dedi: Katiyen ölmezsiniz; *5* çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak, ve iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız.
14) Sodom elması, görünüşü hoş ama kof, aldatıcı meyva. Tanrı Havva'yı ayartan Şeytan'ı yandaşlarıyla birlikte yılana dönüştürür. Aç susuz yılanlar birdenbire biten elma ağaçlarına saldırır. Ancak göze hoş gözüken meyvalar ağza alınır alınmaz küle dönüşür, tıpkı Tanrı'nın günahkar Sodom kentini cezalandırmak için gönderdiği yangında yanıp kül olan meyvalar gibi. *bkz.*, John Milton, *Paradise Lost*, *x* (Yitirilen Cennet).
15) Kral Arthur, altıncı yüzyılda yaşamış efsanevi İngiltere kralı.
16) Excalibur, Kral Arthur'un iki kılıcından biri.
17) Art, Arthur'un kısaltılmışı.
18) beşinci kaburgan, *Tevrat*, *II. Samuel ii.23*'e gönderme: 'Abner de mızrağın arka ucu ile onu karnından vurdu, ve mızrak arkasından çıktı;' Kitabı Mukaddes Şirketi çevirisinde 'karnından' diye aktarılan sözcük, 1611'de İngilizce'ye çevrilen *Kutsal Kitap*'ta 'beşinci kaburganın altından', 'under the fifth rib' diye verilir. Bu ayrımı kaynak metni aktarırken göz önünde tuttum.
19) *Contrat Social*, Rousseau, siyasal incelemesi *Du Contrat Social*'de (*Toplum Sözleşmesi*), 1762, bütün insanların tanrı önünde eşit olduğunu savunur.
20) Bu Eyaletler, Whitman'a gönderme. *bkz.*, Bölüm 12, not 3.

Bölüm 5

Fenimore Cooper'ın Leatherstocking Romanları

Fenimore, Leatherstocking[1] kitaplarında başka bir yol tutar. Bir yanından girip, öte yanından çıkan iğnelerle vızıldayan, iğne dışında ölümlü herşeye karşı gürültüyle vızıldayan, toplum içinde yaşayan beyaz Amerikalılarla artık ilgilenmez. Yüce İdeal iğnesiyle.

Cooper insanın sinirine dokunur, çünkü, bir kez olsun, kendini kazığa vuran o Yüce İdeal İğne'ye hırlamaz. Ne gezer. Tersine iğneyi Anakara'nın yüreğinin ta içine saplamaya çalışır.

Ama Leatherstocking kitaplarını pek içten sevmişimdir. Dileğin-gerçekleşmesi!

Neyse, insanın, bu kitaplarda, SEVGİ'yi ciddiye alması beklenmez. Toplumsal iğnenin üstüne çakılmış, kendi beni dışında gözü hiçbir şey görmeyen Eve Effingham, birdenbire sevgi sancıları içinde çırpınıyor: yok, midemi bulandırıyor. SEVGİ, içine bir yanından girip öte yanından çıkan bir iğne saplanmadıkça, bir İDEAL oluvermedikçe asla SEVGİ değildir. İğne üstünde dönen ben, her zaman delice ÂŞIKTIR. Çünkü öyle olmak gerekir.

Cooper bir BEYEFENDİ idi, sözcüğün en kötü anlamında. Sözcüğün Ondokuzuncu Yüzyıl anlamında. Şaşmaz, saat gibi işleyen bir adam.

Büsbütün değil, elbette.

Yüce ulusal Huysuzluk Cooper'ın içini kemiriyordu. Cooper

herhalde bunu KOZMİK İTİCİ GÜÇ diye adlandırırdı. Amerikalılar genellikle öyle yaparlar da: büyük harflerle.

En iyisi Ulusal Huysuzluk'tan şaşmamak. Yüce Amerikan huysuzluğundan.

Cooper, efendiden bir adam da olsa, huysuzluktan pek çekti. O yüzden Avrupa'da öyle erinçsizce bir oraya, bir buraya dolanıp durdu. Elbette, Avrupa'da gönlünce beyefendi kesilebilirdi, öyleydi de.

'Kısacası,' der mektuplarından birinde, 'sofrada iki kont, bir monsenyör, bir İngiliz Lordu, bir Büyükelçi ve naçiz bendeniz vardı.'

Öyle mi gerçekten!

Bendenizin, hiç olmazsa, naçiz olduğunu bilmek ne kadar güzel olmalı.

Cooper demokratik Amerikan Kızılderili baltasının kendi huzursuz kellesinin üstünden yuvarlanarak geçtiğini hep hissederdi.

Yüce Amerikan huysuzluğu.

Cooper'ın ufkunda iki canavar peydahlanırdı.

BAYAN COOPER ÇALIŞMAM
ÇALIŞMAM KARIM
KARIM ÇALIŞMAM

SEVGİLİ ÇOCUKLAR
ÇALIŞMAM ! ! !

İşte Cooper'ın ruhunun temel klavyesi.

Beni bir iş adamı ve onun İşi'nden daha çok kızdıran bir şey varsa, o da bir sanatçı, yazar, ressam, müzisyen ve ÇALIŞMAM'dır. Bir sanatçı ÇALIŞMAM demiyor mu, içime baygınlıklar çöküyor. KARIM demiyor mu, içimden adamı dövmek geliyor.

Cooper çalışması konusunda mızmızlanırdı. Ah, Tanrım, iyi mi, kötü mü olduğunu, Fransızların ne düşündüğünü, Bay Kendini-beğenmiş Ukala'nın ne dediğini, Bayan Cooper'ın nasıl karşıladığını pek umursardı. O iğne, o iğne!

Ama gerçekten de bir sanatçıydı: sonra bir Amerikalı: sonra bir beyefendi.

Bu arada içindeki huysuzluk onu yiyip bitirirdi.

Kendilerini 'Kızılderili çadırının altında' imgeleme konusunda sanki özellikle üretkendi, şu Amerikalılar, tam da, Paris'te, yemek masasında,

4 Kont
2 Kardinal
1 Lord'um
5 Koket
1 Naçiz Bendeniz

ile diz dize, rahat rahat otururken.

Yine de, koketler kurayla dağıtılırken, Fenimore'n eve KARISI'na gittiğine bahse girebilirsiniz.

Dileğin Gerçekleşmesi		*Şimdiki Durum*
KIZILDERİLİ ÇADIRI	*karşısında*	OTELİM
CHINGACHGOOK	*karşısında*	KARIM
NATTY BUMPPO	*karşısında*	NAÇİZ BENDENİZ

Fenimore, Paris'te, Ondördüncü Louis biçemi otelinde yatağına uzanır, Natty Bumppo'yu, içinden yol geçmez ormanı tutkuyla düşünür, resimli tavandaki Aşk Tanrıları ve Kelebekler'le imgelemi birbirine karışır, bu arada yan odada Bayan Cooper en son diktirdiği giysisiyle cebelleşir, ve Kontes'le déjeuner[2] saat onbirdedir. . .

Insanlar yalanlarla yaşarlar.

Gerçekte, Fenimore kibar Avrupa anakarasına bayılır, gazetelerin ÇALIŞMASINI övmesini soluk soluğa beklerdi.

Bir başka gerçek düzlemindeyse, Kızılderili baltası dolu Amerika anakarasına bayılır, kendini Natty Bumppo sanırdı.

Monsieur Fenimore Cooper, le grand écrivain américain[3]: gerçekte olmak istediği.

Natty Bumppo: olmayı en içten dilediği.

Eh, Natty ile Fenimore, kol kola, şaşılası bir çifttir.

Fenimore'u görebilirsiniz: mavi ceket, gümüş düğmeler, gümüş-ve-elmas tokalı pabuçlar, fırfırlar.

Natty Bumppo'yu görürsünüz: saçına kır düşmüş, yontulmamış yaşlı bir dönek, çürük dişleri yer yer dökülmüş, burnunun ucu sümüklü.

Ama Natty, Fenimore'un büyük dileğiydi: dileğinin-gerçekleşmesi.

'Görüntünün,' der Bayan Cooper, 'daha çok karşılaşılsa da, daha kaba saba, daha tiksindirici noktaları değil de, daha olumlu

yanları üstünde durması doğaldı. O da, West[4] gibi, genç Mohawk'ta Apollon'u[5] görebiliyordu.'

Daha çok karşılaşılsa da, daha kaba saba, daha tiksindirici noktaları.

Fenimore'un Eşim'e niçin öyle kesinkes bağımlı olduğunu şimdi anlıyorsunuz. Fenimore'un yerine kadın gerçekçi olmak zorundaydı. Daha kaba saba, daha tiksindirici, kesinlikle daha çok karşılaşılan noktaları, kadın görmek zorundaydı.

Fenimore'un kendisi herşeyi cici-bici görmeye bayılırdı, ara sıra kanlı bir kellenin verdiği heyecanla.

Fenimore, imgeleminde, Natty Bumppo olmak isterdi, yemeğini yedikten sonra eminim, geğiren. Aynı zamanda Bay Cooper bir beyefendiden başka hiçbir şey değildi. O yüzden Fransa'da kalıp herşeyi dilediğince gerçekleştirmeye karar verdi.

Fransa'da, Natty yemekten sonra geğirmezdi, Chingachgook dilediğince Apollon kesilebilirdi.

Sanki Kızılderili'nin Apollon'u andırdığı hiç görülmüş de. Kızılderililer, ilginç dişi niteliğiyle, geçmişten kalma beden çizgileri, kalkık omuzları, derin, geçmişten kalma belleriyle, sanki bir tür kadın gibi! Ya onların doğal şeytansılığı, doğal sinsiliği.

Ama insanlar görmek istediğini görür: hele uzak bir mesafeden, örneğin, okyanusun ötesinden bakıyorlarsa.

Yine de Leatherstocking kitapları hoştur. Hoş yarı-yalanlar.

Bir tür Amerikan Odysseia'sı oluştururlar, Natty Bumppo'nun Odysseus olduğu.

Ancak, özgün Odysseia'da, pek çok kötülük vardır, Kirkeler, domuzlar[6] ve dahası. Ithakus da öteki şeytanlara külahı ters giydirecek kadar şeytandır. Oysa Natty tüfekli bir ermiştir, Kızılderililer de baştan aşağı beyefendidir, arasıra kelle yüzseler de.

Beş Leatherstocking romanı vardır: *giderek azalan* bir gerçeklik, giderek çoğalan bir güzellik.

1. *Pioneers*[7] : Onsekizinci yüzyıl sonunda, Champlain Gölü kıyısında ilkel bir sınır-köyü. Cooper'ın çocukluğundan bildiği yörenin benzeri olmalı. Çok hoş bir kitap. Natty Bumppo kocamış bir adamdır, yarı uygar yaşlı bir avcı.

2. *The Last of the Mohicans*[8]: Chaplain Gölü kıyısında bir Kale'de, İngilizler'le Fransızlar arasında, Kızılderililer'in her iki yanda da olduğu, tarihsel bir çarpışma. İngiliz generalin iki kızının ömrünün baharında izci Natty önderliğinde yürek hoplatan kaçışı;

son Delaware[9] Kızılderilisi'nin yürek cızlatan ölümü.

3. *The Prairie*[10]: Batıya, hiç bozulmamış geniş kıra doğru, öküz arabasıyla göç eden, bir araba dolusu iri yarı kötü niyetli Kentuckyli. Geniş kırda yaşayan Kızılderililer ve epey kocamış Natty; Kayalık Dağlar'da bir iskemleye çökmüş, gözleri doğuda, can verir.

4. *The Pathfinder*[11]: Büyük Göller. Otuzbeş yaşlarında Natty, Kale'deki Çavuş'un kızı, genç irisi hanıma sonuçsuz bir evlilik önerisinde bulunur.

5. *Deerslayer*[12]: Her ikisi de oldukça genç Natty ile Hurry Harry el değmemiş yabanda avlanırlar. İki beyaz kadınla karşılaşırlar. Yine Champlain Gölü.

Beş Leatherstocking kitabı işte bunlardır: Natty Bumppo, yaşına başına göre, Leatherstocking, Pathfinder, Deerslayer diye çağrılır.

Şimdi bu görüntünün gerçek dışılığı karşısında duyduğum sabırsızlığı bir yana bırakıp, bunu dileğin-gerçekleşmesi görüntüsü, bir tür özlem miti gibi benimseyeceğim. Çünkü kanımca Cooper'da, görüngüsel gerçekle karşılaştırıldığında insanın tepesini attıran şeyler, belki de, derin öznel bir isteğin yansımaları diye düşünüldüğünde, kendince gerçektir, nerdeyse gelecekte olacakları gösterir.

Amerika'ya, Amerika'nın toprağına duyulan tutkulu sevgi, örneğin. Dediğim gibi, Cooper'ın çok kez yaptığı gibi, bütün Atlas Okyanusu suyu ötesinden, dürbünün tersiyle Amerika'ya bakarak, Amerika'yı tutkuyla sevmek, onu tam orada olup da sevmekten belki daha kolaydır. Gerçekten Amerika'*da* olduğunuzda, Amerika acı verir, çünkü beyaz ruhun üstünde güçlü, çözüştürücü etkisi vardır. Amerika, sırıtan, huzursuz yerli şeytanlarla da doludur, hortlaklarla, ve Amerika, sanki bir tür Eumenides gibi, beyaz adamlar, saltık beyazlıklarından vazgeçinceye dek, onlara rahat vermez. Amerika gizlenmiş şiddetle, direnişle gepgergindir. Beyaz Amerikalıların sağduyusunda bile az buçuk çaresizlik, sağduyulu olmasalar başlarına gelebilecek şeylere karşı duyulan derin korku vardır.

Ancak bir gün Amerika şeytanlarının gönlü alınmalı, hortlaklar huzura kavuşturulmalı, Yer Ruhu için kefaret edilmelidir. O zaman Amerikan Toprağı'na duyulan gerçek tutkulu sevgi ortaya çıkacaktır. Hele şimdilik, manzarada pek çok gözdağı vardır.

Ama herhalde, Amerika bir gün Cooper'da olduğu kadar ger-

çekte de güzel olacaktır. Ancak henüz değil. Fabrikalar yıkılıp yine eskisi gibi olunca.

Sonra, Leatherstocking romanlarının o hep yinelenen kan-kardeşi izleği, Natty ve Chingachgook, Büyük Yılan. Şu anda katıksız mittir. Kızılderili'yle Beyaz Adam kan-kardeşi değildir: en iyi geçindiklerinde bile. Aralarından su sızmadığı zaman, kural gereği, içlerinden biri ötekiyle kendi ırk-bilincine ihanet eder. Kızılderiliyi 'seven' – oldukça aydın – beyaz adamda, kendi ırkına ihanet eden beyaz adam sezilir. Gurur duyulmayan, el altından yürütülen bir yanı vardır bunun. Dönek. Aynısı beyaz biçeme kesinlikle inanan Amerikalılaşmış Kızılderili için de doğrudur. İhanettir bu. Yine dönek.

İyi niyete karşın, bence beyaz adamla Kızılderili birbirlerinin bedenleri üstünde gerçekte baskı duygusuna neden olurlar. Kızıl yaşam beyaz yaşamdan farklı bir yöne doğru akar. Ters yönlerde akan iki akarsuyu buluşturup sakin sakin birbirine karışmasını sağlayamazsınız ki.

Elbette, Cooper bütün ömrünü ıssız ormanlarda Soylu bir Kızılderili Kardeş'le yan yana geçirmek zorunda kalsaydı, soluğu kesilip bunalarak haykırırdı. Bayan Cooper, toplumun dimdik güçlü direği, yanında olmalıydı, tutunabilmesi için. Ve geriye dönebileceği Fransız kültürü olmalıydı, yoksa hiç soluk alamazdı. Soylu Kızılderili Kardeş onu boğar, deli ederdi.

Bu yüzden Natty ve Chingachgook miti, mit gibi kalmalıdır. Dileğin-gerçekleşmesidir, görüngüsel gerçekten kaçınma. Daha önce dediğimiz gibi, Büyük Yılan'ın kıvrımları herhangi bir beyaz adama ağır, çok ağır, pek ağır gelirdi. Beyaz adam, kimileyin olduğu gibi, kendinden, kendi ırk-ruhundan nefret eden gerçek bir dönek değilse.

Anlaşılan, ette ve kemikte birleşme olamaz. Ama ruh değişebilir. Beyaz adamın ruhu asla Kızılderili ruhuna benzeyemez. Benzemek de istemez. Ama Kızılderili ruhunun tersi ve olumsuzu olmaktan vazgeçebilir. Kızıl ruha da yer veren yeni, engin bir bilinç alanı açabilir.

Yeni, engin bir bilinç alanı açmak, eski bilinci atmak demektir. Eski bilinç, içinde çürüdüğümüz, bizlere dar gelen bir mapushaneye dönüşmüştür.

Eski, dar gelen deriyi dökmeden, yeni, rahat bir deriniz olamaz.

Olamaz.

Eh, olamayacağına göre, olabilir gibi davranmaktan vazgeçseniz iyi edersiniz.

Bence Birleşik Devletler halkının temel tarihi yalnızca budur: Rönesans sırasında eski bilinç biraz dar gelmeye başladı. Avrupa son derisini döktü, yeni, sonal bir evreyi başlattı.

Ama kimi Avrupalılar son sonal evreden geri çekildiler. Rönesans sonrası 'liberal' Avrupa *cul de sac*'ına[13] girmek istemediler. Amerika'ya geldiler.

İki nedenden ötürü Amerika'ya geldiler:

(1) Eski Avrupa bilincini tümüyle atmak için.

(2) Bunun altında yeni bir deri, yeni bir biçim geliştirebilmek için. Bu ikincisi gizli saklı bir süreçtir.

Her iki süreç de, elbette, eşzamanlı gerçekleşir. Yeni derinin altta yavaş yavaş oluşması, eski derinin yavaş yavaş dökülmesi demektir. Ve kimileyin bu ölümsüz yılan pek mutludur, görülmemiş-desenli derinin taze altın parıltısının kendini sarmaladığını hissederek: kimileyin de pek hastadır, sanki tüm bağırsakları koparılıyormuşcasına, içinden çıkabilmek için eski derisini bir kez daha burkarken.

Haydi çık! Çık! diye haykırır, türlü türlü örtmeceyle.

Dışarı çıkabilmesi için yeni derisi üstünde olmalıdır.

Ve yeni derisi daha kendi derisi olamadan dışarı çıkmalıdır.

İşte, paramparça bölünmüş bir canavar.

Deri dökmesi bitmez tükenmez yılan gibi kıvranıp duran gerçek Amerikalı.

Kimileyin yılanlar deri dökemezler. Eski derilerini yırtamazlar. O zaman hastalanır, eski derinin içinde ölürler de hiç kimse bir günden bir güne yeni deseni göremez.

Eski derinizi en sonunda yırtabilmek gerçekten gözü dönmüş bir sakınmazlık gerektirir. Kendi kendinizi ikiye ayıracaksanız, başınıza ne geleceğini hiç umursamıyorsunuz demektir, dışarı çıkabildiğiniz sürece.

Yeni deriye gerçek inanç da gerektirir. Yoksa hiç çaba göstereceğiniz yoktur. O zaman eski derinin içinde yavaş yavaş hastalanır, çürüyüverir, ölürsünüz.

Fenimore'a gelince, eski derinin içinde tam güven içindeydi: bir beyefendi, nerdeyse bir Avrupalı, olabildiğince doğru düzgün. Ve eski derinin içinde güvende, yeni bir derinin pırıl pırıl güzel

Amerikan desenini gözünün önüne getirdi.

Demokrasiden nefret etti. Bu yüzden demokrasiden kaçındı, demokrasinin ötesinde bir şeyin tatlı düşünü kurdu. Oysa bu arada demokrasinin de hep parçasıydı.

Kaçınma! – Ama bu bile düşü değersiz kılmıyor.

Amerika'da Demokrasi asla Avrupa'da Özgürlük'ün tıpkısı değildi. Avrupa'da Özgürlük yüce yaşam-vuruşuydu. Ama Amerika'da Demokrasi hep yaşam-karşıtı bir şeydi. Abraham Lincoln gibi en büyük demokratların seslerinde, serdengeçti gibi, kendi-canına kıyıcı bir nitelik vardı hep. Amerikan Demokrasisi, her zaman, bir tür kendi-canına kıyma biçimiydi. Ya da bir başkasının canına kıyma.

Zorunlu olarak. Amerikan Demokrasisi *pis aller*[14] idi. Avrupa Özgürlüğü'ne *pis aller* idi. Deri dökmenin acımasız bir biçimiydi. İnsanlar bu demokrasiye erişmek için kendi canlarına kıydılar. Demokrasi, eski derinin, eski biçimin, eski ruhun tümüyle sertleşmesidir. Dapdar, durağan, cansız kesilinceye dek sertleşir. Sonra *çatlamalıdır*, krizalit kabuğu gibi. Ve en-sonunda-Amerikalı'nın yumuşak kurtçuğu, ya da yumuşak nemli kelebeği dışarı çıkmalıdır.

Amerika *pis aller* kendi demokrasisini tüketmiştir. Şimdi bundan bile sıyrılmalıdır, hele özellikle bundan.

Cooper'ın demokrasi ötesinde neydi düşlediği? Chingachgook ile Natty Bumppo'nun ölümsüz dostluğunda yeni bir toplumun çekirdeğini düşledi. Başka bir deyişle, yeni bir insan ilişkisi düşledi. İki erkeğin yalın, çıplak insan ilişkisi, cinselliğin derinliklerinden daha derin. Mal mülkten daha derin, babalıktan daha derin, evlilikten daha derin, sevgiden daha derin. Öylesine derin ki sevgisiz. Kendi özünü kavramış iki erkeğin yalın, sevgisiz, sözcüksüz uyumu. Budur yeni toplumun çekirdeği, yeni bir dünya-döneminin ipucu. Her şeyden önce, müthiş ve acımasız bir sıyrılmayı gerektirir. Sonra da yeni bir dünya, yeni bir ahlak anlayışı, yeni bir manzarada büyük kurtuluşu bulur.

Natty ile Büyük Yılan birbiriyle ne aynı düzeydedir, ne de değildir. Zamanı geldiğinde biri ötekine boyun eğer. Ve her biri, ötekinin yanında, yalın ve suskundur, yanılsama oluşturulmaksızın, yalınca, neyse odur. Her biri yalnızca yontulmamış bir erkek direk, kendi erkekliğinin yontulmamış canlı sütunudur. Ve her biri erkekliğinin bu yontulmamış sütununun tanrısını bilir. Yeni bir ilişki.

Leatherstocking romanları bu yeni ilişkinin mitini yaratır. Ve yaşlılıktan gençliğin altın çağına doğru geriye gider. Amerika'nın gerçek miti işte budur. Amerika başlangıçta yaşlıdır, eski bir deri içinde kocamış, bumburuşuk kıvranır. Ve eski deri yavaş yavaş dökülür, yeni bir gençliğe doğru. Amerika'nın miti budur.

Görüngüsel gerçekle başlarsınız. *Pioneers*, kuşkusuz Cooperstown'dır, Cooperstown başlangıç dönemindeyken: Champlain Gölü kıyısında ormanlık tepelerin eteğinde, tahta kulübelerden oluşan tek yaban sokaklı bir köy: uygarlığa karşı çıkan, kaba saba, yabanıl, sınırda yaşayan adamların oturduğu bir köy.

Kışın bu sınır-köyüne doğru, bir zenci köle, dağlar arasından, derin karlar üstünden, büyük bir kızakla yol alır. Kızakta güzel bir küçük hanımla, Bayan Temple'la, yakışıklı öncü babası, Yargıç Temple oturur. Ağaçlar içinden bir tüfek sesi duyarlar. Issız ormanlarda yaşayan yaşlı avcı, ince uzun, yontulmamış Natty Bumppo'dur bu, uzun tüfeği, dökülmüş dişleriyle.

Yargıç Temple köyün 'beyi'dir, gülünç, ferah bir 'konak'ta oturur. Hâlâ eski İngiltere'ye özgü yaşam biçimi. Bayan Temple örnek bir genç hanımdır, Eve Effingham gibi: gerçekten de, genç ve çok kibar, ama yoksullaşmış bir Effingham'ı koca diye alır. Eski dünya yabanılın eşiğinde başarıyla direnir. Biraz da usandırarak, insanın kaldırabileceğinden daha da nazenin. Fazla romantik.

'Konak'a ve toprak sahiplerine karşı, gerçek sınır-insanları, asiler. İki topluluk, köy hanında, donmuş kilisede, Noel'de spor yarışmalarında, gölün buzu üstünde ve büyük güvercin avında karşılaşırlar. Yaşamın güzel, ışıl ışıl görüntüsüdür bu. Fenimore yalnızca büyüyü katar.

Beğenim belki de çocuksudur ya, *Pioneers*'deki şu sahneler kanımca olağanüstü güzeldir. Bir kış gecesi, camsız pencere aralıklarından göz kırpan odun ateşleriyle çıplak köy sokağı. Kaba saba ormancı ve ayyaş Kızılderili John'u ile han; ocak başına üşüşen karlı cemaatiyle kilise. Sonra Noel eğlencesinin cömert bolluğu, karda hindi avı. İlkbaharın gelişi, ormanların baştan aşağı yeşermesi, akçaağaçlardan şekerli özsuyun akıtılması: güneyden uçan güvercin bulutları, onbinlerce güvercinin yığın yığın vurulması; bereketli, el değmemiş gölde geceleyin balığa çıkmak; ve geyik-avcılığı.

Resimler! Bütün edebiyatın en hoş, en büyüleyici resimlerinden birkaçı.

Ne yazık ki, gerçekliğin acımasız kılıcı olmaksızın. Hepsi de yeterince gerçeğe uygundur. Ne var ki, insan Fenimore'n idealleştireceği, kendi dileğini-gerçekleştireceği güvenli bir uzaklıktan yazdığını kavrar.

Çünkü, insan Amerika'ya vardığında, Amerika toprağında, şeytansı bir direnişi, beyaz adamın yüreğinde, hafif acı bir direnişi hep bulgular. Hawthorne aktarır bunu. Ama Cooper çarpıtır.

Amerika toprağı aslâ beyaz adamla uyum içinde olmamıştır. Asla. Ve beyazlar, burada, toprağın, güzelliğiyle bile, azcık şeytansı göründüğü, sırıttığı, bizlere karşı durduğu Amerika'da duydukları burukluğu, herhalde başka hiçbir yerde, öylesine yaşamamışlardır hiç.

Ancak Cooper, gerçekte asla pek öyle çarpıtılmayacak bu direnişi çarpıtır. Toprağın kendisiyle uyum içinde olmasını *ister*. O yüzden Avrupa'ya gider ve öyle görür. Bir tür görüdür.

Yine de, uyum kesinlikle gerçekleşecektir – bir gün.

Mit, Natty'nin öyküsüdür. Issız ormanda yaşayan ince yapılı kocamış avcı, dostu, eski bir Delaware kabilesi başkanı, kır-saçlı Kızılderili John ile köyün yakınında bir kulübede oturur. Delaware Hıristiyanlığı benimsemiştir, Hıristiyan John adını taşır. Kabilesiz ve yitiktir. Kır saçlarına yakışmayacak ölçüde ayyaştır, bir orman yangınında, şükrederek öleceğine, can verir, geldiği ateşe geri döner.

Ve işte Chingachgook budur, daha sonraki romanların pırıl pırıl Büyük Yılan'ı.

Kuşkusuz Cooper, çocukken, hem Natty'yi, hem de Kızılderili John'u tanırdı. Kuşkusuz imgelemini daha o zamanlar tutuşturmuşlardı. Olgunlaşıp, toplumdaki yeri belirginleştiğinde ve Bayan Cooper'ın oluşturduğu güvenli direğin ardına sığındığında, bu iki eski dost ruhunda bir mit oluverirler. Onlarda kendi yeni gençliğinin izini sürer.

Öyküye gelince: Yargıç Temple uygun av yasalarını geçirmekte henüz aracı olmuştur. Ancak Natty bütün ömrünü yabanıl ormanda tüfeği yardımıyla geçirmiştir ve Yargıç'ın çam ağaçları arasındaki toprağında, nasıl olup da, yasak yerde avlandığına, çocukça bir türlü akıl erdiremez. Avlanma yasağı olduğu mevsim bir geyik vurur. Yargıç anlayışla karşılar, ama yasayı uygulamak *gerekir*. Şaşkına dönen Natty, yetmişlik kocamış adam, ceza tomruğuna vurulur, hapse atılır. Elden geldiğince tez salıverirler. Ama olan olmuştur.

Harf öldürür.[15]

Natty'nin kendi soyuyla son bağlantısı kopmuştur. John, Kızılderili, ölmüştür. Yaşlı avcı, yapayalnız ve dışlanmış, ormanda, kendi soyundan çok, çok uzaklarda, gözden yiter.

Gelecek yeni dönemde hiç yasa hükmü olmayacaktır.

Zamandizinsel olarak, *Pioneers*'in ardından *The Last of the Mohicans* gelir. Ama mitin kendi içinde, *The Prairie* gelir.

Cooper elbette kendi Amerika'sını tanırdı. Batı'ya yolculuk etti, geniş kırları gördü, kırların Kızılderilileriyle kamp kurdu.

The Prairie, *Pioneers* gibi, görüngüsel gerçeğin pek çok izini taşır. Alışılmadık, pırıl pırıl bir kitaptır, yazgı duygusuyla dopdolu. İri yarı Kentuckyli erkeklerle onların kurt-kadınlarının biçimleri, uçsuz bucaksız geniş kırda, öküz arabalarıyla kamp kurarlarken, dev gibi peydahlanır. Yargıç Temple'dan farklı öncülerdir onlar. Ürkütücü, acımasız, suçun uğursuzluğuna bulanmış; kupkuru beyaz adamlardır onlar, anakaranın doğal direnişine karşı batıya doğru yollarını açan, durmaksızın açan. Bir yazgıya doğru. Saldırgan konuğa karşı amansız, öc dolu yazgının kocaman kanatları sanki batının üstüne yayılmıştır. Bu kanatları Frank Norris'in romanı *The Octopus*'da yine hissedersiniz[16] Bret Harte'ın[17] Batısı'nda ise sanki şeytan havanın ta içine işlemiştir ve aşağıda da, çaktırmadan iyi ve kötü kesilen, duygusal, öz-bilinçli insanlar vardır.

The Prairie'de şiddetin ve koyu acımasızlığın havada bir görünüp bir yiten gölgesi vardır. Anakaranın yüreği üstünde sallanıp duran yerli şeytandır bu. Hâlâ sallanıp durur, korku hâlâ sürer ya.

İşte böyle geniş bir kıra, çam yarması Ishmael, ağır, paryayı andıran Ishmael, çam yarması oğulları ve kurt-kadın karısı sökün ederler. Öküz arabalarıyla Kentucky sınırlarından kopup, Kyklops[18] gibi, acımasız yabanlığa gelirler. Gün be gün sanki unutulacakları yöne doğru yollarını açarlar. Ama sızma güçleri kesilir. Durmak zorunda kalırlar. Cinayet sancısıyla geri çekilir, geniş kırın ortasında küçük bir tepenin üstünde yapayalnız kendilerini sağlama alırlar. Orada yarı tanrı varlıklar gibi öğelere ve hinoğlu hin Kızılderili'ye karşı direnirler.

Batı'nın hoyratça öncü istilası, suça-bulanmış!

Ve bu sahneye, bir tür barış elçisi gibi, yaşlı avcı Natty ve onun tatlı dilli, atlı Sioux Kızılderilileri girerler. Ama Natty sanki gölge gibidir.

Tepeler, Kayalık Dağlar'a doğru, yumuşak bir eğimle yükselir.

Yeni bir barış gerçekleşmiş gibidir: yoksa yalnızca gerilim, soyutlama, bekleyiş mi vardır? Yalnızca bir tür ötede olmak mıdır?

Natty bu tepelerde yaşar, tatlı dilli, atlı Siouxlar'ın köyünde. Kızılderililer ona yaşlı bilge bir büyük diye saygı duyarlar.

Bu tepelerde ölür Natty, iskemlesine çökmüş, geldiği uzak doğuya, ormana, engin tatlı sulara baka baka. Toprakla, Kızılderililerle bedensel barış içinde, erinçli ölür. Yaşlı, kocamış bir adamdır.

Cooper, Natty'nin öldüğü alçak tepeden ilersini, geniş kırın ötesini göremedi.

Öteki romanlar bizi doğuya geri getirir.

The Last of the Mohicans gerçek tarihsel anlatıyla has 'romans' arasında bölünmüştür. Ben kendim romansı yeğlerim. Romans da mite özgü anlam da vardır, oysa anlatı başlıca kayıttan oluşur.

Gerçek kadınlarla ilk kez karşılaşırız: esmer, güzel Cora ve güçsüz kızkardeşi, Ak Zambak. O yararlı eski ayrım, esmer duyumsal kadın ve yapışkan, boyun eğen ufak tefek sarışın, öylesine 'saf'.

Bu kızkardeşler Binbaşı Heyward adlı genç bir Amerikalı subay ve İngiliz'in korumasında, ormanın içinden kaçarlar. Binbaşı Heyward sıradan 'beyaz' bir adamdır, çok dürüst, yürekli, cömert, vb., ama sınırlı, kesinlikle *borné*'dir.[19] Göze alabilse, herhalde Cora'yı sevecektir, ama yapışkan Ak Zambak o küçük kardeşe hayran olmayı daha güvenli bulur.

Bu üçlüye, ömrünün baharında bir avcı ve izci, Natty, şimdi Leatherstocking, eşlik eder, ayrılmaz dostu Chingachgook ve Delaware'n yakışıklı oğlu – Apollon'dan çok Adonis[20] – Uncas, Mohicanlar'ın Sonuncusu, ile.

Bir de 'belalı' bir Kızılderili, kötülüğün yakışıklı ve yaralı ete kemiğe bürünmüşü, Magua, vardır.

Cora, kadınlığın kızıl çiçeği, bir İngiliz subayı ile Creole[21] bir kadının, Batı Hint Adalarında gizemli birleşmesinin yırtıcı, tutkulu ürünüdür. Cora Uncas'a vurulur, Uncas da Cora'ya vurulur. Ama Magua da Cora'ya yanar, Cora için yanıp tutuşur. Ürkütücü, küçük bir duyumsal ateş çemberi. Bu yüzden Fenimore topunu, Cora, Uncas ve Magua'yı, öldürür, Ak Zambak'ı soyu sürdürmesi için bırakır. Binbaşı Heyward'a sürü sürü beyaz çocuk doğuracaktır. Günümüzün hani şu usandırıcı 'çürüyen zambaklar'ı.[22]

Anlaşılan Cooper – ya da içindeki sanatçı – beyaz ve Kızılderili, iki ırkın kanının-karışmasının söz konusu olamayacağına ka-

rar vermiştir. Onları öldürür.

Bütün bu yürek-çarpıntısının ötesinde Natty ve Chingachgook dururlar: karşıt ırklardan gelen, çocuksuz, kadınsız iki erkek. Kalıcı olan onlardır. Her biri yalnız, kendi soyunda sonaldır. Ve omuz omuza dururlar, katı, soyut, duygunun ötesinde, ancak sonsuza dek birlikte. Bütün öteki sevgiler hafif kaçar. Yeni yüce şey, ipucu, yeni bir insanlığın başlangıcı budur.

Ve Natty, ne mene bir beyaz adamdır o? Nasıl olacak, silahlı bir adamdır. Katildir, canidir. Sabırlı, yumuşak başlı da olsa canidir. Kendini önemsemez, kendini düşünmez, ama yine de katildir.

Kitapta, iki kez düşmanı havadan yere çakarak haklar. Bir keresinde yakışıklı, belalı Magua'dır düşman – yüksekte vurulup, gökten yere korkunç biçimde çakılarak ölen.

İşte Natty, beyaz haberci, budur. Katilin tekidir. *Deerslayer*'da olduğu gibi, yüksek, yüksek gökyüzünde uçan kuşu vurur, böylece kuş görünmezden görünüre, cansız düşer ve Natty'yi simgeler. Natty ruh kuşunu yüksek gökten çekip çıkaracaktır. Eski, yüce yaşamın stoacı Amerikalı katilidir. Ama dediği gibi, yalnızca yaşamak için öldürür.

Pathfinder Büyük Göller'e götürür bizi, geniş tatlı sularda yelken açmanın büyüsüne, güzelliğine. Natty şimdi, Pathfinder, diye çağrılır. Otuzbeş yaşlarındadır ve abayı yakar. Küçük hanım Fort garnizonundan Çavuş Dunham'ın kızı Mabel Dunham'dır. Kız sarışın ve her konuda takdire değerdir. Hiç kuşkusuz Bayan Cooper Mabel'a pek çok benzerdi.

Ve Pathfinder kızla evlenmez. Kız varmak istemez ona. Kız akıllılık ederek daha rahat yaşayacağı bir Jasper'ı yeğler. Bu yüzden Natty ordan uzaklaşıp sızlanır, ama sonunda yıldızlarına şükreder. İyice uzaklaşıp, ormanda, Chingachgook'la kamp ateşi başına çöktüğünde, yıldızlarına hem de öyle bir şükreder ki! Şansına paçayı kurtarmıştır!

Sorunlu yaşta erkekler böylesi sevdalara açıktır. Her zaman da terslenecek kadar şanslı değildirler.

Bumppo'nun karısı olsaydı, zavallı Mabel ne yapardı acep?

Natty kim, evlilik kim. Onun görevi başka yerdeydi.

En büyüleyici Leatherstocking kitabı, en sonuncusu, *Deerslayer*'dır. Natty şimdi, Deerslayer, diye çağrılan, çiçeği burnunda bir gençtir. Ama hani o asla pek genç olmayan, kendini başka şeylere saklayan, sessiz ciddi türden bir genç.

Mücevher gibi bir kitaptır. Ya da kusursuz bir sahte taş parçası. Ben kendim, gerçeklik taslanarak aldatılmadığım sürece, kusursuz bir ortamda, kusursuz bir sahte parçadan hoşlanırım. Ve Deerslayer'ın geçtiği yer de daha enfes *olamazdı*. Yine Champlain Gölü.

Elbette yağmur hiç yağmaz: hava asla soğuk, çamurlu ve iç kapayıcı değildir: hiç kimsenin ayakları ıslanmaz ya da dişi ağrımaz: hiç kimse kirlenmez, bir hafta yıkanamasa da. Tanrı bilir kadınların gerçekte neye döndüğünü, çünkü yabanda sabun, tarak, ya da havlu yüzü görmeden kaçar dururlar. Sabah kahvaltıları bir lokma et ya da hiçbir şeydir, öğle yemekleri de, akşam yemekleri de.

Durum böyle de olsa, her an bakımları eksiksiz, zarif, kusursuz hanımlardır.

Pek doğru değildir bu. Hele bir haftalığına kampa çıkın, görürsünüz.

Ama bu bir mit, gerçekçi bir masal değil. Hoş bir mit diye okuyun. Glimmerglass Gölü.

Uzun tüfekli genç, Deerslayer, ormanda, Hurry Harry diye çağrılan, iri yarı, yakışıklı, sarı-sakallı, ıssız ormanlarda yaşayan bir adamla görülür. Deerslayer sanki çam ağacı altında çam kozalağından doğmuş gibidir: ormanların delikanlısıdır. Sessiz, yalın, akılcı, ahlakçı ve şaşmaz bir nişancıdır. Yalınlığı gençliğe değil, yaşlılığa özgü yalınlıktır. Soyu yaşındadır. Tüm tepkileri, dürtüleri durağan, duruktur. Nerdeyse cinsiyetsizdir, soyu yaşında olduğundan. Yine de akıllı, dayanıklı, korkusuzdur.

Deerslayer'ın tersine, Hurry Harry kocaman bir yaygaracıdır. Deerslayer kendi bilinç merkezini dengede ve dingin tutar. Hurry Harry, çok öz-bilinçli, herhangi bir merkezden yoksun, bir duygudan ötekine yaygarayı basan, eli ayağı dolaşan insanlardan biridir.

Bu iki genç adam hoş, küçükce bir göle, Glimmerglass Gölü'ne doğru yol almaktadır. Göle Hutter ailesi yerleşmiştir. Yaşlı Hutter'ın, anıştırıldığına göre, karanlık, aşağılık, korsanlığa dayalı bir geçmişi vardır, bir tür yasa kaçağıdır. Ama iki yetişkin kızına yeterince babalık eder. Aile suda tahta kazıklar üstünde kurulmuş odundan bir kulübe 'şato'da oturur; yaşlı adam, ayrıca, kunduz avlayabilmek için dolaşmaya çıktığında kızlarını da götürebileceği bir tür ev-tekne, 'sığınak' da yapmıştır.

İki kız o kaçınılmaz esmer ve sarışındır. Esmer, gözüpek, tutkulu, günahtan ötürü biraz ürkütücü Judith, kızıl-ve-kara çiçektir.

Küçüğü Hetty, sarışın, güçsüz ve masum, yine ak zambaktır. Ama ne yazık ki, zambak çürümeye başlamıştır. Azcık eblehdir.

İki avcı tam savaş ilan edilmişken ormanın içindeki göle varır. Hutterlar bu olgunun farkında değildir. Düşman Kızılderililer ise çoktan göle inmiştir. İşte böyle, heyecan ve tehlikelerle dolu bir öykü.

Cooper da kadınları, Thomas Hardy'nin[23] kaçınılmaz biçimde esmer ve sarışın, günahkar ve masum, duyumsal ve saf diye ayırdığı gibi ayırır Erkeğin isteğinin belirtisidir. Erkek duyumsallığı ve günahı ister, saflığı ve 'masumiyet'i ister. Masumiyet biraz çürüyüverir, azcık ebleh oluverirse, şansına!

Hurry Harry, elbette, yakışıklı sabırsız bir et sineği gibi hemen kızıl gelincik çiçeği Judith'i ister. Judith küçümseyerek onu geri teper.

Judith, duyumsal kadın, sessiz, kendi halinde, boyun eğmemiş Deerslayer'ı hemen ister. Ona boyun eğdirtmek ister. Hoş Deerslayer da yarı gönüllüdür ya, asla yarıdan fazla değil. Kimse boyun eğdiremez ona. Akılcı, gün görmüş bir adam olduğundan, cinselliğin ayartmalarını pek önemsemez. Herhalde bakir ölür.

Ve doğru yoldadır bu konuda. Kasıtlı duyumsallığın düzmece ateşine sürükleneceğine, yalnız kalacaktır. Ruhu yalnızdır, hep yalnız. Böylece bütünlüğünü koruyacak, bedence yalnız kalacaktır. Orta yaşa merdiven dayamışken, tombul güzel Mabel'a evlilik önermesi dışında, Deerslayer'ın hiç geçmediği dürüst ve korkusuz bir stoacılıktır bu.

Deerslayer, bilincinin yeni anakaraya yalnızlık içinde işlemesine izin verir. Bağlantıları insanca değildir. Ormanın ve Amerikan yabanının ruhlarıyla boğuşur, din uğruna dünyadan elini eteğini çekmiş kimse, nasıl Tanrı ve Şeytan'la boğuşursa. Tek buluşması Chingachgook'ladır ve buluşma, sessiz, içine kapanık, aşılmaz bir uzaklığın ötesindendir.

Hetty, Ak Zambak, havacıva din ve 'herşeyi kayrasıyla yöneten' sevgili, güzel Tanrı'yla dolu da olsa, eblehdir, Hurry Harry'e umutsuzca abayı yakar. Dostoyevski'nin Budala'sı[24] gibi, geri zekâlılığa dönüşmüş masumiyetinden ötürü, kendini yakışıklı et sineğine vermeye can atar. Erkek elbette istemez onu.

Böylece hiçbir şey olmaz: o doğrultuda. Deerslayer çeker Chingachgook'la buluşmaya, onun Kızılderili bir küçük hanımın gönlünü kazanmasına yardıma gider. Kendisi yerine.

Beyaz ruhun çöküşünün acıklı öyküsüdür. Beyaz adamın aklı ve ruhu şu iki şey arasında bölünmüştür: masumiyet ve kösnü, Ruh ve Duyumsallık. Duyumsallık her zaman kötü damga taşır, bu nedenle daha çok arzulanır, ya da kösnüyle ardından koşulur. Ama insana durumunu iyileştirme, yüceltme, 'kanatlı yaşam' duygusunu, günah ve kötülüğe karşı kaçınılmaz tepkiyle birlikte, ancak ruhsallık verir. Bu yüzden beyaz adam kendi kendine karşı bölünmüştür. Bir yanını öteki yanına karşı çarpıştırır, yaşamı gerçekten de bir aptalın anlattığı öyküye[25] dönüşünceye, mide bulandırıcıncaya dek.

Buna karşı, insan, Deerslayer'ın katı, dayanıklı görüntüsünü takdir etmek zorunda kalır. Deerslayer, ne ruhsal, ne de duyumsaldır. Ahkâm keser, ama hep edimsel deneyime dayanarak ahkâm kesmeye çalışır, kurama değil. Şöyle der: 'Zorunda kalmadıkça hiçbir varlığı incitmeyin.' Ama, belki de, en derin doyum coşkusunu, güzel bir erkek geyiğin, gölden su içmek için eğildiğinde, yüreğine kurşunu sıktığında duyar. Ya da görülmez kuşu yüksek mavi gökten ölüme kanat çırparak indirdiğinde. 'Zorunda kalmadıkça hiçbir varlığı incitmeyin.' Bununla birlikte kendisi ölümle yaşar, göğün ve toprağın yaban varlıklarını öldürerek.

Yeterince dürüst değil.

Ama beyaz Amerika'nın özünün miti karşınızdadır. Bütün öteki şeyler, sevgi, demokrasi, kösnü içinde debelenme ara oyunu gibidir. Amerikan ruhu özünde acımasız, tek başına, stoacı, katildir. Şimdiye dek hiç yumuşamamıştır.

Elbette, ruh çoğu kez çözülmeye yönelik ayrışır, kızıl günah ve Judith, Hetty'de kösnü duyan ebleh masumiyet, Harry'de, yaygara, böbürlenme, öz-bilinçli güç ortaya çıkar. Ancak bunlar çözülme ürünleridir.

Gerçek mitin ilgilendiği çözülme ürünü değildir. Gerçek mit, başlıca, bütünlüğü olan ruhun ileriye dönük serüveniyle ilgilenir. Ve bu, Amerika açısından, Deerslayer'dır. Beyaz topluma sırt çeviren bir adam. Ahlak bütünlüğünü sımsıkı ve bozulmadan koruyabilen bir adam. Tek başına, nerdeyse özden yoksun, stoacı, dayanıklı bir adam, ölümle, öldürerek yaşayan, ama katıksız beyaz.

En-özünlü Amerikalı işte tam budur. Her bir devinimin, akışın ortasındadır. Ve *bu* adam duruk yalnızlığından kopup, yeni bir adım attığında, o zaman dikkat edin, bir şeyler olacaktır.

NOTLAR

1) Leatherstocking, Cooper'ın bu adla anılan beş romanının ortak kahramanı Natty Bumppo'dur. Avcı Bumppo güderiden uzun dizlikler kuşanır. Bu nedenle, Leatherstocking, 'Deri Dizlik' takma adıyla çağrılır.
2) déjeuner, Fr., öğle yemeği.
3) *Monsieur... americain*, Fr., Bay Fenimore Cooper, Amerikalı büyük yazar.
4) West, Benjamin, 1738-1820. Amerikalı ressam.
5) Mohawk'ta Apollon'u, Mohawk, bir zamanlar New York'ta, Mohawk Vadisi'nde yaşayan bir Kızılderili kabilesi üyesi. Apollon, Yunan mitolojisinde gençlik, güzellik, şiir ve müzik tanrısı.
6) Kirkeler, domuzlar, *bkz.*, Bölüm 8, not 4.
7) *Pioneers*, (Öncüler).
8) *The Last of the Mohicans*, (Mohicanların Sonuncusu). Mohican, Algonquian kabilesi üyesi Kızılderili.
9) Delaware, eskiden Delaware Vadisi'nde yaşayan bir Kızılderili kabilesi.
10) *The Prairie*, (Geniş Kır).
11) *The Pathfinder*, (İzci).
12) *Deerslayer*, (Geyik Avcısı).
13) *cul de sac*, Fr., çıkmaz.
14) *pis aller*, Fr., tek çare.
15) Harf öldürür, *İncil, Pavlusun Korintoslulara İkinci Mektubu iii.* 6'ya gönderme: 've o bizi yeni ahdin, harfin değil ancak ruhun hizmetçileri olmaya kâfi kıldı; çünkü harf öldürür, fakat ruh diriltir.'
16) Norris, 1870-1902. Amerikalı roman ve öykü yazarı. *The Octopus* (Ahtapot) başlıklı romanı 1901'de yayımlandı.
17) Harte, 1836-1902. Amerikalı şair ve öykü yazarı.
18) Kyklops, Yunan mitolojisinde, alnının ortasında tek gözü olan devler.
19) *borné*. Fr., dar kafalı, dar görüşlü.
20) Adonis, Yunan mitolojisinde Afrodit'in sevdiği yakışıklı genç. Avda ölünce, tanrıça onunla birlikte olabilmek için yılın yarısını öbür dünyada geçirmeye başlar.
21) Creole, Fransız ya da İspanyol kökenli.
22) 'çürüyen zambaklar', Shakespeare'in 'Sonnet 94'ünün son dizesinden alıntı. Dizenin tümü, 'Lillies that fester, smell far worse than weeds', 'Çürüyen zambaklar, otlardan beter kokar.'
23) Hardy, 1840-1928. İngiliz romancı, şair ve öykü yazarı.
24) Dostoyevski'nin Budalası, Dostoyevski'nin aynı başlıklı romanın baş kişisi.
25) Yaşamı... öyküye, Shakespeare'in *Macbeth* (V.v.) oyununa gönderme.

Bölüm 6

Edgar Allan Poe

Poe'nun[1] Kızılderililer, ya da Doğa ile hiç alışverişi yoktur. Kızılderili Kardeşleri ve Çadırlarını dert edinmez.

Poe'nun kesinkes ilgilendiği kendi ruhunun çözülme süreçleridir. Dediğimiz gibi, Amerikan sanat-etkinliğinin ritmi ikicidir.

(1) Eski bilincin çözülmesi ve atılması.

(2) Bunun altında yeni bir bilincin oluşması.

Fenimore Cooper her iki titreşimi birlikte sürdürür. Poe'da yalnızca bir, yalnızca çözülme titreşimi vardır. Bu nitelik onu nerdeyse sanatçıdan çok bilim adamı kılar.

Ahlakçılar, Poe'nun 'hastalıklı' masallarının yazılmasının ne âlemi vardı, diye hep umutsuzca merak etmişlerdir. Bu masalların yazılması gerekir, çünkü eski şeylerin ölmesi ve çözülmesi gerekir, çünkü, başka şeylerin gerçekleşebilmesi için, ilkin eski beyaz ruh yavaş yavaş ayrıştırılmalıdır.

İnsan kendi kendinden bile sıyrılmalıdır. Ve ağrılı, kimileyin korkutucu bir süreçtir bu.

Poe'nun yazgısı oldukça acıydı. Yazgısı, ruhunu büyük sürekli bir çözülme çırpınışı içinde bastırmak, yazgısı, bu süreci kaydetmekti. Sonra da yazgısı, bir insandan istenebilecek, insan yaşantısının kimi en acı görevlerini yerine getirdiğinde, aşağılanmaktı. Gerekli görevlerdi bunlar. Çünkü, insan ruhu, var kalacaksa, kendi çözülmesine *bilinçli olarak* katlanmalıdır.

Ama Poe sanatçıdan çok bilim adamıdır. Kendi özünü, bilim

adamı havanda tuzu nasıl dönüştürürse, öyle dönüştürür. Ruhun ve bilincin nerdeyse kimyasal çözümlemesidir bu. Oysa gerçek sanatta yaratma ve yok etmenin ikili ritmi vardır hep.

İşte o yüzden Poe yazdıklarını 'masallar' diye adlandırıyor. Neden ve sonuç ardarda sıralanır bunlarda.

Ancak en iyi parçaları masal değildir. Daha fazlasıdır. Dağılma kıvranışları içindeki insan ruhunun korkutucu öyküleridir.

Dahası, 'sevda' öyküleridir.

Ligeia ve *The Fall of the House of Usher*[2] gerçekte sevgi öyküleridir.

Sevgi, varlıkları bir araya getiren, birbirine daha da, daha da bir yakınlaştıran, gizemli yaşamsal çekiciliktir. Bu nedenle, sevginin gerçek dönüm noktası cinsel birleşmedir. Çünkü cinsel birleşmede, erkek ve dişideki iki kan-dizgesi bir noktada toplanır, bağlantı olur. İncecik bir perdedir araya giren. Ancak, araya giren perde bozulursa ölüm demektir.

Durum böyle. Her şeyin bir sınırı var. Sevginin de bir sınırı vardır.

Tüm organik yaşamın başlıca yasası, her organizmanın özünlü olarak ayrı ve tek başına olduğudur.

Ayrı olma durumu bozulduğu, gerçek bir karışma ve karışıklığın başladığı an, ölüm baş gösterir.

Bu, insandan amipe dek, her bir organizma için doğrudur.

Ama, tüm organik yaşamın ikinci yasası, her organizmanın, yeni titreşimlerin, maddece-olmayan, özümsenmesi anlamına gelen, başka maddeyle bağlantıyla, başka canlıyla özümsenme ve bağlantıyla yaşadığıdır ancak. Her bir organizma benzer organizmalarla içli dışlı bağlantıyla can kazanır: belirli bir noktaya dek.

İnsan da öyle. İçine havayı çeker, yiyecek ve su yutar. Ama dahası var. Bağlantı içinde olduğu insan kardeşlerinin yaşamını benimser, onlara da yaşam verir. Bu bağlantı içli dışlılık arttıkça giderek daha da yakınlaşır. Tam bir karşılaşma olduğunda sevgi deriz. İnsanlar yiyecekle yaşar, ancak çok yerse ölür. İnsanlar sevgiyle yaşar, ancak çok severse, ölür, ya da ölüme neden olur.

İki tür sevgi vardır: kutsal ve kutsal olmayan, ruhsal ve duyumsal.

Duyumsal sevgide, kadın ve erkeğin iki kan-dizgesi saltık bağlantıya sürüklenir, *nerdeyse* kenetlenir. Nerdeyse birbirine karışır. Asla bütünüyle değil. İki kan-dalgası arasında akla gelebilecek

en ince duvar hep vardır, içinden bilinmeyen titreşimlerin, güçlerin geçtiği, ancak kanın hiçbir zaman aşmaması gereken, yoksa kanama olur.

Ruhsal sevgide bağlantı yalnızca sinirseldir. Sevgililerdeki sinirler, bir çift çalgı gibi, uyum içinde titreşmeye koyulurlar. Perde yükseldikçe yükselebilir, ancak fazla yükselirse, sinirler bozulmaya, sanki kanamaya başlarlar, bir tür ölüm baş gösterir.

İnsanın sorunu, kendi yazgısının efendisi olduğunda diretmesi, *birleşme*de diretmesidir. Örneğin, ruhsal sevgi esrimesini keşfettiğinde, başka hiçbir şey değil, ille de hep bunu isterim, diye tutturur, çünkü yaşam budur. Yaşamın 'yüceltilmesi' dediği şeydir. Sinirlerinin başka bir varlığın sinirleriyle, yoğun ve canlandırıcı bir uyum içinde titreşmeye koyulmasını ister ve böylelikle bir görü esrimesi kazanır, kendisini bütün evrenle pırıl pırıl bir uyum içinde bulur.

Ancak, işin doğrusu, pırıl pırıl bu uyum yalnızca geçici bir şeydir, çünkü yaşamın ilk yasası, her organizmanın kendi başına ayrı olduğu, kendi ayrılığına geri dönmek zorunda olduğudur.

Yine de insan, adına sevgi denilen uyum pırıltısını denemiştir, ve *hoşlanır* bundan. İnsana en yüce doyumu bu sağlar. İnsan ister bunu. Her zaman ister. İster bunu, ille de elde edecektir. Kendi yalnızlığına dönmek istemez. Ya da dönecekse, inine dinlenmek için dönüp, sonra yeniden yola koyulan, av arayan hayvan gibidir ancak.

Bu da sözümüzü Edgar Allan Poe'ya getiriyor. Poe'yu belirleyen ipucu, *Ligeia*'ya seçtiği, gizemci Joseph Glanvill'den alıntı ibarede yatar:

> Ve istenç, ölmeyendedir. İstencin, gücüyle, gizemlerini, kim bilebilir? Çünkü Tanrı, kararlı doğasından ötürü, herşeyi kaplayan yüce bir istençtir. İnsan kendini, yalnızca cılız istencinin zayıflığı dışında, ne meleklere, ne de ölüme, tümüyle teslim eder.[3]

Derin bir deyiştir: ve öldürücü.

Çünkü Tanrı yüce bir istençse, evren yalnızca bir araçtır.

Tanrı nedir, bilmiyorum. Ama salt bir istenç değildir. Bu çok yalın olur. Fazla insanbiçimci. İnsan kendi istenci, başka hiçbir şey değil, istenci olsun, diye tutturuyorsa, Tanrı da aynı istencin *ad in-*

finitum[4] büyütülmüşüdür, demesi gerekmez.

Bence, bir tek Tanrı olabilir, ama adı yoktur O'nun ve bilinemez.

Bence, bir çok tanrı daha vardır, içime gelen ve beni bırakıp yine giden. Türlü türlü istençleri olduğunu da söylemeliyim.

Ama konumuz Poe.

Poe aşırı ruhsal sevgi esrimelerini yaşamıştı. İlle de şu esrimeleri istedi, başka hiçbir şeyi değil, şu esrimeleri istedi. O büyük doyumu, akma duygusunu, uyum duygusunu, yaşamı yüceltme duygusunu istedi. Bu doyumu o da yaşamıştı. Herkes ona şu ruhsal, sinirsel sevgi esrimesinin yaşamdaki en büyük şey olduğunu, tastamam yaşam olduğunu söylemişti. Kendisi de denemişti bunu, o da tastamam yaşam *olduğunu* biliyordu. Bu nedenle istedi. Ve *elde edecekti.* Doğanın bütün sınırlamalarına karşı kendi istencini koydu.

Kendi inancı ve kendi yaşantısı doğrultusunda eyleme geçen yürekli insandır. Ama aynı zamanda kendini beğenmişin teki ve sersem.

Poe, ne pahasına olursa olsun, şu esrime ve yüceltmeyi elde edecekti. Çılgınca ardına düştü, şimdilerde tipik Amerikalı kadınların aynı şeyin çılgınca ardına düştüğü gibi: yüceltme duygusunun, akma duygusunun, esrimenin. Poe, alkolü, eline geçirebildiği her türlü uyuşturucuyu denedi. Eline geçirebildiği her insanı da denedi.

En büyük çabası ve başarısı karısıydı; hala kızı, güzel sesli bir kız. Onunla birlikte en yoğun akma duygusuna, yüceltme duygusuna, esrimenin renk renk gölgelerine daldı. Uyumun en yoğun sinirsel titreşimiydi bu, perdesi giderek daha da, daha da yükselmeye zorlanan, kızın kan-damarları çatlayıp da kan boşalıp akmaya başlayıncaya dek. Sevgiydi bu. Sevgi diyebilirseniz.

Sevgi müthiş açık saçık olabilir.

Günümüz sinircesinin nedeni sevgidir. Veremin birincil nedeni sevgidir.

Ruhsal uyumlarda en yoğun biçimde titreşen sinirler, göğüs, boğaz ve arka beyindeki sempatik sinir düğümleridir. Titreşim aşırı yoğun zorlanırsa göğüs – akciğerler – boğaz, ya da aşağı beyindeki sempatik dokular güçsüzleşir, tüberküllere yer açılır.

Ancak Poe, titreşimleri, insanın katlanabileceği bir perdenin ötesine zorladı.

Hala kızı olduğundan karısı ona daha kolay uyabiliyordu.

Ligeia baş öyküdür. Ligeia! Us-ürünü bir ad. Poe'ya göre, kadın, karısı, Lucy, değildi. Ligeia'ydı. Kuşkusuz, karısı bile öyle yeğlemişti.

Ligeia Poe'nun sevda-öyküsüdür, öykünün sınırsız imgelemi onu daha da bir Poe'nun kendi öyküsü kılar.

Eşikten öteye itilen bir sevginin masalıdır. Ve sevgililer arasındaki istenç çarpışmasında aşırılıklara itilen sevginin.

Sevgi istençlerin çarpışması oluverir.

Sevgililerden ilkin hangisi ötekini yokedecektir? Ötekine karşı hangisi en uzun dayanabilecektir?

Ligeia hâlâ eski kafalı bir kadındır. İstenci hâlâ boyun eğmektir. Kocasının bilinç vampirine boyun eğmektir istenci. Ölüme bile.

'Boyca uzun, ince gibi, hatta son günlerinde, zapzayıftı. Davranışlarının görkemini, suskun yumuşaklığını, ya da adımlarının anlaşılmaz hafifliğini, esnekliğini yansıtabilmem umutsuz bir çaba olur.... Alçak tatlı sesinin sevgili ezgisini, mermer elini omuzuma koyarken işitmesem, kapısı örtülü çalışma odama girdiğinin hiç farkında olmazdım.'

Poe biçeminden ötürü pek övülmüştür. Ama bana kof gelir. 'Mermer eli' ve 'adımlarının esnekliği', yaşayan bir insandan çok, koltuk-yaylarını, şömine rafı-süslerini andırır. Poe'nun gözünde Ligeia asla tam anlamıyla yaşayan bir insan değildi. Kendi duyum aşırılıklarını elde ettiği bir araçtı. Birinin dediği gibi, Poe'nun *machine à plaisir*'i.[5]

Dahası, Poe'nun biçeminin tümünde, şiirinde nasıl mekanik bir ritim varsa, bu mekanik nitelik vardır. Bir varlığı asla canlı gibi görmez, nerdeyse hep madde, değerli taşlar, mermer, v.b., – ya da bilimsel güç diye görür. Bütün koşuk ölçüleri de mekanik biçimde gerçekleştirilir. 'Biçem sahibi olmak', dedikleri bu olsa.

Ligeia'ya yapmak istediği, onu oluşturan bütün parçaları kavrayıncaya dek, onu tümüyle kendi bilincine yerleştirinceye dek, kızı çözümlemektir. Erkeğin beyninin deney-tüplerinde çözümlenmesi gereken anlaşılmaz bir kimyasal tuzdur kız ve sonra – çözümlemeyi bitirdiğinde – *E finita la commedia*![6]

Ama kız pek öyle çözümlenir değildir. Bir şey, Poe'nun erişemediği bir şey, vardır onda. Kızın gözleri konusunda yazarken, şöyle der: 'Gözleri, bence, kendi ırkımızda görülen sıradan gözlerden çok daha kocamandı' – sanki kimse başkalarından 'çok daha

kocaman' gözleri olsun istermişcesine. 'Gözleri, Nurcihat[7] vadisindeki kabilenin en iri ceylan gözlülerinden daha da iriydi' – amma da zırva. 'Gözbebeklerinin rengi karanın en parlağıydı, üstünden upuzun kapkara kirpikler sarkıyordu' — kamçıyı anımsatıyor. 'Çizgisi biraz düzensiz kaşlar aynı renkteydi. Ancak, gözlerde bulguladığım "yabansılık", yüz çizgilerinin biçimi, rengi, ya da parlaklığından apayrı bir türdeydi ve, sonuçta, *anlatıma* özgü olmalıydı.' — Sanki bir anatomici kediyi parçalara ayırarak açımlıyor –

> Ah, hiç anlamı olmayan sözcük! sözcüğün kuru sesinin engin derinliği ardına, ruhsal pek çok şeyi bilmezliğimizi siper ediyoruz. Ligeia'nın gözlerinin anlatımı! Upuzun saatler boyu nasıl da bunu düşünürdüm! Bir yaz dönümü gecesi boyunca nasıl da kavramaya çalıştıydım! Ne idi – Demokritos'un kuyusundan[8] daha da derin o şey – sevgilimin gözbebeklerinin ta içinde yatan! Ne *idi*? Bulma tutkusu kapladı içimi.

Her erkeğin sevdiği varlığı niçin öldürdüğünü görmek kolay. Canlı bir varlığı *bilmek*, onu öldürmektir. Bir varlığı doğru dürüst bilmek için onu öldürmek zorundasınız. Bu nedenle istek dolu bilinç, RUH, vampirdir.

İnsan yakın bağlantı içinde olduğu herhangi biri *üzerine* epey şey bilebilmek için yeterince akıllı ve ilgili olmalıdır. Kadın *üzerine*. Ya da erkek *üzerine*.

Ama canlı herhangi bir varlığı bilmeğe çalışmak, o varlığın canını emmeye çalışmaktır.

Hele sevdiği kadını. Her kutsal içgüdü, insana, kadını bilmeden, olduğu gibi bırakmayı öğretir. Kadınını karanlıkta, kanında bilirsin. Onu us yoluyla bilmeye çalışmak, öldürmeye çalışmaktır. Oy, kadın, senin *ne olduğunu bulmak* isteyen erkekten sakın. Oy, erkekler, ne olduğunuzu *bilmek*, ya da sizi *elde etmek* isteyen kadından bin kez daha sakının.

Şu bilgi, vampir şeytanın ayartmasıdır.

İnsan, *usuyla*, yaşamın, bireyselliğin gizine korkunç egemen olmak ister. Protoplazmayı çözümlemeye benzer bu. Yalnızca *ölü* protoplazmayı çözümleyebilir, bileşiklerini bilebilirsiniz. Bir ölümsürecidir bu.

BİLGİ'yi madde, güç ve işlev dünyasına saklayın. Var olmakla hiç ilgisi yoktur.

Ama Poe bilmek istedi – Ligeia'nın gözlerindeki yabansılığın ne olduğunu bilmek istedi. Kız, erkeğin didiklemesinden duyduğu korku, erkeğin bilincinin, posasını çıkaracağı karşısında duyduğu korku olduğunu söyleyebilirdi ona.

Ama kız da posası çıksın istiyordu. Erkeğin bilincinin onu didik didik etmesini, BİLİNMEK istiyordu. İstemenin bedelini de ödedi.

Şimdilerde genellikle erkek posası çıksın istiyor, BİLİNMEK istiyor.

Edgar Allan durmaksızın didikledi. Çok kez bilgi eşiğine erişmiş gibiydi. Ama daha o bilgi eşiğini aşamadan, kız ölüm eşiğini geçti. Hep öyle olur ya.

Bu nedenle, Poe, yabansılığın ipucunun istenç gizeminde yattığına karar verdi. 'Ve istenç ölmeyendedir. .'

Ligeia'nın 'devasa istenç gücü' vardı. 'Ondaki düşünce, eylem, ya da söz yoğunluğu, uzun birlikteliğimiz boyunca, varlığının başka ve daha doğrudan kanıtını veremeyen o devasa istenç gücünün herhalde bir sonucu, ya da hiç olmazsa göstergesiydi (gerçekte demek istediği, belirtisiydi).'

Bense, kızın ona uzun süre boyun eğmesini, önemli ve fazlasıyla yeterli 'başka kanıt' sanırdım.

'Şimdiye dek tanıdığım bütün kadınlar içinde, o görünürde dingin, hep-durgun Ligeia, katı tutkunun gürültülü akbabalarına en fazla şiddetle yem olurdu. O gözlerin beni aynı anda hem keyiflendiren, hem korkutan olağanüstü büyümesi – çok alçak sesinin nerdeyse büyülü melodisi, ton değişimi, belirginliği, durgunluğu – söylemeyi alışkanlık edindiği (söyleyiş biçimiyle karşıtlandığında iki kat daha etkileyici) çılgın sözcüklerin yırtıcı gücü dışında, böylesi bir tutkunun boyutlarını hiç hesaplayamamıştım.'

Zavallı Poe, ağına kendisinin tıpkısı bir kuş düşmüştü. Daha fazla duyum için yanıp tutuşan on, korkunç arzulayan insanlardan biri. Deliliğe, ya da ölümüne yanıp tutuşanlardan biri. Gerçekten de 'katı tutkunun akbabaları'! Tepeli akbabalar.

Ama, ipucunun kadının devasa istenç gücünde yattığının farkına vardığında, bu sevme, arzulama, bilme sürecinin istençlerin savaşımı olduğunu Poe'nun kavraması gerekirdi. Ancak, kadınca sevginin yüce geleneğine ve biçimine sadık Ligeia, kendi istenciyle boyun eğdi, katlandı. Ligeia ölüme değin araştırılan, çözümlenen edilgin bedendir. Yine de, yüce dişi istenci, kimileyin, baş kaldır-

mış olmalıydı. 'Katı tutkunun akbabaları!' İstekle çırpınarak, erkeğin daha fazla didiklemesini, araştırmasını istedi. Nereye dek olursa. Ama sonra, 'katı tutkunun gürültülü akbabaları'. Ligeia kendi kendiyle savaşmak zorundaydı.

Oysa Ligeia, hiç durmaksızın, arzuyu, sevgiyi, duyumu, didiklenmeyi, bilmeyi, hiç durmaksızın, sonuna dek, sürdürmek istedi.

Bunun sonu yoktur. Yalnızca ölümün koparışı vardır. Kadın, erkek işte burada 'aldatılır'. İnsan, sonal BİLGİ arayışında, hep satılır.

> 'Beni sevdiğinden kuşku duymamalıydım; sevdanın onunkisi gibi bir gönülde, sıradan bir tutkuyla hüküm süremeyeceğinin kolaylıkla farkına varabilirdim. Ama sevgisinin gücü ancak ölürken derinden etkiledi beni. Saatler boyu, elimi bırakmayarak, tutkuludan da öte bağlılığı putperestliğe varan o kabına sığmaz yüreğini boşaltırdı.'

(Öf, bitmez tükenmez bütün bu içli-dışlı konuşmaların yakışıksızlığı!)

> 'Böylesi iç dökmelerle öylesine kutsanmayı nasıl hak etmiştim? (Başkası olsa lanetlenmiş sayardı kendini.) Sevgilimin tam içini döktüğü sırada kopup gitmesiyle öylesine lanetlenmeyi nasıl hak etmiştim? Ama bu konuda ayrıntıya girmeye dayanamam. Yalnızca şunu söyleyeyim: Ligeia'nın, ne yazık ki, hiç layık olmayan, hiç değmeyen birine sunduğu bir sevgiye, kendini kadıncanın da ötesinde koyvermesinde, ben en sonunda, şimdi hızla uzaklaşan yaşama öylesine çılgınca içten bir istekle duyduğu özlemin kaynağını görüyordum. Çizmeye gücümün hiç yetmediği, dile getirecek sözleri bulamadığım, yaşam ve *yalnızca* yaşam için duyulan bu çılgın özlem – yaşama candan duyulan isteğin coşkusudur.'

Yeterince korkutucu, bu kesin.

'Ve kimlerin yok ise, ellerinde olanı bile alınacaktır.'[9]

'Yaşayan adama can verilecek, yaşamayan adamdan sahip olduğu can bile alınacaktır.'

Ya da kadından.

Poe ve Ligeia'sı gibi, şu müthiş bilinçli kuşlar taşıdıkları canı bile yadsırlar; tümünü lafa, *bilmeye* dönüştürmek isterler. Onun için de *bilinemez* yaşam bırakır gider onları.

Ama zavallı Ligeia, nasıl önleyebilirdi ki bunu? Yazgısıydı. Yüzyıllar süren RUH, Amerika'nın Kutsal Ruh'a karşı yıllar süren başkaldırısı yüzünden Ligeia bu duruma düşmüştü.

Ligeia ölür, ölmekten başka her şeyi yeğlemesine karşın. Ve öldüğünde, erkeğin yalnızca eline geçirmek uğruna yaşadığı ipucu da onunla birlikte ölür.

Kandırılır!

Kandırılır!

Ligeia'nın son nefesini verirken haykırmasına şaşmamalı.

Son gün Ligeia söylediği şiiri kocasına yazdırtır. Şiir diye bakarsanız, oldukça düzmece, koftur. Ama kendinizi Ligeia'nın yerine koyunca, yeterince gerçek, katlanılmaz ölçüde korkutucudur.

Sönmüş – sönmüş bütün ışıklar – sönmüş tümüyle!
Ve titreyen her bedene
İner fırtına süratiyle,
Cenaze örtüsü o perde.
Melekler tümüyle süzgün ve solgun,
Ayağa kalkıp, peçelerini açıp, onaylayan,
'İnsan' trajedisidir bu oyun,
Ve kahramanı, Fatih Solucan.

İşte bir William Blake şiirinin Amerikan eşdeğerlisi. Çünkü Blake de o korkutucu, utanmaz 'Bilenler' dendi.

'Ben bu dizeleri bitirirken, Ligeia ayağa fırlayıp, kollarını kasılmış bir devinimle yukarı uzatıp, "Oy Tanrım!" diye nerdeyse haykırdı – "Oy Tanrım! Oy İlahi Peder! Bu hep böyle hiç değişmeden sürüp gidecek mi? Bu fatih bir kez olsun fethedilmeyecek mi? Bizler Sen'in vazgeçilmez parçan değil miyiz? İstencin gücüyle gizemlerini kim – kim bilebilir? İnsan kendini, yalnızca cılız istencinin zayıflığı dışında, ne meleklere, *ne de ölüme tümüyle* teslim eder."'

Ligeia böyle ölür. Ve hiç olmazsa ölüme bir bakıma teslim olur. *Anche troppo.* [10]

Tanrı'ya yakarısına gelince – Tanrı değil midir, Kutsal Ruh'a karşı günah işleyenlerin bağışlanmayacağını söyleyen?

Ve Kutsal Ruh içimizdedir. Bizi gerçek olmaya, arzularımızı fazla ileri sürmemeye, göz boyamalara, palavralara boyun eğmemeye, hepsinin ötesinde, bilinçli özümüzde fazla bencil ve dediğim dedik olmamaya, içimizdeki ruhun bize buyurduğunca değişmeye, o bize çekilmeyi buyurduğunda çekilmeye, gülmemiz gerektiğinde, özellikle kendimize gülmeye, çünkü ölesiye içtenlikte hep biraz gülünç bir şey vardır, yüreklendiren Kutsal Ruh'tur. Kutsal Ruh, içtenliğimizin asla pek ölesiye olmamasını, zamanı geldiğinde kendimize, herşeye, hep gülmemizi buyurur. Özellikle yüceliklerimize. Herşeyin sarakaya alınma saati vardır – herşeyin.

İmdi, Poe ve Ligeia, ne yazık ki, gülemediler. Çılgıncasına içtendiler. O bilinç titreşimini, bilinç uyumunu delicesine sürdürdüler. Hepimize gülmeyi, unutmayı buyuran, kendi sınırlarımızı bilmemizi buyuran Kutsal Ruh'a karşı günah işlediler. Ve bağışlanmadılar.

Ligeia'nın Tanrı'yı suçlaması gerekmiyordu. Yalnızca, daha fazla bilinçliliğe, daha hayvansı BİLME'ye kösnü duyan kendi istencine, kendi 'devasa istenç gücü'ne teşekkür borçluydu.

Ligeia ölür. Kocası İngiltere'ye gider, iç karartıcı, koskoca eski bir manastırı görgüsüzce satın alır, ya da kiralar, bir tür onarımdan geçirir, egzotik, gizemli, tiyatrosal bir görkemle donatır. Hiçbir şey asla açık seçik ve gerçek değildir. Erkeğin şu tiyatrosal 'istenç gücü'. Duyumsalcılığın zevksizliği.

Sonra, sarı saçlı, mavi gözlü Tremaine'li Leydi Rowena Trevanion ile evlenir. Başka bir deyişle, Sakson-Cornwall'lu soylu kan taşıyan küçük bir hanımla. Zavallı Poe!

> İşte böyle salonlarda – böyle bir gerdek odasında, Tremaine Leydi'siyle evliliğimizin ilk ayının kutsanmamış saatlerini geçirdim – hem de pek az huzursuzluk içinde geçirdim. Karımın, huyumun yırtıcı değişkenliğinden korktuğunun – benden sakındığının, beni pek az sevdiğinin farkına varamamam olası değildi, ama bu benim tam tersine hoşuma gidiyordu. Ondan insandan çok şeytana yaraşır bir nefretle tiksiniyordum. Belleğim hep geriye (ah, hem de ne pişmanlık yoğunluğuyla) sevdiceğim, olgun, güzel, mezarında gömülü Ligeia'ya dönüyordu. Onun saflığını... v.b. anımsamaya bayılıyordum.

İmdi vampir kösnü bilinçli olarak öyledir.

Evliliğin ikinci ayında Leydi Rowena hastalanır. Ligeia'nın gölgesidir üstüne düşen. Hortlaksı Ligeia'dır Rowena'nın kadehine zehir döken. Ligea'nın kocasının ruhuyla el ele vermiş ruhudur, Rowena'nın şimdi yavaş yavaş yok edilmesine kösnü duyan. İki vampir, ölü eş ve yaşayan kocası.

Çünkü Ligeia ölüme *tümüyle* teslim olmamıştır. Saplantılı, etkisiz kalmış istenci kinle geri gelir. Yaşarken dilediğini yapamamıştır. Bu yüzden o da yaşayan kurbanlar bulacaktır. Koca ise Rowena'yı Ligeia konusunda engellenmesinin öcünü alabilmek için yalnızca canlı bir beden diye kullanır hep. Ligeia'yı sonal BİLME engellendiği için.

Ve en sonunda Ligeia, Rowena'nın cesedinden yükselir. Rowena'nın ölüsünden, kendi aralarında yok ettikleri cesedin kapısından, hâlâ istencini gerçekleştirmeye, kocasıyla daha fazla sevgi ve bilgiye, asla sonal olmayan sonal doyuma sahip olmaya çalışan Ligeia yeniden görünür.

William James[11], Conan Doyle[12] ve ötekilerin onayladığı gibi, ruhun ölüm-sonrası dayatabileceği doğrudur. Kendi istenç gücüyle dayatır. Ama bu çoğunlukla yaşamdan öc almak için geri dönen engellenmiş istencin kötü niyetli dayatmasıdır. Ölülerin ruhları, vampirler.

Ligeia insan istencinin, sevme-istencinin, bilinçli-olma-istencinin diretilişinin, ölümün kendisine karşı diretilişinin, korkutucu öyküsüdür. BİLGİ konusunda insan kibrinin gururu.

Amerika'nın havasında korkunç ruhlar, hortlaklar vardır.

Bir sonraki öykü *Eleanora*, bir erkeğin taze ve körpe karısıyla erken yaşta evliliğinde yaşadığı duyumsal coşkuları ortaya seren bir imgelem ürünüdür. Erkek, teyze kızı ve teyzesi, dış dünyadan ayrı Çok-renkli Çimen Vadisi'nde, her şeyin tayf-renkli göründüğü renk renk duyum vadisinde otururlar. Suskunluk Irmağı'nda *kendi görüntüleri*ni seyreder, o sudan tanrı Eros'u çeker çıkarırlar: başka bir deyişle, kendi özbilinçlerinden. Bu, içebakış yaşamının, özün özden doğurduğu sevginin, kendi kendini-yaratan sevginin betimidir. Ağaçlar güneşe tapan yılanlar gibidir. Başka bir deyişle, erkeklik organı tutkusunu zehirli, ya da ussal etkinliğiyle gösterirler. Her şey bilinçliliğe götürür: güneşe tapan yılanlar. Karanlığı, unutmayı doğurması gereken sevgi kucaklayışı, bu sevgililer için gündüz gözüyle gerçekleşen, daha yüceltilmiş bilinci, görüleri, renk

renk tayf-görülerini doğuran bir olaydır. Gündüz gözüyle sevişmek, bütün o cinsellik-palavrası ise kötüdür.

Berenice'te erkek sevgilisinin mezarına inmeli, otuziki küçük beyaz dişini çekmelidir. Dişleri yanında taşıdığı kutuya koyar. İtici, kötü niyetli bir doyumdur bu. Dişler ısırma, direnme, karşıtlık araçlarıdır. Çoğu kez karşı çıkmanın simgeleri, ezmek, yoketmek için küçük araç ya da şeyler oluverirler. Bu yüzden de mitteki ejderhanın dişleri. Bu yüzden de *Berenice*'te erkek kadının indirgenemez parçasına sahip olmalıdır. *'Toutes ses dents étaient des idées,'*[13] der erkek. Çünkü dişler, kendine hükmetmesine izin verdiği keskin nefretin küçük saplantı düşünceleridir.

Bu öbektekilerle birleşen öteki büyük öykü *The Fall of the House of Usher*'dır. Burada sevgi, erkekle kız kardeşi arasındadır. Öz bozulduğunda, *ötekiliği* tanıma gizemi yetersiz kaldığında, sevgiliyle özdeşleşme özlemi kösnüye dönüşür. Hısımla sevişme sorununun temelinde yatan bu özdeşleşme, saltık kaynaşma, özlemidir. Ruh çözümlemede, nerdeyse her ruhsal derdin izi hısımla sevişme isteğine sürülür. Ama olmaz öyle şey. Hısımla sevişme isteği, insanların, ruhsal sinirlerin en yoğun titreşimini hiç direnişsiz doyuma eriştirmeye çabaladığı yollardan yalnızca biridir. Doğal titreşim, aile içinde, nerdeyse tümüyle uyum içindedir. El olunca, daha fazla direniş vardır. Hısımla sevişme, doyuma erişmedir, direnişten kaçınmadır.

Bütün kötülüğün kökeni, hepimizin eşrime veren bu ruhsal doyumu, bu akma duygusunu, yaşamın sözümona bu yüceltilişini, bu bilgiyi, bu çok-renkli çimen vadisini, hatta renk renk ayrıştırılmış çimen ve ışığı istemesidir. Topunu birden *direnişsiz* isteriz. Durmaksızın isteriz. İçimizdeki bütün kötülüğün kökenidir bu.

Bize karşı direnme, acı sona dek direnme olması için yakarmalıyız. Artık arzuyla hiçbir ilgimiz olmadığına karar vermeliyiz.

The Fall of the House of Usher'ın ibaresi Béranger'den alınma iki dizedir.

Son coeur est un luth suspendu:
Sitôt qu'on le touche il résonne.[14]

Poe'nun oldukça aşırıya kaçan, bayağı imgeleminin bütün süslemeleri vardır öyküde. 'Evin orada, kıpırtısız parlayan kara, ürkütücü küçük bir gölün dik uçurumlu kıyısında, atımı dizginle-

rini çekerek durdurdum, aşağıya baktım – ama öncekinden daha da heyecan verici bir ürpertiyle – boz bataklık otunun, korkutucu ağaç gövdelerinin, boş, gözü andıran pencerelerin yeniden biçimlenmiş, tersine dönmüş görüntülerine.' Usher'ın hem evi, hem de ailesi çok eskidir. Saçaklardan öbek öbek sarkan minicik yosunlar evin dışını örter. Gotik kemerler, sinsi sinsi devinen bir uşak, iç kapayıcı duvar kilimleri, abanoz karası yer döşemeleri, kırık dökük ve antika eşya bolluğu, kafesli camlardan düşen kızıl ışığın solgun pırıltıları, hepsine egemen 'katı, derin, hiç değişmeyen hüzün havası' – evin içini oluşturur.

Ev sakinleri, Roderick ve Madeline Usher, benzersiz ölçüde eski ve çürümüş soylarının son kalıntılarıdır. Roderick'te Ligeia'yı nitelendiren o kocaman, parlak gözlerin, duyarlı İbrani örneğine uyan hafif kemerli burnun tıpkısı vardır. Ailesinin sinir illetinden hastadır. Sinirleri öylesine gergindir ki, havanın bilinmeyen titreşimleriyle titrer. O da özünü, yaşayan ruhunu yitirmiş, dış etkenlerin duyarlı bir aleti oluvermiştir; sinirleri gerçekten de titremesi kaçınılmaz bir Yunan arpı gibidir. Roderick, 'acımasız kuruntu Korku'yla bir tür savaşım içinde yaşar', çünkü Roderick yaşayan bir varlığın yalnızca bedensel, ölüm-sonrası gerçeğidir.

Sorun, özün gerçek merkezciliği bozulduğunda, insanın aracı bilincinin ne kadar kaydedebileceğidir. İnsan özsüz kaldığında, açık pencere önünde duran arp gibi havayla çalınabildiğinde, yalınç bilinci ne kadarını dile getirebilir? Görme olgusunun oldukça dışında, kanın damarlarda akarken madde dünyasına karşı kendine özgü duygudaşlıkları, tepkileri vardır. Sinirler de, bildiğimiz gibi, görünmez varlıklara, görünmez güçlere uyarak durmaksızın titreşir. Roderick Usher da işte öyle maddece varoluşun eşiğinde titreşir.

Roderick'in 'hazırlıksız yazdığı şiirlere ateşli kolaylık'ı sağlayan bu mekanik bilinçtir. Poe'ya şiir döktürürken olağanüstü kolaylık sağlayan aynı şeydir. Poe'da gerçek merkezcil, ya da dürtüsel varlığın yokluğu, onu – mekanik, yüzeysel, hiçbir tutkudan kaynaklanmayan – seslere, etkilere, örneğin, ses çağrışımlarına, uyak çağrışımlarına, aşırı ölçüde, mekanik biçimde duyarlı kılar. Bu tümüyle ikincil, kof bir süreçtir. Böylelikle ortaya Roderick Usher'ın canlı ancak mekanik uyak ve ritim incelikleri olan bayağı belgeçli şiiri *The Haunted Palace*[15] çıkar. Şiirin bütünü, tutkulu an-

lam açısından, bölümler arası çağrışımları mekanik ve rastlantısal, bir tür düş-sürecidir.

Usher bütün bitkisel şeylerde duygu vardır sanıyordu. Kuşkusuz bütün maddece şeylerde, cansızlarda bile, bir *biçim* duygu vardır: kuşkusuz hepsi onları dış etkene duyarlı kılan, öteki dış nesneler üstünde, aralarında bağlantı olsun, ya da olmasın, etkili olmaya iten bir tür incelikli, karmaşık titreşim gerilimiyle yaşar. İşte Poe o titreşimin ya da cansız bilincin ustasıdır: uyku-bilincinin. Bu nedenle Roderick Usher onu çevreleyen her şeyin, evin taşlarının, yosunların, göldeki suyun, topunun yansıyan görüntüsünün, ailesine fiziksel bir birleşmeyle kenetlendiğine, sanki tek bir ortamda — yalnızca Usherlar'ın yaşayabileceği özel ortamda – yoğunlaştığına inanıyordu. Ailesinin yazgılarını biçimlendiren de işte bu ortamdı.

Ama ruh, yaşadığı sürece, biçimlendirendir, biçimlenen değil. Taşları, evleri, dağları, anakaraları incelikle dölleyen, bunlara en incelikli biçimini veren yaşayan insanların ruhlarıdır. İnsanlar ancak bütünlüğü olan ruhlarını yitirdikten sonra taşlara kul olurlar.

Roderick'in insan dünyasıyla tek bağı vardı: kız kardeşi Madeline. O da sinirsel, kataleptik, gizemli bir rahatsızlıktan ölüyordu. Erkek ve kız kardeş birbirini tutkuyla, yalnızca birbirini, severlerdi. Görünüşleri nerdeyse özdeş ikiz kardeştiler. Aralarındaki giderek daha aşırı yüceltmeyle, bir tür bilinçlilikle, ölüme değin yavaş yavaş bozulmayla sonuçlanan, aynı kapsayıcı sevgiydi, sinir-titreşimindeki bu uyum süreciydi. Son derece incelikli duyarlığa sahip Roger, kız kardeşi Madeline'le giderek daha da bir incelikle, direnişsiz titreşir, aşırı sevgisinin büyük acısıyla, vampir gibi canını emerek, kızı yavaş yavaş yutar. Kız da emilmeyi ister.

Madeline ölür, ağabeyi onu evin derin mahzenlerine taşır. Ama kız ölmemiştir. Ağabeyi deliliğin – anlatılmaz korku ve suçluluk deliliğinin — eşiğinde ortalıkta dolanır. Sekiz gün sonra, birdenbire madensel bir tangırtı, ardından belirgin, boş, madensel, tangır tungur, ancak bastırılmışa benzeyen, bir yankıyla irkilirler. Sonra Roderick Usher, abuk sabuk, içini dökmeye başlar: *'Onu mezara canlı canlı koyduk*! Duyularım keskindir, demedim mi? Sana işte *şimdi* söylüyorum, onun derin tabudun içindeki ilk bitkin kıpırtılarını işittiydim. Günler, günler önce – bu sesleri işittim – ama söylemeye – *söylemeye cesaret edemedim.*'

İşte o eski 'her erkek sevdiğini öldürür' teranesinin tıpkısı. Er-

kek, kızı sevgisinin öldürdüğünü biliyordu. Kızın, Ligeia gibi, en sonunda, isteksiz, huzura kavuşmadan öldüğünü biliyordu. Bu yüzden kız, erkeğin tepesine yeniden dirilir.

> Ama orada kapıların dışında Usher leydisi Madeline'in heybetli, kefenli biçimi *gerçekten de* ayakta duruyordu. Ak giysilerinde kan, zapzayıf bedeninin her yanında acı bir savaşımın izi vardı. Bir an için kapı eşiğinde sarsılarak, öne arkaya sallanarak durdu; sonra, alçak, iniltili bir haykırışla, içeri, erkek kardeşinin üstüne ağır, ağır düştü, şiddetli ve artık son can-çekişmesiyle, erkeği, önceden aklına getirdiği korkularının kurbanı bir ceset olarak yere serdi.

Ürkütücü, melodramatik, ama doğrudur. Ayrı kalamayan, ayrı olamayan, ayrı Kutsal Ruh'u bir başına işitemeyen şu sevdiceğim sevginin son aşamalarında neler olduğunun korkutucu ruhbilimsel gerçeğidir. Çünkü Kutsal Ruh'a uyarak yaşamalıyız. Gelecek dönem Kutsal Ruh dönemidir. Ve Kutsal Ruh, her bireyin içinde, salt ona seslenir: her zaman ve hep bir ruhtur. Kendini dünyanın geneline göstermez. Ayrı olan her birey bir başına kendi içindeki Kutsal Ruh'u dinler.

Kız ve erkek kardeş Usherlar içlerindeki Kutsal Ruh'a ihanet ettiler. Direnişsiz sevecekler, seveceklerdi. Sevecekler, kaynaşacaklar, sanki tek varlık gibi olacaklardı. Bu yüzden birbirlerini ölüme sürüklediler. Çünkü Kutsal Ruh bir başkasıyla tek varlık gibi *olmayacaksınız*, der. Herkes kendi kendine kalmalı, ancak belli sınırlar içinde başkasına uymalıdır.

En iyi masalların topunun da nakaratı aynıdır. Nefret, sevgi kadar sınırsız, o denli ağır ağır tüketici, gizli, yeraltında, inceliklidir. Poe'daki bütün şu yeraltı mahzeni uğraşı yalnızca bilinç *altında* geçenleri simgeler. Yukarda, her şey dostçadır. Aşağıda, insanı diri diri gömmenin korkunç öldürücü aşırılığı vardır. *The Cask of Amontillado*'da[16] Fortunato, katıksız nefretten ötürü diri diri gömülür, Usher leydisi Madeline nasıl sevgiden ötürü diri diri gömülürse. Nefret kösnüsü, nefret edilen kişinin ruhunu tüketmek, anlatılmaz bir biçimde ele geçirmek için duyulan sınır tanımaz istek, sevgi kösnüsü ise bütünüyle sevdiğine sahip olmak, ya da sevdiğince sahip olunmak için duyulan istektir. Ama her bir du-

rumda da sonuç, kendi sınırlarını aşarken kendini yitiren her iki ruhun da parçalanmasıdır.

Montresor'un kösnüsü, Fortunato'nun ruhunu tümüyle yutmaktır. Onu dosdoğru öldürmek işine yaramaz. İnsan dosdoğru öldürülürse ruhu bütünlüğünü korur, kendini yeniden canlandırabileceği bir sevdiğinin yüreğine dönmekte özgürdür. Düşmanını mahzende duvara gömerek, Montresor adamın ruhunun anlatılamaz boyun eğişini sağlamaya çalışır, kendisinin, üstün gelen adamın, yenilenin can özüne sahip olabilmesi için. Belki bu gerçekten yapılabilir. Belki, buna kalkıştığında, üstün gelen adam kendi kimliğinin zincirlerini koparır, hiçliğe, ya da sonsuzluğa düşüverir. Canavar oluverir.

Sınır tanımaz nefret için geçerli olan sınır tanımaz sevgi için de geçerlidir. *Nemo me impune lacessit*[17] ibaresi pekâlâ *Nemo me impune amat*[18] olabilir.

William Wilson'da kendi ruhunu öldürmeye kalkışan bir adamın oldukça kaba öyküsü sunulur. Mekanik, kösnü dolu ben William Wilson, canlı öz William Wilson'ı öldürmeyi başarır. Kösnü dolu ben yaşamayı sürdürür, kendini yavaş yavaş sonsuzluğun tozuna indirgeyerek.

Murders in de Rue Morgue[19] ve *The Gold Bug*[20], ilginin incelikli bir neden ve sonuç zincirinin sonuna dek izlenmesinde yattığı mekanik masallardır. İlgi, sanatsaldan çok bilimseldir, ruhbilimsel tepkiler konusunda bir incelemedir.

Cinayetin büyüsü kendi başına dikkat çekicidir. Cinayet yalnızca öldürmek demek değildir. Cinayet canın ta özüne varmaya, onu almaya duyulan bir kösnüdür – bundan ötürü de sinsilik, cesedin sıklıkla manyakça parça parça edilmesi, öldürülen varlığın ta can özüne varmaya kalkışma, özü bulma, öze sahip olma. Cinayet sanatıyla farklı biçimlerde de olsa büyülenmiş iki insanın, yaşam biçimi birbirinden oldukça farklı, ancak doğaları belki de o denli farklı olmayan De Quincey[21] ve Poe olması dikkat çekicidir. Her birinde o anlaşılmaz aşırı sevgi ve aşırı nefret kösnüsünün, öteki ruha gizemli şiddetle sahiplenmenin, ya da özdeki ruhun şiddet dolu ölümcül boyun eğişinin izi bulunabilir: tek başına duran, sınırları kabullenen erkekçe erdemin yokluğu.

Sorgulama ve işkence cinayeti andırır: aynı kösnü. Sorgulamacıyla kurban arasındaki, sorgulamacının canın ta özüne varıp, onu delip delmeyeceği çarpışmasıdır. Ruhun özünü delip delme-

yeceği. İnsanın kötü istenci öyle yapmaya çalışır. İnsanın yürekli ruhu can-özünün delinmesine karşı çıkar. Şaşırtıcıdır: ama engellenen istenç ölümden sonra nasıl kötü kötü dayatırsa, yürekli ruh da, işkence ve ölüme karşın, canın ve gerçeğin özünü korur. Şimdilerde toplum kötüdür. İnsanın can-özünü yok etmek, can-özüne varmak için incelikli işkence yolları bulur. Olası her biçimi. Ama insan gülebilir, Kutsal Ruh'u dinleyebilirse, yine de dayanabilir. – Ancak toplum kötü, kötüdür, sevgi kötüdür. Kötülük giderek daha da fazla kötülük doğurur.

Böylece gizem sürer gider. La Bruyère'in[22] dediğine göre, bütün insanca mutsuzluğumuz *viennent de ne pouvoir être seuls*.[23]

İnsan yaşadıkça, ya sevginin özlemine, ya da yalnızca tersine dönmüş sevgi olan nefretin yangınına kul olacaktır.

Ama insan bundan da öte bir şeye kuldur. Yemek yemek için yaşamıyorsak, sevmek için de yaşamıyoruz.

Tek başımıza durmak ve Kutsal Ruh'u dinlemek için yaşıyoruz. İçimizde ve pek çok tanrı Kutsal Ruh'u. Pek çok tanrı gelir, gider, kimi öyle der, kimi böyle ve bizler, en içteki saatin Tanrısı'na boyun eğmeliyiz. Kutsal Ruh'u oluşturan içimizdeki tanrıların çokluğudur.

Ama Poe'nun tek bildiği, sevgi, sevgi de sevgi, yoğun titreşimler ve yüceltilmiş bilinçti. Uyuşturucular, kadınlar, kendi kendini yoketme, ama nasıl olursa olsun, yüceltilmiş bilincin, sevgi duygusunun, akma duygusunun renk renk esrimesi. Ondaki insan ruhu kendinde değildi. Ama yitirilmemişti. Poe bunun nasıl olduğunu, bilelim diye, açık açık anlattı bizlere.

İnsan ruhunun mahzenleri, bodrumları, korkunç yeraltı geçitleri içine dalan bir serüvenciydi. Kendi yazgısının korkunçluğunu ve uyarısını seslendirdi.

Yazgısı kaçınılmazdı. Daha fazla sevgi isteye isteye öldü, sevgi öldürdü onu. Korkutucu bir hastalık, sevgi. Poe bize hastalığını anlatır: hastalığını sevimli, çekici kılmaya bile çalışır. Üstelik başarır da.

İşte sanatın, özellikle de Amerikan sanatının, kaçınılmaz düzmeceliği, iki yüzlülüğü.

NOTLAR

1) Poe, 1809-49.
2) *The Fall of the House of Usher* (Usher Evinin Yıkılışı).
3) Glanvill, 1636-80. Poe bu sözlerin Glanvill'den kaynaklandığını ileri sürse de, Glanvill'in hangi yapıtından alındığı belli değildir.
4) *ad infinitum*, Lat., sınırsız.
5) *machine à plaisir*, Fr., zevk makinesi.
6) *E finita la commedia*, İt., *Ve komedi sona erdi*. Rabelais'nin (1494?-1553) ölüm döşeğinde söylediği öne sürülür.
7) Nurcihat, Francis Sheridan'ın doğuda geçen romansı *The History of Nourjahad* (Nurcihat'ın Öyküsü) 1767'de yayımlanmıştı.
8) Demokritos, 460?-370? İ.Ö. Yunanlı bu düşünüre göre, gerçek bir kuyunun dibinde yatar.
9) 'Ve... alınacaktır.' Lawrence, *İncil, Matta xxv. 29*'u, 'kimin yok ise, elinde olanı bile alınacaktır.' biraz değiştirerek yineler.
10) *Anche troppo*, İt., Hem de çok.
11) James, 1842-1910. Amerikalı ruhbilimci ve düşünür.
12) Doyle, 1859-1930. İngiliz doktor ve polisiye öykü yazarı.
13) '*Toutes... idées*', Fr., Kadının bütün dişleri düşünceydi.
14) Béranger; de, Pierre Jean, 1780-1857. 'Le Refus' başlıklı şiirden alıntı bu iki dizenin çevirisi:
    Yüreği havada asılı bir uttur;
    Dokunulduğunda yankılanan.
15) *The Haunted Palace* (Perili Saray).
16) *The Cask of Amontillado* (Amontillado Fıçısı).
17) *Nemo.... lacessit*, Lat., Bana saldıran cezasız kalmaz.
18) *Nemo... amat*, Lat., Beni seven cezasız kalmaz.
19) *Murders in the Rue Morgue* (Morg Sokağı Cinayetleri).
20) *The Gold Bug* (Altın Böcek).
21) De Quincey, Thomas, 1785-1859. İngiliz yazar. Yapıtları arasında 'On Murder Considered as One of the Fine Arts' (Cinayet: Güzel Sanatlardan Biri) başlıklı deneme vardır.
22) La Bruyère, de, Jean, 1645-96. Fransız ahlakçı.
23) *viennet.... seuls*, Fr., yalnız olamamızdan ileri gelir. *bkz.*, Bölüm 10, not 20.

Bölüm 7

Nathaniel Hawthorne ve The Scarlet Letter

Nathaniel Hawthorne[1] romans yazar.

Peki, nedir romans? Genellikle, her şeyin Gönlünüze Göre olduğu, yağmurun ceketinizi hiç ıslatmadığı, sivrisineklerin burnunuzu hiç ısırmadığı, papatyaların hep açtığı sevimli küçük bir masaldır. *Gönlünüze Göre*[2], *Forest Lovers*,[3] v.b. *Morte D'Arthur*.[4]

Hawthorne belli ki bu tür bir romantizmden yana değildir; hoş, *The Scarlet Letter*'da[5] da hiç kimsenin çamurlu postalları yoktur ya.

Ama dahası var. *The Scarlet Letter* sevimli, güzel bir romans değildir. Bir tür mesel, bu dünyada geçen, cehennemsi anlam taşıyan bir öyküdür.

Amerikan sanatı ve sanat–bilincinde her zaman bu bölünmüşlük vardır. Görünürde her şey kurabiye gibi tatlı, hoş mu hoş, can ciğer kuzu sarmasıdır. Hawthorne'un, gerçek yaşamda, mavi gözlü bir sevgili, Longfellow[6] ve ötekilerin, süt kuzusu olmaları gibi. Hawthorne'un karısı, 'onu hiç zamanında görmedim', der. Bu da kadının onu çok geç gördüğü anlamına gelmez. Ama hep 'sonsuzluğun güçsüz parıltısında' gördüğü anlamına gelir.

Yılandı bunlar. Bakın onların sanatının iç anlamına da görün ne iblistiler.

Amerikan sanatının yüzeyinden öteye bakmak, simgesel anla-

mın içindeki şeytansılığı görmek *zorundasınız*. Yoksa hepsi de yalnızca çocukluk gibi gelir.

O mavi-gözlü sevgili Nathaniel kendi iç ruhunda tatsız şeyler biliyordu. Bunları gizleyerek dışarı vurmaya özen gösterdi.

Hep aynı. Amerikalıların kasıtlı bilinci öylesine okşayıcı, yumuşak dilli, ve bilinç-altı öylesine şeytansı. *Yok et! yok et! yok et!* diye mırıldanır bilinç-altı. *Sev ve üret! Sev ve üret!* diye kakırdar bilinç üstü. Ve dünya yalnızca Sev-ve-üret kakırtısını işitir. Bunun altındaki yoketme mırıltısını işitmeyi reddeder. İşitmek *zorunda kalacağı* zamana dek.

Amerikalı yok etmelidir. Onun alınyazısıdır. Beyaz ruhun, beyaz bilincin bütün varlığını yok etmek alınyazısıdır. Bunu için için yapmalıdır. Krizalit ya da koza içinde büyüyen yusufçuğun, kurtçuğu için için yoketmesi gibi.

Gerçi pek çok yusufçuk krizalit kılıftan asla dışarı çıkamaz ya: içinde ölür. Amerika'nın da ölebileceği gibi.

The Scarlet Letter'ın gizli krizaliti de böyle, içindeki eski ruhu şeytanca yok eder.

Uslu durun! Uslu durun! diye şakır Nathaniel. *Uslu durun, asla günah işlemeyin! Emin olun ki günahlarınız sizi bulacaktır.*[7]

Öylesine inandırıcıdır ki karısı onu asla 'zamanında' görmemiştir.

Sonra da *The Scarlet Letter*'ın şeytansı fısıltısını dinleyin.

İnsanoğlu bilgi ağacmın meyvasını yedi, kendinden utanır oldu.

Âdem'in Havva'yla şu elma olayından önce hiç yaşamadığını mı sanıyorsunuz? Evet, yaşadıydı. Dişisiyle yaşayan yabanıl bir hayvan gibi.

Bilgi-zehiri devreye girinceye dek 'günah' sayılmazdı. O Sodom elması.[8]

Bizler kendi içimizde, kendimize karşı bölünmüşüz. Çarmıh simgesinin anlamı da budur.

İlkin, Âdem, Havva'yı, yabanıl bir hayvan dişisini nasıl bilirse, anlıkcasına, ama canlı canlı, kan-bilgisiyle bilirdi. Kan-bilgisiyle, akıl-bilgisiyle değil. Kan-bilgisi tümüyle unutur gibidir, ama unutmaz. Kan-bilgisi, içgüdü, sezgi, karanlıkta gerçekleşen bütün o engin canlı bilme akışı, akıldan önce gelen.

Sonra o canavar elma girdi işin içine ve öteki tür bilgi başladı.

Âdem kendini seyre koyuldu. 'Hayda!' dedi. 'Bu da nesi? Tanrım! Amma iş! – Ha, Havva! Havva'yı merak ediyorum.'

BİLME, işte böyle başlar. Kısa sürede ANLAMAya dönüşür, şeytan öcünü aldığında.

Âdem, elmadan *sonra*, gidip Havva'ya sahip olduğunda, edim olarak, daha önce pek çok kez yaptığından daha fazlasını yapmadı. Ama bilincinde çok farklı bir şey yaptı. Havva da öyle. Her biri yaptıklarından gözünü ayırmadı, kendilerine ne olduğunu gözledi. BİLMEK istediler. Ve günah işte böyle doğdu. *Yapmak* değil, BİLMEK. Elmadan önce, gözlerini kapamışlardı, akılları karanlıktaydı. Şimdiyse, dikizlediler, merakla baktılar, düşlediler. Kendi kendilerini gözlediler. Sonra da rahatsız oldular. Kendilerini özbilinçli hissettiler. Onun için, 'Bu *edim* günahtır. Saklanalım. Günah işledik.' dediler.

Tanrı'nın onları Cennet Bahçesi'nden kovmasına şaşmamalı. Aşağılık iki yüzlüler.

Günah, kendi kendini gözleme, özbilinçli olmaktı. Günah ve yazgı. Aşağılık anlama.

Şimdilerde insanlar ikicilik düşüncesinden nefret ediyorlar. Bunun hiç yararı yok, ikiciyiz. Çarmıh. Simgeyi onaylıyorsak, öyleyse, hemen hemen, olguyu da onaylıyoruz demektir. Kendi kendimize karşı bölünmüşüz.

Örneğin, kan BİLİNMEKTEN *nefret eder*. Bu nedenle de derin gizlilik içgüdüsü.

Öte yanda, insanın aklı ve ruhsal bilinci, kan-edimlerinin karanlık gücünden yalnızca *nefret eder*: aklı ve ruhsal bilinci, bir süre için, gerçekten silen, karanlığın boğucu seline daldıran, has karanlık duyumsal orgazmlardan nefret eder.

Bundan kurtuluş yoktur.

Kan-bilinci akıl-bilincini sarar, siler, geçersiz kılar.

Akıl-bilinci kan-bilincini söndürür, kanı tüketir.

Hepimiz her iki biçimde de bilinçliyiz. Ve bu iki biçim de kendi içimizde birbirine düşmandır.

Hep öyle kalacaklardır.

Bu da bizim çarmıhımız.

Şu düşmanlık öylesine apaçık, öylesine geniş ölçüdedir ki en küçük şeye dek uzanır. Günümüzün kültürlü, çok-bilinçli insanı her tür bedensel, 'hizmetçiye özgü' işten *tiksinir*: kapkacak yıkamak, yer süpürmek ya da odun kesmek gibi. Hizmetçiye özgü iş

ruha hakarettir. Güzel, kültürlü bir kadın bana, 'Ağır yük taşıyan, beden gücüne dayalı işlerle uğraşan adamları görünce, içimden hep ağlamak geliyor,' dediydi.

Ben de yanıt olarak, 'Sen böyle dediğinde, içimden seni dövmek geliyor,' dedim. 'Güzel kafanla ağır düşüncelere daldığını görünce, sana yalnızca vurmak istiyorum. Tepem atıyor.'

Babam kitaplardan nefret ederdi, birini okur ya da yazarken görmekten nefret ederdi.

Annem oğullarından herhangi birinin el emeğine mahkum olacağı düşüncesinden nefret ederdi. Oğulları bundan daha yükseğine sahip olmalıydı.

Annem kazandı. Ama önce öldü.

Son gülen iyi güler.

Hepimizde bedensel ile ussal, kan ile ruh arasında temel bir düşmanlık vardır. Akıl kandan 'utanır'. Ve, gerçekte, akıl kanı yokeder. Böylece solgun-yüzler ortaya çıkar.

Şimdilerde akıl-bilinci ve sözümona ruh üstün gelir. Amerika'da pek üstün gelir. Amerika'da hiç kimse kandan kaynaklanan bir şey yapmaz. Akıldan değilse, sinirlerden yapar hep. Amerikan etkinliğinde sinirler, kanı kimyasal olarak dönüştürmüştür.

İtalyan bir emekçi çalıştığında, aklı ve sinirleri uykudadır, kanıdır ağır ağır işleyen.

Amerikalılar, bir şeyler *yaparken*, asla gerçekten yapıyor gibi görünmezler. O şey 'konusunda meşgul'dürler. Hep bir şey 'konusunda' meşguldürler. Ama derin kan-bilinci etkin, gerçekten bir şey *yapmaya dalmış* asla değildirler.

Kan-bilinçli kendiliğindenliğe *hayrandırlar*. Ve kafalarının içinde elde etmeye çalışırlar. 'Bedenden yaşayın,' diye çığırırlar. Onların son us çığırışıdır. *Eş-güdümleyin.*

Bedeni ve kanı, us yoluyla açıklamak için bir başka girişimdir. 'Falanca kası düşünün,' derler, 've orada gevşeyin.'

Bedeni akılla ne zaman 'yenseniz' (dilerseniz, 'sağaltsanız' diyebilirsiniz) bir başka yerde daha derin, daha tehlikeli bir karmaşa ya da gerilime yol açarsınız.

Korkutucu Amerikalılar, kanları artık kan değil. Sarı ruhsal bir sıvı.

Âdem ile Havva'nın elmayı yiyerek günaha girmesi.

Pek çok Düşüş olmuştur.

Havva elmayı ısırdığında *bilgiye düştük*. Özbilinçli bilgiye.

Akıl ilk kez kana karşı çarpıştı. ANLAMAK isteyerek. Kanı düşünceye dökmek demekti.

Kan *akıtılmalıdır*, der İsa.

Kendi bölünmüş ruhunuzun çarmıhında akıtılmalıdır.

Kanı akıtın, akıl-bilinçli olursunuz. Bedeni yiyin, kanı için, kendi kendinize yamyamlık ederek, Amerikalılar ve kimi Hindular gibi, aşırı ölçüde bilinçli oluverirsiniz. Kendi kendinizi yiyin, yutun, Tanrı bilir, hele ne kadar çok bileceğinizi, ne kadar çok şeyin bilincinde olacağınızı.

Aman dikkat, boğazınızda kalmaya.

İnsanlar uzun süre, akıl aracılığıyla, ruh aracılığıyla, yetkinleşebileceğine *inandılar*. Tutkuyla inandılar. Esrimeyi arı bilinçte buldular. Saflığa, iffetliliğe, ruhun kanatlarına *inandılar*.

Amerika çok geçmeden ruh kuşunun tüylerini yoldu. Amerika çok geçmeden ruha olan *inancı* öldürdü. Ama uygulamaya son vermedi. Uygulama alaylı bir şiddetle sürdü. Amerika, insan ruhuna ve bilincine duyduğu kusursuz gizli aşağılamayla, aynı ruhsallığı, evrensel sevgiyi, BİLMEYİ, her zaman, sürekli, uyuşturucu alışkanlığı gibi, uygular durur. Kendi içinde hiç umurunda bile değildir. Yalnızca *duyum* uğruna yapar. O güzeller güzeli sevgi, bütün dünyayı sevme, *duyumu* uğruna. Ve o tatlı pır pır bilme, bilme de bilme *duyumu* uğruna. Sonra duyumların o en güzeli, ANLAMA duyumu uğruna. Ah, amma da çok anlar ya, o sevgililer! Bu numarayı *pek* de iyi çevirirler. Yalnızca özbeğenme hilesidir.

The Scarlet Letter gösteriyi ele verir.

Saf mı saf genç papaz Dimmesdale.

Ayaklarının dibinde güzel Püriten Hester.

Ve kadının yaptığı ilk iş erkeği baştan çıkartmaktır.

Ve erkeğin yaptığı ilk iş baştan çıkarılmaktır.

Ve yaptıkları ikinci iş günahlarına gizlice sarılmak, kötü niyetli bir doyumla bakmak ve anlamaya çalışmaktır.

İşte New England miti.

Deerslayer, Judith Hutter'ın onu baştan çıkarmasına izin vermedi. Hiç olmazsa Sodom günah elması onu çekmedi.

Ama Dimmesdale kötü niyetli bir doyumla baştan çıkarıldı. Ah, tatlı Günah!

Öylesine saf bir genç adamdı ki.

Saflığı maskaraya çevirmeliydi.

Amerikan ruhu.

Elbette, oyunun en iyi yanı saflığı görünüşte sürdürmekti.

Bir kadının, özellikle Amerikalı bir kadının, sahip olabileceği en büyük utku, bir erkeği baştan çıkarmanın utkusudur: hele erkek safsa.

Erkek de en büyük heyecanı günaha girerken duyar. – 'Beni baştan çıkarın, Herkül Hatun.'

Her ikisi de saflığı görünüşte sürdürmekten en incelikli keyfi paylaşırlar, o arada herkes hep bilirken. Ancak saflığı görünüşte sürdürmenin gücü coşturur. Bütün Amerika boyun eğer buna. Saf *görünün*!

Bir erkeği baştan çıkarmak. Bunu herkesin bilmesi. Saflığı görünüşte sürdürmek. Saf!

İşte kadının büyük utkusu budur.

A.[9] Damgalı Harf. Zina etmiş kadın! Büyük Alfa. Alfa! Zina etmiş kadın! Yeni Âdem ve Âdeme! Amerikan!

A. Zina etmiş kadın! Altın iplikle işlenmiş, göğüste parıldayan. En gururlu nişan.

Koyun kadını işkence iskelesine, orada tapının kadına. Orada tapının kadına. Kadın, Magna Mater.[10] *A*. Zina etmiş kadın! Habil![11]

Habil! Habil! Habil! Takdire değer!

Gülünç oluyor.

Ateşli yürek. *A*. Yüreği Kanayan Meryem. Mater Adolerata![12] *A*. Büyük harf *A*. Zina etmiş kadın. Altın iplikle parıldayan. Habil! Zina. Takdire değer!

Belki de, şimdiye dek kaleme alınmış en devasa yergidir. *The Scarlet Letter*. Hem de mavi-gözlü sevgili Nathaniel'ın teki tarafından.

Bumppo tarafından değil, ama.

Bir yalana saplanmış, bir yalana tutunan, kendi kendini hep yalanlayan insan ruhu.

Her şey *A* ile başlar.

Zina etmiş kadın. Alfa. Habil, Âdem. *A*. Amerika.

The Scarlet Letter.

'Püriten kalabalığın arasında Katolik biri olsaydı, giysileri, havası, göğsünde tuttuğu yavrusuyla tablo gibi bu güzel kadında, pek çok ünlü ressamın canlandırmak için birbiriyle yarıştığı İlahi Analık imgesini anımsatacak bir görüntü bulurdu; yavrusu dün-

yayı kefaretiyle kurtaracak o günahsız Analık'ın kutsal imgesini anımsatacak bir şey, ama, doğrusu ancak karşıtıyla.'

Yavrusu dünyayı kefaretiyle kurtaracak ha! Dünyanın Amerikalı yavrudan göreceği şaşırtıcı bir kurtarılış olacaktır.

> 'İşte burada, insan yaşamının en kutsal niteliğinde, en derin günahın lekesi öylesine bir etki yaratıyordu ki, dünya bu kadının güzelliğinden ötürü yalnızca daha da karanlık, doğurduğu yavrudan ötürü daha da yitikti.'

Yalnızca dinleyin şu sevgiliyi. Özür dileme konusunda tam bir usta değil mi?

Simgeler konusunda da.

Dindarca kusur bulurken o arada övgüyle kıkırdar hep.

Ay, Hester, şeytansın sen. Erkek saf *olmalı* ki sen onu baştan çıkarıp günaha sokabilesin. Çünkü yaşamdaki en büyük heyecan Kutsal Ermiş'i pat diye çamura sermektir. Ermiş'i yere serdikten sonra, al sana bir Mecdelli Meryem[13] daha, saçlarınla çamuru alçakgönüllülükle silersin. Sonra eve gidip, bir cadının utku dansıyla tepinir, düşesler eskiden kendilerine nasıl taçlar işlediyse, sen de kendine altın iplikle Damgalı Harf işlersin. Sonra da iskelede boynu bükük dikilir de dünyayı kandırırsın. Topu da günahına imrenecek, onları gizlice atlatıp üstünlük sağladığın için sana sopa çekecek dünyayı.

Hester Prynne kadının yüce ceza tanrıçasıdır. Mezarından şeytanca yükselen BİLEN Ligeia'dır. Öcünü alan. ANLAYAN.

Bu kez ölen Bay Dimmesdale'dir. Kadın yaşamayı sürdürür, Habil'dir.

Erkeğin ruhsal sevgisi yalandı. Kadını, gözde rahiplerin yaptığı gibi, vaazlarıyla , kurumuyla, ruhsal sevgisine peşkeş çekmesi kocaman zararsız bir yalandı. Yalanı çıkınca pat diye çöküveren.

Ruhumuz öylesine saftır ki. Gıdı, gıdı, gıdı!

Kadın erkeğin doğru yerini gıdıklayıp da erkek günah işleyinceye dek.

Pat.

Pat diye çöküverir ruhsal sevgi.

Ama oyunu sürdürün. Görünüşü sürdürün. Saflar saftır. Temiz olanlara her şey, vb.[14]

Sakının, Bayım, Kendini Adamış Kadın'dan. Ne yaparsanız

yapın, kadının sizi gıdıklamaya kalkmasına izin vermeyin. Kadın zayıf noktanızı bilir. Saflık'ınıza dikkat edin.

Hester Prynne'ın, Arthur Dimmesdale'i baştan çıkarması sonun başlangıcıydı. Ama sonun başlangıcından sonun sonuna dek bir ya da iki yüzyıl geçer.

Bay Dimmesdale de gücünü tümüyle tüketmemişti. Daha önce, bedenine hükmederek, bedenini ruhu çıkarları doğrultusunda yöneterek yaşamıştı. Şimdiyse bedenine işkence ederek, bedenini kamçılayarak, dikenler saplayarak, zayıflatarak, bir başına eğlenir. Bir tür mastürbasyondur bu. Bedeni üstünde ussal egemenlik sağlamaya çalışır. Ama günah işleyişinden de görülebileceği gibi, bunu aklıyla beceremediğinden – gerekeni kamçıyla yapacaktır. İstenci bedenini *kamçılayacaktır*. Ve acılarından zevk alır. Acılarının içinde keyifle yuvarlanır. Temiz olanlara her şey temizdir.

Şu eski kendi-kendini sakatlama sürecidir, çürüyüvermiş. Dişini tırnağına takarak, kan ve teni yenmek isteyen akıl. Baş kaldıran bedene işkencelerle coşan benlik. Ben, benliğim, bedenimi altedeceğim. Çal kamçıyı! Çal kamçıyı! Yüce özgür bir ruhum ben! *Çal kamçıyı!* Ruhumun efendisiyim ben! *Çal kamçıyı! Çal kamçıyı!* Ruhumun önderiyim ben.[15] Çal kamçıyı! Yaşasın! 'Acımasız koşulların pençesinde,'[16] falan filan.

Hoşça kal Arthur. Ruhsal Bendeleri, ruhsal gelinleri diye kadınlara bel bağladıydı. Bu yüzden kadın onun zayıf noktasına, Akhilleus'un Topuğu bedenine şöyle bir dokunuverdi. Ruhsal gelinden sakının ha. Zayıf noktanın peşindedir.

İstençler çarpışmasıdır bu.

'Çünkü istenç ölmeyendedir —'

Damgalı Kadın, Merhamet Hemşiresi[17] kesiliverir. Geçen savaşta da öyle olmadı mı? Vay, Nathaniel Peygamber!

Hester, Dimmesdale'i, onunla birlikte uzaklara, yeni bir ülkeye, yeni bir yaşama gitmeye zorlar. Adam razı olmaz.

Bugün yeryüzünde yeni bir ülke, yeni bir yaşam olmadığını bilir. Nereye gitseniz, eski tas, eski hamam, öyle ya da böyle. *Plus ça change, plus c'est la même chose.*[18]

Hester, yanında kocası Dimmesdale ve çocuğu Pearl ile, belki, Avustralya'da, herşeyin tam gönlünce olacağını düşünür.

Ama nerde. Dimmesdale Hıristiyan bir rahip olarak bütünlüğünü çoktan yitirmişti. Erkekliğini yitirmişti. Bir kadının eline kalıp, 'yeni bir ülkeye' gitmenin, bütünüyle kadının olmanın, bir yararını görmüyordu. Hester onu yalnızca daha fazla hor görürdü,

kendisiyle 'günaha giren' erkeği hor gören her kadın gibi; erkeği en sevecen kösnüsüyle hor gören.

Erkeğin artık temsil ettiği hiçbir şey yoktu. Onun için bırakın yerinde kalsın, katlanıverin tuhaflığına.

Kadın erkeği ve erkeğin ruhsallığını kandırmıştı, onun için erkek nefret etti kadından. Angel Clare'in de aldatılıp, Tess'ten nefret etmesi gibi. Jude'un da sonunda Sue'dan nefret etmesi gibi:[19] ya da etmeliydi. Kadınlar maskaraya çevirir onları, ruhsal erkekleri. Ve erkekler ruhsallığıyla pat diye düştüklerinde, bir daha belini doğrultamaz. İşte öyle yalnızca sürünür, kendilerini düşüren dişi ya da dişilerden iğrenerek ölürler.

Mübarek rahip, maskesinin düşürüldüğü aynı iskelede, halkın önünde günah çıkartarak, son dakikada bir parça öcünü alır. Sonra da savuşup ölür. Ama herkesten bir parça öcünü almıştır.

> 'Bir daha karşılaşmayacak mıyız?' diye fısıldadı Hester, yüzünü erkeğe doğru eğerek. 'Ölümsüz yaşamımızı birlikte geçirmeyecek miyiz? Elbette, elbette, bütün bu acıyla birbirimizi tutsaklıktan kurtardık! Şu pırıl pırıl, ölüme giden gözlerle sonsuzluğun ta içine bakıyorsun. Öyleyse ne gördüğünü söyle bana!'
> 'Sus, Hester – sus,' dedi erkek, ciddi, titreyen bir sesle. 'Bozduğumuz yasa! – burada öylesine korkunç açığa vurulan günah! Yalnızca bunlar olsun düşüncelerinde. Korkuyorum! Korkuyorum!'

İşte böyle ölür erkek, kadına 'günah'la meydan okuyarak, ölüme kaçarak.

Bozduğumuz yasaymış. Ne demezsin!

Kimin yasası!

Ama gerçek yasa, insanın ya kendine temel aldığı inanca sadık kalması, o inancın yasalarına boyun eğmesi, ya da inancın kendisinin yetersiz kaldığını kabullenip kendini yeni bir şeye hazırlamasıdır.

Ne Hester, ne Dimmesdale, ne Hawthorne, ne de Amerika'da, hiçbir inanç değişikliği yoktu. Ruh'a, Saflık'a, Bencil Olmayan Sevgi'ye, Saf Bilinç'e o hep aynı eski aldatıcı inançtı, gerçekte kurnazca inançsızlık. O inancı, duyumu uğruna sürdüreceklerdi. Ama hep maskaraya çevireceklerdi. Woodrow Wilson ve öteki çağdaş İnananlar gibi. Öteki çağdaş Kurtarıcılar gibi.

Bugün, bir Kurtarıcı'yla karşılaşırsanız, emin olun, sizi tam bir aptal yerine koymaya çalışıyordur. Hele kurtarıcı, sevgisini sunan, ANLAYIŞLI bir KADIN ise.

Hester, dindar mı dindar, halkın hizmetinde hastabakıcılık yaparak yaşamayı sürdürür. En sonunda herkesin kabul ettiği bir ermiş, Damgalı Harfin Habil'i oluverir.

Kadındır , Hester'dan bu beklenir. Birey olan erkeği altetmiştir, onun için toplumun bütün ruhsal yaşamını kabullenmekten pek hoşlanır. Ermiş Arthur'u gerçekten altettikten sonra, toplum hatırına, cehennem kadar yalancı olacaktır.

Serpilip bir Merhamet-Hemşiresi Ermiş'i olur.

Ancak insanları inandırıncaya dek epey zaman geçer. İnsanlar onu cadı sanmayı sürdürür, ki öyledir.

İşin doğrusu, kadın, erkek tarafından, inanç sınırları içinde güven altına alınmadıkça, kaçınılmaz biçimde yıkıcı bir güce dönüşüverir. Elinde olmadan. Kadının acıma duygusu, nerdeyse her zaman zayıf noktasıdır. Kadın hiçbir varlığın *bedensel* acı çekmesini görmeye dayanamaz. Ama kadını, erkeğin kendi tanrılarına, erkeğin kendi kendine duyduğu yırtıcı inancın sınır ve baskılarından hele bir kurtarın, kadın yumuşak başlı bir şeytana dönüşür. Çaktırmadan şeytansı oluverir. Birleşmiş kadın ruhunun devasa kötülüğü. Son savaşta, KADIN, Alman kadın, ya da Amerikalı kadın, ya da her tür başka kadın, gerçekten korkutucu bir şeydi. Her *erkeğin* bildiği gibi.

Kadın çaresiz, sözde-seven bir şeytana dönüşür. Çaresizdir. Sevgisi bile incelikli zehirdir.

Erkek, kendine, tanrılarına *gerçekten* inanmadıkça: kendi Kutsal Ruhu'na sıkı sıkıya boyun eğmedikçe; kadını onu yok edecektir. Kuşku duyan erkeğin ceza tanrıçasıdır kadın. Kadın elinde olmadan.

Ligeia'nın ardından Hester, kadın erkeğin ceza tanrıçası kesilir. Kadın erkeğe dışardan kol verir, içerden yok eder. Ve erkek, Dimmesdale'in yaptığı gibi, kadından nefret ederek ölür.

Dimmesdale'in ruhsallığı fazla uzun sürmüş, fazla ileri gitmişti. Düzmece bir şeye dönüşmüştü. Erkek kendi ceza tanrıçasını kadında buldu. Ve işi bitti.

Erkeğin gözünde kadın, yabansı, oldukça korkunç bir görüngüdür. Kadının bilinçaltı ruhu erkekle yaratıcı birleşmeden geri çekildiğinde, yıkıcı bir güce dönüşür. İstese de, istemese de, görülmez bir yıkıcı etki yaratır. Kadın, Ligeia gibi, görünüşte süt gibi te-

miz olabilir. Ama yine de, erkeklerin duraksayan ruhuna sessiz yoketme dalgaları yayar. Bilmeden. Elinde bile olmadan. Ama yapar. Şeytan içindedir kadının.

Erkeklerin bedenlerini kurtarmakla, çocukları kurtarmakla en çok uğraşan kadınlar bile: şu kadın-doktorlar, şu hemşireler, şu eğitimciler, şu halkın iyiliğini düşünen kadınlar, şu dişi kurtarıcılar: hepsi de, içinden, erkeğin iç yaşamını, kanser gibi kemiren yıkıcı kötülük dalgaları yayarlar. Böyle gelmiş, böyle gidecektir, erkekler farkedip de, kendilerini kurtarmak için tepki gösterinceye dek.

Bizi kurtaracak Tanrı değildir. Kadınlar öylesine şeytansı Tanrı gibidirler. Bu darboğazda erkekler kendilerini kurtarmalıdır, hem de tatlı yollarla değil.

Kadın, cinselliğini saltık kötülükle, zehirle kullanabilir, bir yandan boynu bükük, altın yürekli gibi *davranırken.* Canım sevgilim, gerçekten kusursuz, kar gibi tertemizdir. Bu arada cinselliğini, erkeğini durmadan incitmek için, dişi-şeytan gibi kullanır. Kendi bilmez bunu. Söyleseniz, hiç inanmayacaktır size. Ve şeytansılığından ötürü yüzüne tokadı patlatırsanız, karşısına çıkan ilk yargıca kızgınlıkla koşacaktır. Öylesine *kesinkes* kusursuzdur, o dişi-şeytan, sevgili, söz dinler yaratık.

Yine de, tam en meleksi durduğunda, indirin kocaman tokadı kadına. Çarmıhını en boynu bükük taşırken.

Ah, sınırların ötesine çıkan kadın şeytandır. Ama erkeğin kabahatidir bu. Kadın, en başında, kendi inanç ve güveninin Aden parçacığından kovulmayı hiç *istemedi.* İnanç sorumluluğunu taşımak erkeğe düşer. Erkek, Ligeia'nın kocası ve Arthur Dimmesdale gibi, ruhsal bir zampara ve yalancı kesilirse, kadın ona *nasıl* inan-sın? İnanç keyfe kalmaz ki. Kadın bir *erkeğe* inanmıyorsa, temelde, hiçbir şeye inanmıyordur. İstese de, istemese de, şeytan kesiliverir.

Şeytandır kadın, şeytan kalacaktır. Ve çoğu erkek kadının şeytansılığına yenilecektir.

Hester Prynne şeytandı. Öyle boynu bükük, hastabakıcı gibi ortalıkta dolandığında bile. Zavallı Hester. Bir yanıyla, kendi şeytansılığından kurtarılmayı istedi. Bir başka yanıyla, öc uğruna, şeytanlığı sürdürmek, sürgit sürdürmek istedi. Öc! Öc! Bugün kadının bilinçsiz ruhunu dolduran budur. Erkeğe karşı öc, kadını aldatarak inançsızlığa iten erkek ruhuna karşı öc. En tatlı, en kurtarı-

cı olduğunda bile en şeytansıdır kadın. Erkeğine, kadın, boyun eğen tatlılığının şekerini sunar. Erkek şekeri ağzına aldığında, içinden akrep çıkar. Erkek, ah hem de ne çok seven bu Havva'yı koynuna almaya görsün, kadın onu santim santim yok eder. Kadın ve öcü! Kadın, durdurulmadıkça, yıllar boyu, yıllar boyu, öcünü alacak, almayı sürdürecektir. Kadını durdurabilmek için, kendinize, tanrılarınıza, kendi Kutsal Ruh'unuza inanmalısınız, Bay Erkek; sonra da kadınla çarpışmalı, hiç vazgeçmemelisiniz. Kadın şeytandır. Ama uzun dönemde fethedilebilir. Kadının küçücük bir parçası fethedilmek ister. Kadının dörtte üçüyle kesin bir cehennemde çarpışmalısınız, kendi öcü cehenneminden kurtulmayı dileyen son çeyreğine en sonunda erişebilmek için. Ama uzun sürecek bir sondur bu. Ve daha çok var.

'Hester'ın doğasında zengin, zevk düşkünü, doğuya özgü bir özellik vardı – göz kamaştırıcı güzel şeyleri beğenirdi.' Hester budur. Amerika'ya özgü budur. Ama Hester doğasının anılan yönünü bastırır. İnce, ustalıklı nakışçılıkla uğraşma lüksünü bile esirger kendinden. Yalnızca küçük günah-yavrusu Pearl'ü canlı giysilerle donatır, damgalı harf de göz kamaştırıcı biçimde işlenmiştir. Hester'ın Hekate ve Astarte[20] nişanları.

'Zevk düşkünü, doğuya özgü bir özellik – ' Amerikalı kadınlarda pusuya yatmış bekleyen budur. Geleceğin gerçek Amerikası öncülerinin Mormonlar[21] olması olasıdır. Geleceğin Amerikasında erkeklerin birden fazla karı alması olasıdır. Yarı-doğuya-özgü bir kadınlığın, çok eşliliğin yine görülmesi olasıdır.

Külrengi giysili hastabakıcı Hester. Hekate, cehennem-kedisi. Yeni dönemin yavaş-yavaş-gelişen zevk düşkünü dişisi, kara, erkeklik organı ilkesine bütünüyle yepyeni bir boyun eğme ile.

Ama zaman alır bu. Kuşaklarca hastabakıcılar, siyasetle uğraşan kadınlar, kurtarıcılar. Ve sonunda, cinselliğe tapınma imgelerinin bir kez daha kapkara dikilmesi, yeni yeni boyun eğen kadınlar. O tür derinlik. O açıdan derin kadınlar. Şu ussal-ruhsal bilinçlilik çılgınlığından en sonunda kurtulduğumuzda. Ve kadınlar o yüce boyun eğmeyi yine yaşantı diye *seçtiğinde.*

'Hester'ın cömertliğinden yararlanabilmeleri için arayıp bulduğu yoksullar, onları kurtarmak için uzanan eli çoğu kez aşağılıyorlardı.'

Doğaldır. Yoksullar kurtarıcıdan nefret ederler. Altındaki şeytanın kokusunu alırlar.

'Sabırlıydı – bu yola gerçekten baş koymuştu– ama bağışlamayı dilemesine karşın, hayır duasının sözcükleri inatla bir lanete dönüşmesin diye, düşmanları için dua etmekten alıkoyardı kendini.'

Hiç olmazsa bu kadarcık dürüstlük olsun. Kocamış cadı-karı Madam Hibbins boşuna Hester'ın bir başka cadı olduğunu ileri sürmez.

'Giderek çocuklardan korkmaya başladı; çünkü onlar, yanında bir tek çocuk dışında eşlik eden hiç kimse olmaksızın, kasabanın içinden sessizce süzülerek geçen bu iç karartıcı kadında korkunç bir şey olduğu konusunda ana ve babalarından belli belirsiz bir düşünce edinmişlerdi.'

'Belli belirsiz bir düşünce!' Hester'ı görmüyor musunuz, 'sessizce süzülerek geçen'? Konu, belli belirsiz bir düşüncenin edinilmesi değil, doğrudan benimsenen kesin bir duygudur.

> Ancak kimileyin, belki ayda yılda bir, Hester, aşağılayıcı damga üstüne düşen, sanki çilesinin yarısı paylaşılıyormuşcasına onu bir an olsun rahatlatan, bir bakışı – bir insan bakışını – hissederdi. Hemen sonra, daha da derin bir sızıyla her şey yeniden aklına gelirdi; çünkü o kısa arada yeniden günah işlemiş olurdu. Hester tek başına mı günah işlemişti?

Elbette hayır. Yeniden günah işlemeye gelince, bütün yaşamı boyunca sessizce, değişmeden 'günah işlemeyi' sürdürecekti. Hiç pişman olmadı. Ona göre değil. Niçin olsun ki? Arthur Dimmesdale'i, hani şu çok-çok kar-beyazı kuşu yere sermiş, ömrünü buna vermişti ya.

Kalabalıkta bir çift kara gözle karşılaştığında yeniden günah işlemeye gelince, eh, elbette. Kendi anladığı gibi anlayan birine.

İngiltere'de, kalabalıkta, bir an için, çingene bir kadınla gözgöze gelişimi anımsarım hep. Kadın da biliyordu, ben de biliyordum. Neydi bildiğimiz! Kestiremiyordum. Ama biliyorduk.

Belki toplum dışı o kadınla benim, içinde boynu bükük görünümlü kurtlar gibi dolandığımız şu ruhsal bilinçli topluma duyduğumuz, aynı sınırsız nefretti. Evcilliklerinden silkinmeyi bekleyen evcil kurtlar. Hiç silkinemeyen.

Ve sonra, erkeklik organı tanrılarının gizemini bilen o 'zevk düşkünü, doğuya özgü' özellik. Çingene kadın, erkeklik organı

tanrılarını, şu beyaz, cüzzam-beyazı 'sevgililer' toplumuyla aldatmadı. Ben de aldatmayacağım, eğer başarabilirsem. Şu pek çok 'anlayan', cüzzam-beyazı, baştan çıkartıcı, ruhsal kadınlar. İnsan fazlasıyla baştan çıkarılmış, 'anlaşılmıştır'. İlk sevgilim, benim için, 'Onu kitap gibi okuyabilirim,' dediydi. Kitap pek çok ciltten oluşur, tatlım. Çingene kadının gözlerindeki kara nefret, *başka* tür anlama uçurumu giderek daha da fazla aklıma geliyor. Anlayışlı sesleri, derin, hüzünlü sözleri, ciddi, *iyi* ruhlarıyla, o beyaz, ah, hem de ne beyaz, İngiliz ve Amerikalı kadınların gözlerinde çöp gibi yüzen nefret edilesi beyaz anlama ışığından öylesine farklı. Öf!

Hester günahının yalnızca bir sonucundan korkuyordu: Pearl'den. Pearl, damgalı harfin ete kemiğe bürünmüş biçimi. Küçük kız. Kadınlar çocuk doğurduğunda, ya şeytanlar, ya da içinde tanrılar olan erkek çocuklar doğururlar. Evrimsel bir süreçtir bu. Hester'daki şeytan Pearl ile daha katıksız bir şeytan üretti. Ve Pearl'deki şeytan – Pearl bir İtalyan Kont'la evlenir – daha da katıksız bir şeytan parçası üretecektir.

Ve böylece günbegün olgunlaştıkça olgunlaşıyoruz.

Ve sonra günbegün çürüdükçe çürüyoruz.[22]

Çocukta 'Hester'ın yüreğini sızlatan, zavallı küçük yaratığın dünyaya iyilik mi, kötülük için mi geldiğini çoğu sormaya iten' bir şey vardı.

Kötülük için, Hester. Ama dert etme. Kötülük de iyilik kadar gereklidir. Kötü niyet de iyi niyet kadar gereklidir. Taptaze bir kötü niyet doğurdun, peydahladıysan, emin ol, dünyada bu kötü niyetin üstüne salınması gereken şaha kalkmış namussuzluk vardır. Namussuzluk kemirilmeli, kemirilmeli, ta sona erinceye dek kemirilmelidir. Pearl bu nedenle gereklidir.

Pearl. Kendi annesi, al giysili kızı, veba, ya da kızıl hastalık iblisine benzetir. Ancak veba çürümüş, namussuz bir insanlığı yoketmek için gereklidir.

Pearl, şeytansı kız-çocuk, öylesine yumuşak, sevecen, *anlayışlı* olabilen ve sonra, anladığında da, ağzınıza indirecek, yüzünde tam şeytansı alaycı bir sırıtmayla üstünüze saldıracaktır.

Haktır size, *anlaşılmak* da neyinize. Sizin kötü yanınız bu. Sevilmeyi istememelisiniz, o zaman kimse ağzınıza indirmez. Pearl sevecektir sizi: eşi görülmemişcesine. Ve ağzınıza indirecektir: hem de sektirmeden. Haktır size.

Pearl belki de edebiyatın tümünde en çağcıl çocuktur.

Eski-kafalı Nathaniel, küçük oğlanlara özgü sevimliliğiyle, size neyin ne olduğunu anlatacaktır. Ama balçıkla sıvayacaktır da.

Hester, bir yanıyla, çocuğundan yalnızca *nefret eder*. Bir başka yanıyla da, çocuğunu tek değerli hazinesi diye bağrına basar. Çünkü Pearl Hester'ın yaşamdan çıkardığı dişi öcünün sürmesidir. Ancak dişi öc iki yandan saldırır. Kendi öz annesine saldırır. Pearl'deki dişi öc, Hester'a, anneye saldırır, ve Hester, bu da epey eğlendiricidir, öfke ve 'üzüntüyle' mosmor kesilir.

> Çocuğun kurallara boyun eğmesi sağlanamıyordu. Kıza can verilirken yüce bir yasa bozulmuştu; bunun sonucu, öğeleri belki de güzel ve pırıl pırıl, ama tümüyle düzensiz, ya da çok türlülük ve bir araya gelme amacının bulgulanması güç ya da olanaksız öğelerin kendilerine özgü bir düzen sergilediği bir varlıktı.

Elbette, öğelerin düzeni kendilerine özgüdür. Ancak çok türlülüğün amacı şudur: 'Sevecen, tatlı ruhu yuvasından çekip çıkar, eşi görülmemiş anlayışla çekip çıkar; ve sonra da gözünün içine tükür.'

Hester, elbette, ana ruhunu, kendi tatlı yavrusu özlemle, derin anlayışla, yuvasından çekip çıkardığında, bundan hiç hoşlanmadı; sonra da sırıtarak, ana gözünün içine tükürdüğünde. Ama ananın başlattığı bir süreçti.

Pearl'ün gözlerinde tuhaf bir bakış vardı: 'öylesine akıllı, ama yine de öylesine açıklanamaz, öylesine sapkın, kimileyin öylesine kötülük dolu, ama genellikle yabansı bir coşku akışının eşlik ettiği bir bakış. Öyle ki Hester böylesi anlarda Pearl'ün insan yavrusu olup olmadığını sormaktan kendini alıkoyamıyordu.'

Küçük bir iblis! Ama anası ve mübarek Dimmesdale dünyaya getirmişti Pearl'ü. Ve Pearl, sapkınlığı apaçık olduğundan, ana ve babasından daha dürüsttür. Bu dünyadaki babasının ne düzmeci olduğunu gördükten sonra, kesinlikle her Tanrı Baba'yı geri çevirir. Sofu Dimmesdale'e işkence eder, gözünün tam içine tükürür: her iki gözünün.

Hep korkuyla sinen, zavallı, yürekli, işkence çeken küçük ruh, büyüdüğünde erkeklere karşı şeytan kesilecektir. Ama erkeklere haktır. Erkekler Pearl'ün sevecen anlayışının kendilerini 'çekip çıkarmasına' izin verirlerse, çekip çıkarıldıkları an ağızlarının üstü-

ne tokadı şaplatmasını hak ederler. Tavuklar! İçi çekip çıkarılmış, kolu kanadı bağlanmış.

Çağcıl bir çocuğun zavallı küçük görüngüsü, serpilip çağcıl bir kadın şeytan oluverecektir. Sevgiyle-çekip çıkarılmaya can atan, hemen dize gelen çağcıl erkeklerin ceza tanrıçası.

Damgalı Harf'in şeytansı üçlü, ya da üçgeninin, üçüncü kişisi, Hester'ın ilk kocası, Roger Chillingworth'tür. Chillingworth kır sakallı, uzun-kürk paltolu, çarpık omuzlu yaşlı bir Elizabeth[23] dönemi hekimidir. Bir başka sağaltıcı. Ama bir tür simyacı, büyücü. Francis Bacon[24] gibi, çağcıl bilimin eşiğinde bir simyacı.

Ortaçağın Roger Bacon[25] benzeri simyacılarının doğrudan torunu Roger Chillingworth, eski tür anlıktan yanadır. Kara bilimlere, Hermetik felsefelere,[26], eski, düşünsel inancı vardır. Hıristiyan değildir, bencil olmayan emeller beslemez. Hiçbir emel beslemez. Erkeğin, o eski yetkeden yana olanıdır. Eski erkek yetkesi. Ama tutkulu inançtan yoksun. Yalnızca kendine, kendi erkek yetkesine düşünsel inancı vardır.

Shakespeare'in bütün trajik figanı, gerçek erkek yetkesinin, erkeklik organı yetkesinin ve efendiliğin çöküşünden kaynaklanır. Elizabeth ile düştü. Victoria ile ayaklar altında çiğnendi.

Ama Chillingworth *düşünsel* geleneği sürdürür. Dimmesdale gibi, yeni ruhsal emeller besleyen insanlardan kara, çarpık bir nefretle nefret eder. Chillingworth düşünsel geleneğe uyan, yaşlı erkek yetkedir.

Karınızı düşünsel bir geleneğin zoruyla tutamazsınız. Onun için de Hester Dimmesdale'i baştan çıkarmaya koyulduydu.

Gelgelelim Hester'ın tek evliliği ve son yemini yaşlı Roger'ladır. Kadın ve kocası ruhsal ermişi alaşağı etmede suç ortağıdırlar.

'Niye öyle gülümsüyorsun bana – ' der kadın, yaşlı, intikam dolu kocasına. 'Çevremizdeki ormana dadanan Kara Adam[27] gibi değil misin? Ruhumun yıkımı demek olacak bir ilişki için kandırmadın mı beni?'

'Senin ruhunun değil!' diye yanıtladı adam, yine gülümseyerek. 'Hayır, seninkinin değil!'

Onların ardına düştüğü, saf vaizin, o düzmece varlığın, ruhudur. Yaşlı, çarpıtılmış erkek yetkesiyle, kapkara intikam dolu sakat hekim – şu öteki sağaltıcı – ile 'seven' kadın, baş başa, ermişi yere sererler.

Chillingworth'ün genç, mübarek rahibe duyduğu, sevgiyi andıran, kara, bütünleyici bir nefrettir. Dimmesdale de iğrenç bir tür

sevgiyle karşılık verir. Ermişin yaşamı yavaş yavaş zehirlenir. Ama yaşlı kara hekim gülümser, Dimmesdale'i canlı tutmaya çalışır. Dimmesdale, kendi ak, çelimsiz, ruhsal kurtarıcı bedenini, kendi kendine kamçılayarak, kendi kendine işkenceyi yeğler. Kara Chillingworth kapının ardında dinler, güler, oyun daha da uzun sürebilsin diye, bir başka ilaç daha hazırlar. Ve ermişin ruhu bile çürür. Bu da en büyük utkudur. Yine de Dimmesdale görünüşü hâlâ sürdürür.

Kapkara, intikam dolu ruhu, sakat, buyurgan erkeğin, yetkesiyle hâlâ karanlık: günah işlemiş ermişin ak hortlaksılığı! Erkekliğin birbirini karşılıklı yok eden iki yarısı.

Dimmesdale en sonunda bir 'coup'[28] gerçekleştiriverir. İskelede halkın önünde günah çıkartıp, ardında Hester'ı aldatılmış, Roger'ı da, sanki, iki kez boynuzlanmış bırakıp, savuşup ölerek bütün gösteriyi ele verir. Giderayak hoş bir intikamdır.

Perde iner, Ligeia'nın şiirinde olduğu gibi.

Ama Pearl veledi, kendi İtalyan Kontu ve yeni bir yılan soyu ile, bir sonraki sahnede yer alacaktır. Hester ise, baş kaldırısının ardından, kuytularda, keyifsizce, güçlü geçinmeyi sürdürür.

Olağanüstü bir alegoridir. Bence edebiyatın tümünün en büyük alegorilerinden biridir. *The Scarlet Letter*. Olağanüstü alt-anlamı! Ve kusursuz iki yüzlülüğü.

O mavi-gözlü *Wunderkind*[29] Nathaniel'ın katıksız iki yüzlülüğü. Büyülü alegorik içgörüsüyle, Amerikalı harika-çocuk.

Ne var ki harika-çocuklar bile bir iki kuşak içinde büyümek zorundadırlar.

Ve GÜNAH bile bayatlayıverir.

NOTLAR

1) Hawthorne, 1804-64.
2) *Gönlünüze Göre*, Shakespeare'ın yazdığı romantik komedi, *As You Like It*'e gönderme.
3) *Forest Lovers*, (Orman Âşıkları).
4) *Morte D'Arthur*, 1469. Sir Thomas Malory'nin (1394?-1471) Kral Arthur öykülerinden derlediği yapıt.
5) *The Scarlet Letter*, (Damgalı Harf), katı dinsel kurallara sadık Hacı Önderler'in Amerika'da kurduğu ilk sömürgelerde, zina etmiş kadın, giysisinin üstüne, İngilizce'de 'Adultery' olan Zina sözcüğünün ilk harfi 'A' işlemek, ve bunu ibret-i âlem için ömür boyu taşımakla cezalandırılırdı.
6) Longfellow, Henry Wadsworth, 1807-82. Amerikalı şair.

7) *Emin... bulacaktır*, Lawrence, *Tevrat, Sayılar xxxii. 23*'e, biraz değiştirerek, gönderme yapar. Lawrence'ın, 'Be sure your sins will find you out', sözü, Kutsal Kitap'ta, 'be sure your sin will find you out', diye geçer. Bu söz Kitabı Mukaddes Şirketi metninde, 'emin olun ki, suçunuz sizi bulacaktır' olarak aktarılır. Ancak ben, 'sin' karşılığı suç değil, günahı yeğlediğimden, metni değiştirdim.
8) İnsanoğlu... Sodom elması, *bkz.*, Bölüm 4, not 13 ve 14.
9) Lawrence burada İngilizce karşılığı 'A' harfiyle başlayan öteki sözcükleri sıralar: Zina etmiş kadın, Alfa, Âdem ve Ademe, Amerikan, Habil, Takdire değer gibi.
10) Magna Mater, Lat., Yüce Ana.
11) Habil, Âdem ve Havva'nın ilk oğlu Kain'in öldürdüğü ikinci oğlu. İngilizce'de sözcüğün karşılığı 'Abel' ile bir şeyi yapmaya, başarmaya gücü yeten anlamına gelen 'Able' ündeştir. Lawrence bu ündeşlikle de oynar.
12) Mater Adolerata, Lat., Acılı Ana.
13) Mecdelli Meryem, *İncil*'de (*Luka viii. 2* ve *Yuhanna xx*) İsa'yla birlikte dolaşan, içinden yedi cin çıkmış bir kadın. Kudüs'e son yolculuğunda İsa'ya eşlik eder, çarmıha gerilişini, gömülüşünü izler. Ama sonra kabre gittiğinde İsa'yı bulamaz. Kabrin başında ağlar. İsa ona görünür. Mecdelli Meryem iki başka kadınla karıştırılır: Adı belirtilmeyen, İsa'nın ayaklarını yağla mesheden günahkâr kadın; Lazar ve Marta'nın kızkardeşi Meryem. Lawrence'ın da Mecdelli Meryem'i adsız günahkâr kadınla karıştırdığı anlaşılıyor.
14) temiz... şey, Lawrence, *İncil, Pavlusun Titusa Mektubu I. 15*'ten aldığı alıntıyı eksik verir: 'Temiz olanlara her şey temizdir'
15) Ruhumun... ben, İngiliz yazar ve şair William Ernest Henley'nin (1849-1903) bir şiirinden alıntı dize.
16) 'Acımasız... pençesinde,' aynı şiirden bir başka dize.
17) Merhamet Hemşiresi, 1827'de Dublin'de kurulan, hayır ve eğitim işlerine ağırlık veren Katolik din örgütü üyesi kadın.
18) *Plus... chose.*, Fr., Her şey ne denli çok değişirse, o denli aynı kalır. Fransız yazar ve gazeteci Alphonse Karr'ın (1808-90) sözü.
19) Angel... gibi, İngiliz romancı ve şair Thomas Hardy'nin (1840-1928) *Tess of the D'Urbervilles* ve *Jude the Obscure* romanlarının kişileri. Lawrence, Eylül-Kasım, 1914'te Hardy üstüne incelemesi 'Study of Hardy'yi yazdı. Yazı ölümünden sonra *Phoenix*'de yayımlandı.
20) Hekate ve Astarte, ilki, Yunan mitolojisinin ay, dünya ve yeraltı, ikincisi, Fenike'nin bereket ve cinsel sevgi tanrıçası.
21) Mormonlar, A.B.D.'de 1831'de kurulan bir mezhep.
22) Ve böylece... çürüyoruz. Shakespeare'ın *Gönlünüze Göre* (V.i) oyunundan alınma iki dize.
23) Elizabeth, 1533-1603. İngiltere kraliçesi (1558-1603).
24) Francis Bacon, 1561-1626. İngiliz düşünür ve yazar.
25) Roger Bacon, 1214?-94. İngiliz düşünür
26) Hermetik, Yunanlılar'ın Mısır'ın ay tanrısıyla özdeşleştirdiği, büyücülük, simya ve astroloji konulu pek çok yapıtın yazarı olarak tanıdığı tanrı Hermes Trismegistos'un görüşlerine dayanan inanışlar.
27) Kara Adam, Şeytan.
28) 'coup', Fr., darbe.
29) *Wunderkind*, Al., harika çocuk.

Bölüm 8

Hawthorne: Blithedale Romance

Nathaniel Hawthorne'un başka hiçbir kitabı *The Scarlet Letter* kadar, öylesine derin, öylesine ikici ve öylesine kusursuz değildir: günahın utkusunun bu büyük alegorisi.

Günah tuhaf şeydir. Tanrı buyruklarının bozulması değildir. İnsanın kendi bütünlüğünün bozulmasıdır.

Örneğin, Hester ve Arthur Dimmesdale'in durumunda günah, yapılmasının *yanlış* olduğunu *düşündükleri* şeyi yaptıkları için günah oldu. Sevgili olmayı gerçekten *isteseler*, kendi tutkularına dürüst yüreklilikle sahip çıksalardı, günah hiç olmazdı, istek yalnızca gelip geçici bile olsaydı.

Ama günah hiç olmasaydı, oyunun yarattığı eğlencenin yarısını, ya da daha çoğunu kaçırmış olurlardı.

Yanlış olduğuna *kendilerinin* inandığı şeyi yapmaları, işte edimin başlıca zararını bu oluşturuyordu. Günahı insan uydurur, yaramazlık duygusunun keyfini çıkarmak için. Dahası, kendi edimlerinin sorumluluğunu başından atmak için. Tanrı bir Baba ona ne yapması gerektiğini söyler. İnsan yaramazdır, söz dinlemez. Sonra da, aşağılık insan, sopayı yemek için, tirtir titreyerek pantolonunu indirir.

Tanrı Baba, sopayı bu dünyada çekmezse, o zaman Günahkâr İnsan tirtir titreyerek öbür dünyada sopalanmayı bekler.

Öf, Tanrı Baba da, Taç giydirilmiş bir sürü başka Baş gibi, yetkesinden vazgeçmiştir. İnsan dilediğince günah işleyebilir.

Tek bir ceza vardır: insanın kendi bütünlüğünü yitirmesi. İnsan yanlış bildiği şeyi *asla* yapmamalıdır. Çünkü yaparsa, kendi tekliğini, tümlüğünü, doğal onurunu yitirir.

Bir şey yapmak istiyorsanız, ya bu şeyi yapmanın gerçek doğanıza uygun düştüğüne, içtenlikle, inanmalı – ya da hiç girişmemelisiniz.

Kendi Kutsal Ruhunuza inanın. Yok, kuşku duyarsanız, sakının.

İçtenlikle inandığınız bir şey yanlış olamaz, çünkü inanç keyfe bağlı değildir. Yalnızca içinizdeki Kutsal Ruh'a bağlıdır. Bu yüzden gerçekten inandığınız bir şey yanlış olamaz.

Ama düzme inanç diye bir şey vardır. *Kötü* inanç diye bir şey vardır: insanın *yanlış yapamayacağı* inancı. Bir de yarı-düzme inanç diye bir şey vardır. Ve en berbatı da budur. Çarmıhın ardında gizlenen şeytan.

İşte böyle. Has inanç, düzme inanç ve yarı-has inanç arasında, büyük bir olasılıkla hapı yuttunuz demektir. Yarı-has inanç yaşamdaki en pis, en aldatıcı şeydir.

Hester ve Dimmesdale Tanrı Baba'ya inandılar, O'na karşı nerdeyse kötü niyetli bir doyumla günah işlediler. Günahın Alegorisi.

Pearl artık Tanrı Baba'ya inanmaz. Kendi öyle der. Tanrı Babası yoktur. Büyük ya da küçük, Baba'yı sahiplenmez.

Bu yüzden ona karşı günah işleyemez.

Ne yapacak, öyleyse, karşı gelip günah işleyeceği bir tanrısı yoksa? Aman, elbette, hiç günah işleyemeyecek. Şıngır mıngır kendi yolundan gidecek, canının çektiğini yapacak, ve sonradan, ortalığı batırdığında, şöyle diyecek: 'Doğru, ben yaptım. Ama en iyisini düşünerek hareket ettim, günah benden gitti. Günahı boynuna. Ya da O'na.

Ne olursa olsun, günahı boynuna, Pearl'e hâşâ.

Dünya şimdi Pearller'den bir dizidir yalnızca.[1] Amerika da sağlam bir iptir, kesinlikle tertemiz bu Pearller'in sıralandığı, ne yapsa bir türlü günah işleyemeyen, karşı gelip de günah işleyeceği tanrısı olmadığından. Yalnızca erkekler, birbirinin ardı sıra. Ruh fukarası erkekler.

Pearller!

Oy, bu adın cilvesi, acı, pek acı cilvesi! Oy, Nathaniel, seni yaman adam! Oy, Amerika, seni Pearl, seni lekesiz Pearl!

Kendini Kendinden başka tartacak kimse yoksa, Pearl'ün nasıl lekesi olsun? Elbette tertemiz olacaktır, Kleopatra gibi, her gece bir âşığını kirli Nil'inde boğsa bile. Sevgisinin Nil Seli'nde.

Candida![2]

Hawthorne'un gününde çoktan Pearl idi. Domuzların önüne, elbette. Daha henüz domuzların önüne atılmayan bir tek Pearl görülmemiştir.[3]

Pearl'ün oyununun bir parçasıdır bu, inciliğinin parçası.

Çünkü Kirke bir erkekle yattığında, *erkek* sonradan domuz olur, önceden değilse.[4] *Kadın* ise hâşâ. Kirke günahtan uzak iri Pearl'dür.

Ama yine de, oy, Pearl, sana göre bir Ceza Tanrıçası vardır.

Yazgı vardır, Pearl.

Yazgı! Amma da hoş, Kuzey Avrupa'ya özgü bir sözcük. Yazgı.

Pearl incisi yazgısı.

Peki, o Alegori'yi kim yazacak?

Neyse, Yazgı şudur.

Karşı gelip de günah işleyeceğiniz bir Tanrı Babanız yoksa; Oğul'a da karşı gelip günah işlemediğinizde; Pearller de işlemezler, çünkü SEVGİ konusunda pek güçlü, en çok SEVGİ konusunda güçlüdürler: o zaman size, Kutsal Ruh dışında, karşı gelip de günah işleyeceğiniz hiçbir şey kalmamıştır.

Şimdi, Pearl, gel de seni sirkeye batıralım.

Kutsal Ruh'a karşı gelip de günah işlemek tehlikeli iştir. *'Erkeğin günahı bağışlanmayacaktır.'*

Size Yazgı vardır, demedim mi?

Kadının günahı bağışlanmayacaktır.

Baba bağışlar: Oğul bağışlar: ama Kutsal Ruh *bağışlamaz*. Bunu böyle bilin.

Kutsal Ruh bağışlamaz çünkü Kutsal Ruh kendi içinizdedir. Kutsal Ruh *sizsiniz*: siz Kendiniz. Öyleyse, benliğinize kapılıp, kendi KENDİNİZDE, kendi bütünlüğünüzde bir yarık açarsanız, nasıl bağışlanasınız? Kendi bağırsaklarınızı deşin, bari. Bağırsaklarınızı deşerseniz çürüyeceğini, *siz kendinizin* çürüyeceğini *bilirsiniz*. Böylelikle bedence bitip tükenirsiniz.

Kendi Kutsal Ruhunuzu bozarsanız, tıpkısı olur. Ruhunuz çürür. Pearller gibi.

Bu sevgili Pearller canları ne çekerse onu yapar ve saf kalırlar. Oy, canına yandığım saflık!

Ama içlerinin çürümesini engelleyemezler. Dışı güzel, içi çürük Pearller. *Ruhları* kokar, çünkü ruhları içlerinde kokuşuyordur.

Kutsal Ruh'a karşı işlenen günah.

Ve yavaş yavaş, içten dışa doğru, çürürler. Bir tür bunama. Çözülen bir şey. Ayrışan bir ruh. Bunama.

Quos vult perdere Deus, dementat prius.[5]

Bu Pearller'e dikkat edin, bu çağcıl kadın Pearller'e. Özellikle Amerikalı kadınlara. Sevgiyle semizlenen. Ve bunamanın yarasa benzeri ilk sancılarıyla çırpınan.

Dokunmaya kıyamadığınız şu lokmayı dilerseniz *yutabilirsiniz*. Ama, Tanrım, içinizde çürüyecektir.

The Scarlet Letter'la karşılaştırıldığında Hawthorne'un öteki kitapları hiç kalır.

Ama *Twice Told Tales*'de[6] yararlı meseller, erken Püriten Amerika'nın şaşkınlık yaratan, karanlık kısa görünümleri vardır.

The House of the Seven Gables'ın[7] 'havası' vardır. Kibirli, sakallı, kara-kaşlı Baba'nın eski düzeninin gününü doldurması: yaşamdan yavaş yavaş sürülen, bir türlü gidemeyip eski karanlık yerlere dadanan bir düzen. Ama yeni bir kuşak çıkagelir, hortlakları bile süpürüp atmaya, şu yeni elektrik süpürgeleriyle. Hiçbir hortlak elektrik süpürgesine karşı duramaz.

Yeni kuşak hortlakları ya da örümcek ağlarını takmaz. Fotoğrafçılık işine girişmiştir, bundan parasal açıdan sağlam bir şey kotaracaktır. Bu amaçla Kibirli Babalar'ın antika düzenine özgü bütün yıllanmış nefretler, yıllanmış iç sıkıntıları, elektrik süpürgesiyle topu birden temizlenir, kan davasından doğan genç çift, fotoğraf makinesinin ve varsıllığın kara örtüsü altında kusursuz bir anlaşmaya varır. *Vivat Industria!*[8]

Oy, Nathaniel, seni acımasız alaycı! Üf, işleri tıkırında 'sevgili' genç çift dışında yazacak başka konu olmasaydı, her şeyden nasıl da *nefret ederdin*! Amerika'nın bir Ana Cadde'den başka hiçbir şey olmadığı günü görseydin.[9]

Kara Kocamış Babalar.

Pek sevilen Sümsük Oğullar.

Fotoğrafçılık İşi.

? ? ?

Hawthorne güncelliğe en çok *Blithedale Romance*'te yaklaştı. Bu roman adı çıkmış Brook Farın deneyinin bir tür yansımasıdır.[10] Amerika'nın ünlü idealistleri ve aşkıncıları, Brook Farm'da kendi alınlarının teriyle toprağı işlemek, odun kesmek, bu arada yüce düşünceler düşünmek, herkesin paylaştığı bir sevgi havasını solumak, üstün-tanrısal bir arpın pek çok teli gibi Üstruh'la[11] birlikte uyum içinde tıngırdamak üzere toplanmışlardı. Crèvecœur çalgısının eski tını.

Elbette kedi köpek gibi birbirlerine girdiler. Birbirlerine katlanamadılar. Yarattıkları tek müzik kavgalarının müziğiydi.

Ağır işi idealleştiremezsiniz. Amerika'nın bir sürü makine ve alet icat etmesi bu yüzdendir: beden işi yapmaları gerekmesin diye.

İşte bu yüzden idealistler de bedeni çalıştırmaktan vazgeçip yerine kafayı çalıştırmayı yeğlediler.

Gerekli acımasız kan-etkinliğini, acımasız kan isteklerini, temel, aşağılayıcı kan-bilgisini idealleştiremezsiniz.

İşte bunu idealleştiremezsiniz.

Yok da sayamazsınız.

Böylece ideal insanın sonu gelir.

İnsan, her iki yarısı çoğu zaman birbiriyle karşıt – ve zaman durdukça öyle olacak – ikici bir bilinçten oluşur.

Bir bilinçten ötekine, sonra yine ötekine, değişmeyi öğrenmelidir insan. Hiç birini saltık ya da egemen kılmaya çalışmamalıdır. Kutsal Ruh söyler size nasıl ve ne zaman olacağını.

Nathaniel – elbette o da oraya çiftçilik yapmaya gittiydi – aşkın emekçileri görevleri başına çağırmak için sabahleyin boru üflerken, ya da çapa sırtta, şalgamları ideal biçimde çapalamaya uygun adım giderken olduğu kadar, kendini daha tayfsı hiç hissetmemişti. 'Kendimi daha tayfsı hiç hissetmemiştim,' der Nathaniel.

Kendimi öyle aptal hiç hissetmemiştim, deseydi, daha yerinde olurdu.

Emeği idealleştirmeye kalkışan gülünç aptallar. Ağır işi idealleştirmeyi asla başaramazsınız. Toprak anayı kazmadan önce ideal ceketinizi sıyırmak zorundasınız. İnsan, beden gücüne dayalı işte ne denli sıkı çalışırsa, idealizmi de o denli zayıf düşer, içi de o denli kararır. İnsan, kafa gücüne dayalı işte, idealizmde, aşkın uğraşlarda ne denli sıkı çalışırsa, kanı da o denli zayıf düşer, sinirleri de o denli çabuk bozulur.

Ah, sinirleri zayıf o çiftçiler!

Her ikisini de yapabilmelisiniz: kafa gücüne dayalı işi de, beden gücüne dayalı işi de. Ama ya birini ya da ötekini yapmaya hazırlıklı olun. Aynı anda ikisini birden yapmaya çalışmayın.

Kanı idealleştirmeye kalkışmak!

Nathaniel buna kalkışmakla aptallık ettiğini biliyordu.

Yuvasına sevimli eşine ve inziva yeri çalışma odasına döndü.

Vay Nathaniel!

Ama konu *Blithedale Romance*. Kış-akşamı çiftlik-mutfağı türden güzel bir açılışı vardır.

Oyun Kişileri:

1. *Ben.* Anlatıcı: onu Nathaniel diye çağıracağız. İnce yapılı, duyarlı, ancak ciddi, artık pek de genç sayılamayacak edebiyat düşkünü genç bir adam.
2. *Zenobia:* saçında tropikal bir çiçek, esmer, kibirlice kösnül, akıllı bir kadın. Hawtorne'un biraz 'kötü huylu' gördüğü Margaret Fuller'dan[12] esinlenerek çizildiği söylenir. Nathaniel Zenobia'nın 'aklından' çok kösnüllüğünün farkındaydı.
3. *Hollingsworth:* suçluları kurtarma tutkusunu gürül gürül dile getiren kara-sakallı bir demirci. Bu talihsizler için büyük bir Yurt kurmak ister.
4. *Priscilla:* bir tür Ak Zambak, halka açık seanslarda kendisinden yararlanılmış, ufak tefek, yapışkan, medyum dikişçi kadın. Bir tür orospu ruh.
5. *Zenobia'nın Kocası:* ipnotize etme gücüne, altın dolu – ya da altın kaplama – dişlere sahip sevimsiz, yoz biri. Priscilla'nın medyumluk yaptığı halka açık spiritizma gösterilerini düzenleyen odur. Esmer, duyumsal, yoz-yakışıklı türdendir, hiç umulmadık anda arka kapıdan damlar.

OLAY ÖRGÜSÜ I. – Ben, Nathaniel, hemen soğuk algınlığına yakalanır, yatmak zorunda kalırım. Kocaman elleri bir kadınınkinden daha da hafif, vb. demirci olağanüstü şefkatle bakar bana.

Bu iki adam sağlığına kavuşturma-ve-ruhunu kurtarma uğraşı sürdüğü sürece birbirlerini kadın sevgisini aşan bir sevgiyle severler. Nathaniel iyileşmek, kendine ait bir ruha sahip olmak istediğinde, o kara-sakallı, gümbürdeyen kurtarıcıya, yeraltı dünyası-

nın Hephaistos'una,[13] nefretle saldırır. Gaddar saplantısından ötürü ondan nefret eder.

OLAY ÖRGÜSÜ II. – Zenobia, o akıllı pırıl pırıl kadın, suçlu-kurtarıcısı demirciden büyülenir, ne pahasına olursa olsun ona sahip olmak ister. Bu arada güçsüz ama ciddi Nathaniel ile kendi arasında en incelikli gönül birliği akımı vardır. Ve Ak Zambak'ı yarı-acıyarak, yarı-küçümseyerek gösterişli, parlak bir esmer kanadın altına alır.

OLAY ÖRGÜSÜ III. – Demirci Zenobia'nın ardına düşer, suçlular sığınağı için kadının parasını elde etmek amacıyla: bu sığınağın ilk sakini, elbette, demircinin kendisi olacaktır.

OLAY ÖRGÜSÜ IV. – Nathaniel da esmer-tatlı-mı-tatlı Zenobia'ya ağzının sulandığını hisseder.

OLAY ÖRGÜSÜ V. – Pis kokular yayarak çürüyen Ak Zambak'ın, Priscilla'nın, halka açık spiritizma gösterilerinin ünlü Peçeli Kadın'ı olduğu ortaya çıkar: Profesör diye çağrılan istenmeyen Koca'nın kullandığı medyumdur. Dahası Zenobia'nın üvey kardeşidir.

Çöküş

Sonunda hiç kimse Zenobia'yı istemez. Kadın, çiçeği olmaksızın, çeker gider. Demirci Priscilla'yla evlenir. Nathaniel, salya sümük, kendisinin de Prissy'yi[14] hep sevdiğini itiraf eder. Yuh! Yuh!

Son

Birkaç yıl sonra Nathaniel, bir kır yolunda, gösterişsiz ufak bir ev yakınında, güçsüz ama ateşli Priscilla'nın koluna titreyerek yaslanmış demirciyle karşılaşır. Bütün o sığınak düşleri uçup gitmiş, suçluların kurtarıcısı başını kendi Peçeli Kadını'ndan bile kurtaramamıştır.

İşte size idealistler, aşkıncılar, çiftçiler ve parçalanmış toprak sahiplerinden oluşan hoş küçük bir demet. Hepsi de birazcık çürümüş.

İki Pearl: ak bir Pearl ve kara bir Pearl: ikincisi daha pahalı, paradan rengi uçmuş.

Ak Pearl, ufak tefek medyum, Priscilla, taklit inci, gerçekten

'normalin üstünde' güçlere sahiptir. Demircinin karalığını, demirci-kuvvetini söküp atabilir.

Priscilla, ufak tefek ruh orospusu. Ligeia'nın yozlaşmış soyu. Kesinlikle boyun eğen, 'seven', kendini tümüyle sevgilisine teslim eden kadın. Ya da altın-dişli bir spiritizma 'profesörüne' bile.

Şu spiritizma uğraşı hep gösteriş midir? Yalnızca boş saçmalık mıdır şu Peçeli Kadın?

Pek değil. Telepati dışında bile, insan bilinci denen aygıt varolan en harika ileti-alıcısıdır. Yanında telsiz istasyonu hiç kalır.

Öyleyse koyun Prissy'yi masa örtüsünün altına. Miyav!

Ne olur? Prissy masa örtüsünün altında, kafesini örttüğünüz kanarya gibi, 'uykuya', transa dalar.

Transa, uykuya değil. Trans demek, bütün *bireysel*, kişisel zekâsı uykuya dalar, demektir, kafasını kanadının altına sokmuş tavuk gibi. Ama bilinç *aygıtı* çalışmayı sürdürür. İçinde ruh olmaksızın.

Peki, bu bilinç aygıtı ne yapabilir, çalıştığında? Belli ki bir şey yapar. Telsiz aygıtı tık-tık-tık diye çalışır, iletileri kaydederek. Sizin insan aygıtı da öyle. Her cins iletiyi kaydederek. Bu iletilerle karanlıkta, bilinçaltında, yalnızca ruh, ya da bilinç-altı ilgilenir. Olayların doğal akışı böyledir.

Ama ne tür iletiler? Her tür. Yıldızlardan gelen titreşimler, bilinmeyen çekimlerden gelen titreşimler, bilinmeyen insanlardan, bilinmeyen tutkulardan gelen titreşimler. İnsan aygıtı bunların tümünü alır, bilinç-altında hepsiyle ilgilenir.

Bir de çok, pek çok düşünce titreşimi vardır. İki insan aleti uyum içinde çalıştırmak için gereken.

Havada hortlakların bile titreşimleri olabilir. Hortlaklar ölü *istençlerdir*, dikkatinizi çekerim, ölü ruhlar değildir. Ruhun bu dolaplarla hiçbir ilgisi yoktur.

Ama bireyin ölümünden sonra bir güç birimi bir süre kalıp diretebilir – kimi titreşim çağrışımları bir insanın ya da hayvanın ölümünden sonra, esir atmosferinde küçük bulutlar gibi kalmayı sürdürebilir. Bu küçük titreşim kitlecikleri kendilerini medyumun bilinç-aygıtına aktarabilir. Böylece avuntusuz dulun ölmüş oğlu yaslı anasına haber salıp, Bill Jackson'a yedi dolar borcu olduğunu söyleyebilir: ya da Sam Amca'nın vasiyetinin çekmecenin arkasında olduğunu: ve üzme tatlı canını, Anacığım, ben iyiyim.

Bu 'iletiler'in asla pek fazla değeri yoktur, çünkü çözülmüş bilincin parçalanmış öğelerinden asla daha fazlası değildir. Bu ileti karmaşasını açık seçikliğe kavuşturmaya çalışırken medyumun işi umutsuzdur, hep öyle olacaktır.

Dahası, gelecekte olacak olaylar daha önceden görülebilir. Kâhin bilinç-aygıtında gelecek büyük savaşın 1925'te patlayacağı konusunda titreşimler alabilir. Yaşayan ruha neden-ve-sonuç alanı egemen olduğu ölçüde, olaylar kendiliğinden gelişip olgunlaştığı ölçüde, tahmin doğru çıkabilir.

Ama insanların yaşayan ruhları olayların *mekanik biçimde* ilerleyişini her an altüst edebilir.

Rien de certain.[15]

En incelikli maddenin titreşimleri. Titreşimler ve şokların oluşturduğu zincirler! Spiritizma.

E, sonra? Hepsi de yalnızca maddecidir. Pek çoğu da şarlatanlıktır, hep öyle olacaktır.

Çünkü gerçek insan ruhunun, Kutsal Ruh'un, kendi derin önbilimi vardır, sayılara dökülemeyen ama karanlıkta akan bir önbilim ırmağı.

Gerçek insan ruhu, içindeki Kutsal Ruh'a inancıyla, maddeci titreşimlerin şu spiritizmacı ve öteki ruh hilelerinin uygulama düzeyine alçalamayacak ölçüde gururlu ve içtendir.

Çünkü saygının ilk aşaması, Kutsal Ruh'un asla maddeye dönüşmeyeceği olgusunun benimsenmesidir: ruhtan başka hiçbir şey olmayacağının.

Saygının ikinci aşaması, Kutsal Ruh'un, Kutsal Ruh'u oluşturan pek çok tanrının, içimizdeki devinimlerini, gelişlerini ve gidişlerini hiç sektirmeden gözlemlemektir.

Baba gününü doldurdu ve düştü.

Oğul gününü doldurmuş ve düşmüştür.

Gün Kutsal Ruh'un günüdür.

Ama ruhlar kokuşup, çözülmeye koyulduğunda günü artık yetmiştir. Kutsal Ruh'a karşı gelip günah işlemişlerdir.

Blithedale Romance'teki şu insanlar Kutsal Ruh'a karşı gelip günah işlemişler, bozulma başlamıştır.

Hepsi, belki ben, Nathaniel, dışında. O hâlâ hüzünlü, bütünlüğü olan bir bilinçtir.

Ama Zenobia da onlardandır. Kara Pearl çürüyor. Hızla. Ne denli akıllıysa, o denli çabuk çürür.

Hepsi birden çözülmektedirler, bu yüzden ruh hilelerine başvururlar. Spiritizmaya, masa-vurmaya,gaipten iletilere, ya da büyücülüğe, o tür doğaüstü güçlere başvurmak, bir erkekte, hele özellikle bir kadında, ruh çözülmesinin kesin göstergesidir. Erkekler doğaüstü olmaya kalktığında, emin olun doğal yapılarında bir bozukluk var demektir. Hele bir kadın, daha da fazla.

Oysa ruhun kendi derin bilme incelikleri vardır. Kanın da anlaşılmaz her şeyi biliciliği.

Ama spiritizma ve büyü gibi, bütün o uyduruk doğaüstücülük silsilesi gibi, küstah ve maddeci değildir.

NOTLAR

1) Pearl, Türkçe'si, İnci.
2) *Candida*, George Bernard Shaw'un (1856-1950) aynı adlı oyununun baş kadın kişisi. Kökenleri 'candere', L., ışık saçan beyazlıkta olmak ve 'candidus', L., beyaz olan sözcük, beyaz, temiz, saf; yansız; içten insan anlamlarını taşır.
3) Domuzların... görülmemiştir, Lawrence *İncil, Matta vii.6*'ya gönderme yapar: 've incilerinizi domuzların önüne atmayın'
4) Çünkü... değilse, *Odysseia*'da Kirke kendisine yaklaşan erkekleri domuza dönüştüren çok güzel bir büyücüdür.
5) *Quos... prius*, Lat., 'Deus quos vult perdere, dementat prius.' (Joshua Barnes?) deyişini biraz değiştirir Lawrence: Tanrı'yı yitiren önce aklını oynatır.
6) *Twice Told Tales*, (İki Kez Anlatılan Masallar).
7) *The House of the Seven Gables*, (Yedi Tepelikli Ev).
8) *Vivat Industria*, Lat., Yaşasın Çalışkanlık.
9) Amerika'nın... görseydin, Sinclair Lewis'in (1885-1951) 1920'de yayımlanan *Main Street* (Ana Cadde) romanına gönderme.
10) *Blithedale Romance*, (Blithedale Romansı). Brook Farın için *bkz.*, Bölüm 3, not 21.
11) Üstruh, İnsanda eksiksiz beliremeyen ideal doğanın gerçekleştiği, ruhsal bir oluş diye düşünülen saltık gerçek. İnsan yaşamının kaynağı, doğada varolan ahlak yasası.
12) Margaret Fuller, 1810-50. Amerikalı yazar, kadın hakları savunucusu, New England Aşkıncılığının önderlerinden. Cambridge, Massachussetts'da doğdu. Babasının denetiminde çok sıkı bir eğitim gördü. 1835'ten sonra Boston'a gelerek öğretmenlik yaptı. Eckermann'ın yapıtı, *Conversations with Goethe*'i (Goethe ile Söyleşiler), 1839, İngilizceye çevirdi. 1840'da Emerson'ın da desteğiyle New England Aşkıncılığının şiir ve düşün dergisi *Dial*'ı çıkarmaya başladı, 1842'ye dek yayın müdürlüğünü sürdürdü. 1845'te yayımlanan *Woman in the Nineteenth Century*'de (Ondokuzuncu Yüzyılda Kadın) kadın erkek eşitliğini savundu. 1844'te New York'a gitti. *Tribune* gazetesine edebiyat eleştirileri yazdı. Bu yazıların bir bölümü 1846'da kitap olarak yayımlandı. 1846'da bir süre İngiltere ve Fransa'da kaldıktan sonra İtalya'ya yerleşti. Manzini yanlısı Marki Ossoli

ile evlendi. 1848-9'da Roma kuşatması sırasında kocası çarpışırken o da bir hastanede çalıştı. Mayıs 1850'de kocası ve küçük oğluyla İtalya'dan bir gemiyle Amerika'ya doğru yola çıktı. Ancak gemi 16 Haziran 1850'de battı. Aileden kurtulan olmadı.

13) Hephaistos, Yunan mitolojisinde ateş tanrısı.
14) Prissy, Priscilla'nın kısaltılmışı.
15) *Rien de certain*, Fr., Hiçbir şey kesin değildir.

Bölüm 9

Dana: Two Years Before The Mast

BEDEN gücüne dayalı işi idealleştiremezsiniz. Başka bir deyişle, beden gücüne dayalı işi, idealist maskeniz düşmeden, idealleştiremezsiniz.

Toprak! Yüce toprak ideali. Thomas Hardy'nin romanları gibi romanlar, Fransız Millet'nin[1] resimleri gibi resimler. Toprak. Toprağı, toprak-anayı, idealleştirir de, ona gerçekten geri dönerseniz, ne olur? O zaman bütün her şeyin size karşı olduğu ezici bir inançla kafanıza dank eder, tıpkı Thomas Hardy'ye dank ettiği gibi. Doğal yazgı, bütün heybetiyle yuvarla yuvarlana, ağır ağır ilerleyen bir buzul gibi, sizi ezip yoketmeye üstünüze doğru gelmektedir. Bir idealist olarak.

Thomas Hardy'nin kötümserliği kesinlikle doğru bir bulgudur. İdealistin, sevgili toprak-ananın acı tozuyla boğuşurken en sonunda kavradığı kesinlikle doğru saptamadır. İdealist sever toprak-anayı, sever de sever. Toprak-ana ise ağır ağır ilerleyen bir Laokoon[2] yılanı gibi, idealiste dolanır, onu ezer. İdealist ölmelidir, der toprak-ana. Öyleyse bırakın ölsün.

O yüce imgelemsel toprak sevgisi! Tolstoy'da vardı bu sevgi ve Thomas Hardy'de. İkisi de, bu yüzden, yaşamı sanki gözü dönmüşcesine yadsımaya sürüklendiler.

Toprak-anayı idealleştiremezsiniz. Deneyebilirsiniz. Hatta başarabilirsiniz de. Ama başarırken, boyun eğersiniz. Toprak-ananın

has idealist oğulları olamaz. Bir tek bile.

Toprak-ananın çocuğuysanız, ideal özünüzü de, mevsimi geldiğinde, geceleyin giysilerinizi nasıl çıkarıp atarsınız, işte öyle çıkarıp atmayı öğrenmelisiniz.

Amerikalılar Amerika toprağını asla Avrupalıların Avrupa toprağını sevdiği gibi sevmemiştir. Amerika asla kan-memleketi olmamıştır. Yalnızca ideal memleketidir. Düşüncenin, *ruhun* memleketi. Ve kesenin. Kanın değil.

Bu ilerde gerçekleşecektir, düşünce ve ruh haksız zorbalığından ötürü çöktüğünde.

Avrupa kan sevgisiyle sevilmiştir. Güzel kılmıştır bu sevgi onu.

Amerika'da, Fenimore Cooper'ın çizdiği güzel manzara vardır: ama dileğin-gerçekleşmesidir bu, uzaktan çizilmiş. Thoreau[3] da Concord'dadır. Ama Thoreau kendi bulunduğu yöre parçasını sanki ayırır, incelemek üzere mercek altına koyar. Duyduğu hayranlıkla, onu nerdeyse parçalara ayırarak açımlar.

Amerika kan-memleketi değildir. Her Amerikalı için, kan-memleketi Avrupa'dır. Ruh-memleketi Amerika'dır.

Aşkıncılık.[4] Şu memleket uğraşını aşın, Bu Eyaletler düşüncesini evrensel bir düşünce kılıncaya dek yüceltin, der gerçek Amerikalı. Üstruh[5] dünya-ruhudur, yerel bir şey değil.

Böylece Amerikalılar imgelemsel fethin bir sonraki büyük atılımında denize döndüler. Karaya değil. Toprak çok özgül, çok tikeldir. Dahası beyaz adamların kanı hiçbir karış Amerikan toprağına can vermemiştir.Yok, yok.

Ama bütün insanların kanı okyanusta-doğmuştur. Maddece evrenselliğimiz, kan-birliğimiz denizdedir. Tuzlu suda.

Toprağı idealleştiremezsiniz. Ama denemek zorundasınız. Ve denerken, büyük bir imgelemsel ödül biçersiniz. En büyük ödül başarısızlıktır. Başarısızlığa uğradığınızı bilmek, başarısızlığa uğramamız *gerektiğini* bilmek. En büyük avuntu budur, sonunda.

Tolstoy toprakla başarısızlığa uğradı: Thomas Hardy de: ve Giovanni Verga;[6] en büyük üçü.

Daha uzak uç, en yüce ana, denizdir. Yüce deniz anayı, Magna Mater'i sevin. Ve görün ne denli acı olduğunu. Ve görün onu kendi idealinizden yana çekme konusunda ne denli başarısızlığa uğrayacağınızı: sonsuza değin başarısızlığa uğrayacağınızı. Kesinlikle başarısızlığa uğrayacağınızı.

Swinburne[7] İngiltere'de denedi. Ama Amerikalılar en büyük sınamayı yaptı. En canlı başarısızlık.

Belirli bir noktada, insan yaşamı insanlara sıkıcı gelmeye başlar. Ne olur öyleyse? Evrensel bir şeye dönerler.

Hepimizin en yüce maddece anası denizdir.

Dana'nın gözleri Harvard'da öğrenciyken bozuldu. Ve hemen, denize, çıplak Ana'ya döndü. Denize sıradan bir gemici gibi gitti.[8]

Beden gücüne dayalı işi idealleştiremezsiniz. Ama yapabilirsiniz de. Beden gücüne dayalı işe katlanabilir, ne anlama geldiğini *bilirsiniz*. Hatta denizle karşılaşabilir, eşleşebilir, onu BİLEBİLİRSİNİZ.

Dana'nın istediği işte buydu: denizle çırılçıplak bir çarpışma deneyimi.

NEFSİNİ BİL. Bunun anlamı, kanındaki toprağı bil. Kanındaki denizi bil. Yüce temel öğeleri.

Ama yinelemeliyiz: BİLME ve OLMA karşıt, düşmanca durumlardır. Ne denli çok bilirseniz, tam tamına, o denli daha az *olursunuz*. Ne denli, varlık olarak, çok *olursanız*, o denli az bilirsiniz.

İnsanın büyük çarmıhı budur, ikiciliği. Kan-özü ve sinir-beyin özü.

Öyleyse, bilme, olmanın yavaş yavaş ölümüdür. İnsanın olma dönemleri, bilme dönemleri vardır. Bu ikisi arasında geniş bir salınım hep olacaktır. Amaç bilmemeyi bilmektir.

Dana bilme yolunda bir başka büyük adım daha attı: deniz anayı bilmek. Ama bu kendi kendisini yıkma yolunda da atılmış bir adımdı. Kendi varlığının parçalanmasında yeni bir evreydi. Dana, sonradan, daha az insan bir varlık olacaktı. Bilici olacaktı: ama mekanik olmaya eskisinden daha da yakın. Budur bizim çarmıhımız, yazgımız.

Dana, denizde ilk günlerinde, kışın, Atlas Okyanusu'ndayken, şöyle yazar:

> Hiçbir şey uçsuz bucaksız okyanusta *erkenden şafak sökmesi* ile karşılaştırılamaz. Doğu ufku boyunca yayılan, derin suların yüzüne belli belirsiz ışık saçan günün külrengi yol yol ilk aydınlığında... yalnızlık, korku, kötü bir şey olacakmışcasına gönül üzgünlüğü duygusu uyandıran bir şey vardır, doğada başka hiçbir şeyin veremeyeceği.

Böylece Dana yaşam sonunun engin çıplak sudan oluşan evrenine, bütünlüğü olan varlığın yavaş yavaş çöktüğü, sıcak yaşam gücünün tükenmeye başladığı o alacakaranlık yere doğru, tetikte ve yapayalnız, yola koyulur. İnsanın ölümün yüzüne, büyük serüvene, büyük yıkıma, bilincin anlaşılmaz uzantısına doğru ilerlemesidir bu. Dana'nın albatrosu görüşü de öyledir. 'Ama şimdiye dek gördüğüm en harika manzaralardan biri Horn Burnu açıklarında kabaran deniz sütlimanken suda uyuyan bir albatrostu. Hiç esinti olmadığından, suyun yüzeyi dümdüzdü, ama uzun, ağır bir dalga kabarıyordu. Baştan aşağı bembeyaz o güzelim kuşu, tam önümüzde, dalgaların üstünde, başı kanadının altında uyurken gördük; kimileyin kocaman kabarık bir dalganın sırtında yükseliyor, sonra da aradaki çukurda yitinceye değin yavaş yavaş alçalıyordu. Bir süre rahatsız olmadı, giderek yaklaşan pruvamızın gürültüsü onu uyandırıncaya dek. O zaman başını kaldırıp, bir an gözlerini bize dikti, sonra da geniş kanatlarını açarak, havalandı.'

Dana'ya yoğun gizemsel bir görüden ötürü hakkını vermeliyiz. En iyi Amerikalılar içgüdüyle gizemcidir. Dana'nın anlatısı yalın ve gösterişsiz de olsa, yoğun duygu ve kesin kavrayışıyla depderindir. Dana yaşamın son ışık-sever ete kemiğe bürünüşünün sonsuz sularda ortaya çıkışını görür: bir nokta, iki çıplak ilkenin, havanın ve suyun, eşiğinde yapayalnız. Kendi ruhu da albatrosun ruhu gibidir.

Albatros fırtına kuşudur. Dana da öyledir. Denize çarpışmaya gitmiştir. Bütünlüğü olan ruhun, uçsuz bucaksız, yaşamayan, ancak güçlü öğeyle, fizikötesi, gerçek savaşımıdır bu. Dana asla unutmaz, asla gözlemekten vazgeçmez. Hawthorne karada bir tayf ise, Dana denizde daha da bir tayftır. Ama Dana gözlemeli, bilmeli, denizi kendi bilincinde fethetmelidir. Sıradan denizciyle arasındaki belirgin fark budur. Sıradan denizci bilinçli olmaktan çıkar, bir fok, bir yaratık gibi, ilkel oluverir. Ufacık ve yapayalnız, Dana kocaman denizlerin kendi küçük bedeni çevresinde yükselişini gözler. Suların gücüyle uzaklara sürüklenirse, bir başkası onun başlattığını sürdürecektir. Çünkü insan bilinci denize üstün gelmelidir, insan ruhunun yaşam ve ölüm karşısında üstünlüğü uğruna büyük çarpışmasında, BİLGİ'de. Budur Bilgi Ağacı'nın son acı zorunluluğu. Çarmıh. Yan tutmadan, Dana kendini öğeler arasında seyreyler, durgun ve ölümcül. Dana'nın biçemi müthiş ve umutsuzdur, kusursuz bir trajik yazarın biçemi.

> Saat beş ile altı arasında güverte gözcümüz, 'Bütün sancak gözcüleri dikkat!' diye buyurdu ve hemen ardından tayfaların tümü göreve çağrıldı. Güneybatıdan koyu mora çalar kurşun renkli koca bir bulut üstümüze doğru hızla geliyordu; bulut ortasına düşmeden önce yelkeni toplayabilmek için elimizde geleni yaptık. Hafif yelkenleri mayna etmiş, en alttaki yelkenleri orsalamış, gabya yelkeni camadanı halatlarını yukarı toplamış, tam baş halatlarına çıkmak üzereyken fırtınaya yakalandık. Oldukça dingin olan deniz bir anda giderek daha da kabarmaya başladı; ortalık nerdeyse gece gibi kapkaranlık oluverdi. Dolu ve sulusepken kar daha önce hiç duymadığım ölçüde sert yağıyor, sanki bizleri geminin armasına nerdeyse çiviliyordu.

Dana'nın büyük başarısı yalın maddece olguları tutkudan yoksun bir anlatımla aktarmasında yatar. Dana varlığın daha uzak, duygusal olmayan merkezlerinden yazar – tutkulu duygusal özden değil.

Böylece gemi savaşımı sürdürür, Horn Burnu'nu dönerken, sonra daha dingin denizlerde. Juan Fernandez'in adası, Crusoe'nun adası,[10] bir düş gibi yükselir denizden, yeşil bir bulut gibi, ve bir hortlak gibi Dana seyreder adayı, geçmişte kalan yaşama yalnızca ince, hortlaksı bir pişmanlık sızısı duyarak.

Ancak uzun deniz yolculuğunun yıpratıcı etkisi kendini göstermeye başlar. Deniz büyük çözüştürücü bir güçtür. Diriltici niteliği çözüştürücü niteliğidir. Dokuyu yakıp tüketir, enerji salar. Uzun bir süre sonra, bu yakıp-tüketme yıkıcı oluverir. Ruh yıkılır, tez öfkelenir, lime lime olur, nerdeyse insanlıktan çıkar.

Bu yüzden gemide geçimsizlik vardır, sinir bozucu huzursuzluk, dayanılmaz sürtüşme, en sonunda kamçı dayağı. Bu kamçı dayağı Dana'da ilk ve son kez insanca ve ideal tutkuyu uyandırır.

> Sam artık ipe vurulmuştu – yani, çarmıhların önünde, bilekleri çarmıhlara sıkıcı tutturulmuş, ceketsiz ve sırtı çıplak duruyordu. Kaptan güverte açıklığında, Sam'in bir kaç adım ötesinde, Sam'e iyice vurabilmek için, biraz yüksekte, dikilmişti. Elinde kalın, kuvvetli bir ipin ilmeğini tutuyordu. Gemi subayları çevresinde duruyordu,

tayfalar da geminin orta yerinde bir araya toplaşmıştı. Bütün bu hazırlıklardan ötürü öfkelenip heyecanlandığımdan, yüreğim kabardı, nerdeyse bayılacaktım. Bir adam – Tanrı'nın benzeri yaratılmış bir insan – bağlanıyor, hayvan gibi kamçılanıyordu! İlk ve nerdeyse denetim altına alınamayan itki direnmeydi. Ama elden ne gelirdi ki? – Artık çok geçti –

Böylece Bay Dana bir şey yapamaz. Yalnızca geminin küpeştesinden aşağı sarkıp çıkarır.

Neden kustu ki?

İnsan niçin kırbaçlanmasın?

İnsan poposu olduğu sürece kesinlikle kırbaçlanmalıdır. Sanki Tanrı öyle buyurmuştur.

Niçin? Pek çok nedenden ötürü.

İnsan yalnızca ekmekle yaşamaz, ekmeği özümsemek, boşaltmak için.

Yaşam soluğu nedir? A canım, yaşam soluğu erkeklerle erkekler, erkeklerle kadınlar, erkeklerle şeyler arasında akan anlaşılmaz değiş tokuş akımıdır. Sürekli bir karşılıklı akım, sürekli titreşen bir değiş tokuş. Yaşam soluğu budur işte.

Ve bu karşılıklı akış, bu elektrik titreşimi kutuplanmıştır. Artı ve eksi kutuplanma vardır. Bir yaşam yasasıdır, canlılık yasası.

Yalnızca düşünceler sonal, sınırlı, duruk ve tektir.

Bütün yaşam değiş tokuşu kutuplanmış iletişimdir. Bir çevrim.

Pek çok çevrim vardır. Erkek ve dişi, örneğin, efendiyle köle. Düşünce, DÜŞÜNCE, şu kımıldamaz gorgon[10] canavar, ve İDEAL, şu koca durağan buhar makinesi, bu iki makine-tanrısı, yüzyıllardır, bütün *doğal* karşılıklı ilişkileri, *doğal* çevrimleri bozmakla uğraşmıştır. DÜŞÜNCELER, cinsel ilişkide, başka bir deyişle, erkekle kadının büyük çevriminde, şeytanı oynamıştır. Cinsel ilişkiyi her ikisindeki insan varlığın parçalandığı bir işkence çemberine dönüştürmüştür. İDEAL ise efendiyle köle arasındaki karşılıklı kan ilişkisini sakatlayıp soyut bir korkuya dönüştürmüştür.

Efendi ve köle – ya da süvari ve tayfa ilişkisi, özünde, sevgi gibi, kutuplanmış bir akıştır. Süvariyle tayfa arasında canlılık çevrimidir akan, her birine çok değerli besin oluşturan, her ikisini de incelikli, titreşen, canlı denge durumunda tutan. Dilediğinizce

yadsıyın, bu böyledir. Ama hem süvari hem de tayfayı bir kez soyutlar, her ikisini de bir *düşünce*: üretim, ücret, verim ve benzerleri: hizmetine verir, böylece her biri kendini belirli, yinelenen bir evrimi yerine getiren araç diye görürse, o zaman süvari ve tayfanın canlı, titreşen çevrimini mekanik makine birlikteliğine dönüştürmüş olursunuz. Yalnızca bir başka tür yaşam: ya da yaşam-karşıtına.

Bunu yelkenli gemide asla pek yapamazdınız. Süvari süvari gibi davranmak zorundaydı, yoksa ortalık cehenneme dönerdi. Başka bir deyişle, süvari-ve-tayfanın şu anlaşılmaz karşılıklı akışı, komuta ve itaatin anlaşılmaz karşılıklı ilişkisi olmalıydı.

Komuta ve itaatin karşılıklı ilişkisi düzensiz canlı denge durumudur. Tanrı'ya şükür, canlı ya da doğal her şey düzensizdir.

Gemi pek çok haftadır denizdedir. Süvari ve tayfalar üstünde müthiş bir gerilim. Tayfalarda giderek artan nasırlaşmış vurdumduymazlık, süvaride giderek artan hırçınlık.

Ya sonra?

Bir fırtına.

Fırtınalar olmalıdır, nedenini söylememi beklemeyin benden. Fırtınalar olur işte. Havada fırtınalar, suda fırtınalar, yıldırım ve gökgürültüsü fırtınaları, öfke fırtınaları. Fırtınalar olur, o kadar.

Fırtınalar kimi kutuplanmış akışta bir tür şiddet dolu yeniden uyumdur. Kutuplanmış bir çevrim vardır, düzensiz dengeli bir çevrim. Düzensizlik giderek artar, çökünceye dek. Her şey ayrışmaya başlar sanki. Gök gürülder, şimşek çakar. Süvari gürülder, kırbaç şaklar. Gökten tatlı yağmur boşanır. Gemi, yeni, anlaşılmaz bir suskunluğu, yeniden uyumu, dengeyi yeniden buluşu yaşar.

Her Şeye Gücü Yeter Tanrı'ya sorun, niçin öyle olduğunu. Ben bilmiyorum. Bildiğim, öyle olduğu.

Ama ya kamçı dayağı? Niçin kamçı dayağı? Niçin mantık kullanılmıyor ya da çay sofrasına reçel taşınmıyor?

Daha neler! Oldu olacak, gök gürültüsünden, çarpma ve vurmanın şu fiziksel şiddetinden, lütfen kaçınmasını, çözülen kar gibi, lütfen ağır ezgi, fıstıki makam gitmesini dileyiverin bari.

Kimileyin gök gürültüsü çözülen kar gibi ağır ezgi, fıstıki makam gider *de*, nefret edersiniz. Boğucu, ağır, kıpırtısız, iç kapayıcı gökyüzü.

Kamçı dayağı.

Sam denilen şişko, ağır biri, haftalar geçtikçe daha da ağırla-

şan, daha da şapşallaşan. Yetkesiyle daha da hırçınlaşan bir süvari. Sam artık miskinlik içinde öylesine yuvarlanır ki mideniz kabarır. Süvariyse ak kor demir üstündedir.

Şimdi bu iki adam, Kaptan ve Sam, komuta ve itaatin pek düzensiz dengesi içindedir. Kutuplanmış bir akış. Kesinlikle kutuplanmış.

İstenç kutupları, sırtta, omurga kemiğinin yanındaki istemli sinir sisteminin büyük sinir düğümleridir. Kaptan'ın belkemiğindeki istenç kutuplarından uyuşuk Sam'in sırtındaki istenç sinir düğümlerine, yıpranmış, kertikli bir akım geçer, sarsak sursak bir canlı elektrik çevrimi. Bu çevrim fazladan bir sarsıntıyla karşılaştığında patlama olur.

'Şu aşağılık domuzu bağlayın!' diye kükrer öfkeden kudurmuş Kaptan.

Şak! şak! diye iner kamçı, o uyuşuk Sam'in çıplak sırtına.

Kamçı ne işe yarar? Tanrım, Sam'in omurgası içine buz gibi soğuk su benzeri işler. Kaptan'ın öfke akıntısı, kamçı uçlarından, Sam'in kanının, istemli sinir sisteminin gevşemiş sinir düğümlerinin ta içine akar. Şırak! Şırak! diye deler şimşek yalazı, canlı sinir çekirdeklerinin ta içine dek.

Ve canlı sinirler tepki gösterir. Titreşmeye koyulur. Dirilir. Kan daha hızlı devinmeye başlar. Sinirler canlılığına yeniden kavuşmaya koyulur. Budur canlandıran onları. Tayfa Sam yeni, aydınlık, anlık dolu bir güne kavuşur, sırtı sızlar. Kaptan yetkesinde yeni bir ferahlığa, yeni bir erince kavuşur, yüreği buruktur.

Yeni bir denge, taze bir başlangıç oluşur. Sam denilen adamın *bedensel* anlığı yerine gelmiş, Kaptan'ın damarlarındaki şişkinlik hafiflemiştir.

İnsan birleşmesinin, değiş tokuşun, doğal biçimi böyledir.

Kamçı dayağı Sam'e yararlıdır. Bu durumda, Sam'ı kamçılatmak Kaptan'a yararlıdır. Ben öyle diyorum. Çünkü ikisi de belirttiğim o bedensel durumdaydı.

Köteği esirgeyen *bedensel* çocuğu şımartır.

Köteği atan *ideal* çocuğu ağlatır.

Durum böyle.

İdealist gözüyle, yaşamın kan-bağlantısını yadsıyan Dana, geminin küpeştesinden güçsüzce aşağı sarkar ve kusar: ya da içinden öyle gelir. Karnındaki güneş sinir ağı biraz olsun kendi öcünü alıyordur. Dana'ya göre, Sam, akıl, mantık ve ruh aracılığıyla yak-

laşılması gereken 'ideal' bir varlıktır. Hani şu Sam denilen hantal adam!

Ama gemide bir başka idealist daha vardır, denizci John, bir İsveçli. Bu Logos[11] gemicisinin adına boşuna John[12] dememişler. John bu olayda Aracı, Arabulucu, Kurtarıcı rollerini üstlenmesi gerektiğini hisseder. Popüler Şefaatçi.

'Niçin bu adamı kırbaçlıyorsunuz, efendim?'

Ama Kaptan'ın öfke topuklarına çıkmıştır. Doğal tutkusunun şu burnu-uzun dinsel kurtarıcı Johannuslarca yargılanmasına, engellenmesine göz yummayacaktır. O yüzden her aşın kaşığı John'dan da hesap sorulur, adam kırbaçlatılır.

Oh, içime değsin.

Ne yazık ki, Kaptan sonuçta daha kötü durumdadır. Son sırıtan iyi sırıtır. Kaptan yeterince dikkatli değildir. Doğal öfkenin, doğal tutkunun vazgeçmez düşmanı idealist insandır. Gemi de zaten idealizme bulaşmıştır. Herman Melville'in gemilerindekinden çok daha fazlasına, anlaşılan.

Bu da anımsatır bizlere, Melville, bir keresinde, kamçı dayağı yiyecekti, *White Jacket*'ta.[13] O da kamçılanmayı en ağır hakaret diye yorumlardı.

Kanımca kamçı dayaklarından daha ağır hakaretler vardır. Çoğu insan benden 'hoşlanacağına' kamçılanmayı yeğlerim.

Melville'in de bir Arabulucusu vardı: sessiz, öz-saygılı biri, dinsel kurtarıcı değil. Adam Adalet adına konuşmuştu. Melville haksız yere kırbaçlanacaktı. Adam dürüstçe, sessizce konuştu. Dinsel kurtarıcı ruhuyla değil. Ve kırbaçlama gerçekleşmedi.

Adalet yüce ve erkekçe bir şeydir. Dinsel kurtarıcılık aşağılık bir şeydir.

Sam'in kırbaçlanması adaletliydi. Tutkusal adaletti.

Ama Melville'in kırbaçlanması soğuk, sıkıdüzene özgü adaletsizlik olurdu. Rezil bir şey. *Adalet* bile mekanik olduğunda rezil şeydir. Çünkü gerçek adalet yüreğin tellerini titretir. Gerçek adaleti ilgilendiren bir konuda soğuk duramazsınız.

Daha o günlerde bile kaptanlık eğlenceli değildi. Kendinizi, makine-denetimi uygulayan bir makine-parçası gibi soyutlamayı, daha o zaman bile öğrenmiş olmanız gerekiyordu. Makine-denetimini, özsüz, ideal denetimi uygulamak, mekanik biçimde boyun eğmekten çok daha acıdır. Çünkü mekanik biçimde boyun eğen idealistler, buyrukları vermesi gereken *insan*dan nerdeyse hep nef-

ret ederler. Onların idealizmi, insanı, görevinden ötürü, bağışlamalarına pek de izin vermez.

Dana'nın kaptanı şu gerçekten eski kafalı türdendi. Kendini korkunç ele veriyordu. Daha dikkatli olması gerekirdi, bir gemi dolusu düşman ve ilke olarak bütün 'efendiler'den nefret eden, en aşağı iki soğuk, ölümcül idealistle karşı karşıya olduğunu bildiğinden.

> Konuştukça kızgınlığı artıyor, güvertede bir o yana, bir bu yana sıçrıyor, kırbaçı savururken bağırıyordu. 'Sizi niçin kamçıladığımı bilmek istiyorsanız, söyleyeyim size. Çünkü hoşuma gidiyor! Çünkü hoşuma gidiyor! – Tam bana göre. İşte bu yüzden kamçılıyorum!'
> Adam acıyla kıvranıyordu. Kanım buz kesildi. Artık daha fazla bakamıyordum. Tiksinerek, midem bulanarak, dehşetten dona kalarak, başımı çevirdim, korkuluktan eğilip, aşağıya suya baktım. Kendi konumumla, ilerde alınacak öcle ilgili bir kaç düşünce hızla geçti aklımdan: ama kamçı vuruşları ve adamın haykırışlarıyla hemen ayılıverdim. En sonunda kesildi sesler; arkaya döndüğümde, kaptanın işareti üzerine, İkinci Kaptan'ın adamın iplerini çözmüş olduğunu gördüm.

Sonuçta, o kadar da korkunç değildi. Kaptan, anlaşılan, sıradan ölçüyü kaçırmamıştı. Sam kaşındığı ölçüde karşılığını almıştı, daha fazlasını değil. Doğal bir olaydı. *Ahlak* hükmü olmasaydı, her şey iyi gidecekti. O da gemicilerden değil, Dana ve denizci John gibi kuramcı idealistlerden çıktı. Gemiciler, kendiliğinden *tutkusal* ahlakı anlardı, yapay etik ahlakı değil. Doğada olduğu gibi, insanda da, çıplak gücün şiddet dolu yeniden uyumlarına saygı duyarlardı.

> Kamçı dayağına, baş kasarasında, kendi aramızda, olsa olsa pek ender değinilirdi. Biri o konuyu açmaya kalktığında, ötekiler, onlardan pek ummadığım bir incelikle, her zaman ağzını tıkar, ya da konuyu değiştirirlerdi.

İki adam kamçılanır: ikinci ve daha yaşlısı, John, araya girip de kaptana Sam'i niçin kamçıladığını sorduğu için. Kaptan, John'u

kamçılarken, 'Sizi niçin kırbaçladığımı bilmek istiyorsanız, söyleyeyim size –' diye bağırır.

'Ancak kamçılanan iki adamın,' diye sürdürür Dana,

> birbirine karşı davranışı, toplumun en yüksek düzeylerinde takdire değecek bir incelik ve onur anlayışı sergiliyordu. Sam ötekinin sırf kendi yüzünden acı çektiğini biliyordu; bütün yakınmalarında, kendisi tek başına kamçılansaydı hiç bir önemi olmayacağını, ama o adamı her gördüğünde, kendi yüzünden gözden düştüğünü düşünmeden edemediğini söylüyordu. John ise, gemi arkadaşını kurtarmak için araya girdiğinden ötürü acı çektiğini, ötekine, sözle ya da edimle, anımsatacak hiçbir şeyi asla dışarı vurmuyordu.

İşin doğrusu, apaçık bir konuyu karmaşayla, düzmece duyguyla bulandırdığından ötürü utanması gereken John olmalıydı. Alışılagelmiş ahlak bir yana, ayıplanacak taraf John'dur, ne Sam, ne de kaptan. Olay tutkusal yeniden uyumu içerir, olağandışı bir yanı yoktur. Dahası, cafcaflı Johannus kim olur da araya girer? Ha, Bay Dana'nın zayıf gözlerinin yanısıra midesi de zayıfsa, şeytan azapta gerek. Ama şu idealist çift, bütün öteki adamların, kendilerine kalsa, doğal akışına bırakacağı bir konuda, onları rahatsız edip, kafalarını bulandırmaktan kendilerini alıkoysun hele. Ne gezer, sizin Johannuslarınız ve Danalarınız 'kamuoyu' oluşturmak, cafcalarıyla yaşam-konularını bulandırmak zorundadırlar. Vay idealizm vay!

Tekne Büyük Okyanus kıyısına varır, karaya vuran sıra sıra dalgalar sanki kanımızda parçalanır – bitmez tükenmez kıyı, bilinmezin eşiğinde, olağanüstü uzanır.

> Kilometreler boyunca bizden başka tek kul yoktu – duvar gibi yükselen dimdik tepe, bizi bütün dünyadan ayırıyordu – 'suların dünyası' dışında. Ötekilerden ayrılıp, bir taşa çöktüm, tam da denizin karaya çarparak, su püskürten güzel bir boynuz oluşturduğu yerde. Kıyının geri kalan bölümündeki sıkıcı, dümdüz kumsalla karşılaştırıldığında, bu yükseklik, bezdirici bir yeryüzü parçasında kocaman bir kaya kadar canlandırıcıydı. Nerdeyse

ilk kez bir başına yapayalnızdım... İyi damarım kabarmaya başladı. Son zamanlarda yaşadığım eziyetli günlerin içimde taşıdığım şiir ve romans duygusunu tümüyle köreltmediğini anlayınca, bir keyif parıltısıdır kapladı içimi. Oynadığım oyunun tümüyle yepyeni bu sahnesinin verdiği bolluk duygusuyla nerdeyse kendimden geçerek, yaklaşık bir saat kadar oturdum, arkadaşlarımın öteden gelen bağırtıları uyandırıncaya dek.

Dana, işte böyle, Büyük Okyanus kıyısına çöküverip Hamletleşir – kendi varoluşunun oyununda baş oyuncu. Oysa Dana'da, öz-bilinç, öze karşı, nerdeyse bilimsel aldırmazlık çizgisine yaklaşır.

Dana bize o zamanlar henüz yabanıl, bilinmeyen San Francisco körfezinin güzel bir resmini sunar. – 'Gelgitin çekilmesiyle, körfezin ağzında, yüksek, çok hoş eğimli bir tepenin altında demir attık. Tepenin üstünde, yüzlerce kızıl geyik ve yüksek-dallı boynuzlarıyla erkek geyikten oluşan sürüler bir oraya bir buraya sıçrıyor, bir an bize bakıp, türlü türlü güzel duruş ve devinimlerini görebilmek için çıkardığımız gürültülerden ürkerek kaçışıyorlardı – '

Şimdi bir bunu düşünün, bir de Presidio'yu![14] Delibozuk topları.

Dana güçlü insanca duygu yüklü iki an yaşar: biri, kaptana duyulan güçlü, ancak kısır, öfke duygusu anı, öteki, Kanaka[15] çocuk, Hope'a, duyduğu güçlü, acıma dolu sevgi itkisi. Hope – beyaz adamın illeti, verem ya da frengi hastası, güzel bir Güney Denizi Adalısı. Dana, Hope üstüne, şöyle yazar –

ama ötekisi, dostum ve Aikanem,[16] Hope, ömrümde karşılaştığım en korku verici görüntüydü; elleri pençeyi andırıyordu; korkunç öksürüğü yıkılmış bedeninin sanki tümünü sarsıyordu; bomboş, fısıldayan bir sesle, kolu kanadı kırık yatıyordu. İlaçtan yoksun, kendisini rahatlatacak olanaklardan yoksun, istekli de olsa elinden bir şey gelmeyen bir kaç Kanaka dışında, kendine bakacak ya da yardım edecek kimi kimsesi yok, orada, fırının tek zemini olan yerde, ufak bir hasıra uzanmıştı. Onu bu durumda görünce yüreğim kabarırdı, içim geçti. Vah zavallı çocuk! Kumsalda yaşadığım dört ay boyunca gerek çalışır-

ken, gerek ormanda ve denizde çıktığımız gezintiler sırasında sürekli birlikteydik. Çocukcağıza karşı gerçekten güçlü bir yakınlık duyuyor, onu orada bulunan kendi memleketlilerime yeğliyordum. Fırına girdiğimde gözlerini bana çevirdi, elini uzatıp, alçak bir ses, ancak hoş bir gülümsemeyle, 'Aloha, Aikane! Aloha nui!'[17] dedi. Onu elimden geldiğince avuttum, ilaç dolabından derdine deva bulması için kaptana rica edeceğime söz verdim.

Dana'nın kaptana duyduğu nefret duygusunu hissetmiştik – şimdi de Büyük Okyanus'un pırıl pırıl gözlü erkeğine, o engin denizin gizem-varlığıyla dolu, okyanusun gerçek çocuğuna duyduğu Kurtarıcı'ya yakışır sevgi duygusu hissedilir. Hope, bir an, Dana için, Chingachgook Cooper için neyse odur – yürek kardeşi, yanıtlayıcı. Ama yalnızca uçup giden bir an için. O zaman bile sevgisi daha çok insan sevgisiyle tadlandırılmış acımadır. Şu kaçınılmaz dinsel kurtarıcılık. İdeal varlık.

Dana California kıyısından ayrılmaya, uygar doğuya dönmeye can atar. Ama gemi en sonunda açılırken ayrılığın keskin acısını yaşar. Büyük Okyanus, Dana'nın büyü dünyasıdır: doğu Eyaletleri, gerçeklik dünyası, bilimsel, maddece gerçek. Dana uygarlığın hizmetkârıdır, idealisttir, demokrattır, efendilerden nefret eder, BİLENdir. Bilinçli ve öz-bilinçlidir, hiç unutmaksızın.

> Bütün yelkenler açılıp güverteler temizlendiğinde, *California* gemisi artık ufukta bir noktaydı ve kıyı kuzey-doğu boyunca alçak bir bulut gibi uzanıyordu. Gün batımında ikisi de gözden yitti; bir kez daha, göğün ve suyun buluştuğu okyanustaydık.

Yurda dönüş yolculuğunun betimi harikadır. Deniz bu incelikli kâşifin kaçışını engellemek için azar sanki. Dana, bu dünyada olmayan, başka bir dünyaya, başka bir yaşama geçer gibidir. İlkin kaygı duygusu vardır, sonra kara derinliklerin ta içine geçiş. Sonra da sular onu, utkulu bilinciyle birlikte, nerdeyse yutar.

> Günler kısaldıkça kısaldı; güneş her gün yolunu daha alçaktan izliyor, giderek daha az ısı veriyordu; geceler güvertede uyumamızı engelleyecek kadar soğuktu; apaçık bir gece görülen Magellan Bulutları;[18] soğuk, öfkeli gö-

züken gökler; zaman zaman Güney yönünden yaklaşan iç sıkıcı, ağır, sevimsiz bir deniz, başımıza neler geleceğinin habercisiydi.

Güney kışında Horn Burnu'na yaklaşıyor, azgın suların yabansı, korkutucu bölgelerine giriyorlardı.

> İşte birkaç mil ötede, tepesi ve dorukları karla örtülü, göbeği koyu çivit renkli, koskocaman girintili çıkıntılı bir kütle okyanusta yüzüyordu. Bir buzdağıydı, en büyüklerinden. Göz alabildiğince, denizin dört bir yanı koyu mavi rengindeydi. Yüksek ve diri dalgalar, ışıkta pırıl pırıl parlıyordu. Denizin ortasında da, oyukları ve koyakları derin gölgede, dorukları ve tepe uçları güneşte ışıl ışıl yanan şu koskocaman dağ-ada uzanıyordu. Ancak hiçbir betimleme bu görüntünün yabansılığı, görkemi ve, gerçekten de, yüceliği konusunda bir fikir veremez. Boyutları müthişti, çünkü çapı üç ya da beş kilometre, yüksekliği de birkaç yüz ayak olmalıydı; tabanı suda bir yükselip, bir batar, dorukları bulutlara baş sallarken, ağır ağır deviniyordu; dalgalar yükselerek buzdağına çarpıyor, yukarılarda köpüklerle kırılıp, tabanını ak bir kabukla çevreliyordu; çatırdayan kütleden gökgürültüsünü andıran bir ses geliyor, kopan iri parçalar aşağıya yuvarlanıyordu: İşte bütün bunlar, yakınlığı ve giderek yaklaşmasının da kattığı hafif bir korku öğesiyle birleşerek, buzdağına gerçek yücelik niteliğini kazandırıyordu.

Ancak gemi giderek daha da fazla güçlükle karşılaştıkça, Dana hastalanır. İlkin hafif bir diş ağrısıdır. Buzlu hava ve soğukta kalması, ağrının başının ve yüzünün her yanına yayılmasına neden olur. Sonra yüzü öylesine şişer ki ağzını açıp yemek yiyemez, çene kasılması tehlikesiyle karşılaşır. Bu durumdayken üç dört gün ranzasında yatmak zorunda kalır.

> Üçüncü günün sonunda, deniz sıkısıkıya buzla kaplıydı; kapkalın bir sis yığını gemiyi örtüyordu. Doğudan, sulu sepken kar ve kar ile, müthiş sert bir rüzgar esiyordu; tehlikeli, yorucu bir gece olacağı kesindi. Karanlık basınca, kaptan bütün tayfaları geminin kıçına çağırdı, o gece

hiç kimsenin güverteden ayrılmaması gerektiğini, geminin çok büyük tehlikede olduğunu, herhangi bir buz kitlesinin gemide delik açabileceğini, ya da geminin bir buz adasına çarpıp paramparça olabileceğini söyledi. Sonra gözcüler yerleştirildi, her bir tayfa kendi görevinin başına geçti. Olup biteni duyunca, ötekilerle birlikte tehlikelere göğüs gerebilmek için, üstümü başımı giyinmeye koyulmuşken, ikinci kaptan aşağı indi, yüzüme bakarak, batacağımız varsa, hep birlikte batacağımızı, ancak güverteye çıkarsam yaşamımı hiçe saymış olacağımı söyleyerek ranzama dönmemi buyurdu. Buyruklarına boyun eğip, ranzama geri döndüm; ama daha berbat bir geceyi asla yaşamak istemem.

Bir insanın, uçsuz bucaksız, nerdeyse her şeye gücü yeter öğeyle, denizle, kapışmasının öyküsüdür. O kozmik düşmanla çekişme sırasında insan kendisinin daha da gerçeklendiğini, daha da eksiksiz haklı çıkarıldığını bulgular. İnsan utkulu çıkar, ama deniz onun yaşayan, bütünlüğü olan bedenine işkence etmeden, insana bilinçteki yengi karşılığı bir şeyler ödetmeden önce değil.

Yurda dönerken, Horn Burnu'nu alırken verilen korkunç savaşım, Dana tarihinin dönüm noktasıdır. Bu savaşım kaosa, sulu sepken kar ve kara buz-yağmuru göğe, buz denizine ve demir gibi suya giriş demektir. İnsan, öğenin bilinçli yaşama karşı bütün şahlanmış, gizemli düşmanlığıyla çarpışır. Bu çarpışma, Dana'nın ruhunun içsel dönüm noktası ve yengisidir. Dana bilinçli olarak, katlanarak, bilerek yaşar hepsini. Yalnızca engellerin aşılması değildir bu. Ne yaptığını bilen bilincin, Kutup'un bütün şahlanmış, düşmanca, yaşam-karşıtı suyu ile kapışmasıdır.

Bu çarpışmadan sonra, Dana başarısını elde etmiştir. Bilir. Denizin ne olduğunu bilir. Horn Burnu'nun ne olduğunu bilir. Çalışmanın ne olduğunu bilir, sıradan gemicinin işinin. Bilir, pek çok şey bilir. Çarpışmanın başından sonuna dek bilincini gözü-açık taşımıştır. Kazanmıştır. İdeal varlık.

Ve Dana'nın kitabından, bizler de biliriz. Bu yüce deneyimi bizler için yaşamıştır; ona saygı borcumuz vardır.

Gemi boğazdan geçer, kutbun ölüm-gizemine çarpar, yurda, kuzeye doğru yol alır. Yeni güçlü tüylerle, özgür, uçar gibidir. 'Her bir halat bükümü, her bir yelken ipliği sonuna dek gerilmiş gibiy-

di; şu yelkenin de eklenmesiyle, gemi cin çarpmış bir şey gibi suda atlıyordu. Yelkenin nerdeyse tümü öne doğru olduğundan, gemiyi sudan havaya kaldırıyor, gemi sanki gerçekten de denizden denize sıçrıyordu.'

Yelkenli-gemi, deniz ve rüzgâr güçlerini, amacına yönelik dönüştürerek, güzelce kendinde toplar. Buharlı-gemideki gibi, herhangi bir bozma yoktur, yalnızca kanatlı bir merkezcilik vardır. Bizlere yaşam-sevincimizin çoğunu veren, kendimizi öğelere göre böyle kusursuzca ayarlayabilmemiz, onlarla aramızdaki kusursuz denge durumudur. Kendimizle çıplak güçler arasına ne kadar çok makine sokarsak, kendi duyularımızı o kadar çok uyuşturur, tembelleştiririz. Suyu akıtmak için musluğu her çevirişimizde, ateş ya da ışığı yakmak için kolu her çevirişimizde, kendi kendimizi yadsır, varlığımızı yok sayarız. Yüce öğeler, toprak, hava, ateş ve su, işte orada müthiş bir kadın gibidirler, kazanmaya çalıştığımız, didiştiğimiz, cebelleştiğimiz, boğuştuğumuz. Aygıtlarımızın tek yaptığı bu hoş kucaklaşmaları bizden esirgemek, yaşam mucizesini bizden uzaklaştırmaktır. Makine yüce nötrdür. Hadımlar hadımıdır. Sonunda hepimizi hadım eder. Çırpıları dengeleyip ateşi yaktığımızda, gizleri paylaşırız. Ama elektrik düğmesini çevirdiğimizde, bizimle dinamik evren arasında sanki bir tampon vardır. Çalışma yükünü azaltan bütün aygıtlarımızla neler yitirdiğimizi bilmeyiz. İki kötülükten, bütün makineleri, her bir parçasıyla, yitirmek, bizim gibi, iflah olmazcasına çok fazla makine sahibi olmaktan iyidir.

Pagan tanrıları incelediğimizde, kâh bu anlamı, kâh şu anlamı taşıdıklarını bulgularız. Kâh yaratıcı özle ilintili, kâh maddece-dinamik dünyayla. Bu tanrıların ilkin bir yönü, sonra bir başkası vardır. En yüce tanrı her iki yöne de sahiptir. İlkin yaşamın kaynağıdır. Sonra temel fiziksel güçlerin gizemsel dinamik efendisidir. Bu yüzden Zeus, Baba'dır ve de Gök Gürüldeten.

Maddece-dinamik dünyaya tapan topluluklar, gerileme döneminde bütün toplulukların yaptığı gibi, sanki kaçınılmaz biçimde Gök Gürüldeten'e tapmaya başlarlar. Bu tanrı, Ammon, Zeus, Wotan, Thor ve Batı Afrikalılar'ın Shango'sudur. Baba, insanı yaratan olarak, yaratıcı dünyada en yüce, Gök Gürüldeten, madde dünyasında en yücedir. Gücün ve dünyasal kutsamanın tanrısıdır, şimşeğin ve tatlı yağmurun tanrısı.

Böylece elektrik, Güçler içinde ilk özünlü ilke gibidir. Elektri-

ğin gizemsel bir yeniden uyum sağlama kuvveti vardır. İki çıplak öğenin, ateş ve suyun, efendisi gibidir, onları gizemli bir biçimde birbirine zincirleyebilir, ya da gizemli bir biçimde bağlantılarından koparabilir. İki yüce öğe umutsuzca tıkanır, birbirine karışırsa, şimşeğin kılıcı onları ayırabilir. Gök gürültüsü gümbürtüsü gerçekte hava dalgalarının birbiriyle çarpışması değildir. Gök gürültüsü, sular yalınç ateşten koptuğunda, eski buharlar yukarı havada elektrik gücüyle birdenbire ayrıştığında, gerçekleşen patlamanın sesidir. O zaman ateş sıvı olur uçar, sular saf akar gider. Gök gürültüsü, öğelerin umutsuz birliktelikten özgürlüğe kavuşmasıdır. Gök gürültüsü, elektrik güç, yaratıcı dünyadaki yaşam-gücünün, yaratıcı gizemin, maddece-dinamik dünyadaki karşılığıdır.

Dana tropikal yıldırım ve gökgürültüsü fırtınasının harika bir betimini sunar.

> Saat onikide güvertede nöbet sıramız geldiğinde, ortalık Erebos[19] gibi kapkaranlıktı; tek bir kıpırtı yoktu; yelkenler serenlerden ağır, devinimsiz sarkıyordu; katıksız sessizlik, nerdeyse elle tutulur karanlık, gerçekten ürkütücüydü. Tek bir söz konuşulmuyor, ama herkes durmuş sanki bir şey olmasını bekliyordu. Birkaç dakika sonra ikinci kaptan baş üstüne geldi, nerdeyse fısıltıyı andıran alçak bir sesle, flok yelkenini toplama komutunu verdi. Aşağı indiğimizde, bütün tayfaların yukarı baktığını gördük. Orada, durduğumuz yerin tam tepesinde, ana babafingo çubuğu başında, denizcilerin cin alevi (*corpus sancti*)[20] diye adlandırdığı bir ışık topu vardı. Herkes cin alevini dikkatle gözlüyordu, çünkü denizcilerde, cin alevi armada yükselirse, havanın iyi olacağını gösterdiği, ama daha alçalırsa, fırtına çıkacağı inancı vardır. Ne yazık ki, belirti hiç de iyi değildi; cin alevi alçalıp, babafingo çubuğunun seren ucunda kendini gösterdi.
>
> Cin alevi birkaç dakika içinde gözden yitip pruva babafingo çubuğunda yeniden ortaya çıktı; bir süre orda burda oynadıktan sonra, yine yitmişken, baş kasarasındaki tayfa kontra flok seren ucunda olduğuna işaret etti. Ancak bizler bunu gözlerken düşen birkaç yağmur damlası dikkatimizi dağıttı. Üç beş dakika içinde, alçaktan kükreyen gök gürültüsü duyuldu, güney-batıdan birkaç gelişi-

güzel şimşek parıltısı geldi. Gabya yelkenleri dışında her bir yelken toplanmıştı. Biraz esinti gabya yelkenlerini şişirdiyse de sonra yine durgunlaştılar ve ortalık eskisi gibi yine sessizleşti. Az sonra tepemizde müthiş bir parıltıyla gümbürtü aynı anda koptu. Tam başımızın üstünde belirip patlayan bir bulut, sanki inen bir okyanus gibi, suyunu aralıksız boşaltıyordu. Hiç devinimsiz, nerdeyse sersemlemiş kalakaldık, ama yıldırım hiçbir şeye çarpmamıştı. Başımızın üstünde gök gümbürtüleri, sanki soluğumuzu gerçekten kesen bir gürültüyle, ardarda takırdıyordu. Yalnızca birkaç dakika süren şiddetli yağmuru ara sıra düşen damlalar, sağanaklar izledi; ancak şimşek hiç kesintisiz birkaç saat çaktı durdu, geceyarısı karanlığını düzensiz, köredici parıltılarla yararak.

Bütün bunlar olurken, nerdeyse tek bir sözcük bile konuşulmadı, hiçbir çan çalınmadı, dümende sessizce nöbet değiştirildi. Yağmur aralıklarla, bol sağanaklarla boşandı ve bizler iliğimize kadar sırılsıklam, Mısır'a özgü karanlığı, nerdeyse kötü niyetli gibi gözüken parlaklıkla yaran parıltılarla gözlerimiz körelmiş, durduk orada, gök gürültüsü, sarsıntısı sanki bütün okyanusu titreten gümbürtülerle, gümbür gümbür gürlerken. Gemi yıldırımdan pek sık zarar görmez, çünkü gemi üstündeki çok sayıda sivri nokta ve geminin türlü yanına dağılmış demir elektriği böler. Elektrikli sıvı gemimizin demirleri, gabya yelkeni iskotaları ve bağlantıları üstünden akıp gitti; ancak bize hiç zararı dokunmadı. Saat dörtte, ortalığı aynı durumda bırakıp, alt güverteye indik.

Dana böylesi mekanik, ya da dinamik-fiziksel olayları aktarma konusunda olağanüstüdür. İnsanların varlığını anlatamazdı, yalnızca güçleri anlatabilirdi. Dana, ta kan yuvarları içinde gerçekleşen yeniden yaratma sürecine bir başka ilginç örnek daha verir. Ilık-sağlam beden ateşinden suyu bir ölçüde ayırıp, Madde'de duruk durduruşa yol açarak, yaşam-etkinliğini durduran, bu kez *tuz* olur.

Teknede iskorbüt baş göstermeye başlamıştı. Tayfalardan biri öyle kötü etkilenmişti ki elden ayaktan düşmüş, gö-

rev dışına alınmıştı; İngiliz delikanlı, Ben, berbat durumdaydı ve yavaş yavaş daha da kötüye gidiyordu. Bacakları şişmiş, öylesine ağrıyordu ki, yürüyemez olmuştu; derisi esnekliğini yitirmişti, öyle ki, üstüne bastırıldığında eski biçimine dönmüyordu; damakları artık ağzını açamaz duruma gelinceye dek şişmişti. Nefesi de çok kötü kokuyordu; bütün kuvvetini, canlılığını yitirmişti; hiçbir şey yiyemiyordu; her gün daha kötüye gidiyordu; doğrusu, bir şey yapılamaz da sağlığı bu hızla bozulmayı sürdürürse, bir hafta içinde göçüp gideceği kesindi. Hiç ilaç kalmamıştı, ya da nerdeyse hiç; bir dolap dolusu ilacımız da olsa, hiç yararı dokunmazdı; çünkü taze yiyecekler ve toprak dışında iskorbüte hiçbir şey etkili değildir.

Ama, geçen bir gemiden bir sandal-dolusu patates ve soğan edinilir. Tayfalar bunları çiğ çiğ yerler.

Uzun süredir tuzlu yiyeceklerle beslenen birine, çiğ soğanın tazeliği ve körpeliği, topraktan çıkmış olması, müthiş lezzetli gelir. Hepimiz aç kurtlar gibi soğana saldırdık. Her öğün, düzineyle, soğan yiyorduk; güvertede nöbet tutarken atıştırmak için ceplerimizi soğanla doldurıyorduk. Ancak, taze yiyeceklerin asıl yararı iskorbütlü tayfalaraydı. Biri yemek yiyecek durumdaydı, çiğ patatesleri çiğneyerek kendine geldi; ama ötekisi, şimdi artık, ağzını bile zor açıyordu; aşçı çiğ patatesleri alıp, havanda dövdü, suyunu emmesi için tayfaya verdi. Bu çiğ patates özünün güçlü topraksı tadı ve kokusu ilkin adamı baştan aşağı sarsan bir titremeye, içtikten sonra da, bedeninin her yanını saran keskin bir acıya neden oldu; ama bu belirtilerden patates özünün etkisini gösterdiğini anlayan adam, yaklaşık her saat bir kaşık içerek diretti, bu içeceğin ve yeniden kazandığı umudun etkisiyle, ortalıkta kıpırdanabilecek, ağzını, yumuşak lapa gibi dövülmüş çiğ patates ve soğanları yiyebilmek için açabilecek kadar iyileşinceye değin. Bu besinle çok geçmeden iştahını ve kuvvetini yeniden kazandı; *Solon* gemisiyle konuşmamızdan on gün sonra, öylesine çabuk toparlanmıştı ki,

ranzasında eli kolu bağlı, nerdeyse umutsuz yatarken, şimdi direğin tepesinde, kontra babafingo yelkenini sarıyordu.

Bu durum denizin ve tuzlu gıdanın çözüştürücü etkisinin anlaşılmaz sonucudur. Bilim hepimizin denizde doğduğunu söyler bize. Ay ve deniz ve tuz ve fosfor ve biz: uzun bir bağlantı zinciridir. Ve sonra toprak: toprak-ana. Dana soğanın *topraksı* tadının verdiği lezzetten söz eder. Yaratılan bitki suyunun, Toprak'ın canlı sütünün tadı. Ve misket limonlarının, tadı güneş .

Öğeler arasındaki karşılıklı *yaşam* etkileşimi, öğeler arasındaki karşılıklı herhangi bir kimyasal etkileşimden çok daha anlaşılmazdır. Yaşam – ve tuz – ve fosfor – ve deniz – ve ay. Yaşam – ve sülfür – ve karbon – ve yanardağlar – ve güneş. Yukarı giden yol, aşağı giden yol. Yaşamın anlaşılmaz yolları.

Ama Dana yurda döndü, avukat ve oldukça sıkıcı, seçkin bir yurttaş olmak için. Bir keresinde nerdeyse elçi olacaktı. Hepsinden öte saygındı.

Yaşamıştı. BİLİYORDU. Bizlere bile anlatmıştı. Büyük başarıdır bu.

Peki, ya sonra? – Hiç, ne olacak. O eski sıradan terane. En kötü bilgi budur. İnsanı yalnızca daha da cansız kılar. Dana bütün yaşayacağını iki yılda yaşadı, bildi, gerisini de boş vererek geçirdi. Sonrası, iç kapayıcı avukatlık yılları.

Yeterince biliriz. Fazlasıyla biliriz. Hiçbir şey bilmeyiz.

Bir şeyleri paramparça edelim. Kendimiz de içinde olmak üzere. Ama hepsinin üstünde makineyi.

Dana'nın küçük kitabı pek büyük bir kitaptır: çok aşırı bir bilgiyi kapsar, yüce öğe bilgisini.

Ne de olsa, hepsini bilmeliyiz, bilmenin bir hiç olduğunu bilmeden önce.

İmgelemsel olarak, hepsini bilmeliyiz: yalınç suları bile. Bilmeli de bilmeli, bilgi birdenbire kupkuru kesilip de sürgit bilmediğimizi bilinceye dek.

İşte o zaman içimizi bir tür gönül rahatlığı kaplar da yeniden başlayabiliriz, bilmediğimizi bilerek.

NOTLAR

1) Millet, Jean François, 1814-75.
2) Laokoon, Yunan mitolojisine göre, tahta atın Truva'ya sokulmasına karşı çıkan Truvalı rahip. Tanrıça Athena Laokoon ve iki oğlunu denizden çıkan kocaman iki yılana boğdurtarak cezalandırır.
3) Thoreau, *bkz.*, Bölüm 3, not 12.
4) Aşkıncılık, *bkz.*, 'Giriş', not 7.
5) Üstruh, *bkz.*, Bölüm 8, not 11.
6) Verga, 1840-1922. İtalyan romancı ve öykü yazarı. Lawrence, Verga'nın kimi öykülerini İngilizce'ye çevirdi.
7) Swinburne, Algernon Charles, 1837-1909. Öteki ilgi alanlarının yanısıra deniz sevgisinden de kaynaklanan yapıtlar veren İngiliz şairi.
8) Dana, Richard Henry, 1815-82. Varlıklı bir aileden gelen Dana, Boston'dan California'ya ham deri yüklemeye giden bir gemiye sıradan gemici gibi yazıldı. 14 Ağustos, 1834'te yola çıkan gemide geçen onbeş ay sonunda, Dana, başka bir gemiyle (18 Mayıs - 22 Eylül, 1836) Boston'a döndü. *Two Years Before the Mast* (Sıradan Bir Gemicinin İki Yılı) 1840'da yayımlandı. Melville de bu yapıtın etkisinde kalacaktı.
9) Juan... adası, Juan Fernandez, Şili'nin dörtyüz mil batısında üç adanın adı. İngiliz denizci Selkirk (1676-1721) Juan Fernandez Adası'nda birkaç yıl tek başına yaşadı. Daniel Defoe (1660-1731) Selkirk'ün deneyimlerinden de yararlanarak *Robinson Crusoe*'yu yazdı (1719).
10) gorgon, Yunan mitolojisinde, korkunç görünümüyle göreni taşa dönüştüren yılan saçlı üç kız kardeşten birini andıran.
11) Logos, Hıristiyan düşüncesine göre, Tanrı kelâmını insanlara ulaştıran Oğul, yani, İsa. *bkz.*, *İncil, Yuhanna i. 1-18.*
12) John, İncil'de bu adı taşıyan ve Lawrence'ın tanımlamalarına uyan Vaftizci Yahya ile Yuhanna'dır.
13) *White Jacket*, (Ak Cepken).
14) Presidio, İsp., garnizon. Eskiden İspanyollar'ın yabancı bir kıyıda savunma amacıyla kullandıkları yapı. İspanyollar San Francisco'ya 1776'da yerleşmeye başladı, ama bölge 1846'da Amerikalılar'ın eline geçti.
15) Kanaka, Sandwich, ya da Hawaii Adaları'nda yaşayan halka verilen ad.
16) Aikane, her yerlinin en candan dostuna verdiği ad.
17) Aloha, Hawaii dilinde, sevgi, yakınlık anlamı taşıyan esenleşme sözü.
18) Magellan Bulutları, güney yarıkürede görülen bulutsu yıldız yığınları.
19) Erebos, Yunan mitolojisinde Hades'e giden ruhların geçtiği karanlık, iç kapayıcı yer.
20) cin ... *sancti*, fırtınalı havada kimileyin geminin sivri noktalarında beliren aleve benzer görüntü; gemi nuru.

Bölüm 10

Herman Melville: Typee ve Omoo

Melville, bana göre, en büyük deniz kâhini ve ozanıdır.[1] Görüsü Swinburne'ünkinden daha gerçektir, çünkü denizi kişileştirmez. Conrad'ınkinden[2] daha sağlıklıdır, çünkü Melville, okyanus ve denizin bahtsız insanlarını duygusallaştırmaz. Lord Jim gibi, ıslak bir mendile sümkürüp ağlamaz.

Melville'de deniz yaratıklarının o anlaşılmaz, ürpertici büyüsü, biraz da iticiliği vardır. Tam bir kara hayvanı değildir. Kaygan bir şey vardır onda. Her zaman sarhoş gibidir. Sağlığında deli – ya da kaçık olduğu söylenirdi. Ne deli, ne de kaçıktı. Ama sınırın ötesine geçmişti. Gagalı gemilerle dalgalar arasından çıkagelen şu korkunç, sarı-sakallı Vikingler gibi, yarı su hayvanıydı.

Çağcıl bir Viking'di. Masmavi-gözlü kimselerde değişik bir şey vardır. Asla pek insan değildirler, alışılagelmiş anlamda insan, kahverengi-gözlü kimselerin insan olduğu gibi insan: canlı humusun insanı gibi. Masmavi-gözlü birinde genellikle soyut, yalınç bir şey vardır. Kahverengi-gözlüler, sanki, gelmiş geçmiş yaşamın dokusu, örgensel, bileşik toprak gibidirler. Mavi gözlerde güneş ve yağmur ve soyut, yaratılmamış öğe, su, buz, hava, uzam vardır, ama insanoğlu yoktur. Kahverengi-gözlü kimseler yaşlı, kocamış dünyanın insanlarıdır: *Allzu menschlich*[3]. Mavi-gözlü kimseler fazla keskin zekâlı ve soyut olma eğilimlidir.

Melville, yılların, anıların ve, nerdeyse deliliğe varan, bir tür kazanılmış umutsuzluğun yükü altında, denize yuvasına giden bir Viking'e benzer. Çünkü insanoğlunu kabullenemez. İnsanoğluna ait olamaz. Olamaz.

Melville'in geri döndüğü, o efsane kuzeyli yiğidin serüvenlerini çağıran yüce çevrim nerdeyse sona ermiş, kendi kendini tamamlamıştır. Levent Balder[4] gizemsel bir biçimde ölmüştür ve artık pis kokar. Unutma beni çiçekleri, deniz gelincikleri suya düşer. İnsanlar arasında yaşamak için denizden gelen adam daha fazla dayanamaz. Çatlak kilise çanının çıkardığı korkulu sesi duyar ve kıyıya geri döner, okyanusa, yurduna, tuzlu suya yeniden geri döner. İnsan yaşamı ona göre değildir. Öğelere geri döner. Ve gününün bütün uçsuz bucaksız güneş-ve-buğday bilincini suların derinliklerine batırır, özbilinçli, ne yaptığını bilerek, yalazı derin suya gömer. Mavi keten ve deniz gelinciklerinin suya düşüp de, yaratılmış kendi güneş-özünü, suların çözülmesi için, geri vermeleri gibi.

Başkalarıyla artık bir araya gelemeyen, kaynaşamayan, denizde-doğmuş insanlar: yaşamdan vazgeçip, soyuta, öğelere dönenler: deniz kendi yavrularına kucak açar.

Yaşam parça parça olsun, derler. Su ateş ile artık birleşmesin. Çiftleşme sona ersin. Öğeler öpüşüp koklaşmayı bir yana bırakıp, birbirine sırtlarını çevirsin. Deniz adamı insan karısı ve çocuklarından vazgeçsin, fok-kadın erkeklerin dünyasını unutsun, yalnızca suları anımsayarak.

Böylece denize inerler, denizde-doğmuş insanlar. Vikingler yine dolaşmaya çıkarlar. Yuvalar yıkılır. Denizleri aş, denizleri aş, diye zorlar yürek. Sevgiyi ve yuvayı bırak. Sevgiyi ve yuvayı bırak. Sevgi ve yuva ölümcül yanılsamadır. Bre Kadın, ne işim var seninle? Tamam oldu. *Consummatum est.*[5] Çarmıha gerilerek insan olma sona erer. Haydi, yırtıcı, ürpertici öğelere geri dönelim: aşındırıcı engin denize. Ya da ateşe.

Basta! [6] Yeter. Bu kadar yaşam yeter. Engin öğeler bizim olsun. İnsanlarla insanca yaşamanın şu tiksindirici karışıklığından kurtaralım kendimizi. Bırakın deniz arındırsın bizleri, insanlığımızın, insan olmamızın cüzzamından.

Melville kuzeyliydi, denizde-doğmuştu. Bu yüzden deniz ona sahip çıktı. İngilizce dilini kullanan biz çoğumuz su-insanlarıyız, denizden-çıkmayız.

Melville bütün okyanusların en yaşlısına, Büyük Okyanus'a geri döndü. *Der Grosse oder Stille Ozean.*[7]

Kuşkusuz Büyük Okyanus, Atlas ya da Hint Okyanusları'ndan sonsuz daha yaşlıdır. Daha yaşlıdır dediğimizde, belirtmek istediğimiz, Büyük Okyanus herhangi bir çağcıl bilince henüz erişmemiştir. Anlaşılmaz sarsıntılar Atlas Okyanusu ve Akdeniz halklarını bir bilinç döneminden bir ötekisine itmiştir, Büyük Okyanus ve Büyük Okyanus halkları uyurlarken. Uyumak düş görmek demektir: bilinçsiz kalamazsınız. Oy tanrım, kaç bin yıldır gerçek Büyük Okyanus düş görmekte, uykusunda dönmekte, yeniden düş görmekte: tatlı düşler: karabasanlar.

Maoriler, Tongalılar, Marquesaslılar, Fijililer, Polinezyalılar: kutsal Tanrım, değişen düşler gördükleri o hep aynı uykuda kaç zamandır dönüp duruyorlar? Belki de, duyarlı bir imgeleme, Büyük Okyanus'un göbeğindeki bu adalar yeryüzünün en dayanılmaz yerleri gibi gelir. Oralara, bilinemez ölçüde eski çağlara, o yaşama, o çarpıntıya, o ritme taşındığında, insan yüreği hemen duruverir. Bilimadamları Güney Denizi Adalılarının Taş Devri'nden olduğunu söyler. İnsanları aletlerine göre ulamlamak saçma geliyor. Ama doğru payı da var. Büyük Okyanus'un yüreği hâlâ Taş Devri'dir; buharlı gemilere karşın. Büyük Okyanus'un yüreği, içinde onbinlerce yıl önceki yaşamın serap-gibi hâlâ sürdüğü uçsuz bucaksız bir boşluğa benzer. Zamandizinimize göre, Taş Devri'nde ölmüş olması gereken insanların hayalet-diretmesidir bu. Gerçeğin hayaleti, yanılsama-benzeri hilesidir: büyülü Güney denizleri.

Japonya ve Çin bile sayısız yüzyıldır uykularında dönmektedir. Kanları hâlâ o eski kan, dokuları hâlâ o eski yumuşak dokudur. Japonya ve Çin'in civcivli zamanı, dünyanın, havada daha çok nem, yüzeyinde daha çok ılık çamur, daha yumuşak bir yer olduğu, ve lotusun hep çiçek açtığı onbinlerce yıl önceydi. Mısır'dan önce gelmiş geçmiş o yüce dünya. Ve bizler 'ilerlerken', Japonya ve Çin uykularında dönmektedir. Şimdiyse karabasan görmeye başladılar.

Dünya göründüğü gibi değildir.

Büyük Okyanus anımsanamayacak ölçüde eski yüzyılların düşünü barındırır. En uçsuz bucaksız akşamların engin mavi alacakaranlığıdır: belki de bütün şafakların en harikası. Kim bilir?

Büyük Okyanus, bir zamanlar, yumuşak, lotus-ılıklığında uygarlığın uçsuz bucaksız havzası olmalıydı. Böylesine kocaman bir

insan-günü hiç bir zaman buradaki gibi, yavaş yavaş çözülmeye koyulmamıştı. Ve şimdi sular anımsanamayacak ölçüde eski halkların tükenmesiyle mavi ve hortlaksıdır. Ve adalar hayalet-gibi yükselir sulardan, büyülü Taş Devri yanılsamaları.

Melville işte bu hayalete döndü. Yaşamdan uzaklaşıp, geriye, geriye. Asla hiç kimse Melville'den daha fazla, insan yaşamından, içinde bulunduğumuz insan yaşamımızdan, içgüdüyle nefret etmedi. Yaşamın insanca olmayan uçsuz bucaksızlığı ve gizemi düşüncesiyle öylesine tutkuyla dopdolu biri asla çıkmadı. Melville'n ufuklarımız ötesine bakması delilikti. *Bizim* dünyamız dışına, neresi, neresi olursa olsun. Uzaklaşmak. Uzaklaşmak, dışına çıkmak için!

Uzaklaşmak, yaşamımızın dışına çıkmak için. Bir ufku aşıp başka bir yaşama geçmek için. Hangi yaşam olursa olsun, yeter ki başka bir yaşam olsun.

İnsanoğlundan uzağa, uzağa. Denize. Çıplak tuza, yalınç denize. İnsanoğlundan kaçmak için, denize gitmek.

İnsan yüreği, kendini insanlık dışı kılabilme isteğiyle, en sonunda çıldırıverir.

Böylece insan kendini Büyük Okyanus'un göbeğinde buluverir. Bir ufkun gerçekten de ötesinde. Bir başka dünyada. Bir başka dönemde. Çok, pek çok geride, palmiye ağaçlarının, kertenkelelerin, taş aletlerin olduğu günlerde. Güneşli Taş Devri'nde.

Samoa, Tahiti, Raratonga, Nukuheva: adları bile uykudur, unutmadır. İnsan tarihinin uykuda-unutulmuş geçmiş görkemi. 'Nur bulutlar eşliğinde.'[8]

Melville dünyadan nefret ederdi: nefret ederek doğmuştu. Ama cenneti arıyordu. Yani, kendi seçimiyle. Cenneti kendi seçimiyle arıyordu. Dünyaya elinde olmadan duyduğu nefret onu deli ediyordu.

Doğrusu, dünya nefret edilesidir. Melville'in bulduğu kadar nefret edilesidir. Dünyadan nefret etmekte haksız değildi. *Delenda est Chicago.*[9] Dünyadan, delirme noktasına gelinceye dek nefret etti, nedeni de yok değildi.

Ama 'yeniden kazanılmış' cenneti[10] aramakta *diretmenin* hiç yararı yoktur.

Melville en yetkin olduğunda, hiç şaşmaz, bir tür düş-özden yazardı. Bu yüzden gerçek olgu diye aktardığı olayların kendi ruhuyla, kendi iç yaşamıyla doğrusu çok daha derin bir ilgisi vardır.

Typee'de Nukuheva'nın korkutucu yamyamlarının vadisine girişini anlatırken de öyle. Melville, Altın Çağ'ın yemyeşil Aden Bahçesi'ne, yamyam yabanılların vadisine çıkabilmek için, şu dar, derin, korkunç karanlık uçurumdan aşağı kayar, düşümüzde ya da doğum edimi sırasında nasıl can havliyle çabalarsak, o da öyle çabalar. Bu az buçuk bir doğum-miti, ya da yeniden-doğum miti sayılır – Melville açısından – kuşkusuz, bilinçdışında, çünkü onun işleyen bilinç-altı hep gizemsel, simgeseldi. Melville kendisi gizemsel olduğunun farkında değildi.

İşte böylece, Typee'de, korkutucu yamyam yabanıllar arasındadır. Ona karşı yumuşak, cömerttirler ve gerçekten de bir tür Aden bahçesindedir.

En sonunda burada Rousseau'nun Doğa Çocuğu ve Chateaubriand'nın Soylu Yabanıl'ı ziyaret edilir, evdedirler. Evet, Melville yabanıl ev sahiplerine bayılır. Geride Amerika'da ve Amerikan balina avı gemisinde bıraktığı aç kurt beyaz kardeşleriyle karşılaştırıldığında, yabanıllar yumuşak, güler yüzlü kuzular gibi gelir ona. Yeryüzündeki en çirkin canavar beyaz adamdır, der Melville.

Kısacası, Herman aradığı cenneti Typee'de buldu. Doğru, Marquesaslılar 'ahlaksız'dı, ama tersine onun hoşuna gitmişti bu. Ahlak onun gözünü bağlayamayacak ölçüde fazla beyaz bir hileydi. Dahası, yamyamdılar. Bunu düşünmek bile içini korkuyla kaplıyordu. Ama yabanıllar yamyamlıkları konusunda müthiş ketumdular, ser veriyor, sır vermiyorlardı. Bu yüzden korkudan titremesine gerek yoktu. Kuşkusuz Hıristiyan Kilisesi'nin ekmek ve şarap ayininde pek çok kez kendine düşen lokmayı almıştı. 'İşte bedenim, alın, yiyin. İşte kanım. Beni anımsayarak için.'[11] Yabanıllar kutsal lokmalarını Hazreti İsa'nın etine ve kanına dönüştürme laf oyununa gerek duymadan paylaşmak istiyor, doğrudan, 'İşte bedenin, senden aldığım ve yediğim. İşte kanın, seni yoketmek için yudumladığım', demekten hoşlanıyorsa, onların kutsal ayini, İsa'nın yerine bir başkasını koyduğu ayin kadar korku ve saygı uyandırıcıydı. Ama Herman dehşete kapılmayı yeğlemişti. İtiraf edeyim, ben dehşete kapılmıyorum; ama, elbette, ben orada değilim. Ancak kanımca yabanıl et ve kan ayini Hıristiyan ayininden daha geçerli: bu konuda daha dürüst. Üçüncüsü, Melville Marquesaslılar'ın amansız savaş yöntemlerine şaşırıp kalmıştı. Büyük Avrupa savaşından önce ölmüştü, bu yüzden şaşkınlığı rahatlatıcıydı.

Üç küçük laf oyunu: ahlak, yamyam et ve kan ayini ve taş baltalar. Cennet yağında bile keyif kaçıran ufak sinek olmalıdır. İlki de hanımböceğiydi.

Ama ille de cennet. Melville diretir bunda. Cennet. Elma öyküsünden önce olduğu gibi, çırılçıplak bile dolanabilirdi.[12] Melville'in Fayaway'i ise, gülüp duran küçük bir Havva, erkekle birlikte çıplak ve erkek keyfi çektiğinde onu sevdiği sürece, hiçbir bilgi elmasında gözü yok. Bol bol yiyecek, üst baş derdi yok, pırıl pırıl güneş, mutlu insanlar, yüzmeye tatlı su: insanın gönlünün çekebileceği her şey. Öyleyse Melville niçin yabanıllarla birlikte mutlu değildi ha?

Çünkü değildi.

İçin için yanıyor, kaçmak istiyordu.

Gemilerin onu taşıyabildiğince uzaklara kaçtığı iki şey, Yuva ve Ana uğruna bile yanıp tutuşuyordu. YUVA ve ANA. Başının belası iki şey.

Orada, altın-yeşili yüksek palmiye ağaçlarının güneşte çın çın öttüğü, zarif kamıştan evlerin denizden gelen yelle püfür püfür estiği, insanların çıplak dolaşıp pek çok gülüştüğü, Fayaway'in erkeğin saçına çiçekler taktığı – kocaman kırmızı gülhatmi çiçekleri ve alyasemin – o adada, oy Tanrım, Melville niçin mutlu değildi? Niçin değildi?

Çünkü değildi.

Eh, insanı mutlu kılmak kolay değildir.

Ama ben de mutlu olamazdım. Güney Denizleri'nde insan ruhu bir boşluk altında gibidir.

İşin doğrusu, insan geri gidemez. Kimi insanlar gidebilir: dönektir. Ama Melville geriye gidemedi: Gauguin[13] de gerçekten geriye gidemedi: ben asla geriye gidemeyeceğimi şimdi biliyorum. Geriye, geçmişe, yabanıl yaşama. İnsan geri gidemez. İnsanın içindeki yazgı böyledir.

Orada şu insanlar, şu 'yabanıllar' var. İnsan onları küçümsemiyor. Kendini üstün görmüyor. Ama arada bir uçurum var. Zaman ve varlık açısından bir uçurum var. Ben kendi varlığımı onlarınkiyle harmanlayamam ki.

Oradalar, şu Güney Denizi Adaları insanları, altın sarısı kolları ve bacakları, kahkaha dolu, hoş aylaklıklarıyla, güzel iri yarı erkekler. Sizi de kardeş diye çağıracak, kardeş diye seçeceklerdir. Ama insan niçin gerçekten kardeş olamıyor?

Yüreğimi kavrayıp bu yabancılara pek fazla açılmamı engelle-

yen görünmez bir el vardır. Güzeldirler, çocuk gibidirler, cömerttirler: ama bundan da ötedirler. Uzaktadırlar, ve gözlerinde, yumuşak, yaratılmamış geçmişin erinçli karanlığı vardır. Bir açıdan, yaratılmamışlardır. Herhangi bir 'beyaz' üstünlüğü taslamak değil niyetim. Ama onlar yabanıldır. Uysal, kahkaha dolu, yapıca çok güzeldirler. Ama bana öyle geliyor ki, bütün o acı dolu uygarlık yüzyıllarımız boyunca, bu noktaya gelinceye dek, yine de ileriye doğru, ileriye dönük yaşamışızdır. Tanrı bilir ya, şimdi bir *cul de sac* gibidir. Ama gördüğünüz ilk zenciye kulak verin, sonra da kendi ruhunuzu dinleyin. Ve kendi ruhunuz size, düzen ve yöntemlerimiz şimdi ne denli düzmece ve aşağılık olursa olsun, yine de, Mısır'dan bu yana pek çok yüzyıldır, istenildiği gibi olmasa da, yüce yaşam-gelişimi bir yol boyunca ileriye dönük yaşadığımızı, savaşım verdiğimizi söyleyecektir. Savaşımı sürdüregeldik, hâlâ sürdürmeliyiz. Bir şeyleri parçalamak zorunda kalabiliriz. Öyleyse parçalay alım. Yolumuzda da gerilemeyi andıran, büyük bir sapma görülebilir.

Ama geri gidemeyiz. Güney Denizi Adalısı, başka ne olursa olsun, yaşam-savaşımında, bilinç-savaşımında, ruhun olgunluğa erme savaşımında, bizlerin yüzyıllarca ve yüzyıllarca gerisindedir. İşte kadını, örgülü saçı, koyu renkli, henüz olgunlaşmamış, hafif alaycı gözleriyle. Hoşlanırım ondan, sevimlidir. Ama asla dokunmak istemem ona. Onca geriye giderek kendi kendimi yadsıyamam. Geriye onların yaratılmamış durumuna giderek.

Kadının yumuşak ılık teni vardır, ılık çamur gibi. Sürüngenlere, Kertenkeleler çağına daha yakın. *Noli me tangere*.[14]

Geri gidemeyiz. Yabanıllara geri gidemeyiz: bir adım bile. Onlara duygudaşlık duyabiliriz. Onların yönünde, ileriye doğru, geniş bir yay çizebiliriz. Ama yaşamımızın akışını geriye doğru, onların yumuşak ılık alacakaranlığına, yaratılmamış çamuruna doğru döndüremeyiz. Bir an için bile olmaz. Bir an için yapsak bile, hasta eder bizi.

Ancak dönek olduğumuzda yapabiliriz. Dönek insan yaşamdan nefret eder. Yaşamın ölümünü ister. Amerika'da yabanılları yücelten şu pek çok 'reformcu' ve 'idealist' de öyle. Onlar ölümkuşları, yaşamdan-nefret-edenlerdir. Dönekler.

Geri gidemeyiz, Melville de gidemedi. Tanıdığı uygar insanoğlundan öylesine nefret etse de. Yabanıllara geri gidemedi; gitmek istedi, gitmeye çalıştı, beceremedi.

Çünkü, en başta, hasta etti onu; bedenini hasta etti. Bacağında bir rahatsızlığı vardı, sağalmadı. Adada bulunduğu dört ay boyunca giderek daha da, daha da kötüleşti. Kaçtığında, acınası durumdaydı – hasta ve perişan, hasta, çok hastaydı.

Cennet ya!

Ama durum böyle. Yabanıllara geri gitmeye çalışın, sanki ruhunuz içinizde çürüyormuş duygusuna kapılırsınız. Her neyse, Güney Denizleri'nde hissedeceğiniz işte budur: sanki ruhunuz içinizde çürüyormuş duygusuna kapılırsınız. Başka yabanıllarla da öyle, onlara ayak uydurmaya çalışır, onların duygudaşlık akıntılarına kapılırsanız.

Yine de, dediğim gibi, ileriye-giden yaşam-yolumuzda şimdi büyük bir sapma yapmalıyız, yabanıl gizemleri yeniden toplamak için. Ama bu kendi kendimizi yadsıyalım anlamına gelmez.

Yabanıllara geri gitmek Melville'i her şeyden daha çok hasta etti. Sanki çürüyormuş duygusuna kapıldı. Yuva ve Ana'dan bile beterdi.

Gerçekten de böyle olur. Yabanıllara dönerek ruhunuzu peşkeş çekerseniz, yavaş yavaş dağılırsınız. Geriye gitmeden önce, çürümek *zorundasınız*. Çürüyen beyaz adam ise korkutucu bir görüntüdür. Typee'de Melville bile.

İleriye, ileriye, ilgeriye gitmek zorundayız, önümüzdeki yolu şiddet kullanarak açmamız gerekse bile.

Melville'in kaçışı da öyle gerçekleşti. En sevdiği yabanıl dostlarından birinin gırtlağının tam ortasına sandal kancasını fırlatıp, adamı suya batırdı, çünkü o yabanıl onu yüzerek kovalıyordu. Yolundan alıkoymak istediklerinde, Melville'in yabanıllara yaklaşımı buydu. Kaçması engelleneceğine, her birini, açıkça, öldürürdü. Uzaklaşmalı – onlardan uzaklaşmalıydı – ne pahasına olursa olsun.

Kaçar kaçmaz da, hemen başlar 'Cennet' diye ahlayıp, vahlamaya – bir balina avı seferinin bile öteki ucunda Yuva ve Ana olduğundan.

Yuva ile Ana'ya gerçekten kavuştuğunda ona A'râf[15] gibi geldi. Ancak Typee'den kaçmak için gözünü kan bürüdüğü düşünülürse, Typee, ılımlı cehennem A'râf'tan da beter olmalıydı.

Ama onu Nukuheva'dan uzaklara götürecek balina gemisine adım atar atmaz, geriye bakıp, daha henüz öylesine apar topar kaçtığı Cennet için sızlanmaya başladı.

Zavallı Melville! Cennet'in varolduğunda kesin kararlıydı. Onun için hep A'râf'taydı.

A'râf için doğmuştu. A'râflık olmak kimi ruhların yazgısıdır.

Typee'sinin özgürlüğü bile ona işkence gibi battı. Typee'nin erinci ona yavaş yavaş korkunç gelmeye başladı. Kokulu tropikal yağda keyif kaçıran ufak sinek bu kez *Melville* idi.

Savaşması gerekiyordu. Ahlak kaygısız tropiklerin gevşekliğinin ona bir yararı yoktu. Aden'i gerçekte istemiyordu. Savaşmak istiyordu. Her Amerikalı gibi. Savaşmak. Ama ruhun silahlarıyla, bedenin değil.

İşin aslı astarı buydu. Ruhu baş kaldırıyor, sürgit baş kaldırarak kıvranıyordu. Karşı çıkacağı kesin bir şey olduğunda – balina avı gemisindeki kötü koşullar gibi – o zaman çektiği acılar onu daha da mutlu kılıyordu. Tanrı'nın değirmenleri kendi içinde gıcırdıyor, öğütecek bir şey gerekiyordu onlara.

Tanrı'nın değirmenleri, misyonerlerin, ya da acımasız denizkaptanlarının, ya da hükümetlerin adaletsizliğini, beceriksizliğini öğütebildiklerinde, Melville daha erinçliydi. Tanrı'nın değirmenleri kendi içinde gıcırdıyordu.

Her Amerikalının içinde gıcırdar. Ve un ufak öğütür.[16]

Niçin? Tanrı bilir. Ama eski davranış biçimlerimizi, eski özlerimizi öğütmeli, un ufak etmeliyiz, hiçliğe değin. Yeni bir şey başlar mı hiç, kim bilir? Bu arada Tanrı'nın değirmenleri gıcırdar durur, Amerikalı Melville'in içinde ve Melville kendi kendini un ufak öğütür: kendini ve, evlendiğinde, karısını. Hele şimdilik Güney Denizlerini.

Melville en çılgın, en olmayacak bir balina avı gemisiyle kaçar. Şansımıza Melville gemiyi gerçek dışı kılar. Epey aşağılık bir gemi olmalıydı.

Neyse, çılgın *Julia* gemisinde, Typee cennetinde hiç sağalmayan bacağı çabucak iyileşmeye başladı. Yaşamı olağan akışına dönüyordu. Geçmiş yüzyıllara doğru süzülme sona ermişti.

Ancak, ah, kendisini en sonunda Amerika'ya götürecek yolculukta, Nukuheva'dan gemiyle uzaklaşırken, ayrıldığı adaya duyduğu, ah, o keskin, dayanılmaz nostalji.

Geçmişe, geçmişin Altın Çağı'na – hepimiz nasıl da bir nostalji duyarız. Ancak geçmişe dönünce de geri çeviririz. Hele Güney Denizleri'ni bir deneyin.

Melville savaşmalıydı, var olan dünyaya karşı, hatta kendi

özüne karşı savaşmalıydı. Ancak bıçağı kendi cennet idealinin yüreğine asla doğru dürüst saplayamadı. Nasıl olursa olsun, nerede olursa olsun, ne zaman olursa olsun, sevgi bir doyum, yaşam erinçli bir şey olmalıydı. Melville'in saplantı ideali buydu. Serap Peri'si.[17]

Melville'in kendine sokup işkence ettiği iğne buydu, iğneyle tutturulmuş kelebek gibi.

Sevgi asla doyum değildir. Yaşam hiç de sürekli erinç değildir. Cennet yoktur. Savaşırsın, gülersin, incinirsin, sevinirsin: ve yine savaşırsın. Savaşır da savaşırsın. Yaşam budur işte.

Niçin kendimizi bir cennet ideali üstüne iğneleyelim? Yalnızca kendimize işkence etmiş oluruz.

Melville'in insanoğlundan uzaklaşırken, bir tek yüce deneyimi oldu: deniz deneyimi.

Güney Denizi Adaları onun en yüce deneyimi değildi. New England dışında büyülü bir dünyaydı adalar. Dışında. Ama deniz hem dışında, hem içindeydi: evrensel deneyimdi.

Typee'den yola çıkan kitap *Omoo*'dur.

Omoo büyüleyici bir kitaptır; pikaresk, delibozuk, avare. Melville, yerlilerin az buçuk sırtından geçinen beyaz adamdır. Çılgın *Julia* gemisi Tahiti'ye varır, ayaklanan tayfalar karaya çıkartılır. Tahiti mapushanesine tıkılır. Kitap zevkle okunur.

Belki de Melville en erinçli, en mutlu Omoo'dadır. Bir kereliğine gerçekten pervasızdır. Bir kereliğine yaşamı olduğu gibi kabullenir. Bir kereliğine çapkın delibozuk epikurosçudur, dünyayı, pisliğiyle, her şeyiyle, pek lezzetliymişcesine, bataklık çulluğu gibi midesine indiriverir.

Bir kereliğine gerçekten umursamaz, şu haylaz Doktor Long Ghost ile avarelik ederken. Bir kereliğine yaptıklarını umursamaz, ahlak inançlarını umursamaz, ideallerini umursamaz: alaycıdır, epikurosçudan bekleneceği gibi. Gerçek haylazın derin alaycılığı: içinde bulunduğu anı yaşayan gerçek epikurosçunun.

Ama Uzun Boylu Doktor'un etkisiyle. Şu uzun boylu, iri kemikli İskoçyalı yalnızca işe yaramazın teki değildi. Kendi yaşamını alaylı bir biçimde hiçe sayan, güldürten bir umarsızlık içinde bir adamdı. Güney Denizlerini anlaşılan çekici bulan, nereye çekerseniz oraya giden serserilerden değildi yalnızca.

Melville'in iyi yanı şudur: asla pişman olmaz. Typee'de ya da Doktor Long Ghost'un kötü çevresinde ne yaparsa yapsın, asla

pişman olmadı. Bataklık çulluğunu, pisliğiyle, her şeyiyle yediyse, yerken de keyfini çıkardıysa, sonradan safra nöbetlerine tutulmaz, ki olumludur bu.

Ama yeterli değildi. Uzun Boylu Doktor gerçekte bir tür umarsızlıkla ordan oraya dolaşırdı. Gemisinin dümensiz sürüklenmesine göz yumardı.

Melville bunu yapamazdı. Bir süre için, evet. Bir süre için, bu Uzun Boylu Doktor'un eşliğinde, dümensiz ve pervasızdı. Deneyim olarak yararlı. Ama kendini umarsızlığa ya da kayıtsızlığa koyuveremeyen bir adam sürdüremez bunu.

Melville kendini ne umarsızlığa, ne de kayıtsızlığa asla koyuvermezdi. Hep umursardı. Misyonerlerden nefret edecek, gerçek bir sevecenlik ediminden duygulanacak kadar umursardı. Hep umursardı.

Gerçekten 'yabanıllaşmış' bir beyaz adam gördüğünde, yabanıllara karışmış, alnının üstünde mavi köpek balığı dövmeli bir beyaz adam, işte o zaman Herman'ın bütün varlığı baş kaldırırdı. Buna katlanamazdı. Bir döneğe katlanamazdı.

En sonunda bir Amerikan savaş gemisine yazıldı. *White Jacket*'da bunu anlatır. Uygarlığa dönmüştü dönmesine, ama hâlâ denizdeydi. Amerika'daydı, ama denizlerde, bir orada, bir buradaydı. Doktor Long Ghost ve *Julia* gemisinden sonra, hoş, düzenli günlerdi bunlar.

İşin doğrusu, o sırada Melville'in ayak bileğine, onu Amerika'ya, uygarlığa, demokrasiye, ideal dünyaya bağlayan uzun ince bir zincir vurulmuştu. Upuzun bir zincirdi, hiç kopmadı. Melville'i geriye çekti.

Yirmibeşine geldiğinde, kurtlarını dökmüştü; kaygısız dolaşmalar sona ermişti. Yirmibeş yaşındayken, savaşımı yakından sürdürebilmek için, Yuva ve Ana'ya geri döndü. Çünkü uzaklara kaçarak savaşımı sürdüremezsiniz. Yuva ve Ana'dan pek çok uzaklara kaçtığınız zaman, dünyanın yuvarlak olduğunu, kaçmayı sürdürürseniz, aynı eski kapı eşiğine döneceğinizi anlarsınız – alın yazısı gibi.

Melville, yuvasına, yaşamının geri kalan uzun yıllarıyla yüzleşmeye geldi. Evlendi, kur yapmanın coşkusunu, elli yıl boyunca da düş kırıklığını yaşadı.

Yuvasını şimdi düş kırıklıklarıyla donatmıştı. Typeeler yoktu artık. Cennetler yoktu. Fayawayler yoktu. Ana desen: gorgonun

teki. Yuva desen: işkence odası. Eş desen: balçık ayaklı bir şey.[18] Yaşam desen: bir tür utanç. Ün desen: bir başka utanç, yalnızca okuması olan sıradan züppelerin size kol kanat olması.

Bütün şu yüzkarası durum insanı acıyla kıvrandırır.

Melville seksen yıl boyunca kıvrandı durdu.

Ruhu gururlu ve yabanıldı.

Ama aklı ve istenciyle sevginin kusursuz doyumunu istedi; çifte kumru benzeri kusursuz karşılıklı anlayış istedi.

Gururlu yabanıl-ruhlu bir erkek, sevgide kusursuz çifte kumru doyumunu gerçekte istemez: yoktur öyle saçmalık. Puma, İran kedisiyle çiftleşmez; boz ayı eş ararken kükrediğinde, dişi-boz ayı için kükrüyordur – ipeksi bir koyun için değil.

Ama Melville idealinde diretti. Ne denli iyi olmaya çalışırsanız, o denli yüzünüze gözünüze bulaştırırsınız; doğruluktan şaşmamak yalnızca yıkım getirir: bunu göstermek için *Pierre*'i yazdı. Ne denli iyi olursanız, işiniz o denli tersine gider. Kaş yapayım derken göz çıkarırsınız. Doğruluk uğruna kendinizi paralamanız yalnızca ağır ağır soysuzlaşmanıza neden olur.

Eh, doğrudur da. Bugün hiçbir erkek idealistler kadar kötü değildir, ve hiçbir kadın, kendini iyilik perisi sanan sizin şu içten kadının yarısı kadar kötü değildir. Kaçınılmazdır bu. Belirli bir noktadan sonra, ideal ölüp çürüyüverir. Eski temiz ideal, kirli, kötü bir şeye dönüşür. Yardımseverlik yıkıcı olur, ruh kokuşur. Yumuşak huylular kötü yola saparlar. Saf yürekliler, alçakça, kurnazca, birden değişiverirler: Dostoyevski'nin Budala'sı gibi. Dağdaki Vaaz'ın[19] tümü beyaz kötülüğün duasına dönüşür.

Peki, ya sonra?

Kabahat bizde. İdealleri koyan *bizler* idik. İdeallerimizi başımızdan zamanında atamayacak kadar aptalsak, haktır bize.

Melville'in seksen uzun yıl boyunca kıvranmasına bakın. İdeal iğnenin üstünde sonuna dek kıvrandı.

'Kusursuz kadın sevgili'den 'kusursuz dost'a geçti. Kusursuz erkek dostu aradı durdu.

Bulamadı onu.

Evlilik korkutucu bir düş kırıklığıydı onca, çünkü kusursuz evliliği aradı.

Dostluk nedir, doğru dürüst hiç yaşayamadı bile – *White Jacket*'da, Jack Chase'e duyduğu yarı-duygusal sevgi dışında belki.

Ama sonuna dek uğruna yandı tutuştu: kusursuz bir ilişki;

kusursuz eşleşme; kusursuz karşılıklı anlayış uğruna. Kusursuz bir dost uğruna.

Kusursuz ilişkilerin olamayacağı olgusunu sonuna dek hiç kabul edemedi. Her ruh yalnızdır, her ruhun yalnızlığı iki insan arasında kusursuz ilişki için çifte engeldir.

Her ruh yalnız *olmalıdır*. Sonuçta, 'kusursuz ilişki' isteği yalnızca kötü niyetli, ödlekçe bir özlemdir. *'Tous nos malheurs viennent de ne pouvoir être seuls.'*[20]

Ancak, Melville, kendi sonucunu çıkarmaya yanaşmadı. *Yaşam* yanlıştır, dedi. Yaşam'ı yadsıdı. Ama kusursuz ilişki, olabilir kusursuz sevgi idealinde diretti. Dünya uyumlu sevgi dolu bir yer *olmalıdır*. *Olamaz*. Öyleyse yaşamın kendisi yanlıştır.

Böyle tartışmak saçma. Çünkü, sonuçta, 'meli, malı' kuralları-nı yalnızca üç günlük ömrü olan insan koyar.

Dünya uyumlu sevgi dolu bir yer *olmamalıdır*. Yırtıcı uyumsuzlukların, aralıklarla görünen uyumların yeri olmalıdır: öyledir de.

Sevgi kusursuz *olmamalıdır*. Kusursuz anları, bir yığın dikenli çalısı olmalıdır – vardır da.

'Kusursuz' bir ilişki olabilir *olmamalıdır*. Her ilişkinin, her insandaki ruhun tekliği için gerekli, kendi saltık sınırları, kendi saltık sakınganlıkları olmalıdır. Gerçekten kusursuz bir ilişki, her bir tarafın öteki tarafta geniş alanları bilinmeden bıraktığı ilişkidir.

İki insan birkaç nokta dışında, bilinçli olarak, bir araya gelemez. İki insan oldukça sık bir arada olabiliyor, böylece her birinin varlığı ötekisi için bir tür denge oluşturuyorsa, kusursuz ilişkinin temeli işte budur. Bunun yanısıra gerçek ayrı düşmeler de olmalıdır.

Melville, temelde, gizemci ve idealistti.

Belki ben de öyleyimdir.

Melville ideali toplarında diretti.

Ben benimkilerden vazgeçiyorum.

Melville abuk sabuk konuşan bir gizemciydi, çünkü köhne ideal toplar, ateşlendiğinde, ortalığı birbirine katarlardı. 'Soylu ruh' topları. 'İdeal sevgi' topları.

Ben, köhne topları bırakın, çürüsün, derim.

Yenilerini edinip, hedefi vurun.

NOTLAR

1) Melville, 1819-91.
2) Conrad, Joseph, 1857-1924. Polonya asıllı İngiliz romancı. Lord Jim, aynı adı taşıyan romanının baş kişisi.
3) *Allzu menshlich.*, Al., fazla insanca.
4) Balder, İskandinav mitolojisinde Odin ile Frigg'in oğlu, ışık ve barış tanrısı. Balder'ın yaşamı ve özellikle ölümü pek çok eski İskandinav şiirine konu olmuştur. Acı çeken edilgin tanrı niteliğiyle, Attis, Adonis ve Hıristiyan inanca göre, İsa ile benzerlikler taşır. Matthew Arnold'ın da (*bkz.*, 'Giriş', not 16) 'Balder Dead' (Balder Öldü) başlıklı destansı şiiri vardır.
5) *Consummatum est*, Lat., *İncil*'in Latince'sinde İsa'nın çarmıhta ruhunu teslim etmeden önce son sözleri. 'Tamam oldu'. *bkz., Yuhanna xix. 30.*
6) *Basta*, İt., Yeter.
7) *Der Grosse... Ozean*, Al., Büyük Okyanus.
8) 'Nur bulutlar eşliğinde', İngiliz şair William Wordsworth'un (1770-1850) 'Intimations of Immortality' (1803) başlıklı şiirinden alıntı: Not in entire forgetfulness, / And not in utter nakedness, / But trailing clouds of glory do we come / From god, who is our home:' —'Ne tümüyle unutarak / Ne de çırılçıplak değil, / Nur bulutlar eşliğinde geliriz / Yuvamız Tanrı'dan.' Platon'un (*Phaedo*), insanın ölümsüz ruhunun dünyaya gelirken bilgiyi unuttuğu ve daha sonra öğrenme süreciyle yeniden anımsadığı öğretisi Romantik şiir duyarlığıyla yeniden yorumlanır.
9) *Delenda est Chicago*, Lat., Chicago yokedilmelidir. Roma için zararlı olduğundan Kartaca'nın yok edilmesi gerektiğine inanan Romalı devlet adamı Cato'nun (İ.Ö. 234-149) 'Delenda est Carthago', 'Kartaca yok edilmelidir' sözünü biraz değiştirerek aktarır Lawrence.
10) 'yeniden... cennet, Milton'ın yapıtı *Paradise Regained*'e (Yeniden Kazanılmış Cennet) gönderme.
11) 'İşte... için', *İncil, Matta xxvi. 26-8*'ya gönderme yapılır:
26 Onlar yemek yerlerken, İsa ekmek aldı, şükran duası edip parçaladı, ve şakirtlere verdi ve dedi: Alın, yiyin, bu benim bedenimdir. *27* Ve bir kâse alıp şükretti, ve onlara vererek dedi: Bundan hepiniz için. *28* Çünkü bu benim kanım, günahların bağışlanması için bir çokları uğrunda dökülen ahdin kanıdır.
12) Elma... dolanabilirdi, Âdem ve Havva yasak meyvayı yiyerek Tanrı'ya karşı gelince, kendi çıplaklığından utanarak örtünürler.
13) Gauguin, 1848-1903
14) *Noli me tangere*, Lat., Bana dokunma. *bkz., Yuhanna xx.17.*
15) A'râf, İslam dinbiliminde cennetle cehennem arasında, günahları ve sevapları eşit kimselerin toplandığı yer. Lawrence, Latince'si 'Purgatorium' olan ve Hıristiyan dinbiliminde daha çok bağışlanabilir günahlardan arınmak için ölümden sonra geçici ceza çekilen yeri belirten sözcüğü kullanır.
16) Ve... öğütür, Henry Wadsworth Longfellow'un (1807-82) Friedrich von Logau'dan çevirdiği "Retribution" gönderme. Dize, 'Though the mills of God grind slowly, yet they grind exceedingly small', 'Tanrı'nın değirmenleri ağır ağır gıcırdar, ama un ufak öğütür.'
17) Serap Peri, kaynak metinde 'Fata Morgana', İt., özellikle Messina Boğazı'nda görülen bir serap.

18) balçık ayaklı, Nebukadnetsar'ın düşünde gördüğü heykel: 'başı has altından, göğüs ve kolları gümüşten, karnı ve kalçaları tunçtan, bacakları demirden, ayaklarının birkısmı demirden birkısmı balçıktandı.' *Tevrat*, *Daniel ii. 32-3*. Başka bir deyişle, güçlü görülen, yüceltilen bir kimsede göze çarpmayan ancak önemli kusur.

19) Dağdaki Vaaz, İsa'nın *Matta v.-vii.* ve *Luka vi. 20-29*'da aktarılan, insanları toplumsal davranışları açısından yönlendiren vaazı.

20) *'Tous nos... seuls.'* Fr., Tüm mutsuzluğumuz yalnız olamamamızdan ileri gelir. *bkz.*, Bölüm 6, not 23.

Bölüm 11

Herman Melville: Moby Dick

Moby Dick, *ya da Beyaz Balina.*

Bir av. Son büyük av.

Ne avı?

Moby Dick avı, şu koskocaman beyaz ispermeçet balinası: kocamış, ağarık, canavarca ve tek başına yüzüyor; pek çok kez saldırıya uğradığından, tepesi atınca anlatılamaz ölçüde korkunç; ve kar-beyazı.

Elbette bir simgedir o.

Neyin simgesi?

Melville'in bile kesinkes bildiğinden kuşkuluyum. En hoş yanı da bu ya.

Sıcak-kanlıdır, sevimlidir. Yapayalnız Levyatan'dır,[1] Hobbes[2] türünden değil. Yoksa öyle midir?

Ama sıcak-kanlı ve sevimlidir. Peki, köpek balığına, ya da timsaha tapan, ya da sonsuz fregat-kuşu[3] bozuntuları dokuyan Güney Denizi Adalıları, Polinezyalılar, Malayalılar, niçin balinaya hiç tapmadılar? Hem de kocaman!

Çünkü balina kötü değildir. Isırmaz. Onların tanrılarıysa ısırmalıydı.

Ejderha değildir. Levyatan'dır. Çinlilerin güneş ejderhası gibi asla kıvrım kıvrım değildir. Suların yılanı değildir. Sıcak-kanlıdır, bir memelidir. Ve kovalarlar, yakalayıncaya dek peşini bırakmazlar.

Büyük bir kitaptır.

İlkin biçemi yadırgatır sizi. Sanki gazete okuyormuşsunuz gibi gelir. Uyduruk gelir. Melville'in gözünüzü bağlamaya çalıştığını hissedersiniz. Yürümez.

Melville gerçekten de biraz cafcaflıdır: kendi kendinin farkında, öz-bilinçli, kendi kendini bile kandırmaya çalışır. Ne var ki öyküyle daha henüz yola koyulmuşken kendinizi derin bir gizemcilik parçası havasına kaptırmanız hiç de kolay değildir.

Hiç kimse Herman Melville'den daha soytarı, daha hantal, göz göre göre zevksiz olamaz, *Moby Dick* gibi yüce bir kitapta bile. Vaaz verir, nutuk çeker, çünkü kendinden emin değildir. Dahası çoğu kez pek de acemice nutuk çeker.

Sanatçı Melville insan Melville'den çok *daha* büyüktü. İnsan olarak, etik gizemci-aşkıncı türden epey usandırıcı bir New Englandlı'dır: Emerson, Longfellow, Hawthorne, v.b. gibi. Hiç gevşemeyen, gülerken bile ciddi eşeğin teki. Öylesine iflah olmaz *au grand sérieux*[4] ki, şöyle demek gelir içinizden: Aman Tanrım, ne önemi var? Yaşam trajediymiş, ya da farsmış, ya da felaketmiş, ya da başka bir şey, sanki umurumda! Yaşam bildiğini okusun. İçecek bir şey verin bana, tam şimdi canım bir çekti ki.

Bana kalırsa, yaşam o kadar çok şeydir ki ne olduğu umurumda değil. Yaşamı değerlendirmek benim üstüme vazife değil. Tam şimdi bir fincan çay. Bu sabah zehir zıkkımdı. Şekeri versenize.

İnsan *grand sérieux*'dan bıkıyor. Düzmece bir yanı var. Melville de işte öyledir. Aman, aman, ciddi eşek anırır da anırır! anırır!

Ama Melville oldukça cafcaflı bir insan da olsa, derin, büyük bir sanatçıydı. Önündeki alıcı kitlesinin varlığını hep hissettiğinden ötürü gerçek bir Amerikalı'ydı. Ama Amerikalı olmayı bir yana bıraktığında, bütün alıcı kitleyi unutup, dünyayı nasıl kavradığını bizlere katıksız sunduğunda, işte o zaman olağanüstüdür, kitabı insanın ruhunda bir sessizlik, korkuyla karışık bir saygı uyandırır.

Melville'in 'insan' özü nerdeyse ölüdür. Başka bir deyişle, artık insanlarla bağlantılara hemen hiç tepki göstermez; ya da yalnızca sözüm ona gösterir: ya da yalnızca bir an için. Melville'in insan-duygusal özü nerdeyse tükenmiştir. Melville, soyut, öz-çözümleyici, soyutlanmıştır. Onu insanların yaptığı şeylerden çok, Madde'nin anlaşılmaz kaymaları, çarpışmaları büyüler. Bu açıdan Dana'yı andırır. Gerçekten ilgilendiği maddece öğelerdir. Sahnesi-

ni onlar doldurur. Melville daha fütürizm boyayı bulmadan çok önce fütürist idi. Öğelerin arı çıplak kaymaları. Ve hepsini yaşayan insan ruhu. Pek çok kez, nerdeyse sınırın ötesine geçer: psikiyatri. Nerdeyse uyduruk. Yine de öylesine büyük.

Amerikalılar'ın topu da böyledir. En olanaksız şeyleri yaparlarken, modası geçmiş ideal redingotlarını, modası geçmiş ipek şapkalarını hiç çıkarmazlar. İşte: Melville'i, yatakta, iri yarı, dövmeli, Güney Denizi Adalısı bir adam kucaklarken, ve bu yabanılın küçük putuna ciddi ciddi yanmış adak sunarken görürsünüz. Melville eğilip kalkıp puta temenna ederken, ideal redingotu, gömlek-uçlarını ancak gizler, çıplak kıçını görmemizi engeller, etik ipek şapkası ise, alnının üstünde hep doğru düzgün oturur. İşte tipik Amerikalı davranışı da böyledir: ruhsal donanımlarını üstlerinden çıkarmadan en olmayacak işleri yapmak. Onların idealleri pası içine işlemiş, bir daha asla yerinden sökülemiyecek zırh gibidir. Bu arada, Melville'in bedence bilgisi, yalın öğeler arasında capcanlı, dipdiri, çırılçıplak devinir. Çünkü Melville dış dünyanın etkilerini, şaşkınlık uyandıran bir telsiz istasyonu gibi, arı fiziksel titreşimsel duyarlılıkla kaydeder. Gerçek insan bağlantısından yoksun, şimdi artık yapayalnız ruhun, ayrı kalmış, uzaklara sürüklenmiş ruhun, aşırı geçişlerini de, nerdeyse acı ya da zevkin ötesinde, kaleme alır.

New Bedford'da geçen ilk günlerde, kitaba gerçek anlamda giren tek insan, başka bir deyişle, Ishmael, kitabın 'ben'i, sunulur. Ve sonra da, Melville'in, Dana'nın Hope'u sevdiği gibi sevdiği, o an için can kardeşi oluveren, dövmeli, güçlü, Güney Denizli mızrakçı Queequeg. Ishmael'in yatak arkadaşı Queequeg'in ortaya çıkışı eğlendiricidir, unutulacak gibi değildir. Ama daha sonra bu ikisi yabanılların diliyle 'evlilik' andı içerler. Çünkü Queequeg, Ishmael'deki sevgi ve insan bağlantısı seli kapaklarını yeniden açmıştır.[5]

> Issız odada oturuyordum böyle. Ateş, ilk hızıyla odayı ısıttıktan sonra, yavaş yavaş yanmaya başlamış, tam seyredilecek hale gelmişti. Akşamın alaca karanlıkları, hayaletleri, pencereye üşüşüyor, ikimizi, sessiz sedasız halimizi gözetliyor gibiydi. [...] O sırada garip duygular gelmeye başladı bana. İçimde buzlar çözüldü sanki. Yara bere içindeki yüreğim ve azgın ellerimle bu yırtıcı dünyaya karşı koymuyordum artık. İnsana huzur veren şu vahşi adam, yüreğimi kurtarmıştı. Karşımda oturmuş,

sadece kayıtsızlığıyla bile, medeniyetin ikiyüzlülüklerinden ve güler yüzlü yalanlarından uzak bir yaratılış gösteriyordu bana. Vahşi olmasına vahşiydi; görülmedik bir mahlûktu; ama beni ondan yana çeken gizli bir şeyler vardı.

Böylece birlikte tütün içer, birbirlerini kucaklarlar. Aralarındaki dostluk, Ishmael Queequeg'in küçük putu Gogo'ya adak sunduğunda, en sonunda kesinleşir.

Ben dinime bağlı bir Hıristiyanımdır. Sofu Presbyterian kilisesinin bağrında doğup büyümüşümdür. Bu vahşi putperestle birlikte, bir tahta parçasına nasıl tapabilirdim?[...] Ama tapınmak nedir? Tanrı buyruğunu yerine getirmek; tapınmak budur işte. Peki, Tanrının buyruğu nedir? İnsan kardeşlerinin sana nasıl davranmasını istiyorsan, sen de onlara öyle davran; Tanrı buyruğu budur işte.

— Bu sözler Benjamin Franklin'in dediklerine benzer, umutsuz ölçüde kötü dinbilimdir. Ne var ki has Amerikan mantığıdır.

Queequeg ise, benim insan kardeşimdir. Bu Queequeg'in bana nasıl davranmasını isterim? Elbette, isterim ki, tapınmada benim Presbyterian âdetlerime uysun. Böyle olunca, benim de onun âdetlerine uymam, yani putperestçe davranmam gerekir. Bunun üzerine ben de talaşları tutuşturdum, zararsız putcağızın ocağa yerleşmesine yardım ettim, Queequeg ile beraber ona yanık peksimet sundum, önünde iki üç kez yerlere yattım, burnunu öptüm. Bu iş bitince, kendi vicdanlarımızla ve bütün dünyayla barışmış olarak soyunup yattık. Ama hemen uyumadık, biraz da gevezelik ettik.
Nedendir bilmem; ama iyi dostlar arasında en candan konuşmalar için yataktan iyi yer yoktur. Karı kocalar, birbirlerine asıl yatakta içlerini dökerlermiş; bazı yaşlı çiftlerin, sabahlara kadar sırtüstü yatıp, geçmiş günlerini andıkları olurmuş. Biz de Queequeg ile [...] birbirini seven iki insanın rahatlığıyla konuştuk.

Queequeg'le kurduğu şu ilişkinin Ishmael'in gözünde bir anlamı vardır, sanırsınız. Ne gezer. Queequeg dünkü gazete gibi unutulur. Amerikalı Ishmael'e göre, insanlar yalnızca gelip geçici heyecan ya da eğlence demektir. Avlanılan adam, Ishmael. Ama daha çok avcı Ishmael. Queequeg de kimmiş? Bir eş de neymiş? Beyaz balina yakalanıncaya dek kovalanmalıdır. Queequeg yalnızca 'BİLİNMELİ', sonra da bir yana atılıp unutulmalıdır.

Peki, beyaz balina nedir, Tanrı aşkına?

Bir başka yerde, Ishmael, Queequeg'in gözlerini sevdiğini söyler: 'iri, derin gözler(inde), o ışıklı kara gözler(inde)'.[6] Kuşkusuz o da Poe gibi gözlerdeki 'ipucunu' elde etmek istediydi. O kadar.

İki adam New Bedford'dan Nantucket'a giderler, orada Quaker[7] balina avı gemisi *Pequod*'a yazılırlar. Her şey anlaşılmaz biçimde düşsel, birbirini hızla izleyen ardışık imgeler gibidir. Ruhun seferi. Yine de şaşılacak ölçüde gerçek bir balina avı seferidir, aynı zamanda. O görülmemiş gemi ve akıl almaz mürettebatıyla denizin ortasına açılırız. Bunlarla karşılaştırıldığında, Argonautlar[8] uysal kuzu gibiydiler. Ulyseus da Kirkeler'i *yenmeye*, niyeti bozuk adalı kadınların hakkından gelmeye koyulduydu.[9] Pequod'nun mürettebatı ise, yapayalnız, zararsız bir beyaz balinayı yakalayıncaya dek gözü dönmüşcesine kovalayan manyaklar sürüsünden oluşur.

Ruhun öyküsü diye okunursa kitap insanı öfkelendirir. Deniz masalı olarak harikadır: deniz masallarının hep azcık olağandışı bir yanı vardır ya. Olmalıdır da. Öte yandan, gerçek denizci yaşantısının tumturaklı gizemcilikle gizlenmesi de insanın kimileyin sinirine dokunur. Sonra, insan yazgısını açığa çıkarması açısından kitap hüznün bile ötesinde derindir. Duygunun da ötesinde yoğundur.

Kaptan'ı, Ahab'ı, görmeniz biraz zaman alır: gizemli Quaker'ı. Ah, Tanrı-korkusu taşıyan bir Quaker gemisidir bu.

Ahab, kaptan. Ruhun kaptanı.

> Yazgımın efendisiyim ben,
> Ruhumun kaptanıyım ben![10]

Ahab!

'Oy, kaptan, kaptanım, korkulu yolculuğumuz sona erdi.'[11]

Kupkuru Ahab, Quaker, gizemli insan, ancak denizde bir kaç gün yol aldıktan sonra görünür. Gizli bir şey vardır onda! Ama ne?

Ah, şaşkınlık uyandıran biridir. Balık dişinden yapılma takma bacağının üstünde seker durur. Moby Dick, büyük beyaz balina, Ahab ona saldırdığında, bacağını dibinden koparmıştır.

Şeytan azapta gerek. Her iki bacağını, biraz daha fazlasını da koparmalıydı.

Ama Ahab öyle düşünmez. Ahab artık saplantılıdır. Moby Dick'tir saplantısı. Moby Dick ÖLMELİDİR, yoksa Ahab daha fazla yaşayamaz. Buna bakılırsa Ahab tanrıtanımazdır.

Eyvallah.

Amerikan ruhu gemisi şu *Pequod*'un üç yardımcı kaptanı vardır.

1. Starbuck: Quaker, Nantucket'lı, mantıklı, sağgörülü, korkusuz, hani güvenilir diye adlandıracağımız, sorumlu, iyi bir adam. Temelde, *korkar*.

2. Stubb: 'Ateş kadar korkusuz ve o kadar da duygusuz.' Her fırsatta, korkusuz ve neşeli olmakta ısrar eder. Gerçekte, o da korkuyor olmalı.

3. Flask: İnatçı, dediğim dedik, imgelem gücünden yoksun. Ona göre, 'efsaneler yaratan balina, irice bir sıçan, ya da su faresi kabilinden bir şeydi.'

İşte gözünüzün önündeler: manyak bir kaptan ve üç yardımcı kaptanı, üç pırıl pırıl denizci, takdire değer balina avcıları, kendi mesleğinde birinci sınıf adamlar.

Amerika!

Daha çok Barış Konferansı'na katılan Bay Wilson[12] ile onun takdire değer, 'becerikli' tayfasını andırırlar. Ne var ki *Pequod* ile gidenlerin hiçbiri yanında karısını getirmemişti.

Ruhun manyak kaptanı ve pek işbilir üç yardımcı kaptan.

Amerika!

Sonra evlere şenlik bir mürettebat. Dönekler, toplum dışına atılmışlar, yamyamlar: Ishmael, Quakerlar.

Amerika!

Büyük beyaz balinayı mızraklamak için üç dev zıpkıncı.

1. Queequeg, Güney Denizi Adaları'ndan, baştan aşağı dövmeli, iri yarı, güçlü.

2. Tashtego, Kızılderili'nin denizle buluştuğu kıyı boyundan bir Kızılderili.

3. Daggoo, kocaman kara zenci.

İşte gözünüzün önündeler, Amerikan bayrağının, o manyak kaptanın, buyruğunda, koca keskin zıpkınlarıyla, beyaz balinayı mızraklamaya hazır, üç yabanıl ırk.

Ahab'ın kendi sandalının mürettebatı ancak denizde geçen pek çok günden sonra güvertede gözükür. Ne idiği belirsiz, suskun, ağzı sıkı, karalara-bürünmüş Malayalılar, ateşe tapan Parsîler. Ahab'ın sandalına, o balinayı hızla kovalarken, işte bu adamlar güç vereceklerdir.

Pequod gemisine, bir Amerikalı ruhun gemisine ne buyurursunuz?

Bayrağın Yıldızlar ve Çizgiler'i[13] altında, pek çok ırk, pek çok halk, pek çok ulus. Çizgiler, sırtlarında şaklayan pek çok kamçının izi.

Yıldızlar, kimileyin, gördükleri.

Ve çılgın bir gemide, çılgın bir kaptan buyruğunda, çılgın, gözü dönmüş bir av.

Ne avı?

Moby Dick, büyük beyaz balina avı.

Ama av ustalıkla yönetilir. Üç pırıl pırıl yardımcı kaptan. Her şey tıkır tıkır işler. Amerikan sanayisi!

Bütün bu işbilirlik delice, delice bir kovalamanın hizmetinde.

Melville, gemiyi, bütün şu gözü dönmüşlere karşın, gerçek bir sefere çıkmış gerçek bir balina avı gemisi gibi sürdürmeyi başarır. Olağanüstü bir yolculuk. Ve salt yazarın gizemli sularda korkunç debelenmesinden ötürü her şeye baskın gelen bir güzellik. Melville fizik ötesi açıdan derine inmek istedi. Ve fizik ötesinden de derine indi. Çok, ama çok güzel bir kitaptır, korkuyla karışık saygı uyandıran anlamı ve kötü aksaklıklarıyla.

Albatros konusunda Melville ile Dana'yı – Melville biraz cafcaflı – karşılaştırmak ilginçtir.

> İlk gördüğüm albatrosu hatırlıyorum. Güney kutbu yakınlarında, bir türlü bitmeyen bir fırtına sırasındaydı. Ambardaki sabah nöbetimi bitirip, sisli güverteye çıkmıştım. Bir de baktım ambar kapağının üstüne serilmiş, tüylü, şahâne bir şey. Baştan aşağı bembeyaz, gagası bir Romalı burnu gibi kemerli ve haşmetli. [...] geniş melek kanatlarını geriyor arada bir. Görülmedik titreyişler, çır-

pınışlar içinde. Üstünde hiçbir yara bere olmadığı halde, anlaşılmaz dertlere düşen bir kıral hayaleti gibi çığlıklar atıyor. Onun anlaşılmaz gözlerine baktıkça, Tanrının sırlarına erer gibi oluyordum. [...] Bu beyaz şey öylesine beyaz, kanatları öylesine genişti ki; bu ıssız gurbet sularında, şehirlerin insanı soysuzlaştıran aşağılık geleneklerini, âdetlerini unutuvermiştim. [...]
Bence bu kuş bütün büyüsünü o görülmedik beyazlığına borçludur.

Melville'in albatrosu olta yemiyle yakalanmış bir tutsaktır.

Eh, ben de bir albatros gördüydüm: o da bizi Avustralya'nın güneyinde, Antarktika'ya yakın sularda izliyordu. Güney kışı sırasında. Ve gemi, bir P. ve O.[14] vapuru, nerdeyse bomboştu. Hintli tayfalar da tir tir titriyorlardı.

Upuzun, upuzun kanatlarıyla bizi izleyen, sonra da çekip giden o kuş. Hiç kimse, kendisi yaşamadıkça, şu Güney sularının ne denli yitik, ne denli yapayalnız olduğunu bilemez. Ve Avustralya kıyılarının bir görünüp bir yokolan görüntüsünün.

İnsan yaşadığı günün yalnızca bir gün olduğunun bilincine varır. Bizler göçüp gittiğinde, önümüzdeki gecenin karanlığında, başka günlerin oluştuğunun.

Kim bilir nasıl göçüp gideceğimizi.

Ama Melville 'beyazlık' konusunda incelemesini sürdürür. O yüce soyut büyülerdi onu. Sona erdiğimiz, artık var olmadığımız o soyut. Ak ya da kara. Beyaz, soyut sonumuz!

Öte yandan, toprağın zerresi olmaksızın, *Pequod* gemisiyle denizde yol almak pek hoştur.

> Kapalı, boğucu bir öğle sonrasıydı. Tayfalar güvertede tembel tembel dolaşıyor; ya da eğilip kurşun rengi suları seyre dalıyorlardı. Queequeg ile ben, hiç acele etmeden, sandalımız için, "kılıç hasırı" dedikleri enli ve yassı bir yedek halat örmekle meşguldük. Bu durgun ve uyuşuk sahne, bir şeylere gebe gibiydi; ve havada öyle büyülü bir dalgınlık vardı ki, sessiz gemicilerin her biri eriyip görülmez birer öz varlık haline geleceklerdi nerdeyse.

Bir şeylere gebe bu sessizliğin ortasında iki haykırış duyulur:

'Fışkırıyor! şurada! şurada! şurada! Fışkırıyor!' Ve sonra ilk av kovalayışı gelir, eşi görülmemiş, gerçek bir deniz-yazını, deniz, avı kovalayan katıksız deniz-canlıları, kovalanan deniz-yaratıkları. Topraktan nerdeyse hiç iz yoktur – arı deniz-devinimidir.

> Starbuck, yelkenin ıskotasını çekerek, "asılın, çocuklar," diye mırıldandı." Bora patlamadan önce, bir tanesini haklayabiliriz. Bakın, beyaz sular şurada! Yaklaştık! Daha çabuk!"
> Az sonra, sağımızdan solumuzdan, arka arkaya gelen iki çığlık, öteki sandalların da balinalara yaklaştığını haber verdi. Bu çığlıkları duyar duymaz, Starbuck, bir şimşek hızıyle fısıldadı:
> "Kalk ayağa!"
> Queequeg, zıpkını elinde, fırladı kalktı.
> Kürekçilerin hiçbiri, yanı başımızdaki ölüm tehlikesini görmemekle beraber, ikinci kaptanın dik bakışlarından ve gergin yüzünden, en belâlı anın geldiğini anladılar. Elli filin birden yuvarlanmasını andıran korkunç bir uğultu geliyordu sulardan. Bu arada sandal, sisin içinde, azgın yılanlar gibi başkaldıran dalgaları yara yara ilerliyordu.
> "İşte sırtı. Şurada, şurada! Kondur şuna bir tane!" diye fısıldadı Starbuck.
> Sandaldan ıslık gibi bir ses kopuverdi: Queequeg'in zıpkınıydı bu. Ve birden sandal, görülmez bir elle kıçtan itilip kakılmış, önden de bir kayaya çarpmış gibi oldu. Yelken gümbür gümbür çöktü. Yanı başımızdan kızgın bir buhar fışkırdı. Depreme benzer bir şey altımızdan paldır küldür geçti. Tayfaların soluğu kesilivermişti nerdeyse. Kendimizi birden yoğurt gibi kabaran bembeyaz suların içinde darına dağınık bir halde bulduk. Bora, balina ve zıpkın birbirine karışmış ve zıpkının sadece sıyırdığı balina, kurtulup kaçmıştı.

Melville şiddet dolu, karmakarışık fiziksel devinimin ustasıdır; yabanıl bir av kovalayışını baştan sona hiç aksatmadan sürdürebilir. Durgunluğu yansıtırken de aynı ölçüde yetkindir. Gemi St Helena'nın güneyinde Carrol Ground'da seyreder. –

Bu son söylediğim sularda yüzüyorduk. Ay ışığıyla yıkanan durgun gecede, gümüş tomarları gibi yuvarlanan dalgalar, usul usul kaynaşmalarıyla bir ıssızlıktan fazla gümüşten bir sessizlik yayıyorlardı dört bir yana. İşte böyle sessiz bir gece, geminin beyaz köpüklü pruvasının çok ötelerinde, gümüş gibi bir fışkırtı gördük.

Sonra o brit betimi gelir.

Crozetts'lerden kuzey-doğuya doğru yol alırken, geniş "brit" çayırlarının ortasına düştük. Bu "brit" denilen küçücük sarı nesneler, kuzey balinasının başlıca gıdasıdır. Bu nesne, fersahlarca, dört bir yanımızda öyle bir dalgalanıyordu ki, sanki uçsuz bucaksız, olgun, altın rengi buğday tarlaları arasında yelken açmıştık.

İkinci gün birçok kuzey balinasına rasgeldik. Pequod gibi bir güney balinası gemisinin kendilerine saldırmayacağını bilen bu balıklar, ağızları açık, brit'in ortasında tembel tembel yüzüyorlardı. Kuzey balinalarının ağızlarındaki o acaip pancurun püskül gibi liflerine yapışan brit'ler, balıkların ağızlarından boşalan sulardan sıyrılıyordu.

Sabahleyin ot biçenler, yanyana, ağır ağır ve hışır hışır ilerliyerek, bataklıklardaki çayırların uzun ıslak otlarını nasıl biçerlerse; bu canavarlar da hışırdıyan garip bir kesme sesiyle yüzüyor; ve sarı sularda upuzun mavi izler bırakıyorlardı ilerledikçe.

Ama insana ot biçenleri hatırlatan kuzey balinalarının brit'leri bölerken çıkardıkları ses değildi sadece. Direk başından bakılınca – hele durdukları ve bir süre kımıldamadan kaldıkları sırada – bu balinaların koskocaman kara biçimleri, her şeyden fazla cansız kaya yığınlarını andırıyordu.

Bu güzelim bölüm bizi mürekkep balığının göründüğü sahneye götürür.

Pequod, "brit" çayırları arasından ağır ağır ilerliyerek, kuzey-doğuya, Java adasına doğru yoluna devam etti.

Tatlı bir rüzgâr omurgasını itiyor; ve herşeyi saran bu huzur içinde, geminin tepeye doğru gittikçe incelen üç uzun direği, bir ovada tatlı tatlı sallanan üç hurma ağacı gibi, hafif rüzgârda tatlı tatlı sallanıyordu. Ve hâlâ, arada uzun mesafelerle, o ıssız, o insanı çeken balina fışkırtısı, gümüş gecenin içinde görülüyordu.

Ama saydam ve mavi bir sabah, hava durgun olmamakla beraber, denizin üstüne nerdeyse tabiat dışı bir sessizlik yayıldığı bir sırada; sulardaki upuzun, pırıl pırıl güneş izleri, "sus!" diyen altın parmakları andırdığı bir sırada; ayağı yumuşacık terlikli dalgalar tıpış tıpış koşarak birbirleriyle fısıldaştıkları bir sırada; göze serilen bütün bu dünyanın derin bir sessizliğe gömüldüğü bir sırada; Daggoo, ana direğin tepesinden garip bir hayalet gördü.

Uzaklarda, kocaman beyaz bir beden sulardan çıktı, yükseldikçe yükseldi; ve sonunda, masmavi sulardan ayrılarak, tepelerden daha yeni kaymış bir kar yığını gibi, puruvamızın önünde ışıl ışıl parladı. Böyle bir an ışıldadıktan sonra, gene sulara battı; sonra bir daha yükseldi ve tekrar sessizce ışıldadı. Bir balinaya benzemiyordu bu. "Ama sakın Moby Dick olmasın?" diye düşündü Daggoo.

Sandallar indirilir, olayın geçtiği yere çekilir.

[...] battığı yerden, ağır ağır gene suyun yüzüne çıktı. Bir an için Moby Dick'i tamamiyle unutarak, şimdiye kadar insanoğlunun esrarlı denizlerde görüp görebileceği en garip harikaya baka kaldık. Koskocaman, yumuşak, hafif hafif ton değiştiren krema renginde, fersah fersah uzun, fersah fersah geniş bir yığın, suların üstünde yüzüyordu; ortasından çepeçevre sayısız kollar uzanıyor, bir sürü kocaman yılan gibi, erişebileceği bütün bahtsız varlıkları körü körüne kavramak istercesine bükülüp kıvranıyordu. Belirli bir başı, ya da yüzü yoktu; duyguları, içgüdüleri olduğunu gösteren herhangi bir işaret de yoktu. Yeryüzünden olmıyan, biçimi olmıyan, tesadüfen karşımıza çıkan bu canlı hayalet, suların üstünde sallanıp duruyordu.

> Hafif bir emme sesiyle, gene ağır ağır ortadan kayboldu[ğu...]

Balinaların avlanılmasını, öldürülüp yüzülmesini, kesilip parçalanmasını anlatan daha sonraki bölümler, gerçek olayları görkemli bir biçimde kaydeder. Sonra, bütün mürettebatı gemi tayfalarından dinci bir manyağın buyruğunda balina avı gemisi *Jeroboam* ile açık denizde karşılaşmanın tuhaf öyküsü gelir. Balinanın başından ispermeçet yağının gerçekte nasıl çıkarıldığının ayrıntılı betimleri vardır. İspermeçet balinasının beyninin küçüklüğü konusunu uzun uzun açıklarken, Melville, anlamlı anlamlı, şöyle der: 'Çünkü bence bir insanın ahlâkı bir hayli anlaşılır bel kemiğinden. Kim olursanız olun, kafatasınızı değil, bel kemiğinizi yoklamak isterim.' Ve balina konusunda şunu ekler:

'Çünkü bu açıdan bakılınca, balina beyninin insanı hayretler içinde bırakan küçüklüğü, omuriliğinin eşsiz büyüklüğü sayesinde bol bol giderilmiş olur.'

Birbirini hızla izleyen müthiş korkunç avlar arasında, arı güzellik dolu parçalar gelir.

> Üç sandal tatlı tatlı dalgalanan denizin üstünde durmuştu. İçindekiler, suların o değişmez maviliğine bakıyorlardı. Hiçbir inilti, hiçbir ses duyulmazken; denizin yüzüne, derinlerden en küçük bir kabarcık, en küçük bir ürperiş bile gelmezken; kim derdi ki, bütün bu sessizliğin, bu durgunluğun altında, denizlerin en büyük canavarı, can çekişerek kıvranıyordu!

Belki de en çarpıcı bölüm III. cildin başındaki *Büyük Armada* başlıklısıdır. *Pequod* Sunda Boğazı'ndan çıkıp Java'ya doğru ilerlerken uçsuz bucaksız bir ispermeçet balinası ordusuyla karşılaşır.

> Şimdi geminin iki yanından bakınca, iki üç mil uzakta, ufkun yarısını kucaklayan geniş bir kavis içinde, sürekli bir püskürtüler zinciri yükselip öğle güneşinde pırıldıyordu.

Balina avcıları, arkalarında kendilerini kovalayan Javalı korsanlar, Sunda Boğazı'ndan geçip bu koskoca sürüyü kovalayarak hızla

ilerlerler. Sonra sandallar indirilir. Balinaları, en sonunda, denizci deyişiyle, ölüm korkusuyla çakılıp kaldıkları, o tuhaf kararsızlık tutukluğu sarıverir. Kalabalık savaş düzeniyle ağır ağır yol alacaklarına, kendilerini bi: o yana, bir bu yana atarak yüzerler, artık ilerleyemeyen, kabaran bir balina denizi. Starbuck'ın bir balinaya zıpkın ipiyle bağlı sandalı bu kükreyen Levyatan karmaşası arasında sürüklenir. Balina delice bir yol izleyerek, kaynayan canavarlar dalgası içinden yedeğinde çeker sandalı, uçsuz bucaksız, kudurmuş, korkmuş sürünün tam göbeğinde, durgun bir göle getirinceye dek. Orada, pürüzsüz, arı bir durgunluk egemendir. Orada, dişi balinalar huzur içinde yüzerler, yavru balinalar, köpekler gibi, uslu uslu koklayaraktan sandala yaklaşırlar. Ve orada, şaşkına dönmüş denizciler, şimdi denizin epeyce altında kızışmış bu hayret verici canavarların, memelilerin, sevişmesini seyrederler –

> Suyun yüzündeki bu acayip dünya altında, sandaldan eğilip bakınca gördüğümüz daha da acayip bir başka dünyayla karşılaştık. Derin su kubbelerine asılmış gibi duran, yavrularını emziren analar, doğurdu doğuracak koskoca gebe balinalar vardı orada. Bu göl dediğim yerde, suların içi tâ derinlere kadar pırıl pırıl görülüyordu. İnsan yavruları meme emerken, gözlerini uslu uslu başka bir yere diker, baka kalırlar. İki ayrı hayatı aynı anda yaşıyormuş gibi, bir yandan bedenleri beslenirken, bir yandan da ruhları, bir başka dünyanın keyfini sürüyordur sanki. Balina yavruları da, bu bebekler gibi, görmeden bakıyorlardı bize doğru. dünyaya yeni açılan gözlerinde, biz, bir tutam yosundan farksızdık belki de. Yanı başlarında yüzen anaları da, hiç yadırgamadan, sanki bize bakıyorlardı. [...] Böylece bu büyülü gölde, denizin en gizli sırlarından birkaçı serilmiş oluyordu önümüzde. Genç deniz ejderhalarının aşklarını seyrettik derinlerde. Böylece dört bir yanlarını saran korkular, kargaşalıklar ortasındaki bu esrarlı yaratıklar, rahat rahat ve hiç çekinmeden kendi işlerine bakıyorlardı; belâların arasında, barış keyiflerine ve eğlencelerine vermişlerdi kendilerini.

Bu balina avlarında gerçekten de insanüstü ya da insanlık dışı, yaşamdan da yüce, insan etkinliğinden de müthiş, karşı konul-

maz bir şey vardır. Amber üstüne bölümde de öyle: öyle ilginç, öyle gerçek, ama yine de öylesine ürperticidir. Sonra *Papaz Cübbesi* başlıklı bölümde de – bütün dünya edebiyatında erkeklik organı üstüne elbette en eski parça.

Bu bölümü, Yağ Eritme Kazanları'nın aktarıldığı, şaşırtıcı anlatı izler. Gemi okyanus ortasında isli, yağlı bir fabrikaya dönüştürülür, ispermeçetten yağ çıkarılır. Gemi yol alırken, kıpkızıl fırının güvertede yandığı gece, Melville ürkütücü bir ters yöne dönme deneyimi geçirir. Dümenin başındadır, ama ateşi seyretmek için arkaya döner. Birden, gizemsel bir ters yöne dönüşle, geminin geriye doğru kendinden hızla uzaklaştığını hisseder –

> İçimde en belirgin duygu şuydu: Altımda hızla uçan gemi, bir limana doğru gitmiyor, geride bıraktığı bütün limanlardan kaçıyordu sanki. Ölüm korkusuna benzer, yalın bir korkuyla sersemlemiştim. Can havliyle dümen yekesine sarıldığım sırada, çılgınca bir düşünceye kapılarak, bir büyüyle dümenin ters yüz olduğunu sandım. "Aman yarabbi, ne oluyor bana?"

Bu düş-deneyimi gerçek bir ruh-deneyimidir. Melville anlatısını, bütün insanları, kızıllığı herşeyi korkutucu kıldığında, kıpkızıl ateşe gözlerini dikmemeleri konusunda uyararak bitirir. Melville'e göre bu ters yöne dönme, kopma korkusunu, ateşe gözünü dikmesi uyandırmıştır.

Belki de öyleydi. Melville suda-doğmuştu.

Gemide kimi sağlıksız işlerde çalışan Queequeg ateşli bir hastalığa yakalanır. Herhalde gidicidir.

> Bitmek tükenmek bilmeyen bu birkaç gün içinde, öyle bir eridi, öyle bir eridi ki, kemiklerinden ve dövmelerinden başka birşeyi kalmadı sanki. Eti eriyip, elmacık kemikleri dışarı fırladıkça, gözleri gittikçe büyüyor; garip ve tatlı bir ışıkla doluyordu. Bu gözlerin sevgi dolu ve derin bakışları, hastalığın ortasında bile, Queequeg'deki ölümsüz sağlığın hiçbir zaman değişmeyen gürbüzlüğünü ispat eder gibiydi. Suda halkalar nasıl genişledikçe silinirse, onun gözlerinin halkaları da, sonsuzluğa doğru açıldıkça açılıyordu. Bu can çekişen vahşinin baş ucuna

oturduğumuz zaman, korkuyla karışık anlatılmaz bir saygiyle doluyordu içiniz.

Ama Queequeg ölmez – ve *Pequod* Doğu Boğazı'ndan Büyük Okyanus'un tam ortasına çıkar. 'Dünyanın sırları üstüne düşünen her yolcu, bu huzur dolu Pasifik okyanusunu bir gördü mü, bütün denizlerden çok onu sever artık. Pasifik okyanusunda dünyanın en derin suları yuvarlanır.'

Büyük Okyanus'ta döğüşler sürüp gider:

> Akşama doğruydu. Bu kızıl savaşın bütün zıpkınları atılmıştı. O güzelim göklerin ve suların kaynaşan renkleri içinde, güneş de balina da, sesizce ölüyorlardı. İşte o zaman pembe havalarda, kutsal duygularla karışık, öyle tatlı bir hüzün yükseldi ki; uzaklarda, Manilla Adalarının yeşil ve derin vâdilerine gömülü manastırlardan, akşam duaları, denize kadar uzanan İspanyol kara rüzgârlarıyla birlikte, tâ bizlere kadar geliyordu sanki.
> Yeniden durgunlaşan, ama kasveti gittikçe derinleşen Ahab, artık çalkantıdan kurtulan sandalıyla savaş yerinden biraz uzaklaşmış; gözlerini, çırpına çırpına can çekişen balinaya dikmişti. Garip bir şeydir bu: Can çekişen bütün güney balinaları, başlarını güneşe çevirip, öyle ölürler. Bu huzur dolu akşamda, Ahab, balinanın can çekişmesini, şimdiye kadar duymadığı bir hayranlıkla seyrediyordu.
> "Dönüp dönüp, başını güneşe çeviriyor. Ölümün son ürpertileri içinde, ağır ağır, ama güçlü bir istekle, alnını güneşe veriyor dua eder gibi. O da ateşe tapınıyor. [...]"

Ahab, kendi kendine, böyle konuşur: sıcak-kanlı balina, onu sulardan yaratan güneşe, başını son kez böyle çevirir.

Ama daha sonraki bölümde gördüğümüz gibi, Ahab'ın gerçekten tapındığı Gökgürültüsü-ateşidir: onu tepeden tırnağa dağlamış o canlı ayırıcı ateş. Fırtınada, *Pequod*'da elektrik fırtınası sırasında, cin alevleri, direk başında, tepeleri giderek incelen doğaüstü solgun, yüksek alevlerle yanar ve pusula ters döner. Bundan sonra artık hiçbir şeyin önüne geçilemez. Yaşamın kendisi gizemsel biçimde tersine dönmüş gibidir. Şu Moby Dick avcıları delirmiş, çar-

pılmış adamlardır yalnızca. Kaptan, Ahab, uçsuz bucaksız denizde tek başına yüzmeye terkedilip acımasızca aklını yitirmiş, zavallı geri zekâlı zenci çocuk, Pip'le, el ele dolanır. Güneşin geri zekâlı çocuğu, kuzeyli saplantılı kaptan ve efendiyle el eledir.

Yolculuk hızla ilerler. İlkin bir gemiyle, sonra bir başkasıyla karşılaşırlar. Her şey gündelik sıradanlığıyla sürer, ancak katıksız deliliğin ve korkunun gerilimi, son döğüşün yaklaşan korkusu duyulur.

> Yukarlarda, küçük, beneksiz kuşların, kar gibi beyaz kanatları savruluyordu; bunlar gökyüzünün tatlı, kadınca düşünceleriydi. Ama aşağılarda, dipsiz mavi derinliklerde, güçlü ejderhalar, dev kılıç balıkları, köpek balıkları sağa sola saldırıyorlardı. Onlar, erkek denizin azgın, bulanık, kanlı düşünceleriydi.

Aynı gün Ahab, bitkinliğini, taşıdığı yükten bitkin düştüğünü itiraf eder. 'Ben çok mu ihtiyar görünüyorum, Starbuck? Çok, çok mu ihtiyar? Ayakta duramayacak kadar bitkin, beli bükülmüş, kamburu çıkmış görüyorum kendimi. Cennetten kovulalı beri geçen yüzyılları sırtında taşıyan Âdem Baba gibi sendeliyorum yükümün altında.' Ahab'in son döğüşten önceki Gethsemani'sidir[15] bu: son öz-fethini arayan, genişletilmiş son bilince – sonsuz bilince – erişmeyi arayan insan ruhunun Gethsemani'si.

Sonunda balina görünür. Ahab yukarı çekildiği direkbaşındaki tüneğinden görür onu.[16] – 'O yükseklikten balina, geminin bir mil kadar önünde görülebiliyordu artık. Denizin her kabarışında, ışıldayan kocaman hörgücü pırıl pırıl çıkıyordu ortaya; sessiz püskürtüsü havada yükseliyordu düzenle.'

Beyaz balinaya yaklaşabilmek için sandallar indirilir.

> Sonunda, soluk soluğa ilerleyen Ahab, kovalandığının farkında değilmiş gibi davranan Balinaya iyice yaklaştı. Moby Dick'in beyazlığıyla gözleri kamaştıran hörgücü bütün heybetiyle çıkıverdi ortaya. Fırıl fırıl dönen pamuklara benzer, yeşilimsi köpükler arasında kayan bir ada gibiydi balinanın hörgücü. Ahab, düşmanının sulardan hafifçe yükselen kafasındaki bütün kırışıklıkları görebiliyordu. Bir Türk halısı yumuşaklığıyla tatlı tatlı ka-

baran denizin üstünde, balinanın bembeyaz koca alnı ta uzaklara kadar yansıyordu. Mavi suları yara yara yoluna gidiyordu Moby Dick. İki yanından, renk renk, ışıl ışıl oynak kabarcıklar yükseliyordu havaya. Ama uçup uçup sulara konan sayısız deniz kuşları, hemen yutuyordu sanki bu kabarcıkları. Beyaz Balinanın sırtında, yeni boyanmış bir kadırganın direğine dikilen bayrağa benzer, kırık ama upuzun, bir kargı vardı. Üstünde uçuşup duran sürü sürü kuşlardan biri, uzun kuyruk kanatlarını birer küçük flâma gibi sallıyarak, konuyorlardı bazan bu kargının üstünde sesizce.
Tatlı bir sevinç, güçlü bir huzur sarar gibiydi hızla ilerleyen Beyaz Balinayı.

Balinayla döğüş kitaptan alıntıyla verilemeyecek ölçüde olağanüstü ve korkunçtur. Üç gün sürer. Üçüncü gün, bir gün önce yitirilen Parsî zıpkıncının, beyaz balinanın böğrüne karmakarışık zıpkın ipleriyle sıkı sıkıya bağlanmış delik deşik cesedinin, şimdi ortaya çıkan irkitici görüntüsü, gizemsel bir düş-korkusu uyandırır. Ürkütücü, öfkeden kudurmuş balina, gemiye, şu uygar dünyamızın simgesine, saldırır. Korkunç bir darbeyle çarpar gemiye. Birkaç dakika sonra, en sonuncu savaşçı balina-teknesinden şu haykırış duyulur:

'Gemi! Aman Allahım! Hani gemi!'
Bir de baktılar, gemi, serap dumanları içinde süzülen bir hayalete dönmüştü yarı karanlık garip havada; yalnız direk başları görünüyordu suyun yüzünde. Eskiden tâ yükseklerde gözcülük eden vahşi zıpkıncılar, şimdi ya gururları, ya işe bağlılıkları, ya da kaderlerine boyun eğdikleri için, direklere çakılmış gibi iniyorlardı denize. Derken okyanusda dönmeğe başlayan geniş halkalar, tek başına kalmış sandalı, bütün tayfaları, sularda yüzen kürekleri, kargıları, canlı cansız her şeyi, Pequod'dan kalan en küçük tahta parçasını bile alıverdi içine. Hepsi birden, bu girdabın ortasında döne döne, kayboldular denizde.

Tashtego'nun çekiciyle, Amerikalı Kızılderili'nin çekiciyle çivilenmiş cennet kuşu, kartal, Ermiş Yuhanna'nın kuşu, Kızılderi-

li'nin kuşu, Amerikalı, gemiyle birlikte sulara gömülür. Ruhun kartalı. Batar!

> Geminin battığı ve hâlâ açık duran uçurumun üstünde, küçük kuşlar uçuşuyordu şimdi çığlık çığlığa. Bembeyaz köpüklü, dertli bir dalga, bu uçurumun dik yamaçlarına çarptı. Sonra, her şey yokoldu birden. Ve denizin alabildiğine geniş kefeni, başladı dalgalanmaya beş bin yıl önce dalgalandığı gibi.

Dünyanın en alışılmamış, en olağanüstü kitaplarından biri, gizemini ve eziyetli simgeciliğini toparlayarak, işte böyle sona erer. Hiç kimsenin bir eşini daha yaratamadığı bir deniz destanıdır bu; içrek simgeciliği çok derin anlamlı ve oldukça yorucu bir kitaptır bu.

Ama büyük bir kitaptır, çok büyük bir kitap, şimdiye dek deniz üstüne yazılmış en büyük kitap. İnsan ruhunda korkuyla karışık saygı uyandırır.

O müthiş alınyazısı.

Alınyazısı.

Yazgı.

Yazgı! Yazgı! Yazgı! Amerika'nın o kapkara ağaçlarında bir şey bunu fısıldar gibidir. Yazgı!

Ne yazgısı?

Ak günümüzün yazgısı. Yazgımız kaçınılmaz, kaçınılmazdır. Ve yazgı Amerika'dır. Ak günümüzün yazgısı.

Eh, ne yapalım, eğer günüm yazgılıysa, ben de günümle birlikte yazgılıysam, benim yazgımı çizen benden daha yüce bir şeydir, onun için yazgıma, benden üstün yüceliğin bir göstergesidir, diye boyun eğerim.

Melville biliyordu. Irkının yazgılı olduğunu biliyordu. Beyaz ruhunun yazgılı olduğunu. Kendisinin yazgılı olduğunu. İdealistin yazgılı olduğunu. Ruhun yazgılı olduğunu.

Ters yöne dönme. 'Bir limana doğru gitmiyor, geride bıraktığı bütün limanlardan kaçıyordu sanki.'

Şu bizim büyük korkumuz! Uygarlığımızdır geride bıraktığı bütün limanlardan kaçan.

Son korkutucu av. Beyaz Balina.

Moby Dick nedir, öyleyse? Beyaz ırkın en derin kan-varlığıdır; en derin kan-doğamızdır.

Ve beyaz ussal-bilincimizin manyakça gözü dönmüşlüğüyle avlanılır da avlanılır, avlanılır. Yakalayıncaya dek kovalamak isteriz onu. İstencimize kul etmek. Kendi kendimizi böyle manyakça bilinçli avlarken, yardımcılarımız, koyu ve solgun ırklar, dünyanın dört bucağından, kızıl, sarı ve kara ırklar, Quaker ve ateşe tapan, hepsi, kendi yazgımız, kendi canımıza kıymamız demek olan bu korkutucu manyakça avda yardımcılarımızdır.

Beyaz adamın son erkeklik organı varlığı. Üst bilincin ve ideal istencin ölümüne avlanılan. Kan-özümüz istencimize kul edilir. Kan-bilincimizi asalak ussal ya da ideal bilinç tüketir.

Sıcak kanlı, denizde-doğmuş Moby Dick. Düşünce saplantılı insanlarca avlanılan.

Ey Tanrım, ey Tanrım, *Pequod* battıktan sonra ne olacak ha?

Pequod savaşta battı. Bizler hepimiz suyun üstünde arda kalan döküntüleriz.

Peki, şimdi ne olacak ha?

Kim bilir? *Quien sabe? Quien sabe, senor?*[16]

Ne İspanyol, ne de Sakson Amerika'nın bir yanıtı vardır.

Pequod sulara gömüldü. *Pequod* beyaz Amerikalı ruhun gemisiydi. Zenci, Kızılderili, Polinezyalı, Asyalı, Quaker, dürüst, işinde gücünde Yankeeler ve Ishmael ile birlikte battı: topunu batırdı.

Güm! Vachel Lindsay'ın diyeceği gibi.[18]

İsa'nın sözcüklerini kullanırsak, TAMAM OLDU.

Consummatum est![19]

Ama *Moby Dick* ilk kez 1851'de yayımlanmıştı. Büyük Beyaz Balina, Büyük Beyaz Ruh'un gemisini 1851'de batırdıysa, o gün bugündür ne oluyor?

Ölüm-sonrası etkiler, herhalde.

Çünkü, ilk yüzyıllarda, İsa, Cetus[20], Balina idi. Ve Hıristiyanlar da küçük balıklardı. İnsanoğlunun kefaretini ödeyen İsa, Cetus, Levyatan idi. Bütün Hıristiyanlar da onun küçük balıkları.

NOTLAR

1) Levyatan, suda yaşayan ve Kutsal Kitap'ta timsah, balina, ya da yılan diye betimlenen iri yaratık.
2) Hobbes, Thomas, 1588-1679. İngiliz düşünür. 1651'de yayımlanan *Leviathan* (Levyatan) başlıklı kitabında, saltçılığa dayanan siyasal bir kuram geliştirdi. Hobbes'a göre insanın en belirgin niteliği erk hırsıdır, ancak güven içinde yaşabilmek için, insan, kendi isteğiyle, doğal haklarından vazgeçer ve sözleştiği birey, ya da kümeye, Levyatan'a, boyun eğer.
3) fregat-kuşu, 'En süratli uçan deniz kuşudur. Tropik denizlerde yaşar.' *Zooloji Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963.
4) *au grand sérieux*, Fr., büyük ciddilik.
5) Romandan verilen bütün doğrudan alıntılar için Sabahattin Eyuboğlu ve Mina Urgan'ın çevirisi, *Moby Dick, Beyaz Balina*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1964 kullanılmıştır. Lawrence'ın verdiği alıntılarla Türkçe çeviri arasında farklılıklar olduğunda, örneğin, Lawrence alıntılarında atladığı yerleri göstermediğinde, ben bunları [...] imiyle belirttim. Ayrıca, *bkz.*, not 6.
6) 'iri, gözler(inde), Lawrence'ın özgün metinden verdiği alıntı, 'large, deep eyes, fiery black and bold', 'iri, derin gözler, ışıl ışıl kapkara ve korkusuz' diye çevrilebilir.
7) Quaker, 1650 yıllarında George Fox'un kurduğu Protestan bir mezhep.
8) Argonautlar, Yunan mitolojisinde, *Argo* gemisiyle Yunanistan'dan Karadeniz kıyısındaki Kalkhis'e, Altın Post'u elde etmek için Jason'la birlikte giden yiğitler. Bu yolculuk son derece tehlikeli ve çetindi.
9) Ulyseus... koyulduydu, Yunan mitolojisinde, Troya Savaşı'ndan sonra, Ulyseus'un yurdu Ithake'ye tehlike ve serüven dolu dönüş yolculuğu on yıl sürer. Kirkeler için, *bkz.*, Bölüm 8, not 4.
10) Yazgımın... ben!, İngiliz yazar William Ernest Henley'in (1849-1903) 'Echoes. xxix. To R.L.S.' şiirinden.
11) 'Oy, kaptan... erdi.' Lawrence, Walt Whitman'ın Abraham Lincoln anısına yazdığı 'O Captain! My Captain' şiirinin ilk dizesini verir.
12) Wilson, *bkz.*, Bölüm 2, not 21.
13) Yıldızlar ve Çizgiler'i, Onüç yatay çizgiden ve her bir eyaleti belirten yıldızlardan oluşan A.B.D. bayrağı.
14) P ve O., İngiltere'yle Uzak Doğu limanları arasında çalışan özel bir gemicilik, 'Peninsula ve Orient' yolu.
15) Gethsemani, İsa'nın çile çektiği ve tutuklandığı Kudüs dışındaki yerin adı. Derin ussal, ya da ruhsal acı çekilen yer, ya da acı veren durum.
16) Ahab... görür onu, pek doğru değil. Ahab en yüksek direğin başına çekilirken, daha yukarı varmadan, yolun üçte birini almışken, Moby Dick'i görür.
17) *Quien... senor?*, İsp., Kim bilir? Kim bilir, bayım?
18) *Güm...* gibi., Amerikalı şair Vachel Lindsay (1879-1931) 'The Congo' şiirinde zenci müziği ritmini bu sözcükle aktarır.
19) TAMAM.... *est*, *bkz.*, Bölüm 10, not 5.
20) Cetus, Lat., balina.

Bölüm 12

Whitman

Ölüm-sonrası etkiler ha?

Peki, ya Walt Whitman?

'Kır saçlı dürüst ozan'.[1]

Hortlak mıydı yani, bütün şu bedenselliğine karşın?

Kır saçlı dürüst ozan.

Ölüm-sonrası etkiler. Hortlaklar.

O leş kargamsı tuttuğunu koyvermeme. O insan yeteneklerinin korkunç çorbası. O çığırtkanlık, uğursuzluk. O ürkütücük aşkın mutluluklarında onun.

DEMOKRASİ! BU EYALETLER! EİDOLONLAR![2] SEVGİLİLER, SONSUZ SEVGİLİLER!

TEK KİMLİK!

TEK KİMLİK![3]

TENSEL SEVGİYLE SANCILANAN O ADAM BENİM. [4]

Ölüm-sonrası etkiler dediğimde, inanıyor musunuz bana?

Pequod sulara gömüldüğünde, ardında denizlerde hâlâ koşuşturan bir sürü çürük ve kirli buharlı gemi bıraktı. *Pequod* bütün ruhlarıyla batar, ama ruhların bedenleri, sayısız başıbozuk vapuru, okyanus aşan şirket gemisini yönetmek için yeniden yükselirler. Cesetler.

Demek istediğimiz, insanların, ruhları olmadan da, sürdürebileceği, direşebileceği, koşuşturabileceği. Benleri ve istençleri vardır; bu da yeter onları sürdürmeye.

Görüyorsunuz ya, *Pequod*'un batması sonuçta yalnızca fizikö-

tesi bir trajedi idi. Dünya yine de dönüyor. *Ruh*'un gemisi batırıldı. Ama makineyi çekip çeviren beden yine de işliyor: özümsüyor, sakız çiğniyor, Botticelli'yi beğeniyor, tensel sevgiyle sancılanıyor.

TENSEL SEVGİYLE SANCILANAN O ADAM BENİM.

Ne anlıyorsunuz bundan? SANCILANAN O ADAM BENİM. İlk genelleme. İlk rahatsız edici evrenselleştirme. TENSEL SEVGİYLE! Aman, Tanrım! Karın ağrısıyla olsa neyse. Karın ağrısı hiç olmazsa özgül. Ama ya TENSEL SEVGİ SANCISI!

Bir de şu sancıyla yaşamak zorunda olduğunuzu düşünün. Şu sancıyla!

TENSEL SEVGİYLE SANCILANAN O ADAM BENİM.

Walter, kes artık. Sen O ADAM değilsin. Yalnızca sınırlı bir Walter'sın. Dahası sancın hiç de Tensel Sevgi'nin tümünü kapsamıyor. Sancılansan da, yalnızca birazcık tensel sevgiyle sancılanıyorsundur ve senin sancın dışında kalan o denli çok tensel sevgi vardır ki, biraz daha yumuşak olabilirsin bu konuda.

TENSEL SEVGİYLE SANCILANAN O ADAM BENİM.

ÇUF! ÇUF! ÇUF!

ÇU- ÇU- ÇU- ÇU- ÇUF!

İnsana buhar makinesini anımsatıyor. Lokomotifi. Bana, tensel sevgiyle sancılanıyor gibi gelen tek şey bunlardır. İçlerindeki bütün o buhar. Bin beygir güçlük basınç. TENSEL SEVGİ sancısı. Buhar-basıncı. ÇUF!

Sıradan bir adam, Belinda'ya, Anayurdu'na, Okyanus'a, Yıldızlar'a ya da Üstruh'a[5] olan sevgiyle sancılanır: sancı modadır diye düşünüyorsa.

Ancak bir buhar makinesi TENSEL SEVGİYLE sancılanır. Baştan aşağı.

Walt gerçekten de fazla insanüstüydü. Üstün-insanın sakıncasıysa mekanik olmasıdır.

Walt'un 'görkemli hayvansılığı'ndan dem vuruyorlar. Onunki beynindeydi, hayvansılığın yeri orasıysa.

> Tensel sevgiyle sancılanan o adam benim:
> Dünya yerçekimine uyar mı, bütün madde, sancılanarak,
> birbirini çekmez mi?
> Benim bedenim de işte öyle, her karşılaştığım ya da
> tanıdığımı.

İşte, daha mekanik ne olabilir? Dirimle madde arasındaki fark, dirimin, yaşayan şeylerin, canlı varlıkların, *kimi* maddeden hemen uzaklaşma içgüdüsüne sahip olmaları, çoğu maddenin büyük bölümünü rahatlıkla es geçmeleri, yalnızca özellikle seçilmiş maddenin kimi belirli parçacıklarına yönelmeleridir. Canlı varlıkların, cümbür cemaat, ellerinde olmadan, kocaman bir çığa, ite kaka dönüşmelerine gelince, tam tersine, çoğu capcanlı varlık zamanının büyük bölümünü, öteki canlı varlıkların gözünden, kokusundan, ya da sesinden kaçınarak geçirir. Arılar bile yalnızca kendi kraliçelerinin üstüne üşüşürler. Bu da yeteri kadar mide bulandırıcıdır. Bir de bütün beyaz insanların birbirinin üstüne arı yumağı gibi üşüştüğünü düşünün.

Yok, Walt, ele veriyorsun kendini. Madde yerçekimine *uyar*, elinde olmadan. Oysa insanlar kurnazdır, aldatıcıdır, her tür yola kaçarlar.

Madde yer çekimine uyar, çaresiz ve mekanik *olduğundan.*

Sen de, işte öyle, çekime uyuyor, bedenin her karşılaştığın ya da tanıdığına doğru çekimleniyorsa, sende ciddi bir bozukluk var demektir. Zembereğin boşaldı demektir.

Dahası, mekanikleşmeye yüz tuttun demektir.

Senin Moby Dick'in gerçekten ölmüş olmalı. Birey olan senin o yapayalnız erkeklik organı canavarı. Düşünceye dökünce ölüveren.

Tek bildiğim, bedenimin hiç de öyle her karşılaştığım ya da tanıdığım insana doğru çekimlenmediği, ancak üç beş kişiyle el sıkışabilirim. Ama çoğuna uzun bir değnekle bile dokunmam.

Senin zembereğin boşalmış Walt Whitman. Bireyselliğinin zembereği. Onun için herşeyle kaynaşarak, gürültüyle vınlayıp boşanıyorsun.

Sana özgü Moby Dick'ini öldürdün. Derin duyumsal bedenini düşünceye döktün, bu da ölümü demekti.

Ben her şeyim, her şey de ben, böylece hepimiz Bir'iz, Tek Kimlik altında, Dünya Yumurtası gibi, çoktandır çürük.

> 'Kim olursan ol, sonsuz bildirilere – [6]
> 'Ve bunların her birinden ve tümünden dokurum
> özüm türküsünü.'[7]

Yok yahu? Öyleyse sende hiç öz *olmadığını* gösterir yalnızca.

Senin özün dokunmuş bir şey değil de bulamaç. Dokuma değil de karman çorman bir şey. Özüymüş.

Ah, Walter, Walter, ne ettin ona? Ne ettin kendine? Bireysel özüne? Çünkü senden hepten akıp gitmişe, evrene sızmışa benziyor.

Ölüm-sonrası etkiler. Bireylik Walt'tan akıp gitmiştir.

Yok, yok, şiiri sorumlu tutmayın. Ölüm-sonrası etkiler bunlar. Walt'un yüce şiirleri de gerçekte kocaman etli mezar-bitkileri, kötü kokulu iri mezarlık otlarıdır.

Bütün o yapmacık taşkınlık. Tek bir kazanda kaynayan şeylerin dökümleri! Yok, olmaz!

Bunlara benim içimde yer yok, eksik olmayın.

'Hiçbir şeyi geri tepmem,' der Walt.

Öyleyse, insan, iki ucu açık bir boru olabilir, içinden her şey geçebilsin diye.

Ölüm-sonrası etkiler.

'TÜMÜNÜ kucaklarım,' der Whitman. 'Her şeyi kendime katarım.'

Gerçekten mi! İşin bittiğinde *sen*den pek de bir şey kalmamıştır. O dehşet Tek Kimlik kazanını fokurdattıktan sonra.

'Ve her kim duygudaşlıktan yoksun iki yüz metre giderse, kendi kefenini kuşanarak kendi cenazesinde yürür.'[8]

Şapkanızı çıkarın öyleyse, tek kişilik cenaze alayım geçiyor benim.

Şu dehşet Whitman. Şu ölüm-sonrası ozanı. Kişiye özel ruhu kendinden her dem akıp giden şu ozan. Bütün gizli saklısı işte öyle damla damla akıp giden, yavaş yavaş evrene sızan ozan.

Walt kendisi bütün dünya, bütün evren, bütün sonsuz zaman oluverir, oldukça eksik tarih bilgisi elverdiğince hani. Çünkü herhangi biri *olabilmek* için, o kimseyi bilmek zorundaydı. Birinin kimliğini üstlenebilmek için onu bilmek zorundaydı. Charlie Chaplin ile, örneğin, tek kimliği üstlenemezdi, çünkü Walt Charlie'yi tanımıyordu. Ne yazık! Şiirler, övgüler, daha neler, neler, Nağmeler, Sinemanalık[9] Türküleri kotarırdı.

'Ah, Charlie, benim Charlie'm, bir film daha bitti –

Walt bir şeyi *öğrenir öğrenmez* onunla Tek Kimlik olduğunu varsayardı. Bir Eskimo'nun kyak'ta oturduğunu öğrendiğinde, he-

men ufak tefek, sarı tenli ve yağlı ciltli oluveren Walt da kyak'a kuruluverirdi.

Şimdi söyler misiniz bana, kyak[10] kesin nedir?

Kimmiş o sıradan tanımlama isteyen ha? Görsün beni, *kyak'ta otururken* bakalım.

Benim gördüğüm hiç de öyle değil. Oldukça bunaksı, öz-bilinçli duyumsallık dolu, şişmanca yaşlı bir adam görüyorum.

DEMOKRASİ. EN MASSE.[11] TEK KİMLİK.

Evren kısadır, toplamı BİR eder.

BİR.

1.

Walt'tur bu.

Şiirleri, *Demokrasi*, *En Masse*, *Tek Kimlik*, bunlar toplama ve çarpma işlemlerinin şaşmaz yanıtı KENDİM çıkan uzun sonuçlarıdır.

Whitman TÜMLÜK evresine erişir.

Peki, ya sonra? Tümü de boştur. Yalnızca boş bir Tümlük. Çürük bir yumurta.

Walt Eskimo değildi. Ufak tefek, sarı tenli, sinsi, kurnaz, yağlı ciltli, küçük bir Eskimo. Ve Walt kendi özünde, Eskimoluk da içinde, Tümlüğü tıpış tıpış üstlendiğinde, yalnızca kokmuş bir yumurta kabuğu içindeki havayı emiyordu, başka bir şeyi değil. Eskimolar önemsiz küçük Waltlar değildir. Benim olmadığım bir şeydir, bu kadarını biliyorum. Benim Tümlük yumurtamın dışında, yağlı ufak tefek Eskimo kıkır kıkır güler. Whitman'ın Tümlük yumurtası dışında da.

Ama Walt buna karşı çıktı. O her şey, her şey de onda idi. Çok yırtıcı farı olan bir otomobili, saplantı bir düşünce yolunda, bu dünyanın karanlığı içinden sürdü. Ve her şeyi öyle gördü. Tıpkı bir araba sürücüsünün geceleyin gördüğü gibi.

Karanlıkta çalıların altında, yılanın ensemden içeri süzülmemesini umudederek, uyuyan ben; düşünürüm kendi kendime, Walt'u kocaman yırtıcı şiirsel makinesinde giderken gördüğümde: Amma da gülünç bir dünya görüyor şu adam!

TEK YÖN! diye korna çalar Walt arabada, vız diye geçerken.

Oysa karanlıkta onbinlerce yol vardır, yolu olmayan yabanlıklar da cabası, yolun – Açık Yol'un bile – dışına çıkmayı dileyen herkesin bileceği gibi.

TEK YÖN! diye çığrışır Amerika, o da otomobille kurulur yola.

TÜMLÜK! diye çığlık basar Walt bir yol ağzında, dikkatsiz bir Kızılderili'nin üstünden vız diye geçerek.

TEK KİMLİK! diye şakır demokratik En Masse, onun ardından motorlu arabalarıyla seğirterek, tekerleklerin altındaki cesetleri umursamayarak.

Tanrı beni esirgesin, bir tavşan-deliğine süzülüvermek istiyor canım, TEK KİMLİK yolundan TÜMLÜK ereğine koşuşturan bütün şu otomobillerden kaçmak için.

Bir kadın bekler beni –[12]

Şöyle söylese daha yerinde olurdu. 'Dişilik bekler erkekliğimi.'

Oy, canına yandığım genelleme ve soyutlama! Oy, dirimbilimsel işlev.

'Bu Eyaletlerin atletik anaları – Adaleler ve dölyatakları. Yüzleri hiç olmasa da olurdu.

Gördüğümde kendimi Doğa'da yansılanırken,
Gördüğümde pus içinden anlatılamaz ölçüde
kusursuz, sağlıklı, güzel Biri'ni,
Gördüğümde öne eğik başını, göğsünde kavuşturulmuş
kollarını, Dişi'yi görüyorum.[13]

Ona göre ne varsa dişiydi: kendisi bile. Doğa yalnızca tek bir yüce işlev.

Çekirdek budur işte – çocuk doğduğunda kadından,
insan doğar kadından,
Doğum yıkanması budur işte, küçükle büyüğün
kaynaşması ve yine çıkış dışarı–[14]

'Dişi'yi görüyorum –'

Kadınlarından biri olsaydım, gösterirdim ona Dişi'yi de kulağına kar suyu kaçardı.

Onun bunun dölyatağıyla kaynaşsın ister hep.

'Dişi'yi görüyorum –

Tek kaynaşsın da, neyle olursa olsun.

Korkunç. Bir tür ak akıntı.

Ölüm-sonrası etkiler.

O da, bütün erkekler gibi, bir kadınla, epeyce ileri de gitsen, gerçekten kaynaşamayacağını bulguladı. Son kertenin üstesinden gelemez insan. Onun için vazgeçmek zorunda kalır, yok kaynaşmada *diretirsen*, başka bir kapıyı denersin.

Calamus'ta[15] ağız değiştirir Whitman. Haykırmaz, gümbürdemez, havalara uçmaz artık. Duraksamaya başlar, isteksiz, özlem dolu ama umutsuz.

Yabansı kalamosun gölektedir pembe değmiş kökü ve yukarıya uzatır yoldaşlık yapraklarını, aynı kökten gelme yoldaşlar, kadın, dişi, girmeden araya.

Böylece Whitman erkekçe sevgi, yoldaşlar sevgisi gizeminin türküsünü çağırır. Durmaksızın hep aynı şeyi söyler: yeni dünya yoldaşlar sevgisi üstüne kurulacaktır, yaşamın yeni yüce etkin gücü erkekçe sevgi olacaktır. Bu erkekçe sevgiden gelecek için esin doğacaktır.

Doğacak mıdır peki ha? Doğacak mıdır?

Yoldaşlık! Yoldaşlar! Bu yeni Yoldaşlar Demokrasisi olacaktır. Dünyayı bir arada tutacak yeni ilke budur: Yoldaşlık.

Öyle mi dersin? Emin misin?

Yoldaşlık, *Drum Taps*'te[16] söylendiğine göre, gerçek askerliğin birleştirici ilkesidir. Yaratıcı etkinlik yolunda yeni uyumda birleştirici ilkedir. Aşırı ve yalnızdır, ölümün sınırlarına dokunur. Dayanılması korkunç, sorumlu olunması korkunç bir şeydir. Whitman bile duyduydu bunu. Ruhun en son, en dokunaklı sorumluluğu, erkekçe sevgi, yoldaşlık sorumluluğu.

Yine de güzelsiniz bence, sizi solgun renkli kökler,
ölümü getirirsiniz aklıma.
Ölüm sizden gelince güzel (sonuçta ölüm ve sevgiden
başka güzel ne var ki?)
Düşünüyorum da yaşam için değil burada çağırdığım
sevgililer türküsü, düşünüyorum da ölüm içindir,
Çünkü öyle dinginleşir, öyle ağırlaşır ki türküm,
sevgililer katına ermek için,
Ölüm ya da yaşam, umursamam o zaman, gönlüm razı
olmaz birini yeğleyim
(Emin değilim ama sevgililerin ulu ruhu en çok ölümü
selâmlar)

Gerçekten, Oy ölüm, şimdi düşünüyorum da şu
yaprakların anlamı eksiksiz senin anlamın –[17]

Kabına sığmaz Whitman'ın böyle demesi tuhaf.
Ölüm!
Ölümdür şimdi türküsü! Ölüm!
Kaynaşma! Ve Ölüm! Ölüm, sonal kaynaşma.
Dölyatağıyla büyük kaynaşma. Kadın.
Ve ondan sonra, yoldaşların kaynaşması: erkek erkeğe sevgi.
Ve bunun nerdeyse hemen yanısıra, ölüm, sonal ölüm kaynaşması.

İşte size kaynaşmanın aşamaları. Büyük kaynaşmacılar için, kadın son kertede yetersiz kalır. Aşırı sevenler için. Kadın son kaynaşma için yetersizdir. Onun için sonraki basamak erkek erkeğe sevgi kaynaşmasıdır. Ve ölümün eşiğindedir bu. Ölüme kayıverir.

Davud ve Yonatan.[18] Ve Yonatan'ın ölümü.
Hep ölüme kayıverir.
Yoldaşlar sevgisi.
Kaynaşma.

Böylece yeni Demokrasi yoldaşlar sevgisine dayanacaksa, ölüme de dayanacaktır. Çok geçmeden ölüme dönüşecektir.

Son kaynaşma. Son demokrasi. Son sevgi. Yoldaşlar sevgisi.
Öldürücü. Öldürücü.

Whitman son adımları atıp da ölüme bakmasaydı o büyük ozan olamazdı. Ölüm, son kaynaşma, erkekliğinin ereği işte buydu.

Kaynaşmacılara kalan, yoldaşların kısacık sevgisi ve sonra da Ölüm'dür.

Bunu yanıtlayan deniz,
Gecikmeden, yavaş yavaş
Fısıldadı bana gece boyu, şafak öncesi apaçık,
Mırıldadı bana sessiz ve enfes ölüm sözcüğünü.
Ve yine ölüm, ölüm, ölüm, ölüm.
Islık çalan kamış orglar, ne kuş, ne de çarpan çocuk
yüreğime benzer,
Yanıbaşıma sokuluyor yalnız benim için, ayaklarım
dibinde hışır hışır,
Durmaksızın uzanıyor kulaklarıma, her yanımı
yumuşakça yumuyor,
Ölüm, ölüm, ölüm, ölüm, ölüm –[19]

Whitman çok büyük bir ozandır, yaşam sonunun ozanı. Çok büyük bir ölüm-sonrası ozanı, bütünlüğünü yitirmekte olan ruhun dönüşümlerinin ozanı. Ölüm eşiğindeki ruhun son haykırışının, çığlığının ozanı. *Après moi le déluge.*[20]

Ama nasıl olsa hepimiz öleceğiz, çürüyeceğiz.
Yaşarken de ölmelidir insan, yaşarken de çürümeli.
Ama öyle de olsa ölüm değildir erek.
Başka bir şey çıkagelecektir.

Durmaksızın sallanan beşikten.[21]

Ne olursa olsun, önce ölmeli insan. Ve daha yaşarken çürümeli.

Ancak şu kadarını biliyoruz: Ölüm *erek* değildir. Ve Sevgi, ve kaynaşma, şimdi ölüm sürecinin yalnızca bir parçasıdır. Yoldaşlık – ölüm - sürecinin bir parçasıdır. Demokrasi – ölüm-sürecinin bir parçasıdır. Yeni Demokrasi – ölümün eşiğidir. Tek Kimlik – ölümün ta kendisidir.

Ölmüşüz de hâlâ çürüyoruz.
Ama TAMAM OLDU.
Consummatum est.[22]

Whitman'ın, o yüce ozanın, benim için anlamı pek çoktur. Whitman, çığır açan tek adam. Whitman, tek öncü. Ve Whitman'dan başka hiç öncü yok. İngiliz öncüler yok, Fransız da. Avrupalı öncü-ozanlar yok. Avrupa'da öncü geçinenler yalnızca yenilikçilerdir. Amerika'da da öyle. Whitman'ın önünde, hiç kimse yok. Bütün ozanların önünde, açılmamış yaşamın yabanıllığına öncülük eden Whitman. Onun ilersinde hiç kimse yok. Geniş, alışılmamış kampı büyük anayolun sonunda. Ve şimdi birçok yeni ozancık Whitman'ın kamp alanında kamp kuruyor. Ama hiçbiri gerçekten ileriye gidemiyor. Çünkü Whitman'ın kampı yolun sonunda, koca bir uçurumun eşiğindedir. Uçurumun ötesinde, mavi uzaklıklar ve geleceğin mavi boşluğu. Ama aşağıya yol yoktur. Çıkmaz bir sondur.

Pisga.[23] Pisga görüntüleri. Ve Ölüm. Whitman yabansı, çağcıl, Amerikalı bir Musa gibi. Korkutucu ölçüde yanılmış. Ama yine de büyük önder.

Sanatın temel işlevi ahlaksaldır. Estetik değil, süsleyici değil, hoşça zaman geçirici ya da dinlendirici değil. Yalnızca ahlaksaldır. Sanatın temel işlevi ahlaksaldır.

Ama tutkulu, örtük bir ahlak, öğretici değil. Akıldan çok, kanı değiştiren bir ahlak. Önce kanı değiştiren. Akıl da sonradan kanın yolunu izler.

Whitman büyük bir ahlakçıydı. Büyük bir önderdi. İnsanların damarlarındaki kanın büyük değiştiricisiydi.

Özellikle Amerikan sanatının temelde tümüyle ahlakla ilintili olduğu kesinlikle doğrudur. Hawthorne, Poe, Longfellow, Emerson, Melville: onları uğraştıran ahlak sorunudur. Hepsi de eski ahlak anlayışından rahatsız olur. Hepsi de eski ahlak anlayışına duyumsalca, tutkuyla saldırır. Ama kafaca daha iyisini bilmezler. Onun için bütün tutkularının yoketmeye yöneldiği bir ahlak anlayışına kafaca sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bunun sonucu da onların öldürücü kusuru, en yetkin Amerikan sanat yapıtı *The Scarlet Letter*'da en öldürücü, ikiyüzlülüktür. Tutkulu özün yadsıdığı bir ahlak anlayışına kafaca sıkı sıkıya bağlılık.

Bu ussal bağlılığı ilk bozan Whitman'dı. İnsan ruhunun tenden 'üstün', ve 'yukarda' bir şey olduğu konusunda eski ahlak anlayışını ilk yıkan oydu. Emerson bile ruhun şu usandırıcı 'üstünlüğü'nü hâlâ sürdürüyordu. Melville bile kurtulamıyordu bundan. Ruhu ensesinden tutup, kırık çömlek parçalarının arasına koyan ilk yiğit kâhin Whitman'dı.

'Orada!' dedi ruha. 'Orada dur!'

Orada dur. Tende dur. Kollarda, bacaklarda, dudaklarda ve karında dur. Göğüste ve dölyatağında dur. Orada dur, Oy, Ruh, ait olduğun yerde.

Zencilerin kara kollarında, bacaklarında dur. Sokak kadınının gövdesinde dur. Frengilinin hastalıklı teninde dur. Kalamosun bittiği bataklıkta dur. Orada dur, Ruh, ait olduğun yerde.

Açık yol. Ruh'un yüce yurdu açık yoldur. Gök değil, cennet değil. 'Yukarda' değil. 'İçinde' bile değil. Ruh ne 'yukarda'dır', ne de 'içinde'dir. Açık yol boyunca ilerleyen bir yolcudur.

Yoğun düşünceyle değil. Oruç tutarak değil. Büyük gizemcilerin yaptığı gibi, kendi içinde, cennet üstüne cennet arayarak değil. Aşka gelerek değil. Esrimeyle değil. Ruh bu yollardan hiçbiriyle olgunlaşmaz.

Yalnızca açık yolu tutarak.

Sadakayla değil. Özveriyle değil. Sevgiyle bile değil. Hayır işleriyle değil. Ruh kendini bunlarla gerçekleştirmez.

Yalnızca açık yol boyunca yolculukla.

Açık yol boyunca o yolculuk. Bağlantılara bütünüyle apaçık. İki ağır adımlı ayakla. Açık yol boyunca her ne çıkarsa karşılaşarak. Aynı hızla aynı yolda sürüklenenlerle bir arada. Sonunda bir erek olmadan. Hep açık yolda.

Bildik bir yönü bile olmadan. Ruh yalnızca kendi kendine sadık kalarak yolunda.

Yol boyunca bütün öteki yolcularla karşılaşarak. Nasıl mı? Onlarla nasıl mı karşılaşmalı, onları nasıl mı geçmeli? Duygudaşlıkla, diyor Whitman. Duygudaşlık. Sevgi demiyor. Duygudaşlık diyor. Aynı duyguları paylaşarak. Onlar kendi kendilerine ne duyuyorsa, o duyguları duyarak. Onların yanından geçerken, ruh ve bedenlerinin titreşimini yakalayarak.

Yeni büyük bir öğretidir bu. Bir yaşam öğretisi. Yeni büyük bir ahlak. Dinsel kurtuluşun değil, gerçek yaşamanın ahlakı. Avrupa dinsel kurtuluş ahlakını hiç aşamamıştır. Amerika bu güne dek dinsel kurtuluşçuluktan ölümlü hastadır. Ama en büyük, ilk ve tek Amerikan eğiticisi, Whitman, Kurtarıcı değildi. Ahlakı dinsel kurtuluş ahlakı değildi. Onunkisi, kendi yaşamını sürdüren ruhun ahlakı idi, kendini kurtaran ruhunki değil. Açık yol boyunca öteki ruhlarla, onlar kendi yaşamlarını sürdürürken, karşılaşmayı kabul eden. Asla onları kurtarmaya çalışmayan. Onları tutuklamaya, zindana atmaya da o denli isteksiz olan. Açık yolun ete kemiğe bürünmüş gizemi boyunca yaşamını sürdüren ruhun.

Whitman işte buydu. Ve Amerika anakarasının gerçek ritmi onda dile geliyordu. O ilk aktenli yerlidir.

'Baba'mın evinde çok meskenler vardır.'[24]

'Hayır,' dedi Whitman. 'Meskenlerden uzak durun. Mesken yeryüzünde cennet olabilir, ama ha mesken, ha ölüm. Meskenlerden kesinlikle sakının. Ruh ancak açık yol boyunca yürüye yürüye giderken kendini bulur.'

Yiğit Amerikan iletisidir bu. Ruh çevresine koruganlar yığmayacaktır. İçine kapanıp, cennetlerini, kendi içinde, gizemsel esrimelerde aramayacaktır. Ötedeki bir Tanrı'ya kurtuluş için seslenmeyecektir. Ruh açık yol boyunca ilerleyecektir, yol bilinmeze doğru açıldıkça, ruhları onları kendi ruhuna çeken kimselere eşlik ederek, yolculuğun dışında, yolculuğa bağlı işlerden başka hiçbir şey gerçekleştirmeyerek, bilinmeze uzanan uzun yaşam-yolculuğunda, ruh incelikli duygudaşlıklarıyla bu arada kendini gerçekleştirerek.

Whitman'ın temel iletisi işte budur. Amerikan geleceğinin yiğit iletisi. Bugün binlerce Amerikalı'nın, bugünün en iyi ruhlarının, kadınlar ve erkeklerin esinidir bu. Ve yalnızca Amerika'da bütünüyle kavranabilecek, en sonunda kabul edilebilecek bir iletidir bu.

Gelelim Whitman'ın yanılgısına. Parolasını yorumlamadaki yanılgısına: Duygudaşlık. DUYGUDAŞLIKIN gizemi. Whitman duygudaşlığı hâlâ İsa'nın SEVGİSİ ve Pavlus'un[25] HAYIRSEVERLİKİyle karıştırıyordu. Whitman da, hepimiz gibi, yüce duygusal Sevgi anayolunun sonuna varmıştı. Kendini tutamadığından da, Açık Yolu'nu, Sevgi'nin duygusal anayolunun Kafa Kemiği[26] tepesi ötesindeki uzantısı gibi sürdürdü. Sevgi anayolu, Çarmıh'ın eteğinde sona erer. İlerisi yoktur. Sevgi anayolunu uzatmak umutsuz bir çabaydı.

Whitman Duygudaşlık'ına sahip çıkmadı. Ne kadar denediyse de, duygudaşlığı, bilinçsizce, Sevgi diye, Hayırseverlik diye yorumladı. Kaynaşmak!

Bu kaynaşma, *en masse*, Tek Kimlik, Kendim saplantısı o eski Sevgi anlayışından arda kalmıştı. Sevgi anlayışını mantıksal bedensel sonucuna götürmekti. Flaubert ile cüzzamlı gibi.[27] Ruhun kurtuluş yolu diye koşulsuz Hayırseverlik buyruğu hâlâ yürürlükteydi.

İmdi, Whitman, ruhunu, ruhu kurtarsın istedi; *kendisi* kurtarmak istemedi. Bu nedenle, ruhu kurtarmak için yüce Hıristiyan reçetesine gereksinimi yoktu. Ruhu'na son özgürlüğünü verebilmesi için, kendi içinde, Hıristiyan Hayırseverlik'i, Hıristiyan Sevgi'yi, aşması gerekiyordu. Sevgi anayolu hiç de Açık Yol değildir. Ruhun zorlamalar arasında güç bela ilerlediği dar, sıkı bir yoldur.

Whitman ruhunu Açık Yol boyunca götürmek istedi. Ama dinsel Kurtuluş'un alışılagelmiş eski yolundan çıkamadığı ölçüde başarısızlığa uğradı. Ruh'unu bir yarın eşiğine sürükleyip, aşağıya ölüme baktı. Ve orada, güçsüz, barınağını kurdu. Duygudaşlık'ını, Sevgi ve Hayırseverlik'in bir uzantısı gibi uygulamıştı. Bu da Whitman'ı nerdeyse deliliğe, ruh-ölümüne sürüklemişti. Whitman'a o zorlama, sağlıksız, ölüm-sonrası niteliğini vermişti.

İletisi gerçekte Henley'in böbürlenmesinin tam karşıtıydı:

> Yazgımın efendisiyim ben,
> Ruhumun kaptanıyım ben.[28]

Whitman'ın temel iletisi Açık Yol'du. Ruhun kendi kendine özgür bırakılması, insan yazgısının ruhun ve açık yolun tezgâhına bırakılması. İnsanın şimdiye dek kendine önerdiği en yürekli öğretidir bu.

Ne yazık ki, Whitman pek uygulamadı bunu. O çıldırtıcı sevgi-zorunluluğu bağını pek koparamadı; hayırseverlik alışkanlığının eski yolundan pek çıkamadı – çünkü Sevgi ve Hayırseverlik yozlaşarak artık bir alışkanlığa dönüşmüştü: kötü bir alışkanlığa.

Whitman Duygudaşlık dedi. Keşke sözünde dursaydı! Çünkü Duygudaşlık başkalarıyla aynı duyguları paylaşmak demektir, onların hesabına duygulanmak değil. Whitman zenci köle, sokak kadını, ya da frengili insan *hesabına* tutkulu duygulara sahipti hep – kaynaşmaktır bu. Walt Whitman'ın ruhunun bu ötekilerin ruhlarında bastırılmasıdır.

Açık yolunu izlemiyordu. Ruhunu alışılagelmiş eski bir yola itiyordu. Ruhunu kendi başına bırakmıyordu. Öteki insanların içinde bulunduğu koşullara girmeye zorluyordu.

Zenci köleye ya gerçek duygudaşlık duysaydı? Zenci köleyle aynı duygulara sahip olurdu. Duygudaşlık – sevecenlik – zenci kölenin ruhundaki tutkuyu paylaşmak demektir.

Peki Zenci'nin ruhundaki duygu neydi?

'Ah, ben bir köleyim! Ah, köle olmak kötü! Özgürlüğüme kavuşmalıyım. Ruhum ölecek, özgürlüğüne kavuşmazsa. Ruhum özgürlüğüme kavuşmamı söyler.'

Whitman çıkageldi, köleyi gördü, kendi kendine şöyle dedi: 'Şu zenci köle de benim gibi bir insan. Aynı kimliği paylaşıyoruz. Ve yaraları kanıyor onun. Ah, ah, yaraları kanayan ben değil miyim?'

Duygudaşlık değildi bu. Kaynaşmaktı, özveriydi.

'Birbirinizin yükünü taşıyın'; 'Komşunu kendin gibi seveceksin'; 'Ona ne yaparsanız, aynısını bana yapıyorsunuz demektir.'[29]

Whitman gerçekten *duygudaşlık duysaydı*, şöyle derdi: 'Şu zenci köle kölelikten çekiyor. Özgürlüğüne kavuşmak için can atıyor. Ruhu onu özgürlüğüne kavuşturmak istiyor. Yaralı, ama yaraları özgürlüğün bedeli. Ruhun kölelikten özgürlüğe yolculuğu upuzundur. Ona yardım edebilirsem, edeceğim: onun yaralarını, tutsaklığını üstlenmeyeceğim. Ama özgürlüğe kavuşmak istediğinde, yardımımı dilerse, özgür olmadan yapamayacağını yüzünden okuyabildiğime göre, onu tutsak eden güce karşı savaşmasına yar-

dım edeceğim. Ama o özgürlüğüne kavuşsa da, ruhu, özgür bir ruh olana dek, açık yol boyunca daha pek çok yolculuğa çıkacaktır.'

Sokak kadını üstüne ise şöyle derdi Whitman:

'Şu sokak kadınına bakın! Aklı orospuluğa susadığından kötü huylu olmuş. Ruhunu yitirmiş. Bunu kendi de biliyor. Erkeklerin ruhlarını yitirmesine neden olmaktan hoşlanıyor. Beni de ruhumu yitirmeye zorlasaydı, öldürürdüm onu. İnşallah geberir.'

Ama başka bir sokak kadını üstüne ise şöyle derdi:

'Baksanıza! Erkeklik organının gizemleri büyülüyor onu. Baksanıza, şu organa bağlılığından yakında tükenip ölecek. Ruhunun tuttuğu yol bu. Öyle olmasını o istiyor.'

Frengili kadın üstüne şöyle derdi:

'Baksanıza! Bütün erkeklere frengi aşılamak istiyor. Öldürmeliyiz onu.'

Başka bir frengili içinse:

'Baksanıza! Kendi frengi hastalığından ödü kopuyor. Benden yana bakarsa sağalmasına yardım edeceğim.'

Duygudaşlık işte budur. Ruh kendi başına yargılıyor ve kendi bütünlüğünü koruyor.

Ama Flaubert'de, erkeğin çıplak bağrına cüzzamlıyı basması; Bubi de Montparnasse'ın kızı frengili olduğunu bildiği için alması[30]; Whitman'ın kötü bir sokak kadınını kucaklaması: duygudaşlık bu değildir. Kötü sokak kadını sevgiyle kucaklanmayı hiç dilemez; bu nedenle, ona duygudaşlık duyarsanız, sevgiyle kucaklamaya kalkmazsınız onu. Cüzzamlı kendi cüzzamından tiksinir, bu nedenle, ona duygudaşlık duyarsanız, siz de tiksineceksiniz cüzzamından. Bütün erkeklere frengi aşılamak isteyen kötü kadın, frengili değilseniz, sizden nefret eder. Duygudaşlık duyarsanız, nefretini duyacak ve siz de nefret edeceksiniz, kadından nefret edeceksiniz. Kadının duygusu nefrettir, siz de paylaşacaksınız bunu. Kendi nefretinin yönünü yalnızca ruhunuz seçecektir.

Ruhunuz, ne yaptığını, aklınız onu yönetmeye kalkmadıkça, pek güzel tartar. Akıl, Hayırseverlik! Hayırseverlik! dedi diye, ruhunuzu cüzzamlıları öpmeye ya da frengilileri kucaklamaya zorlamanız gerekmez. Dudaklarınız, ruhunuzun dudaklarıdır, bedeniniz, ruhunuzun bedenidir; kendi eşsiz, bireysel ruhunuzun. Whitman'ın iletisi budur. Ve ruhunuz frengiden, cüzzamdan nefret eder. Ruh, ruh *olduğu* için, ruha karşı bu şeylerden nefret eder. Öy-

leyse, ruhunuzun bedenini pislikle bağlantıya zorlamak, ruhunuzun kutsallığını büyük ölçüde bozmaktır. Ruh, temiz ve sağlıklı kalmak ister. Ruhun en derin isteği, akla ve çözüştürücü güçlerin tümüne karşı, kendi bütünlüğünü korumaktır.

Ruh, ruha duygudaşlık duyar. Ve ruhumu öldürmeye çalışandan ruhum nefret eder. Ruhum ve bedenim birdir. Ruh ve beden temiz ve sağlıklı kalmak ister. Yalnızca aklın aşırı sapıklığa gücü yeter. Yalnızca akıl ruhumu ve bedenimi pisliğe, sağlıksızlığa sürüklemeye çalışır.

Ruhumun sevdiğini ben de severim.

Ruhumun nefret ettiğinden ben de nefret ederim.

Ruhumu sevecenlik kapladığında ben de sevecen olurum.

Ruhumun baş çevirdiğine ben de baş çeviririm.

Whitman'ın inancının *doğru* yorumu budur: Duygudaşlık'ının doğru açıklaması.

Ve ruhum açık yolu tutar. Yoldan geçen ruhlarla tanışır, onun yoluna giden ruhlarla birlikte ilerler. Ve her birine duygudaşlık duyar. Sevgi duygudaşlığı, nefret duygudaşlığı, yalın yanyanalık duygudaşlığı; hesaba gelmez ruhun en acı nefretten en tutkulu sevgiye bütün incelikli duygudaşlıkları.

Ruhumun cennete gitmesine yol gösteren ben değilim. Bütün insanların yürüdüğü açık yol boyunca bana yol gösteren ruhumdur. Öyleyse, ruhumun derin sevgi, nefret, sevecenlik, hoşnutsuzluk ya da umursamazlık duygularını benimsemeliyim. Ve ruhum beni nereye götürürse, oraya gitmeliyim, çünkü ayaklarım, dudaklarım, bedenim ruhumdur benim. Ruhuma boyun eğen ben olmalıyım.

Whitman'ın Amerikan demokrasisi iletisi işte budur.

Ruhun ruhla açık yolda karşılaştığı, gerçek demokrasi. Demokrasi. Herkesin açık yol boyunca yolculuk ettiği, her ruhun gidişinden hemen tanındığı Amerikan demokrasisi. Giysileri ya da görünüşünden değil. Whitman bunları boşladı. Soyadından değil. Ününden bile değil. Whitman ve Melville, her ikisi de es geçtiler bunu. Dindarlığın koyulaşması ya da Hayır işlerinden değil. Hiçbir işten değil. Hiçbir şeyden değil, yalnızca kendinden. Ruh destek görmeden geçiyor, yürüyerek geçiyor ve kendinden öte hiçbir şey değil. Ve ruhun buyruğuna göre tanınıyor, geçiliyor ya da selâmlanıyor. Yüce bir ruh ise yolda tapınılacaktır ona.

Kadın ve erkek sevgisi: ruhların tanınması ve tapınma birlik-

teliği. Yoldaşlar sevgisi: ruhların tanınması ve tapınma birlikteliği. Demokrasi: ruhların tanınması, açık yol boyunca, ve yaşayan insanların ortak yolu boyunca, ötekilerin içinde yürüyerek yol alırken, yüceliğiyle görülen yüce bir ruh. Ruhların keyifle tanınması, yüce ve daha yüce ruhlara daha da bir keyifle tapınma, çünkü tek zenginlik onlar.

Sevgi ve Kaynaşma Whitman'ı Ölüm'ün Eşiği'ne getirdi! Ölümün! Ölümün!

Ama iletisinin coşkusu hâlâ sürüyor. KAYNAŞMA'dan arınmış, KENDİM'den arınmış, Amerikan Demokrasisi'nin, Açık Yol'daki ruhların coşkulu iletisi, keyifli bir tanışıklıkla dolu ruhların, yırtıcı bir ataklıkla dolu ruhların, tapınma sevinciyle dolu ruhların, bir ruh daha yüce bir ruhu gördüğünde.

Tek zenginlik, işte o yüce ruhlar.

NOTLAR

1) 'Kır... ozan', Whitman'ın (1819-92) yakın dostlarından William O'Connor'ın Ocak 1866'da yayımlanan kırkaltı sayfalık kitapçığının başlığı. Whitman'ın şiirleri ilk kez 1855'te *Leaves of Grass* (Çimen Yaprakları) başlığı altında yayımlandı. Whitman daha sonra yazdığı şiirleri de bu kitaba katacaktı. Whitman 1 Ocak, 1865'te İç İşleri Bakanlığı, Kızılderiler Dairesi'nde yazmanlık görevine atanmıştı. İç Savaş 9 Nisan, 1865'te sona erdi. Bir hafta sonra, 15 Nisan, 1865'te Abraham Lincoln öldürüldü. Lincoln'ın Mart 1865'te atadığı İç İşleri Bakanı Harlan, 30 Haziran, 1865'te Whitman'ın görevine son verdi. Gerekçesi, Whitman'ın çalışma masasında bulduğu, Whitman'ın dördüncü basımına hazırladığı şiir kitabıydı. Harlan'ın Whitman'ı kır saçlı, ahlaksız ozan diye değerlendirmesine çok kızan O'Connor, bakana onbeş sayfa uzunluğunda bir mektup yazarak Whitman'ın gerek İç Savaş sırasında hastanelerde gördüğü hizmetle, gerek şiirleriyle, kişiliğini, dürüstlüğü ve vatanseverliğini, dolayısıyla, hükümet desteğini hakettiğini, kanıtladığını savundu. O'Connor'ın yollamaktan vazgeçtiği bu mektup daha sonra yayımlanacak, ve kısacası, kır saçlı dürüst ozan Whitman'ın kendini Amerika'ya adamış bir insan olduğunu sergileyecek çalışmanın çekirdeğini oluşturacaktı. Whitman'a gelince, bir başka devlet memurluğuna atandı. Harlan'ın onaylamadığı yeni şiirlerini de (*bkz.*, not 16) içeren kitabının dördüncü basımı Ekim 1865'te yayımlandı.
2) EİDOLONLAR, Yun., görülen şeyler, görüntüler. Sözcük Yunanca 'eidolon', çoğulu 'eidola'dır. Ancak Whitman sözcüğün çoğulu için 'eidolons' 'eidolonlar'ı kullanır.
3) DEMOKRASİ.. KİMLİK, Whitman'ın kimi şiirlerinde vurgulanan sözcükler.
4) TENSEL... BENİM, 'I Am He That Aches with Love' (Sevgiyle Sancılanan O Adam Benim) şiirinin ilk dizesi. Biraz aşağıda Lawrence üç dizelik şiirin tümünü verir.
5) Üstruh, *bkz.*, Bölüm 8, not II.

6) 'Kim.... bildirilere –,' 'Startingfrom Paumanok' şiirinden.
7) 'Ve bunların.... türküsünü.' 'Song of Myself' şiirinden.
8) 'Ve her... yürür.', aynı şiirden.
9) Sinemanalık, kaynak metinde 'cinematernity'. Lawrence 'cinema', sinema ve 'maternity', analık sözcüklerini bileştirerek 'cinematernity' sözcüğünü uydurur. Analık, ana ya da analar Whitman'ın kimi şiirlerinde sıklıkla kullandığı sözcüklerdir.
10) kyak, Eskimoların kullandığı, kaburgası genellikle fok derisiyle kaplanmış, kısa tek kürekle yürütülen bir tür kayık.
11) En Masse, Fr., tek vücut. Whitman kimileyin yabancı sözcükler kullanmayı yeğlerdi.
12) Bir kadın... beni –, 'A Woman Waits for Me' şiirinden.
13) Gördüğümde kendimi... görüyorum, 'I Sing the Body Electric' şiirinden.
14) Çekirdek... dışarı –, aynı şiirden.
15) *Calamus,* kalamos bitkisi, kamış. Whitman'ın kitabına ilk kez 1860'ta kattığı şiirlerin oluşturduğu bölümün başlığı.
16) *Drum Taps,* (Davul Sesleri) Whitman'ın 1861-65 Amerikan İç Savaşı'ndan etkilenerek yazıp kitabına 1865'te kattığı şiirlerin oluşturduğu bölümün başlığı.
17) Yine de... tıpkısı –, 'Scented Herbage of My Breast' şiirinden.
18) Davud ve Yonatan, Kutsal Kitap'ta Yonatan, Davud'un dostudur.
19) Bunu yanıtlayan... ölüm –, 'Out of the Cradle Endlessly Rocking' şiirinden.
20) *Après moi le déluge,* Fr., Benden sonra tufan. Madame de Pompadour ya da XV. Louis'in söylediğine inanılır.
21) Durmaksızın... beşikten, 'Out of the Cradle Endlessly Rocking' şiirinden.
22) Tamam... *est, bkz.,* Bölüm 10, not 5.
23) Pisga, *Tevrat*'ta Musa'nın Söz Verilen Toprakları görebilmek için çıktığı, Filistin'de bir tepenin adı.
24) 'Baba'mın... vardır.', *İncil, Yuhanna xiv.* 2'den alıntı.
25) Pavlus, İsa'nın havarilerinden biri.
26) Kafa Kemiği, İsa'nın çarmıha gerildiği tepe.
27) Flaubert.... gibi., Flaubert'in (1821-80) 1877'de yayımlanan *Trois Contes* (Üç Öykü) yapıtındaki öykülerden biri, *La Lègende de Saint Julien l'Hospitalier*'e gönderme. Öykünün baş kişisi erkek cüzzamlı adamı kucaklayarak günahlarından arınır.
28) Henley'in... ben., *bkz.,* Bölüm 11, not 10.
29) 'Birbirinizin... demektir.', İsa'nın öğretileri.
30) Bubi... alması, Fransız yazar Charles-Louis Philippe'in (1874-1909) *Bubu de Montparnasse* (1901) başlıklı romanına gönderme. Lawrence, 'Bubu' yerine 'Bubi' diye anımsar roman kişisinin adını.

D.H. Lawrence, sağlığında yayımlanabilen tek edebiyat eleştirisi olan *Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler*'de, 18. ve 19. yüzyıllarda yazmış -aralarında Edgar Allan Poe, Herman Melville ve Walt Whitman'ın da yer aldığı- sekiz Amerikalı yazarın yapıtlarını inceler.

Ama bu kadarla da kalmaz: İncelemeleri bir edebiyat eleştirisi olmaktan öteye geçer, "Amerikalı" kimliği ve bilinci üzerine aydınlatıcı bir "sorgulama" niteliği kazanır. Okura Lawrence'ın kurmaca yazarı, şair ve ressam duyarlığını, sesini sürekli anımsatan bu kitap, yazarın düşüncesinin de önemli bir parçasını oluşturur.

Hem Lawrence'ın yapıtları hem de Amerikan eleştiri geleneği bağlamında bir klasik niteliği kazanmış olan *Klasik Amerikan Edebiyatı Üstüne İncelemeler*, ilk kez Türkçe'de.

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-417-X